

KILDEGJENNOMGANG

Middelalderske kirkesteder i Oppland fylke

Ringebu stavkirke. Foto Dagfinn Rasmussen / Riksantikvaren

INNHOLD

INNLEDNING	5
LILLEHAMMER KOMMUNE	6
Fåberg (hovedkirke)	6
Lillehammer	7
Bleiken	8
Saksum	9
Røine (Vingerom)	10
Rise.....	11
Jomfru Maria og St. Olavs kapell	12
Ål.....	13
GJØVIK KOMMUNE	14
Sigstad (Biri, hovedkirke).....	14
Segård (Snertingdal).....	15
Kirkerud (Snertingdal).....	16
Haug (Vardal, hovedkirke).....	17
Hunn	18
Bråstad.....	19
DOVRE KOMMUNE	20
Dovre.....	20
Hjerkinn.....	21
Tofte.....	22
LESJA KOMMUNE	23
Hov (Lesja, hovedkirke)	23
Bø.....	24
Nørstebø.....	25
SKJÅK KOMMUNE	26
Skjåk	26
Hove (Håve).....	27
Gjeilo.....	28
LOM KOMMUNE	29
Mo (Lom) Sta. Maria, døperen Johannes og St. Olav (?) (hovedkirke)	29
Garmo	31
Bø.....	32
Andvord	33
Nes.....	34
Galle.....	35
VÅGÅ KOMMUNE	36
Vågå St. Peter (hovedkirke).....	36
Austrem.....	37

Viste	38
Sandbu St. Olav (?)	39
NORD-FRON KOMMUNE	40
Megården St. Blasius	40
Sylte (Kvikne).....	41
Bø.....	42
Brandval (Sørdorp, Nord-Fron)	43
Kvam (gamle).....	44
SEL KOMMUNE	45
Sel St. Olav (?).....	45
Heidal (Myklebostad)	46
Breden.....	48
SØR-FRON KOMMUNE.....	49
Listad (Sør-Fron) (hovedkirke)	49
RINGEBU KOMMUNE	51
Ringebu (hovedkirke).....	51
Fåvang.....	52
Venabygd	53
Venåsen.....	55
Romsås	56
ØYER KOMMUNE	57
Øyer (hovedkirke)	57
Tretten	58
Skåden (Skåe).....	60
Offigstad.....	61
GAUSDAL KOMMUNE	62
Gausdal (Østre Gausdal) (hovedkirke)	62
Lunde (Follebu).....	64
Svatsum.....	65
Bø (Bødal, Jedradal).....	66
Li.....	67
ØSTRE TOTEN KOMMUNE	68
Molstad (Kolbu)	68
Balke	69
Kvem.....	70
Fjell	71
Alstad	72
Dyste	73
Hoff St. Andreas (Østre Toten, hovedkirke)	74

VESTRE TOTEN KOMMUNE	75
Ås St, Mikael	75
JEVNAKER KOMMUNE	76
Jevnaker.....	76
LUNNER KOMMUNE	77
Lunner	77
Hovland.....	78
GRAN KOMMUNE	79
Gran St. Nikolai og St. Mikael (hovedkirke) samt Gran Sta. Maria	79
Nes Sta. Catharina (?) (Brandbu)	82
Tingelstad St. Johannes og St. Peter	83
Bildn	84
Grindeker (Grindaker).....	85
Dvergstein (Dvergsten) Sta. Catharina	86
Kjos.....	87
Bjørge.....	88
Horgen	89
SØNDRE LAND KOMMUNE	90
Fluber (Land, hovedkirke)	90
Hov St. Andreas	91
NORDRE LAND KOMMUNE	92
Garder (Østsinni)	92
Hogne (Haugner – Norsinni gamle)	93
Kinn (Øst-Torpo) St. Mikael (?)	94
Ullensaker	95
SØR-AURLAND KOMMUNE	96
Reinli.....	96
Hedalen	97
Bagn St. Olav (?) («Ule-kirken»)	98
ETNEDAL KOMMUNE	99
Bruflat.....	99
NORD-AURDAL KOMMUNE	100
Aurdal (hovedkirke).....	100
Ulnes	101
Svenes.....	102
Skrautvål.....	103
Sørhus	104

VESTRE SLIDRE KOMMUNE	105
Slidre Sta. Maria (Vestre Slidre, hovedkirke)	105
Lomen	106
Fyrstro	107
Øyjar/Øye	108
Øde	110
Hausåker	111
Mo	112
Røn	113
Kapellet nær Røn	113
Kvam (Kvale, Kvåle, Kvålsstølane)	115
 ØYSTRE SLIDRE KOMMUNE	 116
Hegge	116
Rogne	117
Volbu St. Blasius	118
Alstad	119
 VANG KOMMUNE	 119
Vang (hovedkirke)	120
Øye	121
Høre	122
St. Thomas kirke på Fillefjell	123
Bø	124
 FORKORTELSER	 125

INNLEDNING

Kildegjennomgangen er en oversikt over middelalderske kirkesteder. Den dekker både kirkesteder som er i bruk i dag og noen av de som er nedlagt.

Gjennomgangen er ordnet etter kommunenummer, mens rekkefølgen på kirkestedene er tilfeldig.

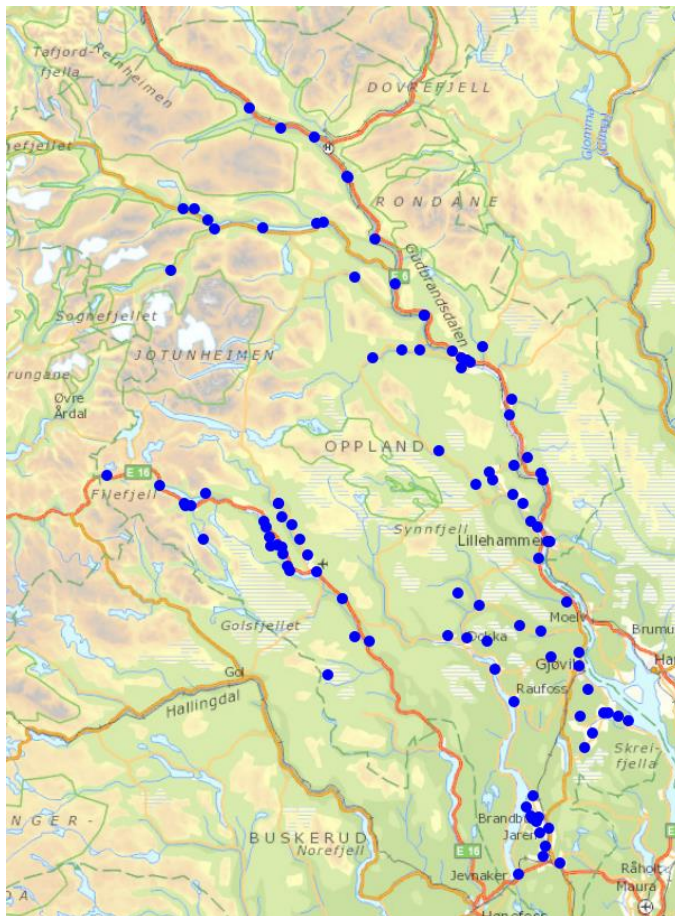
ID er henvisning til id.nr. i Riksantikvarens database over kulturminner, Askeladden, www.asketadden.ra.no .

Kildene som er benyttet, er både arkiver, bygdebøker og eldre skriftlig materiale. Oversikt over forkortelsene for disse kildene, fins på siste side.

Kildegjennomgang for registrering av middelalderske kirkesteder er utført av NIKU ved Jan Brendalsmo på oppdrag av Riksantikvaren.

Forberedelse av kildetekstene for publisering og kopling til ID-nummer i Askeladden er gjort av Jan-Erik G. Eriksson, Riksantikvaren.

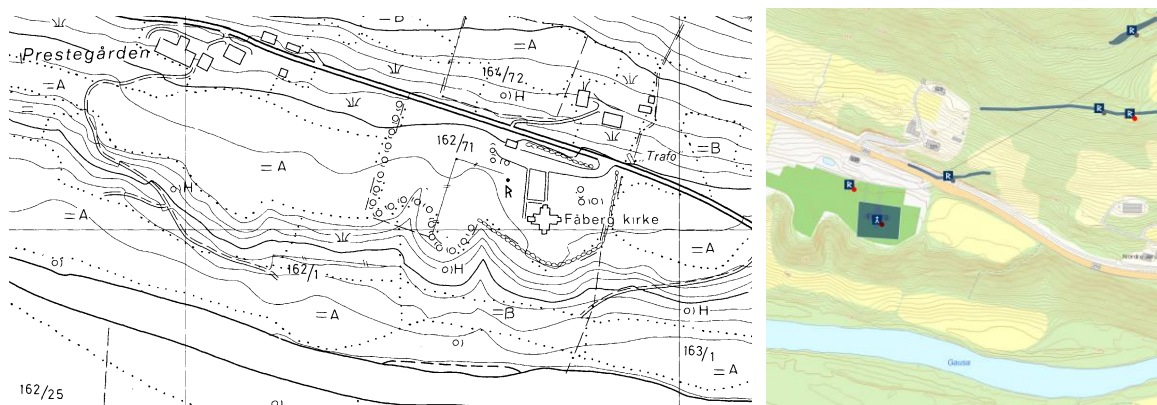
Registreringen av middelalderkirkegårdene i Oppland er utført av NIKU i 2006.

LILLEHAMMER KOMMUNE

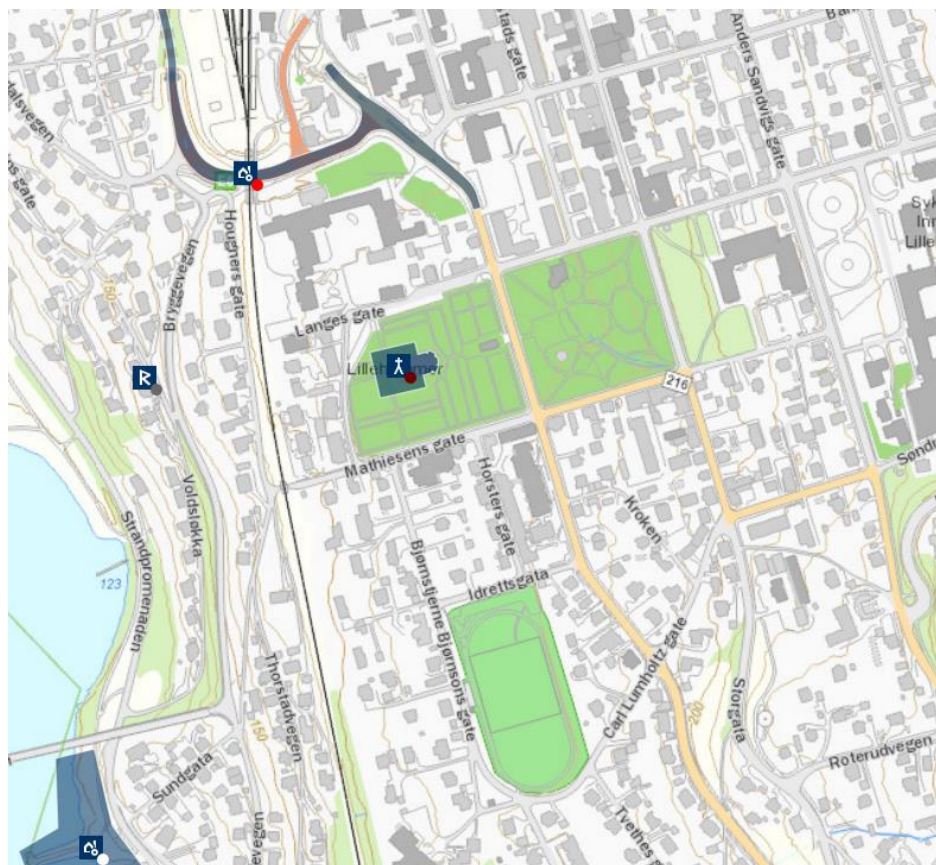
FÅBERG (hovedkirke), gnr. 162 Fåberg prestegård (Fåberg sogn). Lillehammer kommune
ID 84224

Kirken står på (gnr. 162) Fåberg. 1775 var kirken en trekirke med korsformet grunnplan, nybygd 1726 på den eldre kirkens sted, og denne hadde vært en stavkirke: ”ved Kirkegaardens vestre Port staae 2de breede, med Løv-Værk, udhugne Dør-Stolpe, hvilke maae tilforn have staaet ved en af Kirkens Indgange” (Schøning I:161ff). Disse, sammen med rester av to andre portaler, er nå i Universitetets Oldsaksamling Oslo og er datert til andre halvdel av 1100-tallet. Beslagene på selve døra er datert til 1200-tallet (Bøhle 1977:15). Stavkirken skal ha vært treskipet og koret hadde apsidal avslutning (Lillevold 1957:187). Kirken fra 1720-årene, innviet 1727 (Bøhle 1977:27), står fortsatt. Ifølge Schøning skal prestegårdens opprinnelige navn være *Skey*, ifølge Rygh *Fågaberg* (NG 231). Uansett gir begge navn antydninger om at gården er utskilt fra en større gård. I februar 1743 brant prestegården (Røgeberg 2004:150). Prestegårdens skyld 1775 var ringe 2 huder og 4 skinn, hvilket også indikerer at den er et utskilt bruk. Ei slette rett øst for kirken, mellom denne og Jørstad nordre, kalles Gildesvollen (Skre 1998:69). Trolig var dette et bruk av Jørstad og som på 1570-tallet lå som skyldpart (3 kalvskinn i *Gildissuoldt*) til fabrica ved Fåberg kirke (St. 152). 1743 var *Faaberg* hovedkirke med *Lillehammer* som anneks (Røgeberg 2004:300). Det ser ikke ut til at det ble ført bygselrett i Fåberg prestegjeld på 1570-tallet, hvilket gjør det vanskeligere å benytte skyldparter i anneksenes kirkestedsgårder som indikasjon på tidligere prestebol. 22. mars 1458, 17. februar 1464 og 6. april 1468 var biskopen på visitas på Fåberg (DN II:824, I:867, II:867). Det er et flyttingssagn som knytter Fåberg kirke til en påbegynt kirke på Onsumjordet (gnr. 122 Onsum, se nedenfor). Rett ved/øst for kirken stod i 1775 flere bautae (Schøning I:161ff), og den ene, 3 m høye som står der i dag har innskriften ”Roar reiste denne stein etter Olve, sin far”. Denne er plassert her i nyere tid (Bøhle 1977:57), og den er merket av på ØK med en rune-R. Steinen stod tidligere ved nåværende kirkegårds nordøsthjørne. ”Etter den gamle vegen på grensa millom Fåberg og Brøttum er det ei kjelde med helsebot-vatn i. Ho skal vera etter Sant-Ola, den gongen han for her” (Grimstad 1948:143). (kartreferanse: CL 074-5-3).

LILLEHAMMER, gnr. 60 Lillehammer (Lillehammer sogn). Lillehammer kommune
ID 84305

En middelalderisk stavkirke ble i 1733 revet og erstattet med en tømmerkirke med korsformet grunnplan reist noen titalls meter nordøst for stavkirken, i hjørnet av den gamle kirkegården. En murkirke erstattet i 1879-82 tømmerkirken. Denne ble bygd der stavkirken hadde stått, slik at eventuelle rester etter denne visstnok skal befinne seg foran inngangen til nåværende kirke – kanskje under dens våpenhus. I 1844 ble kirkegården utvidet mot nord (26 alen) og øst (10 alen), og en ny utvidelse fant sted i 1873 (Pedersen 1982:15, 49, Feiring 2004:233ff, jfr. Schøning I:198). (kartreferanse: CL 073-5-4).

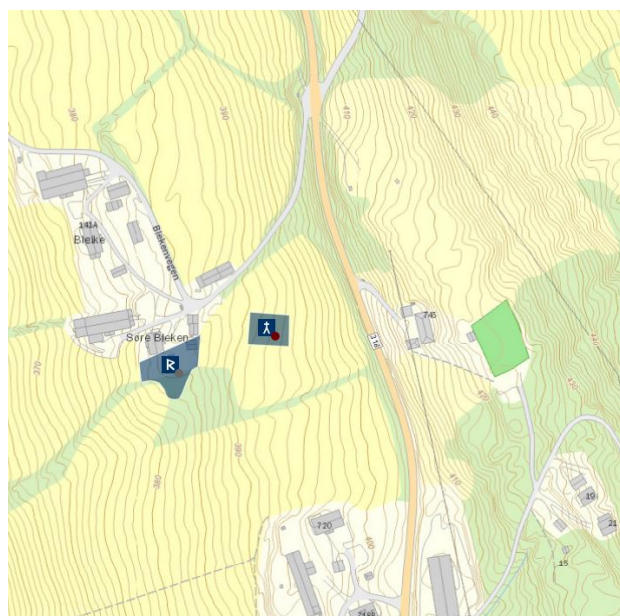
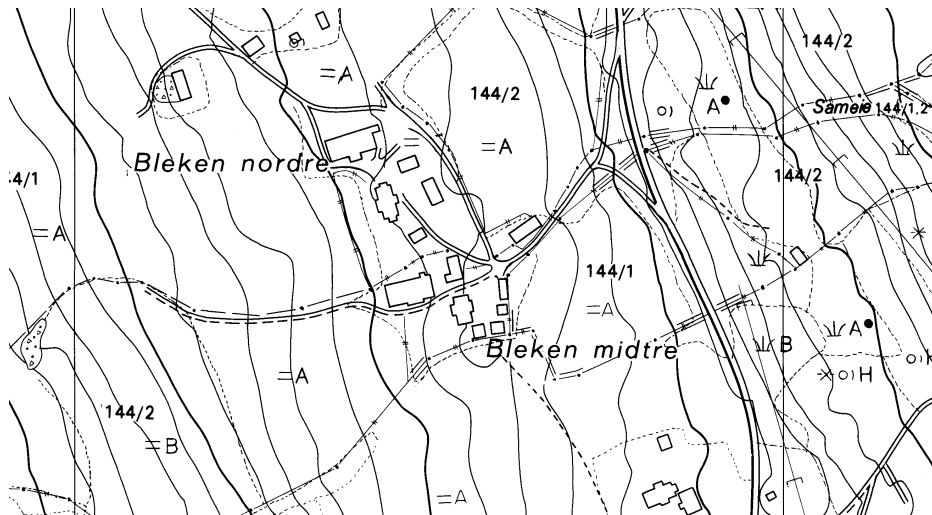

BLEIKEN (Bleken), gnr. 144. 145 Bleiken nordre og søndre (Fåberg sogn). Lillehammer kommune.

Nedlagt kirkested.

ID 83915

På slutten av 1500-tallet lå Bleiken kirke som anneks til Fåberg hovedkirke (St. 154, JN 15). Den hadde på 1570-tallet *Jnngenn Lanndtschylt Eller Anden Rentte* foruten 6 kirkekuer (St. 154), så den landskyld den hadde tidligere (jfr. DN V:94) må derfor ha blitt lagt til Fåberg kirke på et tidspunkt før dette. Kirken skal fortsatt ha stått i 1631 (JN 15 note 4) men ser ut til å ha blitt lagt ned på 1660-tallet, for kirketienden nevnes så seint som i 1663. Etter tradisjon på gården skal kirken ha stått på Kyrkjejordet, rett opp for husene på Midtre Bleiken, på 144/1. En mindre arkeologisk undersøkelse i dette området i 1982 kunne likevel ikke positivt påvise spor av kirke eller kirkegård (Skre 1988:65f). Hos Hiorthøy (1786:215) er kirken kun tradisjon. Selve kirkebygningen skal være revet i 1631 (Lillevold 1957:83). At kirken i 1305 ble nevnt å ligge i Follebu er ikke ensbetydende med at den da var anneks under Follebu kirke, slik Schøning (I:174, 180) hevdet, da Follebu her også kan forstås som en områdebetegnelse. I en tilføyelse til brevet av 1361 i kallsboken for Østre Gausdal 1732 heter det: "Bleege-Reppen, dvs Nogle Gaarder som ligger i Faabergs Sogn her nest ved Gusdahl har den tid hørt til Folleboe" (DN XXI:103). (kartreferanse: CK 075-5-4).

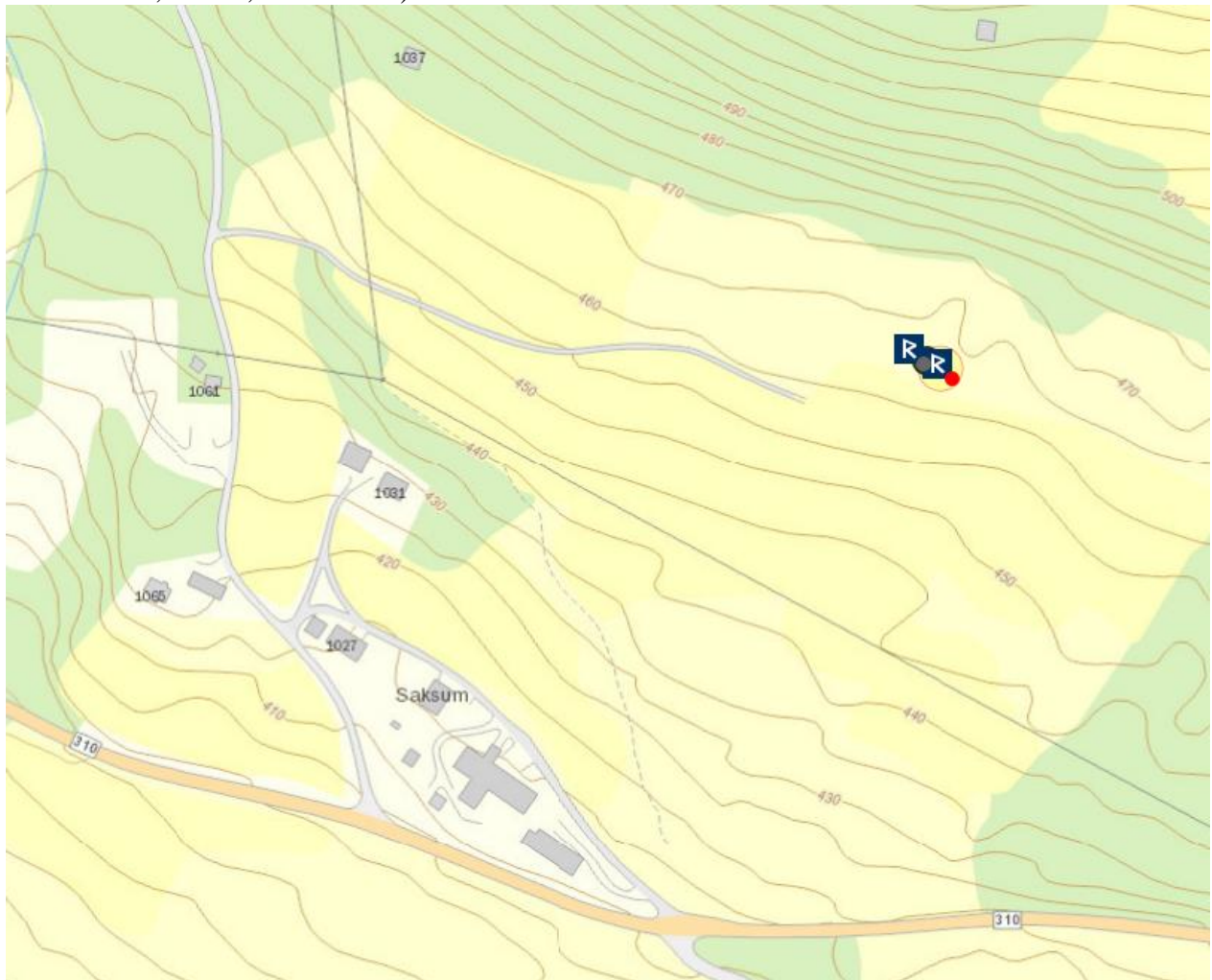

SAKSUM, gnr. 111 Saksum (Fåberg sogn). Lillehammer kommune.

Nedlagt kirkested.

ID 180130

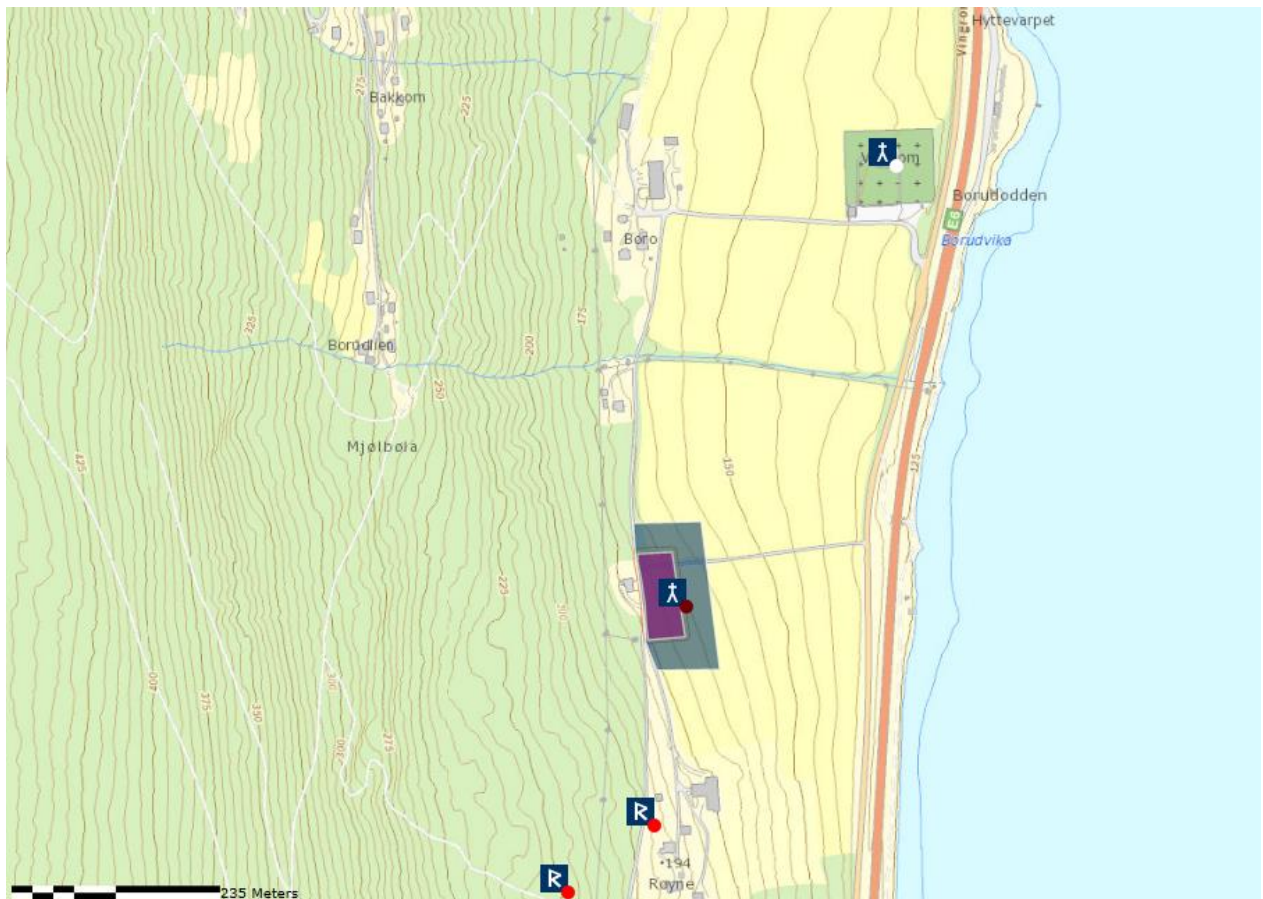
Schøning (I:174) refererer kort en tradisjon om en kirkebygning i Saksumdalen, mens Hiorthøy (1786:215) skriver at "Af gamle Capeller findes endnu Levninger (...) i Saxumsdalen". Lokal tradisjon refererer videre til gravplass: "Bortved Bjørkestylen millom Saksumdalen og Torpa ligg det ein stor, flat stein, som har vori kalla Liksteinen. Det er sagt at stygglangt atti verd'n bar torpingan` lika over skogen til Saksumdalen. Det var kyrkje der, og kyrkjegard. Så bruka dei å kvile ved denna steinen, og sette liket ned på den med` dei kvilte" (Grimstad 1953:37). Skre (1988:71) har ingen referanse til nyere tradisjon om mer nøyaktig lokalisering av kirken. Det eneste diplom (DN V nr 84 s. 77 1330) der gården omtales benytter navnet Saksum som områdenavn for grenda (NG 224), så rimeligvis har vi her en eldre storenhet Saksum. Nåværende Saksum kapell står på (gnr. 113) Hovland. Hvorvidt middelalderkirken også stod her, eller på den gården som har navnet (111) Saksum lar seg ikke avgjøre. Ifølge lokal tradisjon heter det at "noen røyser på Hovland skal være etter kirken" (Lillevold 1957:83). Kort vei nord for Saksum under (110) Sæter ligger Korsåsen, og navnet kan antyde et tidligere kors i friluft. (kartreferanse: CK 073-5-3/4).(Ny tekst fra Jan Brendalsmo, NIKU, 01.12.2014)

RØINE (VINGEROM), gnr. 25 Røine (Lillehammer sogn). Lillehammer kommune.
Nedlagt kirkested.

ID 11155

Kirken må ha blitt lagt ned seinest rundt 1500 siden den ikke nevnes på slutten av 1500-tallet (St. 151f, JN 15), men bygningen kan ha blitt stående. Schøning (I:171) refererte i 1775 tradisjon om kirke ”paa den Gaard Rønne, hvorefter det paa Stedet endnu berettes, at Kiændetegn sees”. Også Hiorthøy (1786:215) refererer til ”Levninger paa Gaarden Rønne” etter et gammelt *Capell*. Etter tradisjon på gården skal kirken ha stått tett ved den gamle tunplassen rett nord for dagens tun på (gnr. 25) Røine, men en mindre arkeologisk undersøkelse i 1982 kunne ikke bekrefte dette stedet som lokalitet for kirke eller kirkegård (Skre 1988:72). Kirken hadde egen prest i 1342, for *siri Orme j Winghæræimi* var da vitne ved en jordhandel på gården (31) Vingnes rett nord for Røine. Vingerom er ikke gårdsnavn, men det er fortsatt bygdenavn for gårdene nedover på vestsiden av Mjøsa sør for Fåberg (NG 239), og det skal ikke avvises at det tidligere kan ha vært navnet på en storenhet. I 1407 og seinere ser det ut til at kirken var uten prest og lå som anneks til Fåberg kirke, bl.a. fordi en sjelegave i 1407 ble gitt kun *henær til vpheldezs eigo* – ikke til prestens mensa (DN XII:141, IX:250). Omtalen av Røine 1429 som liggende i Fåberg sokn refererer trolig til hovedkirkesognet. Nåværende Vingerom kirke står på nabogården i nord (26) Boro. Inne på tunet på Røine, samt snaue 100 m mot nord ligger rester av et gravfelt. (kartreferanse: CL 072-5-4).

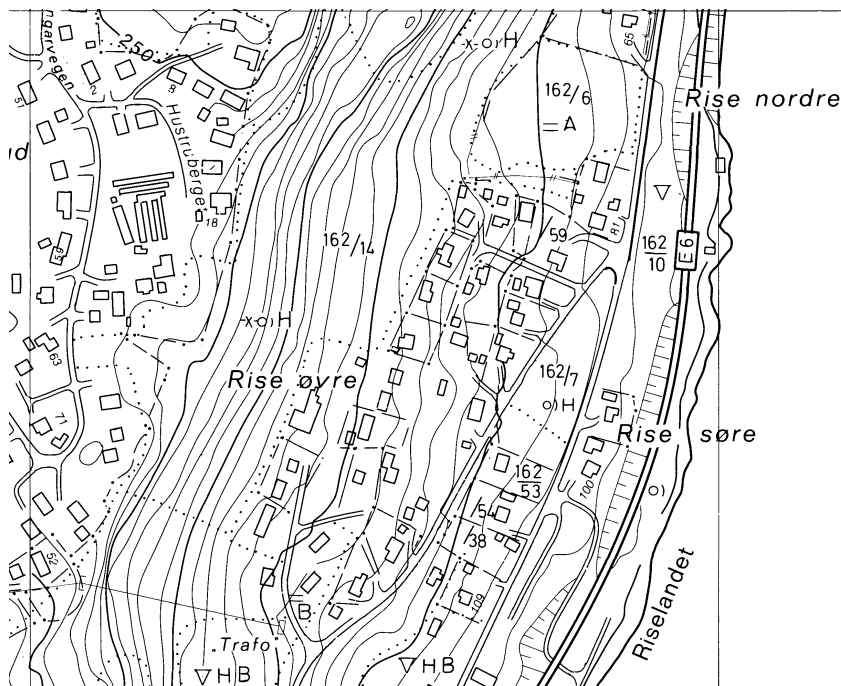

RISE, gnr. 162/6. 7. 14 Rise nordre, søndre og øvre (Lillehammer sogn). Lillehammer kommune.

Nedlagt kirkested.

Ingen registrering i Askeladden – lokalisering: området omkring UTM33-koordinat: 254090 Ø, 6782410 N (ETRS89)

Prest på Rise nevnes 1344, og 1411 blir det referert til den tidligere presten på Rise (DN III:227, VII:354). Brevet av 1344 ble skrevet i *prest gardenom* på Fåberg, og Andres prest på Rise var et av vitnene i en jordhandel. Full visshet om Rise som tidligere kirkested gis 1411. Da ville hovedkirkepresten *siræ Arnfinni Jons syni på Fåberg* ha kunnskap om en skyldpart som tidligere *fuldhe presthen er sath a Risom* og som nå lå til mensa ved Fåberg kirke. En rimelig tolkning er at kirken på Rise da lå som anneks til Fåberg og ble betjent derfra. På 1570-tallet lå en skyldpart (1 hud) i *Riisse* til mensa ved Fåberg hovedkirke og bruket ble brukt under prestegården (St. 151), en sterk indikasjon på et tidligere prestebol til kirken på Rise. Denne relasjonen har holdt seg i og med at Rise har bruksnummer under (gnr. 162) Fåberg prestegård, mens omkringliggende gårder har gårdsnummer på 20- og 30-tallet. Verken Schøning eller Hiorthøy har tradisjon om kirke på Rise, og den er ikke nevnt hos verken JN eller St., så trolig ble den lagt ned på 1400-tallet. (kartreferanse: CL 072-5-2).

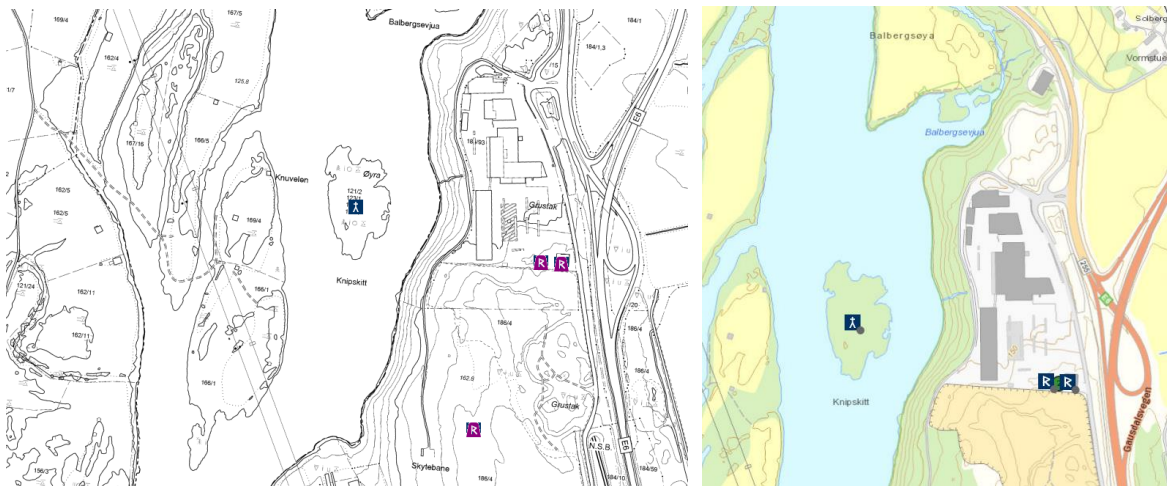
JOMFRU MARIA OG ST. OLAVS KAPELL, gnr. ukjent (trolig Fåberg sogn).

Lillehammer kommune.

Nedlagt kirkested. Usikker lokalisering.

ID 85944

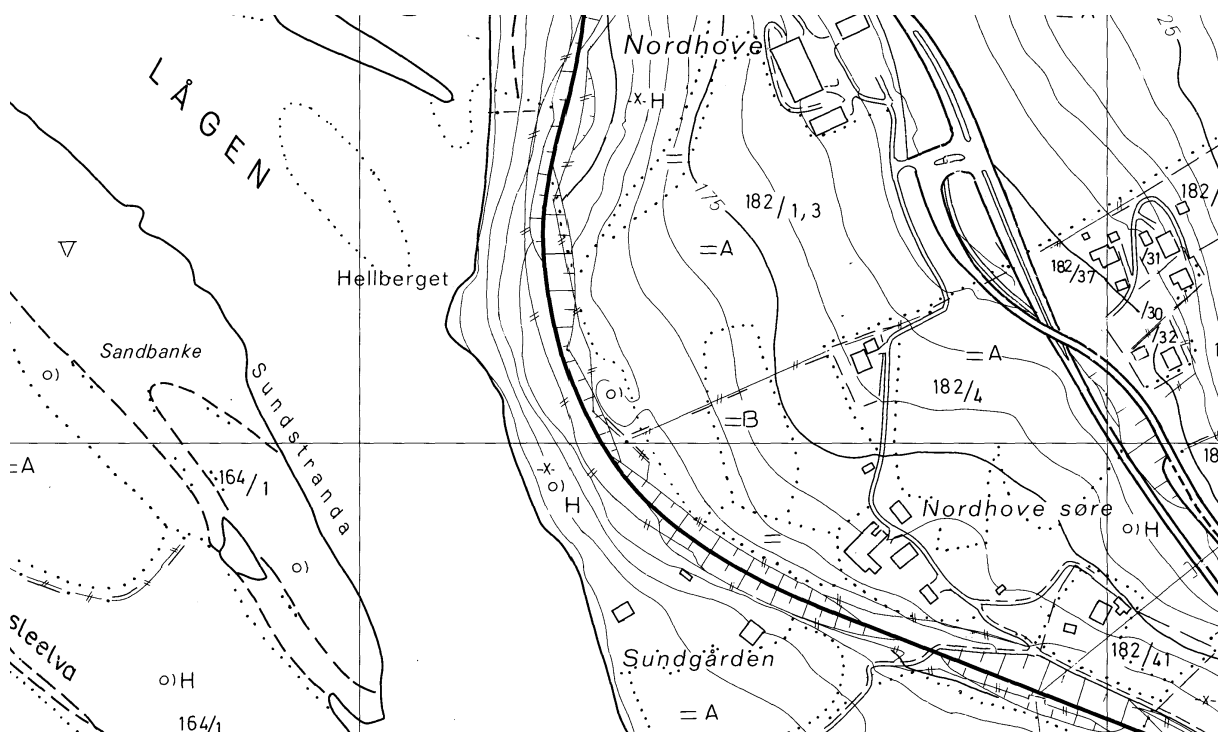
Schøning fant opplysninger i Fåberg kallsbok for året 1759 som viste at det hadde stått et kapell på «Øren i Lougen Elv». Han tolket dette dithen at kapellet skulle ha stått på (gnr. 30) Øire (Schøning I:170, 208f, jfr NG 238), mens Hiorthøy (1786:215) plasserer det *ved Øren ved Lougen* og refererer til fisket. Skre (1988:69) mener at ei opprinnelig øy Øyra i Lågen på grunn av stadig flom for lengst må være borte, men at den skal ha ligget rett vest for den nåværende Øyra om lag der øya Knuvelen ligger. Borgen (2013:18f) diskuterer de forskjellige opplysninger om kapellets plassering, samt tolkninger av disse, og konkluderer med å feste tillit til opplysningene i kallsboken fra 1759. Altså at kapellet sto på øya Øyra i Lågen rett ut/vest for Hovegårdene. Det var biskop Gunnar av Hamar som 1459 hadde latt bygge kapellet. En innskåret innskrift på en stokk i kapellet ble oppdaget 1759 (overesatt fra latin): «I Herrens aar 1459 dagen efter St. Lambertus blev dette kapel viet til Jomfru Marias og Sankt Olafs, konge og martyrs ære, af hr. Gunnar, biskop i Hamar, som likeledes har grundet det. Bed for hans sjæl». I 1393 ble det utstedt et verne- og privilegiebrev fra paven til Hamar domkirke og bispestol. Der ble det påpekt domkirkens eierrett til bl.a. gårdene Hovin på Helgøya, Dvergstein og Jevnaker på Hadeland, Storøya i Tyrifjorden, Saxegården i Oslo samt fisket i Lågen (DN XVII:179/RN 8:203). Dette gjør det rimelig å knytte byggingen av kapellet til et ønske fra biskopen om å gi de mange deltagerne i dette fiskeriet tilgang til kirkelige handler mens det pågikk. På et tidspunkt var kapellet blitt demontert og flyttet opp til Fåberg prestegård og benyttet der som matbod, for så i 1897 å bli solgt til De Sandvigske samlinger på Maihaugen. (sannsynlig kartreferanse: CL 073-5-1). (Teksten oppdatert av Brendalsmo 14.11.13).

ÅL, gnr. ukjent (Lillehammer sogn/Fåberg sogn). Lillehammer kommune.
Nedlagt kirkeste.

Ingen registrering i Askeladden.

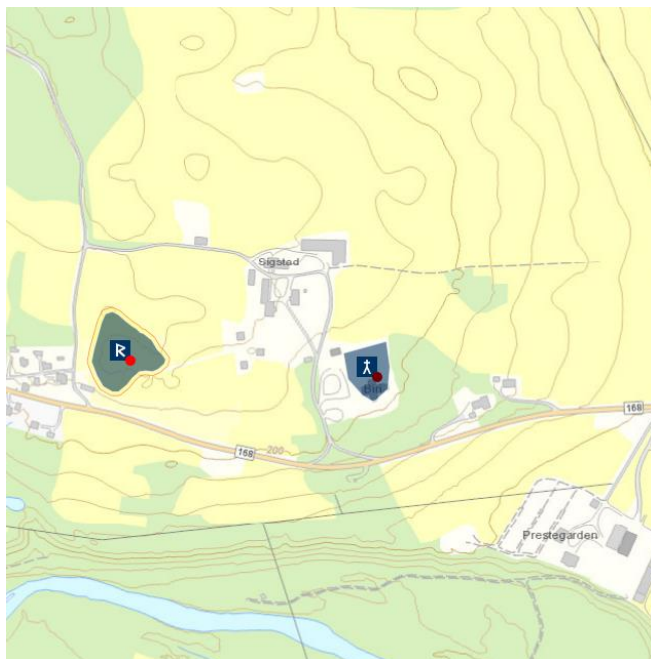
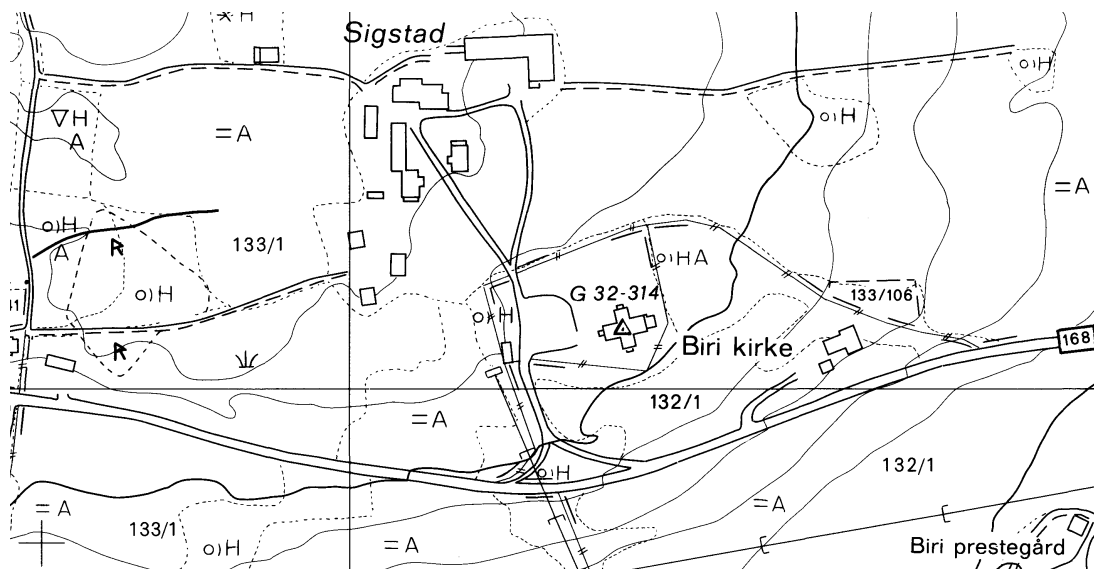
Schøning (I:168) refererte et brev fra 1410 ang. en arvesak, og hvor brevet begynner slik: ”*Pet se ollum monnum kunnikt at mit Arne Hakonssson ok Þorstæin Eiriksson logrettomen q. g. ok sina kunnikt gerande at mit warum a sydra Berge som liger i Aal i sydra luttanum i Gudbranzdolum sagum ok hørdum a ordh ok handarbandh þæira i millum af einu halfuo Lafranz Æsteinssonar bonde a Skurfuesætre i fyrnemde sokn...*” (DN VII:351). Det framgår således klart at det da stod kirke i Ål (i Aal i sydra luttanum = i fyrnemde sokn). Schøning mente kirken hadde stått på Hove, primært fordi han leste inn en kultstedskontinuitet, men også fordi Hovin var stevnegård i middelalderen. Ifølge Rygh er Ålen det gamle bygdenavnet for gårdene på østsiden av Lågen og Mjøsa fra om med (gnr. 182) Nord-Hove i nord til og med (97) Hinkleiv i sør og der Lillehammer ligger midt i (NG 239). Ål er således trolig navnet på en eldre storenhet. Gårdene nevnt i brevet er (dagens gnr. 43) Berget store og (48) Skorset, begge rett opp/nord for Lysgårdsbakken og Lillehammer sentrum. Det er fullt mulig at Schøning kan ha rett i at kirken stod på Hove, men det er samtidig verdt å bemerke at det på 1770-tallet ikke fantes lokal tradisjon om hvor kirken i Ål sogn hadde stått. Det lå ingen skyldparter i Hove til Fåberg hovedkirkes mensa på 1570-tallet (St. 151) og som kunne gitt indikasjoner på et tidligere prestebol på denne gården. (mulig kartreferanse: CL 074-5-3, CL 073-5-1/2).

GJØVIK KOMMUNE

SIGSTAD (BIRI, hovedkirke), gnr. 26 (132) Biri prestegård (Biri sogn). Gjøvik kommune.
ID 83887

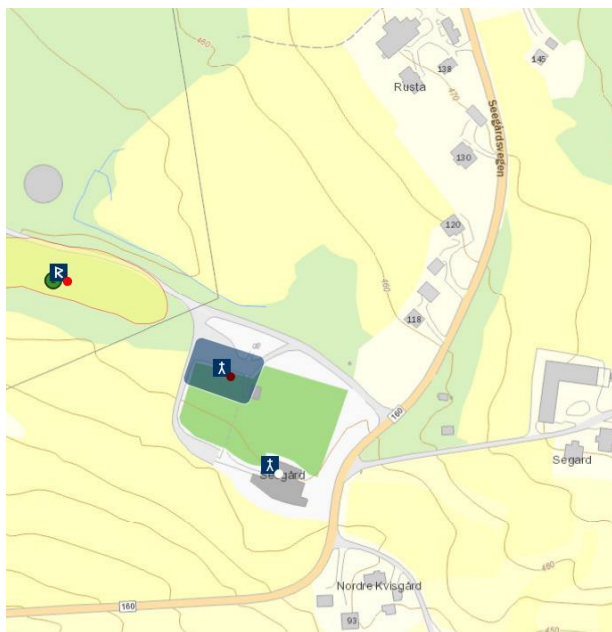
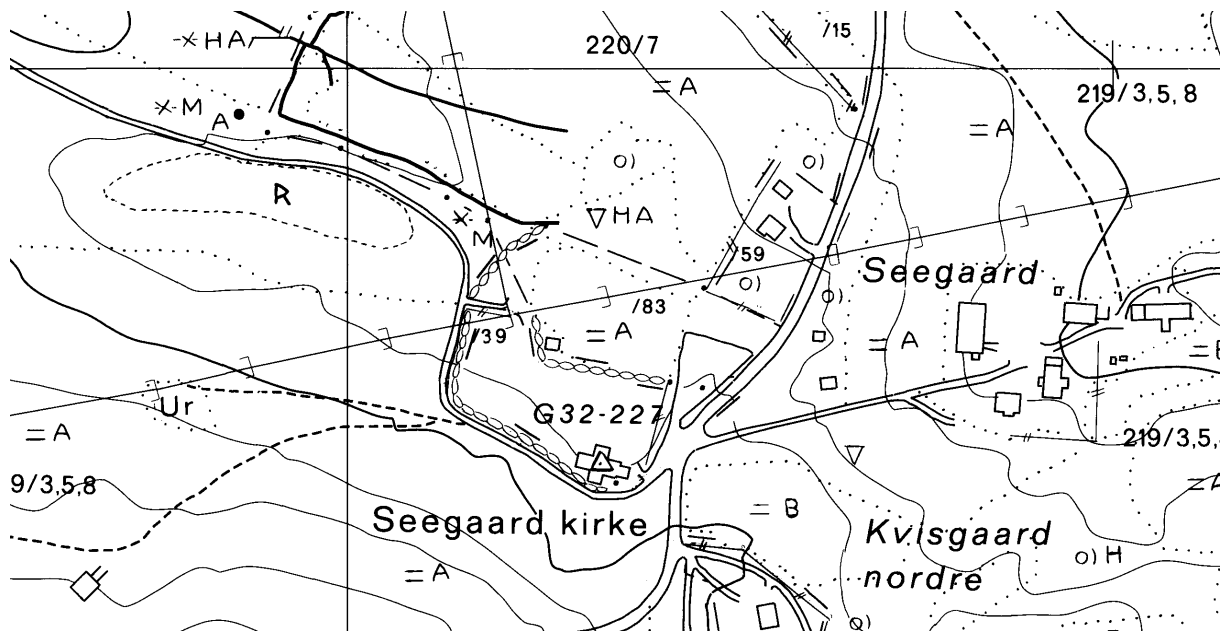
I tidlig etterreformatorisk tid ble kirken betegnet som en fullt utviklet stavkirke med forhøyet midtparti, lavere sideskip og smalere, rektangulært kor – også dette treskipet, det hele med svalganger. Trolig midt over kirken stod en takrytter. Typemessig kan kirken dateres til andre halvdel av 1100-tallet. Rundt 1660 ble den påbygd ”twende nye winger aff bindingswerck”, trolig tversskip mot nord og sør. I 1777 ble ny kirke innviet, en tømmerkirke med korsformet grunnplan og sentraltårn. Den gamle kirkegården øst for Sigstad kirke er ikke lenger i bruk og er nærmest som minnelund å betrakte. Den nye kirkegården, også på Sigstads grunn, ble anlagt i 1892 og er seinere utvidet en rekke ganger. Nåværende kirke fra 1777 ble reist noe til side for stavkirken, for stavkirkens kirkevang lå trolig der hvor den nye kirken ble reist (Bugge 1953, Herberg 2002). (kartreferanse: CM 069-5-2).

SEGÅRD (SNERTINGDAL), gnr. 114 (=220) Kvisgård (Snertingdalen sogn). Gjøvik kommune.

ID 85505

Ifølge de eldste kirkeregnskapene var middelalderkirken et stav- eller reisverksbygg med svalgang. I 1617 ble koret nybygd i samme teknikk, og tilsvarende ble et sakristi tilføyd i 1652. I 1781 ble det bygd ny kirke i laftet tømmer og med korsformet grunnplan. Den gamle kirkegården ble utvidet i 1840, og i 1903 med et 12 m bredt jordstykke mot nord. (Bugge 1953). Det er uklart hvorvidt kirken fra 1781 ble reist på samme sted som den eldre kirken. En arkeologisk undersøkelse på kirkens branntomt 1995 viste at det ikke var spor av eldre kirker under den brente. Lokal tradisjon hevder at gammelkirken stod noe nordvest for den som brant, noe utenfor kirkegårdsområdet. Kirken lå på slutten av 1500-tallet som anneks til Sigstad (Biri) hovedkirke (St. 175, JN 300). Nåværende kirke står på (gnr. 220) Kvisgård. (kartreferanse: CL 067-5-2).

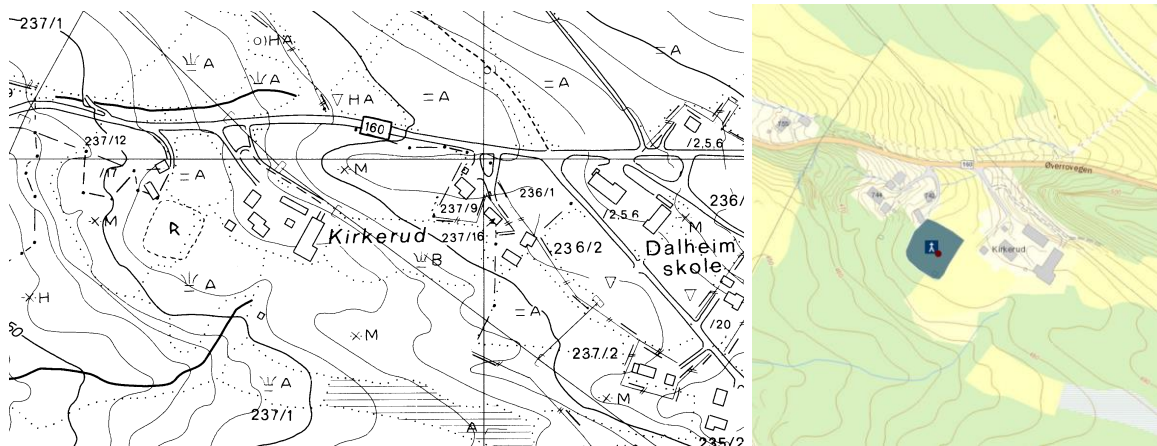

KIRKERUD (SNERTINGDAL), gnr. 131 (=237) Kirkerud (Snertingdal sogn). Gjøvik kommune.

Nedlagt kirkested.

ID 21422

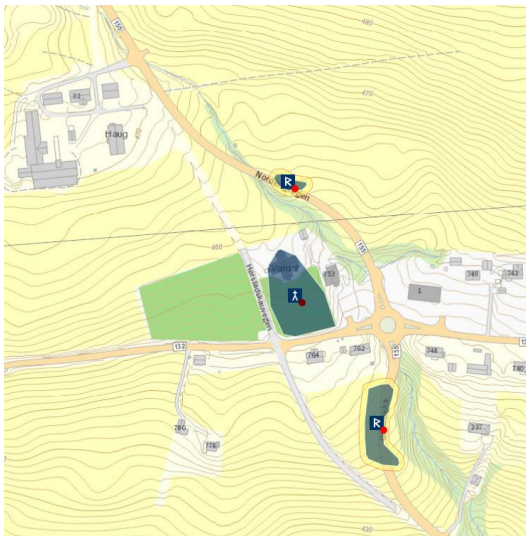
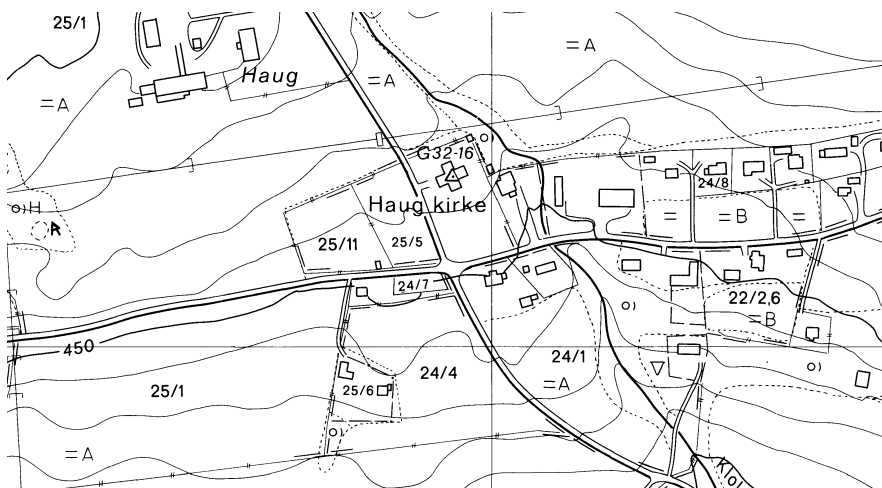
Mellom kirkestedet Ålset og det tradisjonsbelagte kirkestedet Hov ligger (gnr. 237) Kirkerud med eldste omtale 1669 (NG 22). I 1694 søkte bøndene i Øvre Snertingdal om at de ”paa et beleilig sted, hvor tilforn hafver været bygt og brugt en liden kirke igien maa lade paa ... egen bekostning opbygge og vedligeholde et lidet bedehus”. Tillatelse ble gitt og kirken ble oppført på Kirkeruds grunn og ble innviet 1703, en gavekirke med tjeneste 3-4 ganger i året. Christi Nye Kirke (”Gavekirken”) var en liten laftet tømmerkirke med rektangulært skip og smalere, rektangulært kor. I 1840 ble kirkegården utvidet med nærmere 2000 m². Ved bygging av ny kirke ca. 1870 ble kirkestedet flyttet til (241) Ålset, og Gavekirken ble revet i 1872 (Bugge 1953:68ff). Den gamle kirkegården ble restaurert og kirketuften framgravd på 1980-tallet. Det ble i den sammenheng avklart at kirken nok egentlig hadde vært en lovekirke, men at man av hensyn til myndighetene hadde beskrevet den som gavekirke. De to ”låvåhellene” (hvor èn er bevart, ca. 3 m lang) kan således ha vært ofret til – snarere enn å ha vært dørheller for en låve (Nordland & al 1993). Nabogårder til Kirkerud er (132 = 238) Grøterud, (133 = 239) Rud, (134=240) Rudshaugen og (130=236) Audenstad. Ingen av disse er nevnt før på 1570-tallet eller på 1600-tallet (NG 21f). Trolig er de alle middelalderiske bruk av en opphavsgård hvis navn er tapt – eller det kan være Audenstad – og der kirken stod på Kirkerud. Det lå ingen skyldparter i noen av disse gårdene til mensa ved Sigstad hovedkirke på 1570-tallet (St. 174) og som kunne indikert et tidligere prestebol til en kirke ved Kirkeby. (kartreferanse: CK 068-5-4).

HAUG (VARDAL, hovedkirke), gnr. 25 Haug (Vardal sogn). Gjøvik kommune.

ID 85769

Nåværende kirke står på (gnr. 25) Haug. Kirken som brant 1801 skal ha vært bygd i 1727 og erstattet da en stavkirke. I 1802 stod nåværende kirke ferdig på «en tomt nogle meter ovenfor stedet, hvor den gamle stod». Kirken gjennomgikk en hovedreparasjon i 1862, og kirkegården ble få år seinere utvidet og beplantet med trær mot vest. Kirken skal under Jens Nilssøns visitas i 1576 ha blitt «renset for de mange derværende 'afgudsbilleder'» (Blom 1899:56f). På 1570-tallet var Haug hovedkirke med annekser på Hunn og Bråstad (St. 177f). Situasjonen var den samme på 1590-tallet (JN 17) og trolig også i 1743 (Røgeberg 2004:147). Gnr. 23 Vardal prestegård, hvis opprinnelige navn er *Thórisstadir* (DN I:375, 415), har et temmelig stort gårdsvall og som dessuten ligger blandet mellom andre gårder vestover i dalføret. Flere av gårdene vestover i midtlia har gravfelt ved tunet slik det også er på Haug, så det at prestegårdsjorda strekker seg vestover er trolig et produkt av arronderinger og makeskifter i nyere tid. Et godt stykke vest for kirke og prestegård ligger et bruk av prestegården kalt (23/4.15) Prestberg, og rett ned for denne ligger Prestgrinna. Klokkerbekken renner ned langs kirkegården og Klokkergården. Det ser ikke ut til at det ble ført bygselrett i Vardal prestegjeld på 1570-tallet, hvilket gjør det vanskeligere å benytte skyldparter i annekseenes kirkestedsgårder som indikasjon på tidligere prestebol. Drøye 100 m vest for kirken og nordover ligger et større gravfelt. (kartreferanse: CM 066-5-3).

HUNN, gnr. 67 Hunn (Hunn sogn). Gjøvik kommune.

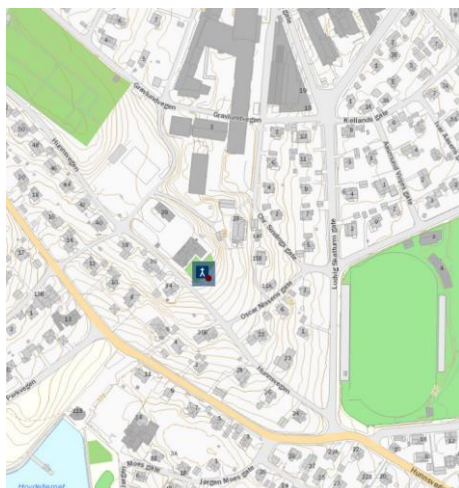
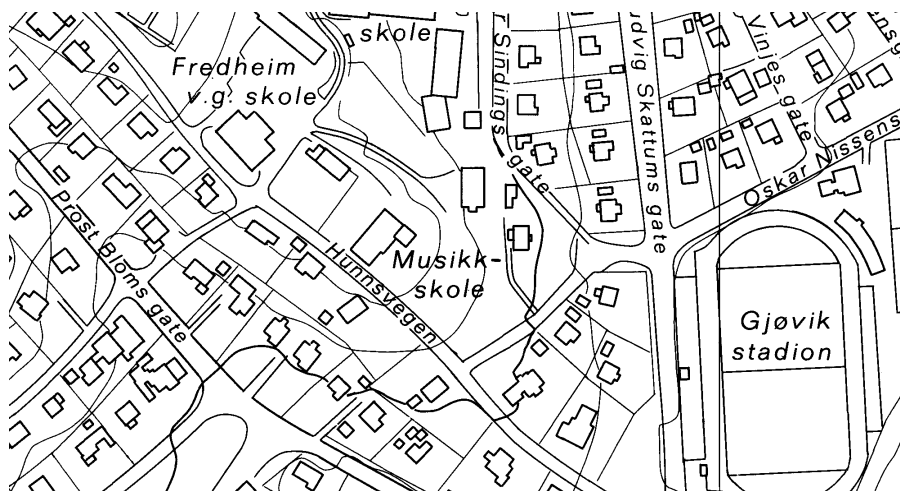
Nedlagt kirkested.

ID 84660

På slutten av 1500-tallet lå Hunn som anneks til Haug (Vardal) hovedkirke, og på 1590-tallet ble det holdt tjeneste i kirken hver 3 søndag (St. 177, JN 295). Ny kirke ble bygd på Hunn i 1818, etter at Bråstad kirke ble bestemt nedlagt og sognet slått sammen med Hunn i 1808 (NG 47). Etter resolusjon av 1881 ble kirken på Hunn nedlagt og kirkestedet flyttet til Gjøvik by (NG 38). Nåværende Hunn kirke står på (69) Ås (CN 065-5-1). ”Den gamle Hunn kirke stod paa gården Hunns grund, hvor den nuværende have er og paa bakkehellingen mod Gjøvik og Mjøsen. Den var en mindre kirke, opført af svære furumaterialier og meget gammel.

Kirkegården laa paa kirkens vestre side, mellem denne og den gamle Trondhjemsvei. Denne kirke med kirkegaard overlodes i 1822 til eieren af Hunn som vederlag for afstaaet tomt til en ny kirke (...) Den nyere Hunn kirke indviedes høsten 1821. Den laa midt paa kirkegården, paa dens høieste punkt. Den var en ottekantet, temmelig stor træbygning med kuppel” (Blom 1899:56f). Hunnselva renner fra øst midt gjennom Gjøvik by, og (gnr. 67) Hunn – som ser ut til å være gått opp i byen – lå på nordsiden av elva og (61.63) Gjøvik på sørsiden.

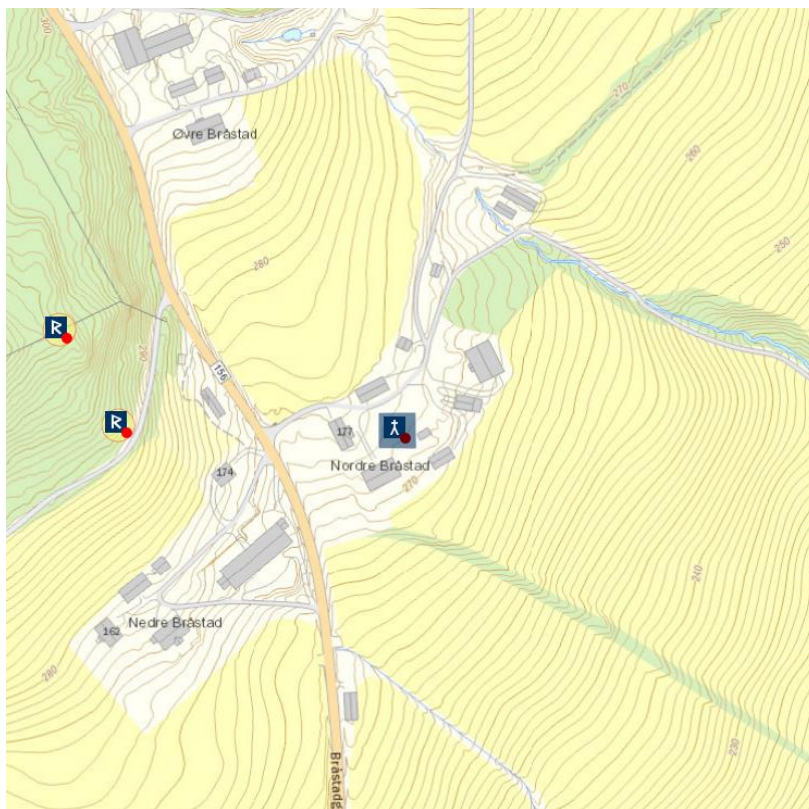
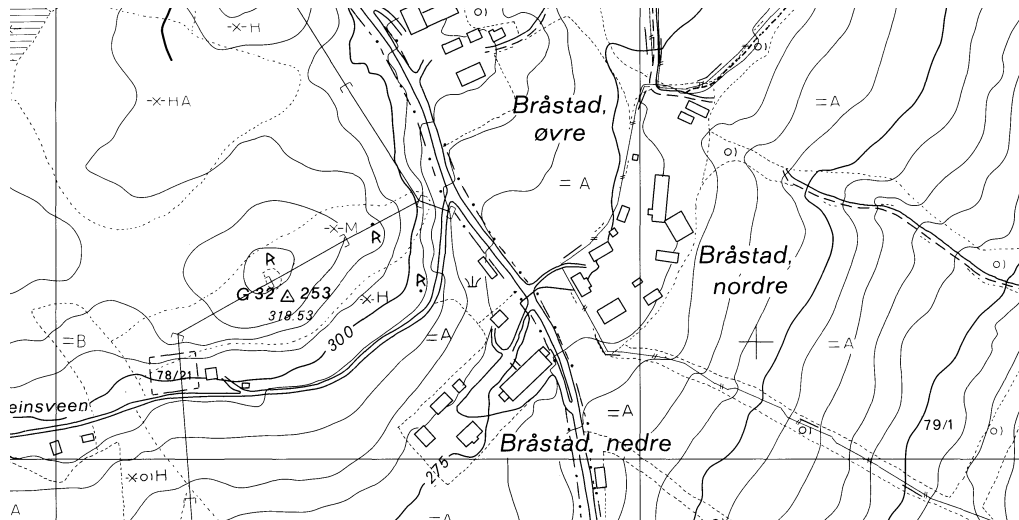
Hunnsvegen løper på skrå fra nordvest ned forbi/innved nåværende Gjøvik kirke og videre mot sørøst ned til utløpet av Hunnselva i Mjøsa. Dagens musikk-skole, rett ned for Fredheim videregående skole og inntil Hunnsvegen på nordsiden og mellom denne og Chr. Sindings gate der denne gjør en sving før den i sør møter Ludvig Skattums gate, skal visstnok holde til i den bygning som tidligere var hovedhuset på Hunn gård. Bygningen ligger på en markant odde/terrasse i landskapet (kartreferanse: CN 065-5-2).

BRÅSTAD, gnr. 78-80 Bråstad nedre, nordre og øvre (Hunn sogn). Gjøvik kommune
Nedlagt kirkested.

ID 83968

På slutten av 1500-tallet lå Bråstad kirke som anneks til Haug hovedkirke, og på 1590-tallet ble det holdt preken i kirken kun 3 ganger i året (St. 178, JN 295). Kirkestedet ble lagt ned og sognet slått sammen med Hunn sogn i 1818, og bygningen ble revet i 1820-årene (NG 47). Kirken stod på et område under (gnr. 78) Bråstad nedre mellom tunene på Bråstad øvre og nedre. Det lå ingen skyldparter i Bråstad til Haug hovedkirkes mensa på 1570-tallet (St. 176), hvilket kunne ha indikert et tidligere prestebol til Bråstad kirke. Få titalls meter fra tuftområdet ligger restene av et gravfelt. (kartreferanse: CN 066-5-2).

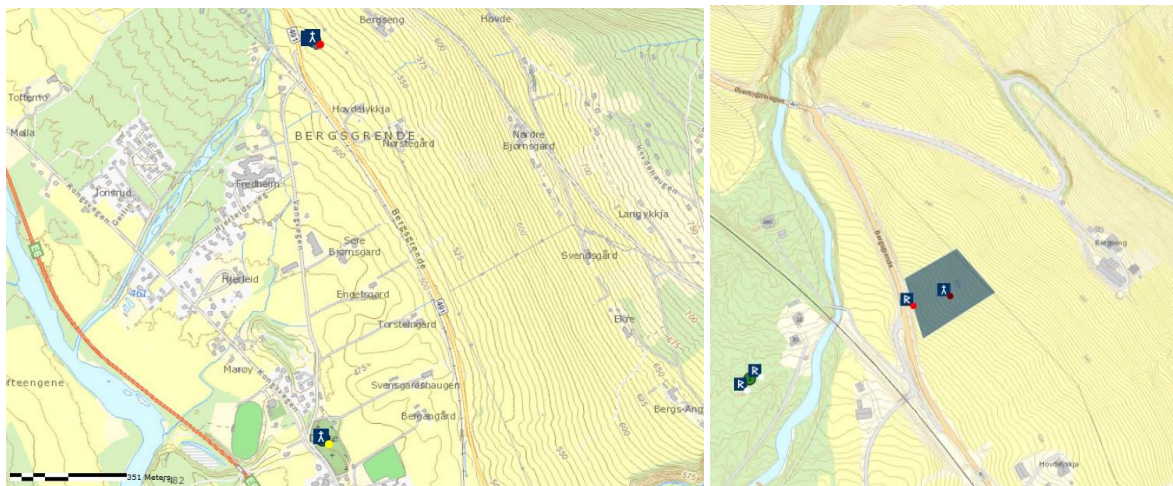
DOVRE KOMMUNE

DOVRE, gnr. 39-47 Schjellstad-Andgard (Dovre sogn). Dovre kommune.

Nedlagt kirkested.

ID 136554

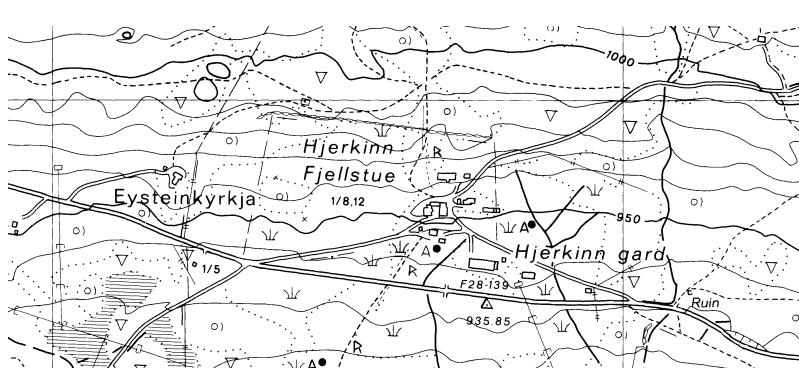
Nåværende kirke står på (gnr. 45) Svendsgard, og kirkestedet er flyttet dit fra (40) Bergsens om lag 800 skritt nord for nåværende kirke (NG 12). Den ble reist av almuen 1740 og kalt Sions kirke (Hiorthøy 1786:3). "Da Tomten til et Fæehuus [på Svendsgård] for nogen Tid siden skulle ryddes, fandtes adskillige store Menneskebeen, og paa den gamle Kirkegaard, som endnu er tilsyne, fandtes et Laarbeem, saa stort, at naar en fuldkommen voksen Karl satte det paa Jorden, rakte samme ham til Bæltet" (Hiorthøy 1786:5, jfr. Schøning I:29). I tillegg refererte Schøning (I:29) en tradisjon om funn av *gamle Begravelser* da gårdshusene på bruket (gnr. 42/1) Nørstegård under Bjørnsgård før 1775 ble flyttet lenger ned i dalsiden. Etter dette ble det i samme område funnet 3 gamle gullringer. Trolig refererer funnene på Svendsgård og Nørstegård til et førkristent gravfelt som kan ha ligget bortover i midtlia der de tunene tidligere lå (jfr NG 12). Dovre er opprinnelig gårdsnavn, og utfra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetyper har denne gården trolig bestått av (dagens gnr. 39) Schjellstad, Bergsens, (41) Hovde, (42) Bjørnsgård, (43) Engelsgård, (44) Torsteingård, Svendsgard, (46) Ekre og (47) Andgard (jfr. NG 1). Et bruk av Svendsgard heter (45/7) Kirkestuen (NG 7). På 1570-tallet lå en større skyldpart (2 huder) i *Skellestadt* til mensa ved Lesja hovedkirke (St. 173), en indikasjon på et tidligere prestebol til Dovre kirke. At *Skjelstad* 1668 og 1723 lå som underbruk til Lesja prestegård og fra 1860 har vært prestegård til Dovre kirke (NG 7, 24) nærmest bekrefter dette. "Nedst i prestegardsjordet her er det ei kjelde som det er helsebot i. Dei har henta vatn der åt sjuke folk. Det er ei Sant-Ola-kjelde, og ho ligg ved nordenden av den gamle kyrkjegarden ved Bergsens" (Grimstad 1948:142). (kartreferanse: BV 093-5-1)

HJERKINN, gnr. 1 Hjerkin (Dovre sogn). Dovre kommune.
Nedlagt kirkested.

ID 11607

En kirke på Hjerkin er nevnt på 1430-tallet og det lå da landskyld til den (AB s. 48). Hiorthøy (1786:5) nevner kort at det skal ha stått ”et hedensk Capel [...] hvor Kiendetegn af dets murede Indhegning endnu sees” på Hjerkin, mens Schøning (I:1f) er mer detaljert: ”Strax sønden for [benævnte Gaard] Hiærken, og nedenfor den Bakke, paa hvilken Gaarden staaer, ligger en jevn Plads, paa hvilken berettes, at en Kirke eller et Kloster skal i gamle Dage have staaet. Stedet selv bær derom Vidne. Jeg besaa det Nøie, og fant der en Huuse-Tomt, sat med Steene, som fra Øst til Vest var 32, men fra Sør til Nord 24 Skridt lang og breed. Denne Tomtes Størrelse og Beliggenhed stadfæste, at her maa have staaet en Kirke”. Tradisjon og beskrivelse av den vest-øst orienterte tuften rett sør/ned for gårdshusene, og hvor det på 1800-tallet skal være funnet skjelettresten (NG 11), må kunne oppfattes som lokalitet for kirke med kirkegård. Utfra de oppgitte mål er det sannsynlig at Schøning beskriver utstrekningen av en kirkegård med steiner (steingard?) som avgrensning. Strekingen over Dovre trolig var den mest trafikkerte veistrekning i Norge i middelalderen, og det er derfor sannsynlig at det har stått kirke på dette stedet allerede tidlig i middelalderen. Drøye 100 m vest for Hjerkin gård og fjellstue er det en lokalitet kalt Eysteinskyrkja, men dette er et nybygd kapell. Middelalderkirken skal derimot ha stått rett ned for nåværende gårdstun. I ettertid ble det bygd et hus over tufta, og i 1854 ble veien til Follidal anlagt rett over stedet. Ifølge tradisjonen ble det da funnet en del menneskebein, og disse skal ha blitt lagt inn i grunnmuren på et hus som da ble reist. Flata nedenfor veien kalles fortsatt kyrkjebakken. Det har vært arkeologiske undersøkelser i dette området i 1957 og 1982, men kirken skal ikke ha blitt påvist. Derimot er det registrert tykke kulturlag (gårdshaug) og ei hustuft på ca. 10x20 m, datert til 1100-tallet (Kaas & Engen 2003:20f). Muligens kan kirken være av samme alder. Det lå ingen skyldparter i Hjerkin til mensa ved Lesja hovedkirke på 1570-tallet (St. 172f) og som kunne indikert et tidligere prestebol til kirken på Hjerkin. Gården Hjerkin lå i øvre almenning (kongsallmenningen) og uten andre gårder i nærheten, slik at dens opprinnelige grenser er uklare – i den grad den har hatt en avgrensning (Kaas & Engen 2003:18). Et stykke av Fokstugumyre rett ned for Lesjabekk vokterbolig kort vei vest for Vålåsjøen kalles Kyrkjelåttan. Gamle Kongevegen går gjennom tunet på Hjerkin. Mellom 1770-årenes gårdstun og stedet der Schøning mente å observere kirketufta var det ”i en Kreds eller Cirkel, omsat med maadelig store Kampesteene, men i midten besat med fire, hvoraf de 2de største staae mod Sør og Nord, i form af et Ruder-Blad” (I:1f). (kartreferanse: CD 099-5-0).

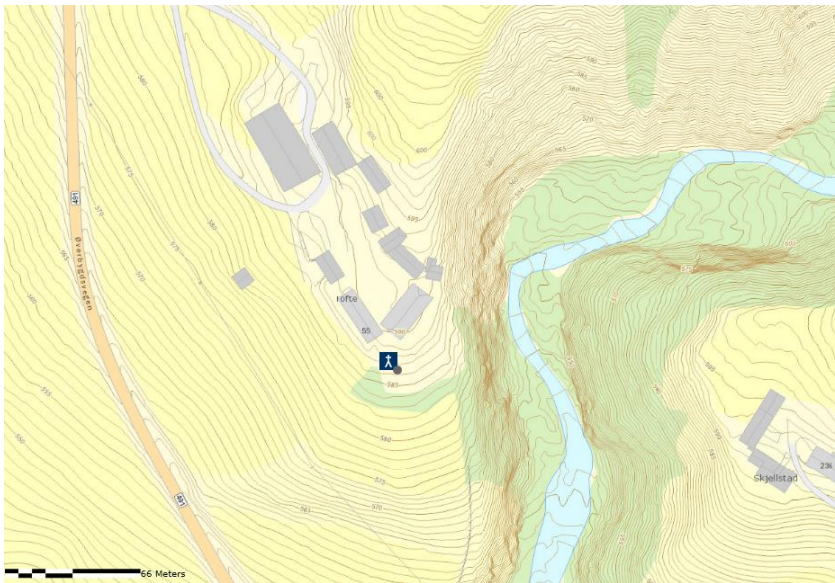

TOFTE, gnr. 38 Tofte (Dovre sogn). Dovre kommune.

Nedlagt kirkested.

ID 85641

Tofte var krongods allerede i vikingtid (Soga om Harald Hårfagre, kap. 25). Kong Håkon lot bygge kapell på Tofte, ”der det ikkje var noko før, og ein veitslehall og mange andre gode hus” (Soga om Håkon Håkonsson, kap. 333). Kirken er ikke nevnt i St. eller JN, og verken Schøning eller Hiorthøy har tradisjon om kirke på Tofte eller beskrivelser av skjelettfunn eller tufter. Ifølge Lesja kallsbok skal presten på Lesja engang før 1770-tallet ha bodd på Tofte men flyttet til Hov da husene på Tofte brant (Schøning I:8). Trolig var kirken som kong Håkon lot bygge et gårdskapell (*oratorium*) for kongen og hans følge. Det lå ingen skyldparter i Tofte til mensa ved Lesja hovedkirke på 1570-tallet (St. 172f) og som kunne indikert et tidligere prestebol til kirken. (kartreferanse: BU 093-5-2/BV 093-5-1).

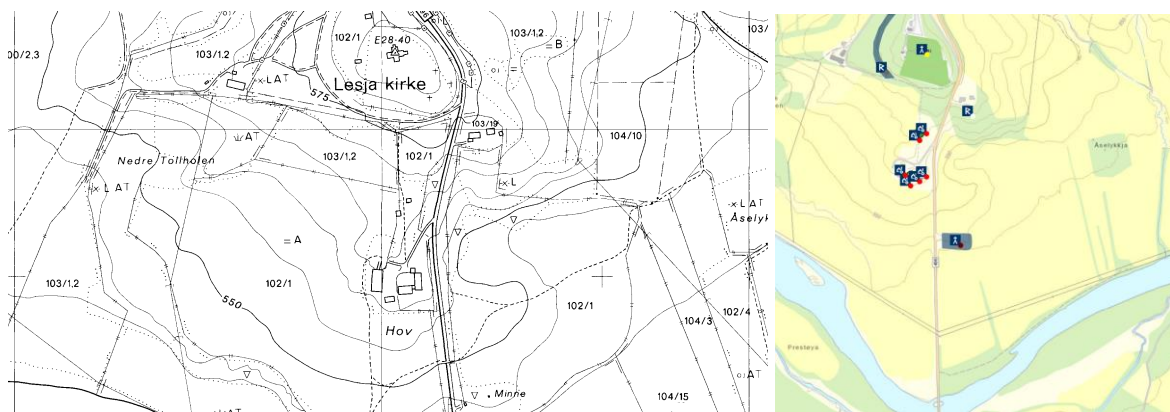

LESJA KOMMUNE

HOV (LESJA, hovedkirke), gnr. 102 Lesja prestegård (Lesja sogn). Lesja kommune.
Nedlagt kirkested.

ID 79378

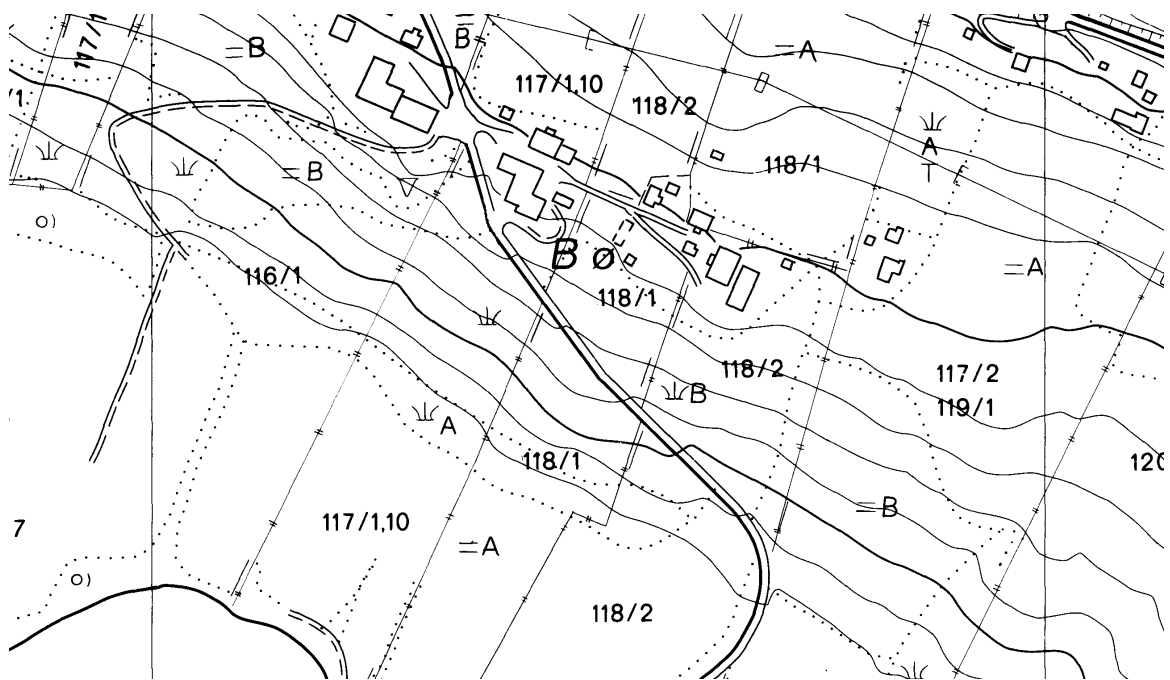
Kirken stod fram til ca. 1750 rundt 170 meter sørsørøst for prestegårdstunet på (gnr. 102) Lesja prestegård hvis opprinnelige navn er Hov (NG 24). Kirkestedet ble da flyttet opp på en åsrygg 300 m nord for prestegårdstunet og 500 m nord for middelaldertufta. Nybygget ble innviet 1750 og fikk navnet Betel (Schøning I:23). Det tidligere kirkestedet er merket på ØK med *Minne*. Utfra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetyper bør i tillegg til Hov også (dagens gnr. 100) Hågå, (101) Hagestande, (103) Nestande og (104) Store Tande kunne regnes til opphavsgården i tiden da kirken ble reist. Ifølge Lesja kallsbok skal presten på Lesja tidligere ha bodd på Tofte på Dovre men flyttet til Hov da husene på Tofte brant (Schøning I:8). Hiorthøy (1786:9) refererer en tradisjon om at den ene huden i skyld av Tande store (*Halftens Tande kaldet*), og som på 1780-tallet lå til mensa ved Lesja kirke, skulle være kommet dit under presten Oluf Korn kort etter reformasjonen. Den skal ha vært hans odel og ble 1786 brukt som *Pertinents og Eng*. Det er rimeligvis samme parten (*Halstenstande*, bnr. 4 av Lesja prestegård) som på 1570-tallet lå til kirkens mensa og ble brukt direkte under prestebølet (St. 173). Hiorthøy gjengir også en tradisjon om da presten Sigvard Ingebretsen rundt 1640 skulle gifte seg med datter av Hr. Jørgen i Grytten prestegjeld (*en honet Familie*): På reisen ned til Romsdalen fulgte en stor del av sognets menn med til hest, ”alle i en sær gammeldags Dragt, med sorte saa kaldte Flaske-Trøier, og Fuune Hatter eller høie spidse Hatter, desligeste en Spore efter den Tids Brug iblandt Bønderne, naar de rede til Gilder. De vare og alle bevæbnede med deres krumme Sabler (...) mødte endeel gamle Mænd i lige Habit og Positur af Gryttens Sogn” (Hiorthøy 1786:13). 1743 var *Læssøe* hovedkirke med anneksene *Dobre* og *Værcket*, ”hvilken sidste kircke er bekostet af proprietairen til Læssøe iærnværck og nogle af de længst nord beboede og præstegieldet tilhørende bønder” (Røgeberg 2004:301). Nede ved Lågen heter det Prestgardsbrue, rett i vest Prestøye og oppover i åsen mot sør Prestdrage. (kartreferanse: BR 096-5-4).

BØ, gnr. 117. 118 Bø sørigard og nordigard (Lesja sogn). Lesja kommune.
Uklart kirkested.

Ingen registrering i Askeladden. Jf. Nørstebø ID 85193 – ca. 5,5 km sørøst for Bø.

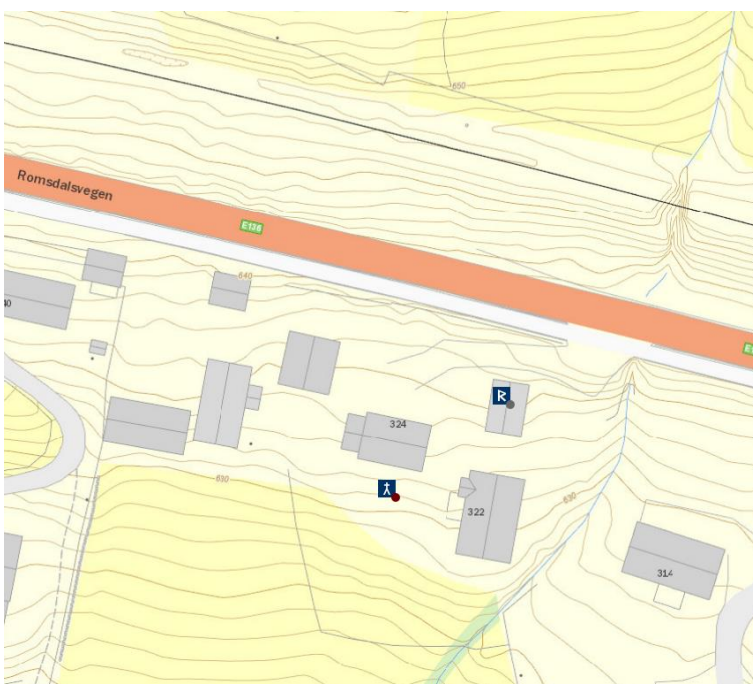
Nedenstående brev er eneste referanse til en kirke på (gnr. 117. 118) Bø på Lesja. I og med at dette er eneste gården med dette navnet i Lesja, er det rimelig å føre det hit. Brevet er ikke ført under denne gården hos Rygh (NG 26), men til (54-56) Bø i Gausdal (NG 198). Hvorfor biskopens innsetting av kirkeombud skulle skje i Gausdal – der brevet er skrevet – kan man undres over, men utgiverne har anført Lesja som stedet, trolig fordi brevoriginalen skal finnes på gården Valberg i Vågå. Muligens kunne brevet ha referert til (135. 137) Nørstebø, i og med at både Hiorthøy og Schøning beskriver rester av kirke og kirkegård på denne gården (se nedenfor). Det lå ingen skyldpart i Bø til mensa ved Lesja hovedkirke på 1570-tallet (St. 172f) og som kunne indikert et tidligere prestebol til Bø kirke. (kartreferanse: BS 096-5-2/-5-4).

NØRSTEBØ, gnr. 135 Nørstebø (Lesja sogn). Lesja kommune.
Nedlagt kirkested.

ID 85193

På Nørstebø var det noen tid før 1775 mulig å se ”Kirkegaardens Indhegning, hvis Omkreds ogsaa nu omstunder viises, og hvor mange Menneskebeen findes” (Schøning I:27). Hos Hiorthøy (1786:6) heter det at ”endnu (sees) Laftstene af en Kirke, som og Kirkegaardens Circumference”. Utfra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetyper bør i tillegg til Nørstebø også (dagens gnr. 136) Skålgård, (137) Nørstebø Neristuen, (138) Sørungård, (139) Amundgård, (140) Sønstebø og (141) Joramo kunne regnes til opphavsgården i tiden da en kirke ble reist. Det lå ingen skyldparter i noen av disse gårdene til mensa ved Lesja hovedkirke på 1570-tallet (St. 172f) og som kunne indikert et tidligere prestebol til en kirke på gården. (kartreferanse: BT 096-5-3).

SKJÅK KOMMUNE

SKJÅK, gnr. 21 Skjåk nedre (Skjåk sogn). Skjåk kommune.

ID 85469, jf. ID 80086 uavklart funnsted på Nigard Skjåk.

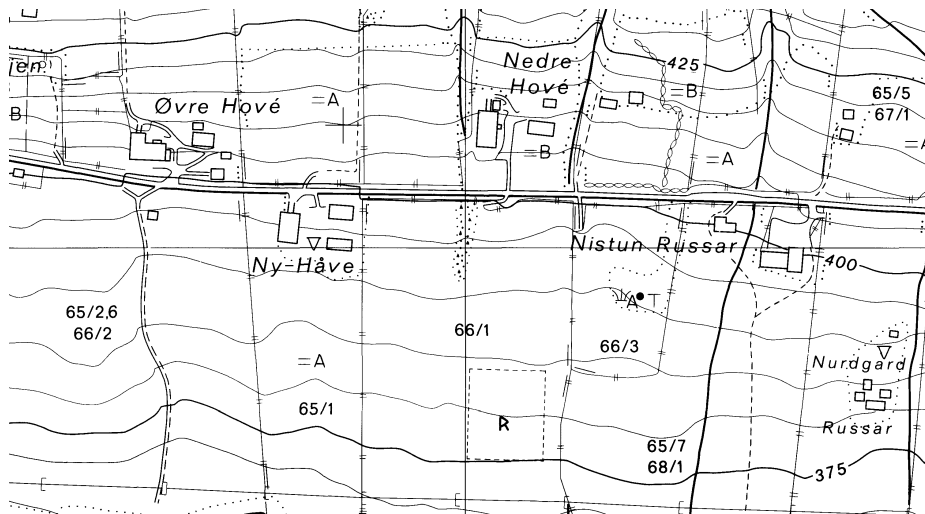
Nåværende kirke står på (gnr. 21) Nigard Skjåk. Det er mulig at kirken på Skjåk i 1429 stod til forfalls eller hadde brent, for biskop Sigurd bestemte da at en kirke på (gnr. 68. 69) Andvord skulle flyttes til Skjåk (DN I:758, 759). ”Kapellkyrkja på Andvord var ei stavkyrkje utan tårn, men med ein takryttar som klukkhuss. Ho var ei langskipa kyrkje med svalgangar rundt. Kapellkyrkja vart sett opp nokre få skritt nedanfor husi på Nigard Skjåk, og vart nytta som soknekyrkje til 1630. I 1631 vart det bygt ny soknekyrkje på Skjåk av laftverk med eit lite tårn som klukkhuss. Ho stod til om lag 1740” (Bruheim 1952:17). Nåværende kirke ble bygd 1752 (op.cit. s. 33), ifølge en erklæring fra Stiftsdireksjonen 1750 ”paa den gamle Schieager Kirkes grund” og på betingelse av at annekskirken på (gnr. 66) Nedre Hove samtidig ble revet (op.cit. s. 27, jfr. s. 28). Det kan se ut til at kirkene på Skjåk hele tiden er blitt reist på samme sted. Trolig lå kirken på Hove som annekst til Skjåk allerede før 1283 (DN I:287), og det var prester på Skjåk i alle fall fram til siste halvdel av 1300-tallet. 1363 lå kirkene på Bø, Gjeilo og Nes som annekst til Skjåk kirke (DN I:377). I løpet av 1400-tallet ble Skjåk annekst under Mo (Lom), for seinest 1498 blir prestegården omtalt som forhenværende prestegård idet den da ble makeskiftet bort av hovedpresten på Mo (DN II:999). Dette vises også ved at *Prestagarden* ikke ble ført til mensa ved Lom hovedkirke på Mo på 1570-tallet (St. 169f). Muligens kan det ha skjedd allerede før 1449, for da lå Skjåk i Mo sogn (DN VII:438). Rett nordøst for kirken ligger en liten holme i Otta kalt Klukkarøyé. (kartreferanse: BN 090-5-2/091-5-4).

HOVE (Håve), gnr. 66 Nedre Hove (Skjåk sogn). Skjåk kommune.
Nedlagt kirkested.

ID 76906

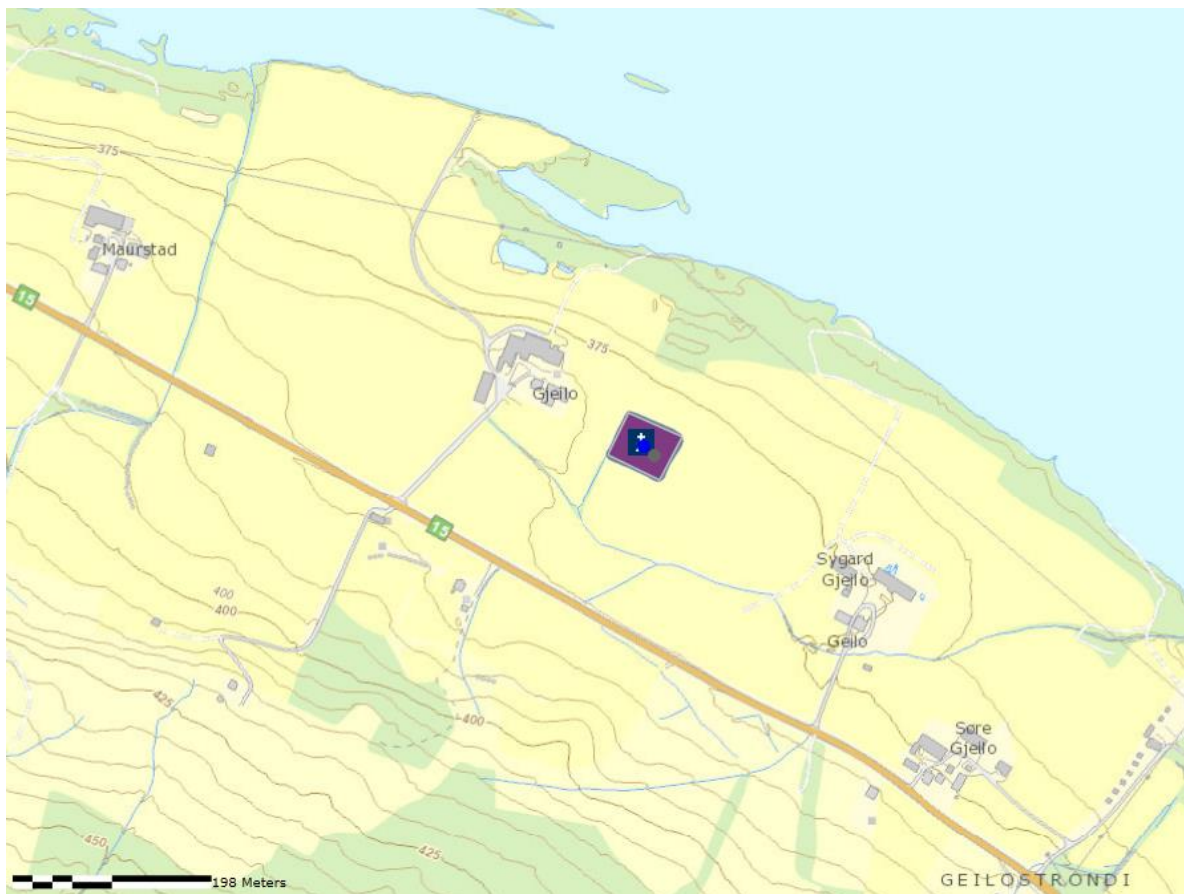
Kirketuften befinner seg nedenfor nåværende tun på (gnr. 66) Nedre Hove, avmerket på ØK. Ifølge Schøning (I:52) ble kirken lagt ned ca. 1750 og bygningen revet 1752. Utfra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetyper bør i tillegg til Nedre Hove også (dagens gnr. 65) Øvre Hove, (67. 68) Rusar nordre og søndre, (63) Bustad og (64) Vange kunne regnes til opphavsgården i tiden da kirken ble reist. Allerede før 1283 lå Hove kirke trolig som anneks til kirken på Skjåk (DN I:287). Det lå ingen skyldparter i Hove eller de øvrige gårdene til mensa ved Mo hovedkirke på 1570-tallet (St. 169f) og som kunne indikert et tidligere prestebol til kirken på Hove. (kartreferanse: BO 091-5-3).

GJEILO, gnr. 4. 5 Gjeilo nordre og søndre (Skjåk sogn). Skjåk kommune.
Nedlagt kirkested.

ID 32210

Kirken er ikke nevnt i St. eller JN, og verken den eller sognet er kildebelagt på 14- eller 1500 tallet, så trolig ble kirken lagt ned seinest på 1400-tallet. 1363 lå kirkene på Bø, Gjeilo og Nes som anneks til Skjåk kirke (DN I:377). I 1449 var ikke Geilo eget sogn, for da lå *Prestegiordhe a Skædakræ* (se nedenfor) i Mo (Lom) sogn (DN VII:438), og Skjåk var anneks til Mo kirke. Rygh har 1668 som eldste referanse til *Prestegiordhe*, og han mener brevet av 1449 gjelder (gnr. 20) Prestegården ved Skjåk kirke (NG 30, 32). Dette er rimeligvis feil, da det ikke finnes andre referanser til et *Prestegiordhe* på Prestegården ved Skjåk kirke, noe det som nevnt finnes for (gnr. 3) Prestegjorde ved Gjeilo. Med utgangspunkt i *Prestegiordhe* 1449 er det mindre sannsynlig at presten ved Gjeilo kirke har hatt eget prestebol; trolig har han bodd på gården men hatt en egen åkerflekk. Utfra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetyper bør i tillegg til (4) Søre Gjeilo og (5) Gjeilo også (dagens gnr. 3) Prestjorde og trolig (6) Maurstad kunne regnes til opphavsgården i tiden da kirken ble reist. (kartreferanse: BO 090-5-1/2).

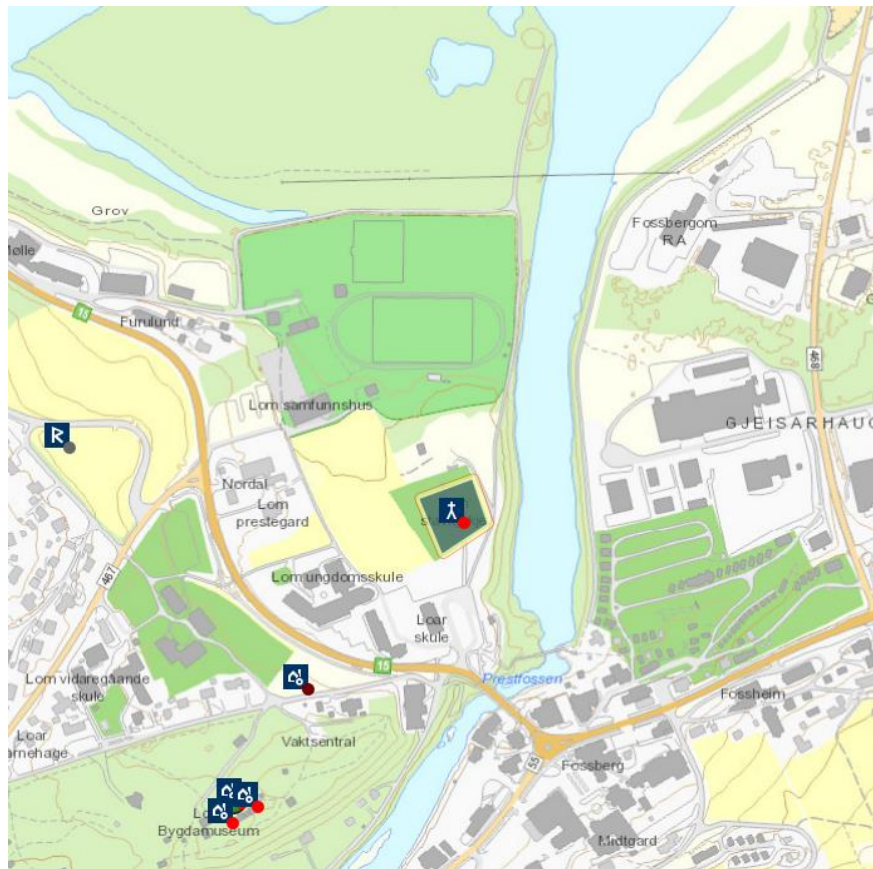
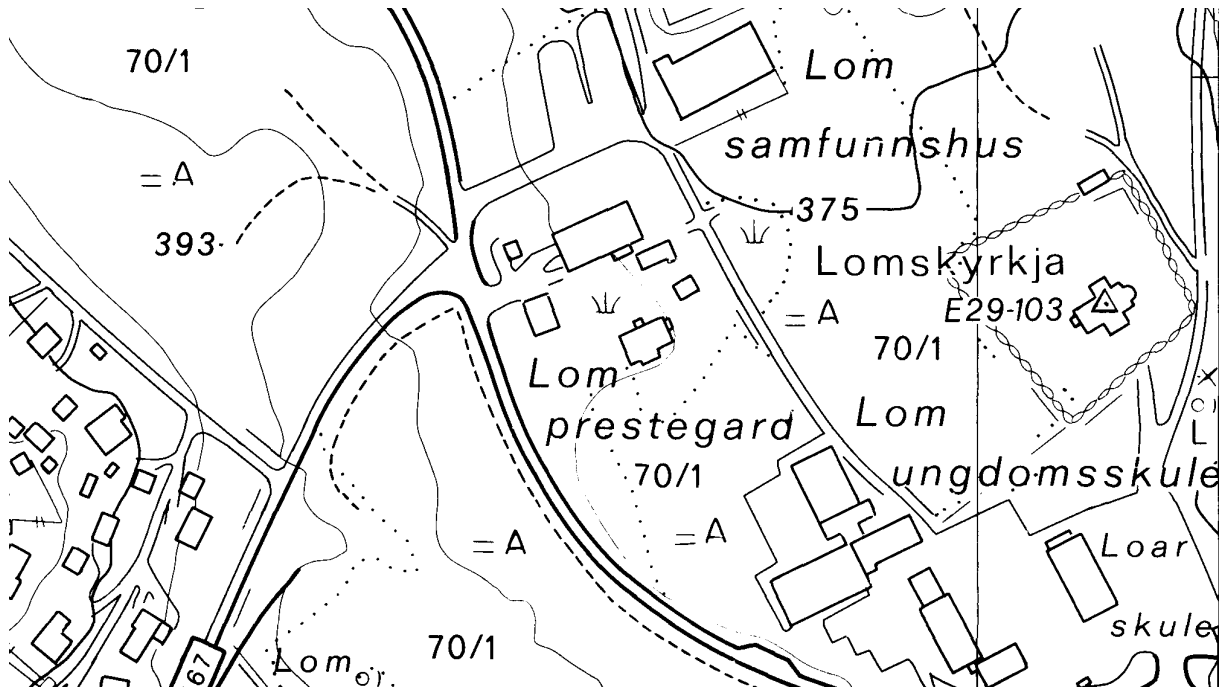

LOM KOMMUNE

MO (LOM) STA. MARIA, DØPEREN JOHANNES OG ST. OLAV (?) (hovedkirke),
gnr. 70 Lom prestegård (Lom sogn). Lom kommune.

ID 84322

Stavkirken står på (gnr. 70) Lom prestegård hvis opprinnelige navn er Mo (NG 57). I sin opprinnelige form hadde kirken rektangulært skip med smalere, rektangulært kor med apsidal avslutning. Trolig har kirken hatt sørportal i koret og portaler mot nord, vest og sør i skipet. I 1634 ble skipet forlenget mot vest, og i 1663 ble det bygd til tverrskip mot nord og sør. Ved arkeologiske undersøkelser under golvene i 1973 ble det dokumentert spor etter en mindre stolpebygning, mest sannsynlig en kirke, under den stående kirken. Stolpekirken kan trolig dateres til 1000-tallet ved hjelp av myntfunn (Christie 1978). Lom var områdenavn for bygdene Lom og Skjåk fram til 1863 (NG 47). Mo var på 1400-tallet stevnegård i Lom, og 1617 nevnes *Moons thingstue* (Schøning I:66). Mo var nabogård til kirkestedsgårdene Nes og Andvord. Kirkens dedikasjon er basert på Schönings tolkning av et diplom fra 1382 (DN I:472). I brevet beskrives en avhending av skyldparter til fabrica hhv. mensa ved Mo kirke og presten som mottaker på disses vegner (*ok gafuo ok afhændo gudi till hæiders sancte Marie gud's modor sancto Johanni baptiste sancto Olawo ok ollum gud's hællgom monnum till lofs ok wyrdingar ok sinum salom fæddræ þeiræ ok moedræ frændæ ok forælldris mannæ till syndæ aflausnær ok salæ hialpæ*). Dette kan være en referanse til kirkens dedikasjon, men det kan også være et standard formular, og dedikasjonen er derfor noe usikker. I 1429 omfattet sognet også Bøverdalen, der det (tidligere) stod en kirke på Galle (DN III:701), og på et tidspunkt før 1498 lå også kirkene på Skjåk og Hove som annekst til Mo (DN II:999). 1743 var *Lom* hovedkirke med annekser på *Hoff*, *Schieager* og *Garmoe* (Røgeberg 2004:301). På ukjent dato var biskop Ivar i 1202-20 på visitas i Lom kirke (DN II:4), likeledes *visiteradhom a Moonom* biskop Torstein i 1299 (DN I:90), biskop Ingjald i 1313 (DN I:140) og biskop Sigurd i 1389 (DN III:485). Ved sistnevnte tilfelle gjennomgikk biskop og prest landskyld som lå til mensa/fabrica. 25. januar og 14. mars 1437 var det visitas på Mo (DN I:758, 759, IX:270). 22. februar 1440 var *wyrdæligx herræ ok andæligx faders herræ Peters med gud's nadh biskups j Hamre på prestegården j hans visiteringh* (DN IX:277). 6. februar 1443 var biskop Gunnar med to kanniker *j waro fyrsthe wisiteringh aa Monom*, DN III:774). 1. februar 1470 var biskopen *wisitæradom a Loom* (DN XV:96). Muligens var det visitas 2. februar 1498, for da makeskiftet Mopresten fra kirkens mensa en gård *med wærdeligz herres oc andelig faders samticke biscop Herman i Hammer* (DN II:999). 4. mars 1526 var biskopen på visitas på Mo (DN XVI:469). Et stykke nordvest for kirken ligger Prestegårdsskogen, kort vei mot sør Presthaugen, i sørøst Prestfossen og i øst Prestøye. Rett nordøst for Mo ligger gården (gnr. 35) Blakar, og på denne middelalderske adelsgården fantes 1775 bevart ”en af massive firekantede Jærn-Stænger sammenkjædet saa kaldet Jærn-Biælke, som skal være brugt til at slaa over deres Sale eller Stuer, i Giæstebude, for derpaa at hænge Lamper” (Schøning I:53). (kartreferanse: BP 090-5-3).

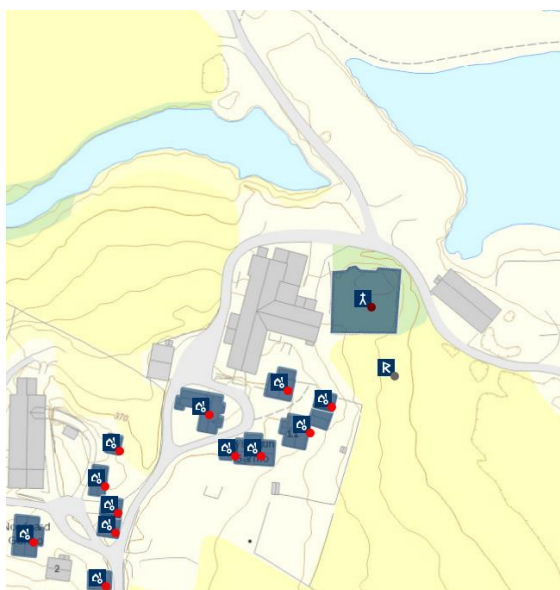
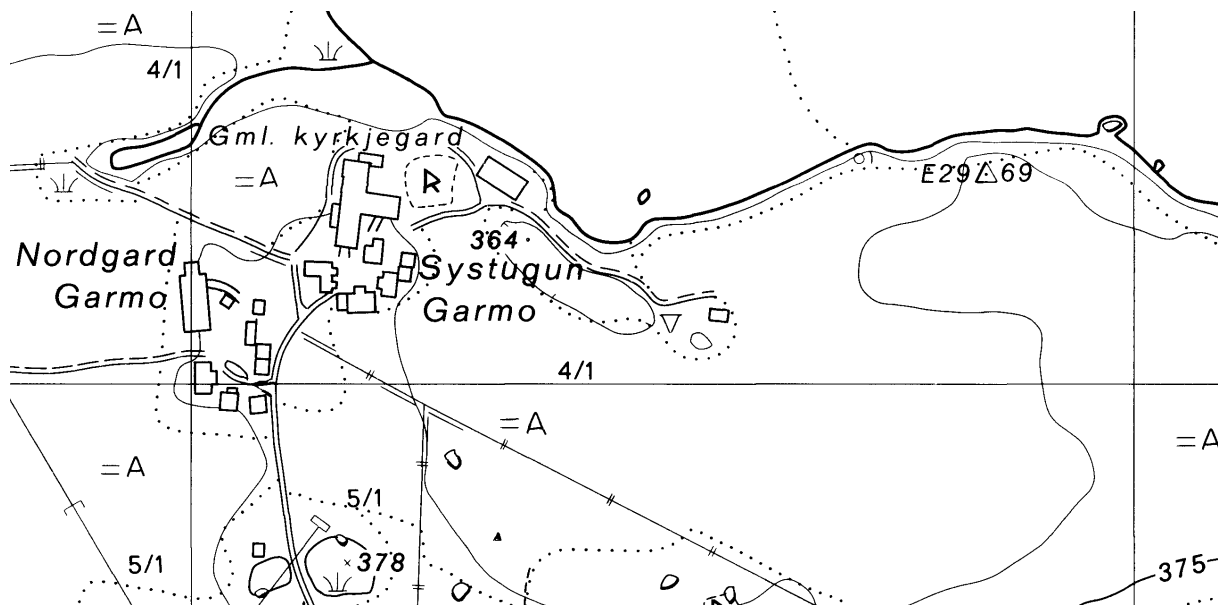

GARMO, gnr. 4 Systun Garmo (Garmo sogn). Lom kommune.

Nedlagt kirksted.

ID 51468

I 1880 ble stavkirken på Garmo revet og gjenreist på Maihaugen (Bjørngen et al 1979). Kirketuften befinner seg i det nåværende tunet på (gnr. 4) Systun Garmo, avmerket på ØK. Nåværende Garmo kirke står på (7) Frisvoll (BR 090-5-3), ca. 700 m sørvest for det gamle kirkstedet. Ifølge så vel tradisjonen (Schøning I:71) som et diplom (DN II:4, 1202-1220) skal den første kirken på Garmo ha blitt reist som motytelse til at kong Olav Haraldsson ga fiskevannet Tesse til Torgeir gamle på Garmo tidlig på 1000-tallet. På 1570-tallet lå *Tesssen* til mensa ved Mo hovedkirke (St. 170). Til samme tid ble en større skyldpart i *Gardemoe* ført først i fortegnelsen over mensa til Mo hovedkirke (St. 169), en indikasjon på et tidligere prestebol til Garmo kirke. Utfra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetyper bør i tillegg til Systun Garmo også (dagens gnr. 3) Oppigard Garmo, (5) Nordgard Garmo, (6) Garmostræet, (1) Byre og (2) Hestehagen kunne regnes til opphavsgården i tiden da kirken ble reist. 1604 ble Garmo skattet for 2½ fullgård (NG 48). Nåværende Garmo kirke står på (7) Frisvoll (BR 090-5-3). (kartreferanse: BR 090-5-4).

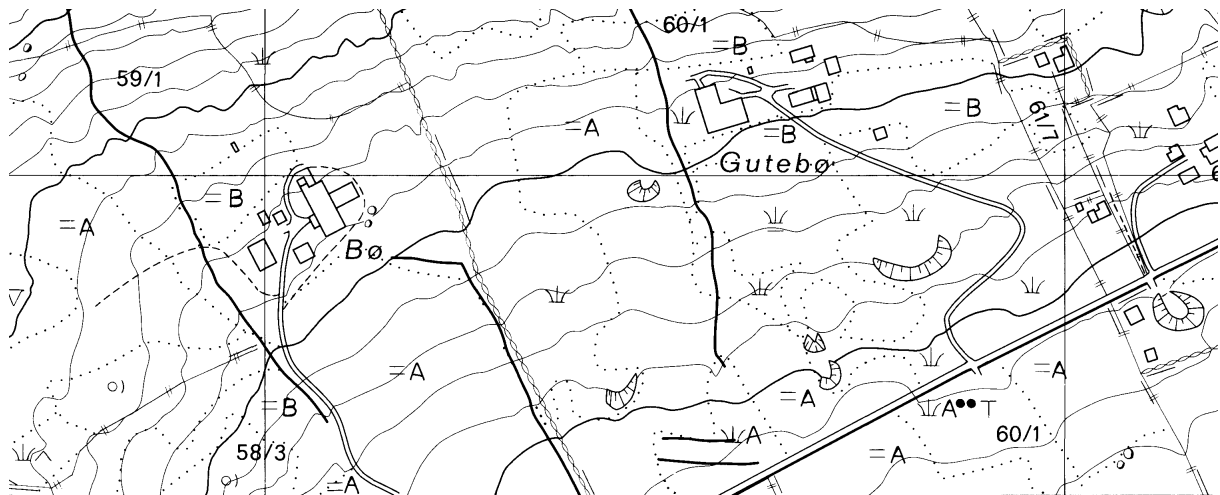

BØ, gnr. 59 Bø (Lom sogn). Lom kommune.

Nedlagt kirkested.

Ingen registrering i Askeladden – jf. koordinat, UTM33: 156850 (Ø) 6870860 (N)

Kirken er ikke nevnt i St. eller JN, og verken den eller sognet er kildebelagt på 14- eller 1500 tallet, så trolig ble kirken lagt ned seinest på 1400-tallet. 1363 lå kirkene på Bø, Gjeilo og Nes som anneks til Skjåk kirke (DN I:377). Utfra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetyper bør i tillegg til Bø og (dagens gnr. 60) Gutubø trolig også (61) Aukrust og (58) Krøke kunne regnes til opphavsgården i tiden da kirken ble reist. Ifølge Schøning (I:69) svarte Bø 1775 en skyld på 13 huder for 4 gårder. Det lå ingen skyldparter i verken Bø eller de øvrige gårdene til mensa ved Mo hovedkirke på 1570-tallet (St. 169f) og som kunne ha indikert et tidligere prestebol til kirken på Bø. (kartreferanse: BO 089-5-2).

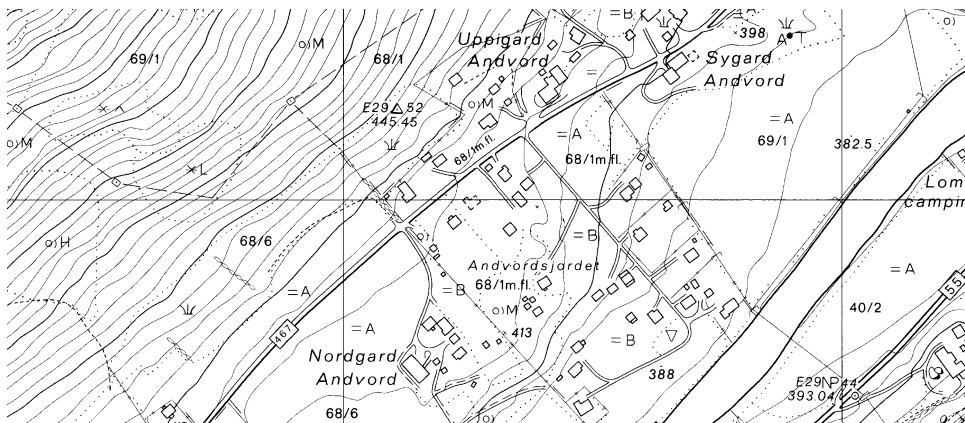

ANDVORD, gnr. 68. 69 Andvord nordre og søndre (Lom sogn). Lom kommune.
Nedlagt kirkested.

ID 122721

Både Hiorthøy (1786:65) og Schøning (I:59f, 68) nevner kirken på Andvord. Begge viderebringer kun generell lokal tradisjon, men Schøning belegger denne med ”de mange Menneskebeen, som der opgraves”. Andvord som kirkested opphørte trolig rundt 1430: i 1429 lot biskop Sigurd kapellkirken på Andvord ved gave bli overført til Skjåk, bevitnet og stadfestet i 1437 og akseptert av Gisbrigt på Andvord samme år (DN I:758, 759).

«Kapellkyrkja på Andvord var ei stavkyrkje utan tårn, men med ein takryttar som klukkhus. Ho var ei langskipa kyrkje med svalgangar rundt. Kapellkyrkja vart sett opp nokre få skritt nedanfor husi på Nigard Skjåk, og vart nytta som soknekyrkje til 1630.» (Bruheim 1952:17). Det kan se ut som at biskopen her helt fysisk lot bygningen flytte, men det er ukjent hvorvidt den eventuelt ble gjenoppført på Skjåk. Kan kirken på Skjåk ha brent? Av sammenhengen framgår det at Gisbrigt og hans ætt har hatt en eller annen form for rettslige krav i bygningen, siden han godkjente tiltaket og lovet for all framtid å ikke påtale handlingen. Kan Gisbrigt eller noen av hans forfedre ha stått bak oppføringen av kirken, og deretter gitt råderetten til biskopen? Diplomene kan se ut til å vitne om en situasjon der de juridiske relasjoner mellom Kirken og (tidligere?) høgendeskirkeeiere ennå ikke helt er avklart. Utfra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetyper bør i tillegg til Andvordgårdene også (dagens gnr. (66) Torekveet kunne regnes til opphavsgården i tiden da kirken ble reist. Andvord var i 1775 skyldsatt for 7 huder for 3 gårder (Schøning I:60). Det lå ingen skyldparter i Andvord eller Torekveet til mensa ved Mo hovedkirke på 1570-tallet (St. 169f) og som kunne ha indikert et tidligere prestebol til kirken på Andvord. (kartreferanse: BP 089-5-1).

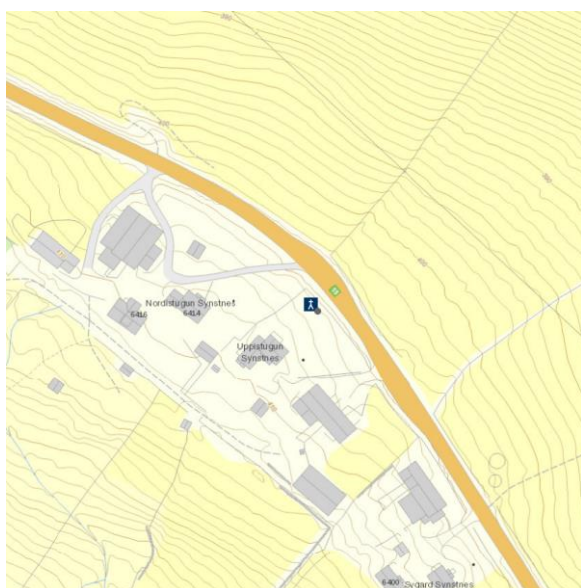
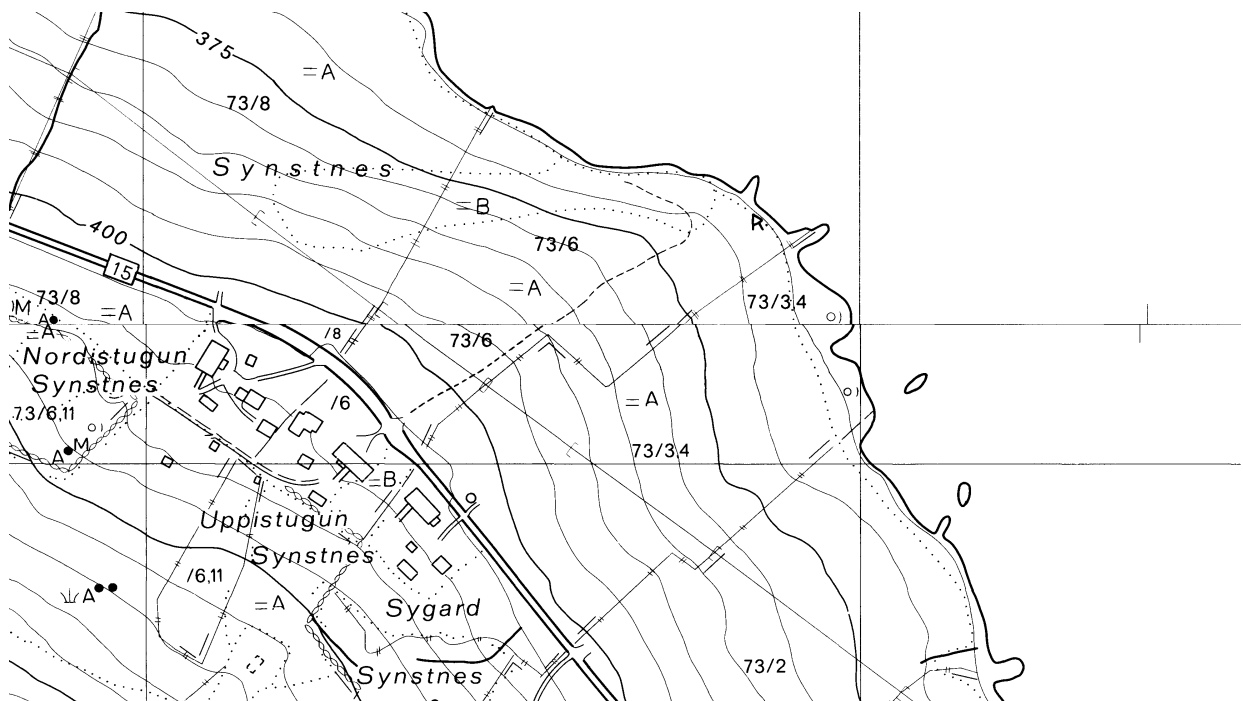

NES, gnr. 73 Synstnes (Lom sogn). Lom kommune.

Nedlagt kirkested.

ID 85104

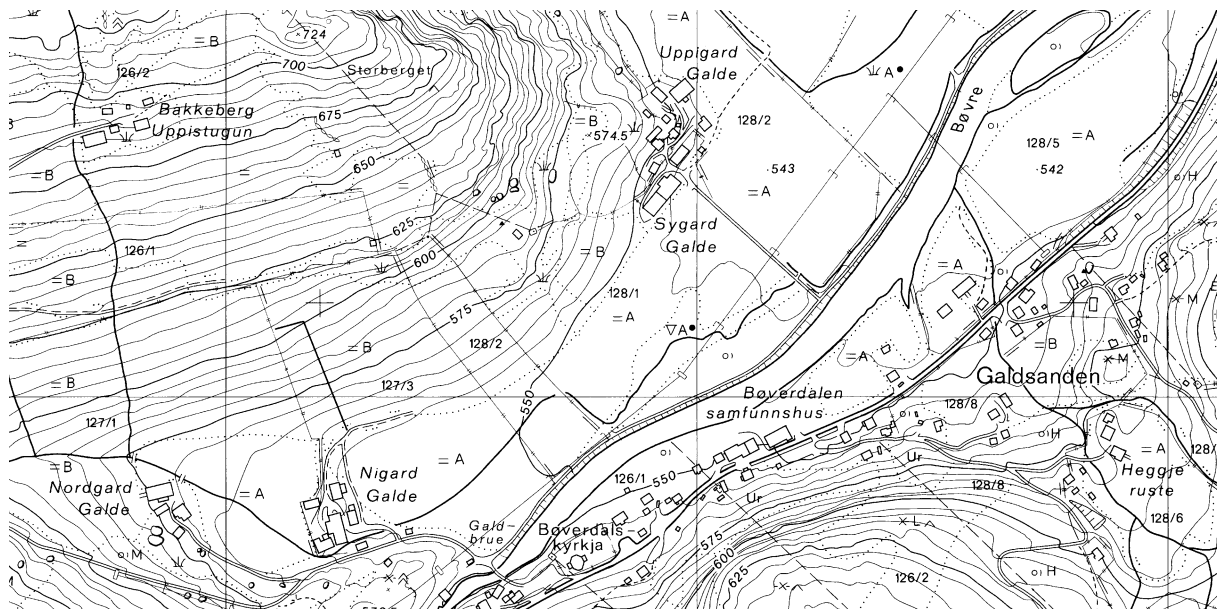
1363 lå kirkene på Bø, Gjeilo og Nes som anneks til Skjåk kirke (DN I:377). Ifølge Schøning (I:61) skal kirken ha stått på *Syndstenæs*, som 1775 alene svarte 4 huder i skyld og bestod av 4 gårder. Kirken er ikke nevnt i St. eller JN, og verken den eller sognet er kildebelagt på 14- eller 1500 tallet, så trolig er kirken lagt ned seinest på 1400-tallet. I 1424 het det at Nes lå i Mo (Lom) sogn (DN III:672). Utfra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetyper bør i tillegg til Sønstenes også (dagens gnr. 74) Stusnes, (75) Nørstnes og (72) Knutstugu kunne regnes til opphavsgården i tiden da kirken ble reist (jfr. NG 57). Det lå ingen skyldparter i Nesgårdene til mensa ved Mo hovedkirke på 1570-tallet (St. 169f) og som kunne ha indikert et tidligere prestebol til kirken på Nes. Nesgårdene er nabogård til Mo der hovedkirken i Lom ble reist. På gården stod 1775 *en ældgammel Stue* som St. Olav (eller kong Håkon Håkonsson) ifølge tradisjonen skulle ha overnattet i (Schøning I:69). (kartreferanse: BO 090-5-2/BP 090-5-1/3).

GALLE, gnr. 127. 128 Norgard Galde og Sygard Galde (Bøverdalen sogn). Lom kommune. Nedlagt kirkested.

Ingen registrering i Askeladden, men jf. ID 84003, dagens kirkested

Både Hiorthøy (1786:65) og Schøning (I:60, 67) nevner en kirke på den gamle storgården Galle øverst i Bøverdalen. Sistnevnte gjengir en tradisjon om at den skal ha stått på ”Reppavolle paa Mungiaeld”, i dag nabogård i nord til Galle (gnr. 129 Mundgjel). Ifølge en annen tradisjon stod kirken ”frå fyrsten (...) i Gald-bygd`n på Galde. Det er åker der ho sto, og den heiter Gulaks-åker`n. Kyrkja reiste i ein stor flaum” (Grimstad 1959:69). ”Etter gamle seiande segner skal ein ha funne morkne (manne-?)bein der. Dette er vanskeleg å stadfeste no, men i seinaste år fann Ola A. Galde ein spjutodd der ein dag han stod og tok opp ei nepegrav (...) Men det var venteleg ei grav som er funnen” (Bruheim 1964). Kirken er ikke nevnt i St. eller JN så den var trolig lagt godt før 1500, men selve bygningen ble ifølge Schøning *afbrudt* (revet) ca. 1650. Allerede 1429 nevnes den tapte gården *Biærnæbøø* i Bøverdalen å ligge i Mo sogn (DN III:701), så det kan være at kirkebygningen på Galle allerede da stod som gårdskapell. På 1570-tallet lå det en stor skyldpart (4 huder) i *Galle* til mensa ved Mo hovedkirke (St. 169). Hvorvidt dette er en indikasjon på et tidligere prestebol til kirken på Galle, eller om skylden kan relateres til gaven av skyldparter i et bruk (*Haugenum*) av Galle i 1401 (DN V:410) kan bare avgjøres ved en nærmere undersøkelse. Dette bruket (*Haugenum er ligger a Galldum*) er ifølge Rygh identisk med (dagens gnr. 125) Upphaug som ligger rett opp for Galle (NG 63). Utfra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetyper bør i tillegg til (dagens gnr. 127) Nordgard Galde og (128) Sygard Galde også (123) Rusten, (124) Slålien, (125) Upphaug, (126) Bakkeberg, (129) Mundgjel, (109) Repp, (110) Mundgjelsøygarden og trolig enkelte andre yngre gårder kunne regnes til opphavsgården i tiden da kirken ble reist. Galle var i 1775 skyldsatt for 10 huder ”eller noget meere” (Schøning I:67), og gården kan i tidlig middelalder trolig karakteriseres som en såkalt storenhet. Nåværende kirke, Bøverdalskyrkja, står på (126/1) Bakkeberg og ble reist ca. 1900 (NG 67). ”Noko lenger oppe i Bøverdalen, ved Bøvertjønn er ei kjelde som Sant-Ola drakk av. Det er helsebot i vatnet der” (Grimstad 1948:143). (kartreferanse: BN 087-5-4).

VÅGÅ KOMMUNE

VÅGÅ ST. PETER (hovedkirke), gnr. 66 Vågå prestegård (Vågå sogn). Vågå kommune.
ID 85882

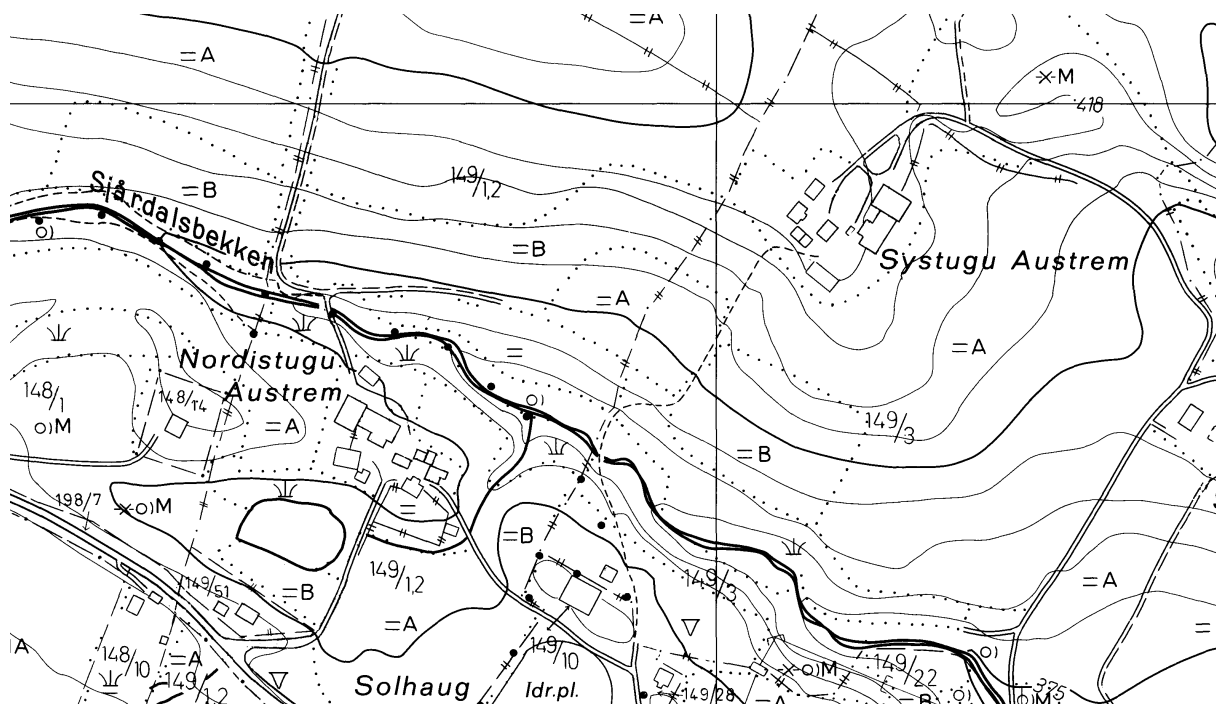
Vågå stavkirke står på (gnr. 66) Vågå prestegård hvis opprinnelige navn er Ullinsyn (NG 74). Den opprinnelige kirken, som rimeligvis kan dateres til midten av 1100-tallet, hadde rektangulært skip og smalere, rektangulært kor. I 1625-30 ble det bygd til tverrskip mot nord og sør og koret ble helt ombygd (Skrede 1964). I 1906 ble kirkegården sterkt utvidet, og den ble da avgrenset med store heller på kant (op.cit. s. 40). Om kirker generelt i Vågå skriver Schøning: ”Ligesaa berettes, i forrige Tiider, at have været paa Vaage, mange smaa Kirker, hvorefter, næsten i hver Fiærding, endnu fremviises, enten en gammel Nøgel, eller Dørre-Ring, eller andet saadant” (Schøning I:103). Utfra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetyper er det mulig at i tillegg til *Ullinsyn* også (dagens gnr. 70) Bratland og (71. 72) Kvarberg nedre og øvre har ligget til opphavsgården i tiden da kirken ble reist. Ved et makeskifte mellom presten på Vågå og Sandbumennene 1491 fikk Vågå kirkes mensa to skyldparter i gårder i Fron og Ringebu mot at Sandbumennene fikk tilbake en skyldpart i Sandbu, og Vågåprestene skulle lese tre messer årlig på Sandbu slik det hadde vært vanlig fra gammelt av: ”*som mæssæboghæn vth visthæ til fornæ ath presthen aff Vlenshoff burdhæ ath haffuæ mæssæ i Sanbo wor nw thet waar saatemaal i dannemenss a hørendhe ath presthen a forde Wage haffuæ mæssæ i Sanbo som gammelth haffuer wareth tridix dag jwlæ tridix dag paaske ok sancti Olaffz dagh for gamlæ gaffuer*” (DN II:966). Brevet antyder at kirken på Sandbu lenge hadde hatt status av gårdskapell (*oratorium*), men at Sandbumennene hadde kjøpt seg noen årlige messer i kapellet. Vest for kirken heter det Prestberget, i sør Pressmoen. Det som tidligere var et bruk av prestegården, men som nå er del av Vågå sentrum, kalles på ØK *Kjøpanger* – muligens en peker til et tidligere kaupsted. Prestegården skal på et tidspunkt ha vært tingsted for gjeldet (Schøning I:37), noe som vises ved de mange henvisninger i brev til tingsamlinger på stedet (se nedenfor). 1743 var *Waage* hovedkirke med annekser på *Zæl* (eller *Breedenbøigden kaldet*) og i *Hedahlen* (Røgeberg 2004:301, 332). 19. januar 1500 var biskop Herman trolig i visitas på Ullinsyn (DN II:1010), og biskop Magnus var *paa Voge y vor retthe viciteringh* 15. januar 1527 (DN III:1106). Rett ved kirkegården stod 1775 restene av to bautasteiner (Schøning I:38). (kartreferanse: BT 090-5-2).

AUSTREM, gnr. 149 Austrem (Vågå sogn). Vågå kommune.

Ingen registrering i Askeladden, men jf. området øst til sørøst for ID 101541

Schøning (I:68) gjengir hovedtrekkene i et diplom fra ca. 1353 og som ikke er med hos Rygh (NG 80) eller gir treff på frisøk, og hvor det heter at på ”*Kirke Volle n, paa Vagha, paa A u d s t r a e i m i (uden Tvil nu værende Østrem) i Hiordale a Vagha*” ble det gitt en fullmakt mht. en jordhandel. *Hiordale* er et gammelt bygdenavn i Vågå og som omfattet (dagens gnr. 143. 144) Kleppe nordre og søndre, (145. 146) Stokstad øvre og nedre, (147. 148) Holdbø nordre og søndre, (149) Austrem og (150) Svenstad (NG 97). *Kirke Volle n* bør her trolig kunne oppfattes som en betegnelse på den sletta på Austrem der kirken stod, og ikke som et bruksnavn. Opphavsgården i tiden da kirken ble reist kan antydningvis ha bestått av (dagens gnr. 149) Austrem, (150) Svenstad og (151) Teigen. Det lå ingen skyldparter i Austrem til mensa ved Vågå hovedkirke på 1570-tallet (St. 167) og som kunne ha indikert et tidligere prestebol til kirken på Austrem. (kartreferanse: BU 090-5-2).

VISTE, gnr. 83. 84 Viste nordre, mellom, søndre; 85/1 Sygard Valde (Vågå sogn). Vågå kommune.

ID 149615

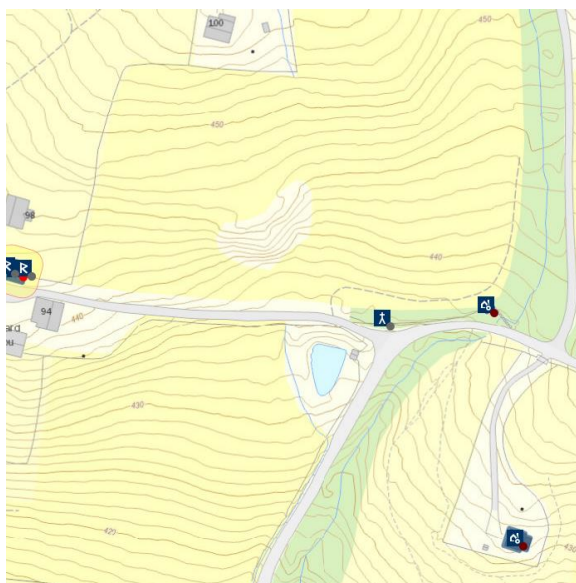
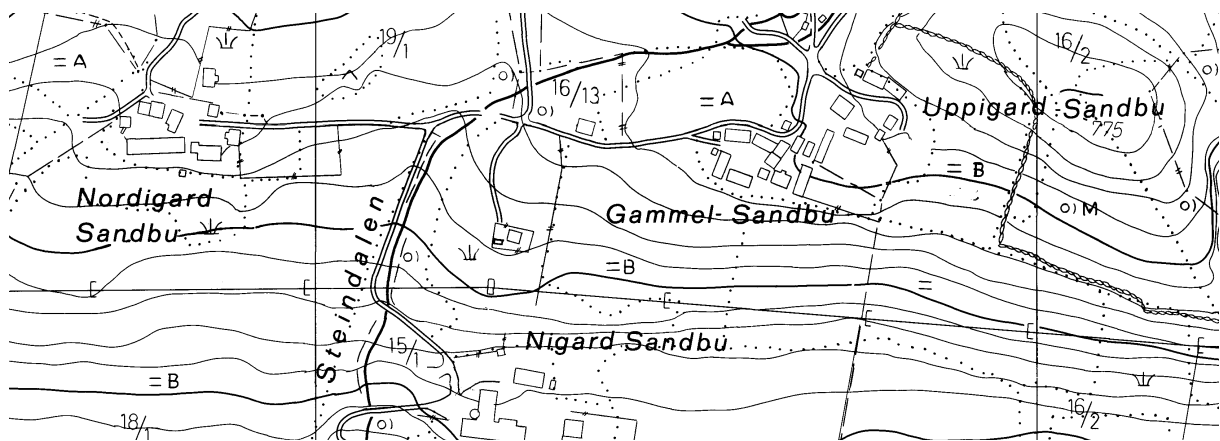
Sognet til en kirke på (gnr. 83.84) Viste er nevnt i 1355 (*Vistar sonk*, DN XVI:16), men kirken er ikke nevnt i biskop Jens Nilssøns visitasreiser så den må være lagt ned før dette tidspunkt. I dette brevet om jordehandel erkjente et ektepar å ha mottatt full betaling for en skyldpart *j Hæillinum a Vagha a norda luta j Gudbrans dallum j Vistar sonk* (DN XVI:16). Med en hånd fra 1600-tallet er det føyd til: *Breff for Hellen - breff for Hellen och Walberriig. Hæillinum/Hellen* må være identisk med (gnr. 69) Helle og *Walberrig* med (73) Valbjør. Disse er nabogårder til (83. 84) Viste i øst, på nordsiden av Vågåvatnet vest for Vågå kirke. Verken brevet eller sognet er nevnt hos Rygh. Ut fra lokaltopografiske forhold, navnetyper og gårdsgrenseløp bør i tillegg til Viste også (dagens gnr. 74. 75) Visdal øvre og nedre, (76) Mo, (77) Kolgroven, (79) Åbakken, (80. 81) Bergje øvre og nedre, (82) Ulvsbu, samt 85 Nordigard Valde og 83 Sygard Valde kunne regnes til opphavsgården i tiden da kirken i Vistegrenda ble reist. «Etter munnlege segner skal det ha vore kyrkior på Klomsro i Skårvangen og likaeins på Kvarberg ned i bygdi. Sikkert og visst er det at det eingong har vore kyrkje på Viste. På Nordigard Sandnes finst enno att eit skinnbrev som er dagsett dagen etter kjørmessa ved Vistekyrkja. Ivar Kleiven har vore inne på den tanke at hovudkyrkja i Vågå kanskje ei stutt tid har stått på Viste; men det vart ålmen missnøgje med dette, og so vart ho flutt til den gamle midstad i bygdi, nær Ullinsvin. (”I gamle dågå”, s. 19)» (Skrede 1964). I en melding fra Oppland fylkeskommune til Riksantikvaren april 2008 heter det bl.a.: «I forbindelse med fredningsgjennomgangen kom vi over en tunplan over Valle Sygard i Vågå hvor H. Christie har tegnet inn funn knyttet til en gravplass. Tegningen ligger vedlagt. Dette skal være et middelalderkirkested». Det avmerkede stedet er i tunet på bnr. 1 av (85) Sygard Valde, nabogård i sør til (83) Viste og rett opp for strandbredden. Her er skjeletter observert ved flere anledninger, under og nedenfor smia på gården i nedkant av tunet. Viste er helt klart områdenavn og navnet på opphavsgården i denne grenda, og Valdegårdene – som navnet (*Vellir*) tilsier – utskilt fra denne. (kartreferanse: BT 090-5-1).

SANDBU ST. OLAV(?), gnr. 15-19 Sandbu nedre og øvre, Sandbu sørigård, Sandbu nordigård, Nord-Sandbu øvre (Vågå sogn). Vågå kommune.

ID 85376

Kirken er siste gang nevnt 1503, og ifølge tradisjonen 1775 stod kirken ”strax ved, og ovenfor Sundbu, hvilket ble belagt ved de mange Menneske-Been, som der af Jorden opgraves” (Schøning I:79). Sandbu har vært i flere ridders eie i middelalderen (Schøning I:38-43). ”Både på Sandbu og Tolstad var det høgjendekyrkjor eller privatkyrkjor for dei forneme ættene som budde der. Døypefonten frå Sandbukyrkja er enno på garden, og fonten frå Tolstadkyrkjo finst enno att på samlingane på Maihaugen (”I gamle dågå”, s. 19)” (Skrede 1964). Dedikasjonen er etter Rygh med utgangspunkt i et brev fra 1491 (DN I:1008), der det blir nevnt at messe ble holdt på Sandbu bl.a. på St. Olavs dag (NG 97). Dette året ble det gjort en avtale mellom presten på Vågå og Sandbumennene, at som motgave mot landskyld skulle presten holde tre messer på Sandbu slik det hadde vært fra gammelt (*presten aff Vlenshoff burdhæ ath haffuæ mæssæ i Sanbo wor nw thet waar saatemaal i dannemenss a hørendhe ath presten a forde Wage haffuæ mæssæ i Sanbo som gammelth haffuer wareth tridia dag jwla tridia dag paaske ok sancti Olaffz dagh for gamlæ gaffuer*). Brevet antyder at kirken på Sandbu lenge hadde hatt status av gårdskapell (oratorium), men at Sandbumennene hadde kjøpt seg noen årlige messer i kapellet. På 1570-tallet lå det ingen skyldparter i Sandbu til mensa ved Vågå hovedkirke (St. 167) og som kunne indikert et tidligere prestebol til kirken på Sandbu, men det lå en stor part (4 huder) i *Sanndbo* til kirkens fabrica (St. 168). (kartreferanse: BU 091-5-3).

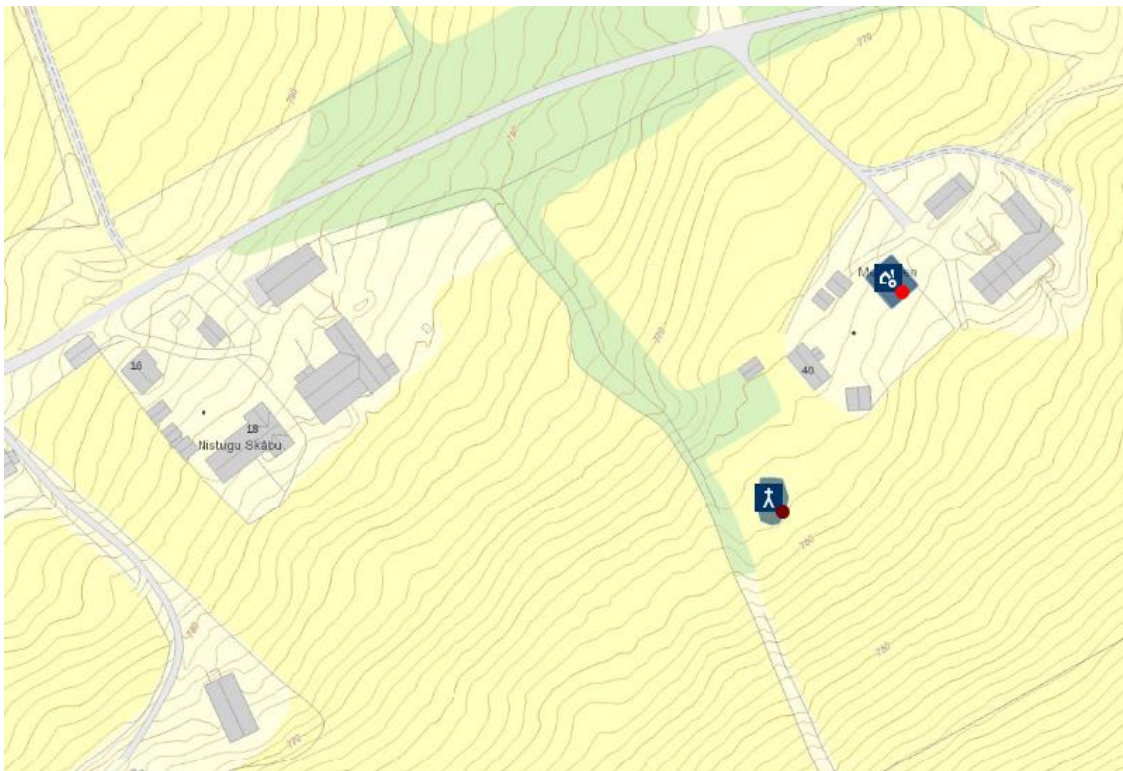
NORD-FRON KOMMUNE

MEGÅRDEN ST. BLASIUS, gnr. 14 (=213) Megården (Kvikne sogn). Nord-Fron kommune.

Nedlagt kirkested.

ID 75255

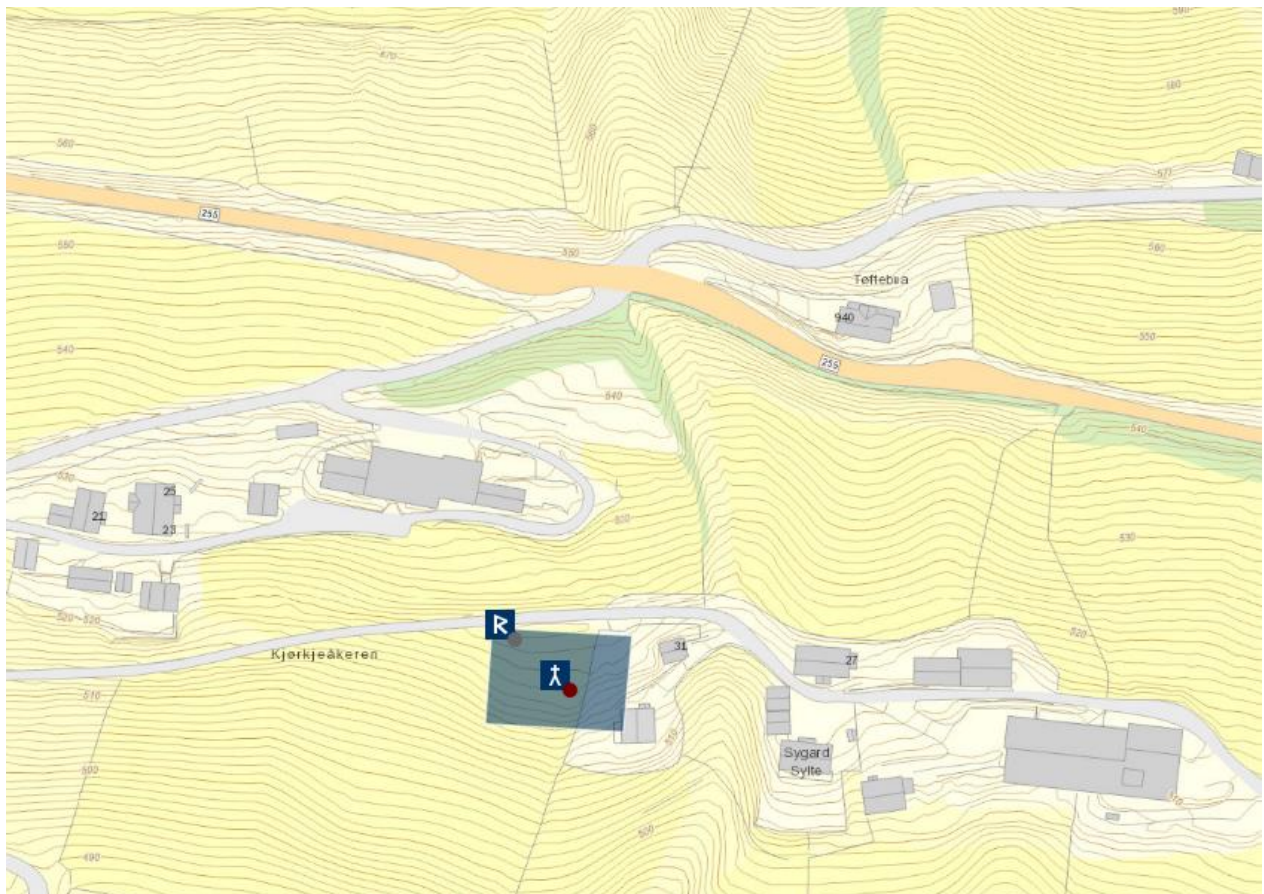
Schønning (I:112) refererte kun biskop *Johannes Nicolai Almanak-Bog* fra 1590 mht. en kirke i *Skabo-Bygden*, mens Hiorthøy (1786:92) var mer utfyllende: ”Paa Gaarden Megaarden i Schaboe i Qvichne Annex findes endnu Indhegning for en forfalden Kirkegaard. Samme Kirke har i de ældre Tider været kaldet Blaas-Kirke, hvilket kan erfares af en gammel Tavle, som stod i forrige Kirke i Qvichne, hvorpaa stod skrevet under Jomfru Marie Billede med Barnet paa Armen: givet Blaas Kirke til Prydelse. Nøglen til denne Kirke findes endnu i Qvichne. Jeg har selv seet den med dette Aars-Tal 1235. Af Overtroe bevares denne Nøgel og bruges af Bønderne som Lægedom for Heste og Fæe, som faaer ondt i Lænderne”. Kirkens tidligere beliggenhet kunne i 1982 påvises av folk på gården, men en mindre arkeologisk undersøkelse kunne pga. terrengplanering på 1970-tallet ikke bekrefte tradisjonen. På gården blir oppbevart to fotstykker av middelalderske gravsteiner av kleber funnet under pløying i området der kirken skal ha stått (Skre 1988:24f). Ut fra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetyper bør i tillegg til Megården også (dagens gnr. 13=212) Skåbu og (15=214) Kvålen, samt trolig en rekke av dagens matrikelnummer med yngre navnetyper kunne regnes til opphavsgården i tiden da kirken ble reist (jfr. NG 101). Det lå ingen skyldparter i Megården eller de øvrige gårdene til mensa ved Listad hovedkirke på 1570-tallet (St. 163f) og som kunne indikert et tidligere prestebol til kirken på Skåbu. *Schaboe* er delvis gårdsnavn etter gnr. 13 Skåbu, delvis bygdenavn (NG 101). Ifølge Hiorthøy (1786:97) skal *Schaboe-Ridderen* ha bodd på gården. (kartreferanse: BW 083-5-4). (Ny tekst fra Jan Brendalsmo 01.12.14)

SYLTE (KVIKNE), gnr. 35 (=234) Nordgard Sylte (Kvikne sogn). Nord-Fron kommune
Nedlagt kirkested.

ID 59109 Kjørkjeåkeren

Eldste omtale av en kirke på (gnr. 234) Nordgard Sylte er i 1574-77, og da benyttes områdenavnet (*Quegne*, St. 166), hvilket er det samme som navnet på den eldre og større opphavsgården (NG s. 99). Da Schøning besøkte stedet i 1775 skriver han at kirken sto på gården Sylte (Schøning 1980:112). Omtale av prest til kirken er ikke kjent, men det skyldes nok fravær av skriftlige kilder snarere enn at det ikke skulle ha vært prest på stedet før Svartedauden. Et område under Nordgard Sylte, mellom tunene på de to Sylte-gårdene, er kalt Kjørkjeåkeren. Her er det ved arkeologisk undersøkelse dokumentert en kristen gravplass, og et myntfunn kan belegge at denne var i bruk ca. 1300 (Skre 1988:22ff). Ifølge Hiorthøy (1786:90) var kirken på hans tid en trebygning med korsformet grunnplan, «som er ny opbygget [1764] paa den gamle Tomt af Almuen. Den staaer i en hæld-Bakke». Allmuen hadde av denne grunn ønsket å flytte kirken til et mer bekvemt sted, men sogneprest og fogd nektet dem dette. Bygningen ble skadet ved et ras i 1789 og deretter demontert og flyttet en drøy kilometer mot vestnordvest til (gnr. 27=226) Tune. Det lå ingen skyldparter i Sylte eller de øvrige gårdene til mensa ved Listad hovedkirke på 1570-tallet (St. 163f) og som kunne indikert et tidligere prestebol til Kvikne kirke. Både på 1570-tallet og i 1775 lå Kvikne som anneks til hovedkirken på Fron. Oppe i fjellet nordøst for gårdstunet ligger Kyrkjemyra på en teig under Sygard Sylte (CE 084-5-3). (kartreferanse: CD 083-5-2).

BØ, gnr. 52 (=251) Bø (Sørdorp sogn). Nord-Fron kommune.
Nedlagt kirkested.

ID 83985, jf. ID 68921

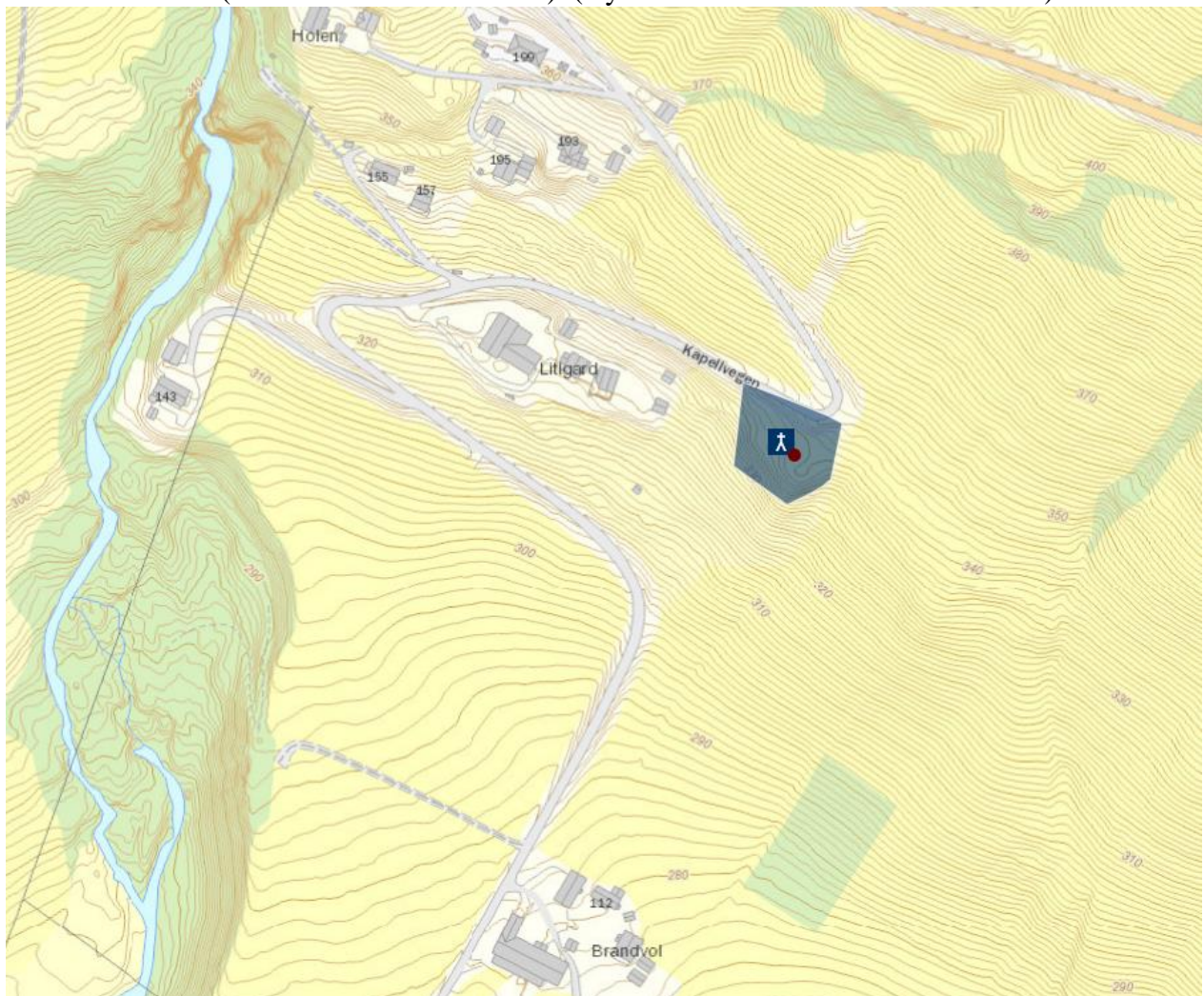
Schøning (I:111) hevdet med referanse til biskop *Johannes Nicolai Almanak-Bog* fra 1590 at det hadde stått kirke på (gnr. 251) Bø, og Jens Nilssøn beskrev den som et tidligere anneks (JN 15). På Hiorthøys tid (1786:94) var kirkegården åker (*ved Kirkegaarden, hvor nu er brudt Ager*), samt at det ”ved Pløining ere fundne adskillige Liig-Steene af Klæbber; dog uden nogen Inscription eller Aarstall”. Døpefonten oppbevares i dag på gården, for øvrig sammen med gravstein av kleber av typen som øverst har et gjennombrutt hjulkors, samt at en dør som skal ha stått i kirken befinner seg i nåværende kirke på Vinstra. Tidligere er det funnet en hodeskalle på stedet der tradisjonen hevder at kirken stod, men en arkeologisk undersøkelse kunne ikke bekrefte lokaliteten da området i nyere tid var blitt bakkeplanert (Skre 1988:30f). Ut fra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetyper bør i tillegg til Bø også (dagens gnr. 53-55=252-254) Bryn øvre, søndre og nordre, (56. 57=255. 256) Lunde lille og store, (58=257) Haugen og (59=258) Hov kunne regnes til opphavsgården i tiden da kirken ble reist. Det lå ingen skyldparter i Bø eller de øvrige gårdene til mensa ved Listad hovedkirke på 1570-tallet (St. 163f) og som kunne indikert et tidligere prestebol til Bø kirke. (kartreferanse: CE 084-5-4/083-5-2). (Ny tekst fra Jan Brendalsmo 01.12.14)

BRANDVAL (SØDORP, NORD-FRON), gnr. 76 (=276) Brandvold nordre (Sødorp sogn).
Nord-Fron kommune.
Nedlagt kirkested.

ID 78006

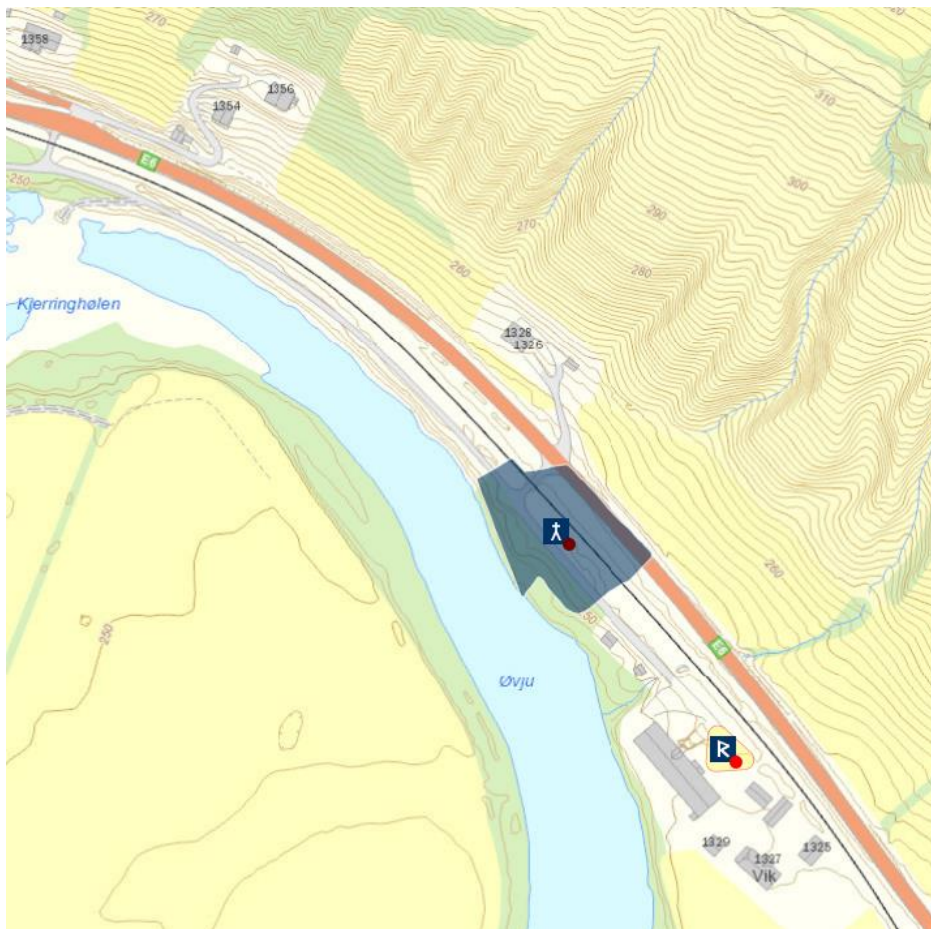
Den gamle kirkegården på Brandvold var på 1780-tallet pløyd opp til åker (Hiorthøy 1786:93f), men stedet er belagt på (gnr. 276) Brandvold nordre i nyere tid ved anlegg av vei (Skre 1988:29). 1775 var det gjestegiversted på Sødorp, og skysstasjonen lå rett ved kirken på en plass kalt *Korseguttu* (Schøning I:105). Navnet antyder et tidligere kors i friluft. Kirkestedet ble 1750 ifølge Rygh flyttet til nabogården (78) Lillegård, et tidligere bruk av Brandvol (NG 107f). Denne kalles etter ØK (278) Nordgard Hågå, og nåværende Sødorp kapell står på (273) Gutu, hos Rygh kalt (73) Sveen. Trolig var opphavsgårdens navn Sødorp (jfr. NG 104). Det lå ingen skyldparter i Brandvold eller de øvrige gårdene til mensa ved Listad hovedkirke på 1570-tallet (St. 163f) og som kunne indikert et tidligere prestebol til Brandvold kirke. (kartreferanse: CF 084-5-3). (Ny tekst fra Jan Brendalsmo 01.12.14)

KVAM (gamle), gnr. 126 (=325) Vik (Kvam sogn). Nord-Fron kommune.
Nedlagt kirkested.

ID 43225

Det middelalderiske kirkestedet var på (gnr. 325) Vik, der kirkegården er belagt ved så vel gjennomskjæringer for vei og jernbane som ved grøftegraving (Skre 1988:26f), og stedet er avmerket på ØK. Den skotske oberst Sinclair, som falt i slaget ved Kringen, skal ligge begravet utenfor den tidligere kirkeporten ved den gamle kirkegården, ”og er der et Trækors opsat til Afmindelse” (Hiorthøy 1786:91f). Kirken var på 1780-tallet en trekirke med korsformet grunnplan, og som da var nybygd en drøy kilometer nordvest for Vik på et nytt kirkested på (137=336/1) Systugu Røssem, på bruket Kyrkjeteigen. Ut fra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetyper bør i tillegg til Vik også (dagens gnr. 125=324) Sigstad, (127=326) Forbrigd og (128=327) Frostad kunne regnes til opphavsgården i tiden da kirken ble reist. På 1570-tallet lå det en større skyldpart i *Siggestadt* til mensa ved Listad hovedkirke (St. 163), en indikasjon på et tidligere prestebol til Kvam kirke. At Røssum ble valgt til nytt kirkested kan skyldes den skyldparten i *Røssem* som på 1570-tallet lå til Listad hovedkirkes mensa (St. 164), eller også at det tidligere hadde stått kirke på Røssem/Klevstad (se nedenfor). Rett ut for det middelalderiske kirkestedet er det et område av Lågen som kalles Kjerringhølen, muligens en omskriving for Kjerkenghølen. (kartreferanse: CE 086-5-4). (Ny tekst fra Jan Brendalsmo 01.12.14)

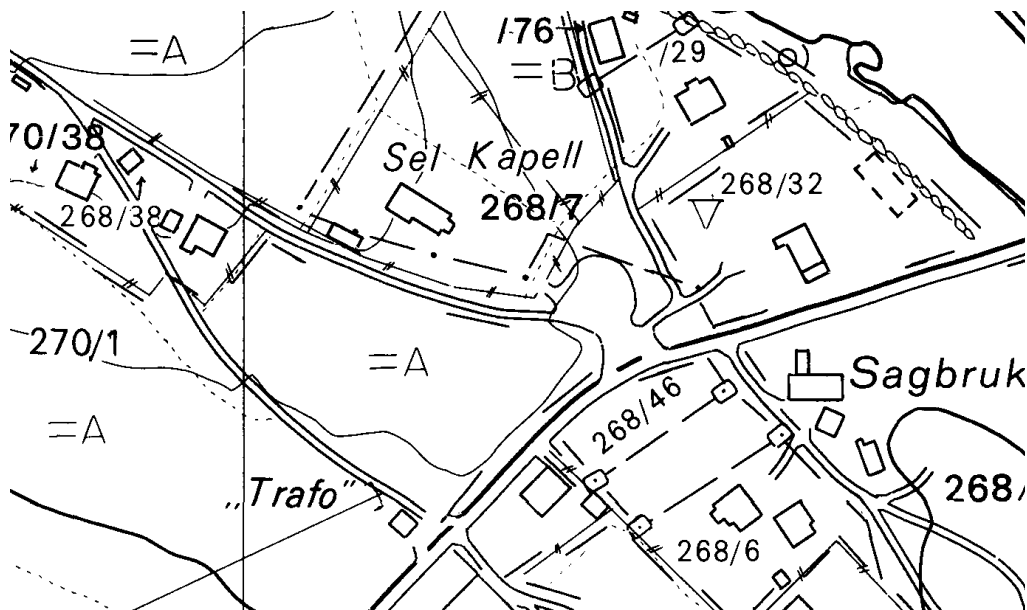

SEL KOMMUNE

SEL ST. OLAV (?), gnr. 270 Romundgard (Sel sogn). Sel kommune.

ID 85164

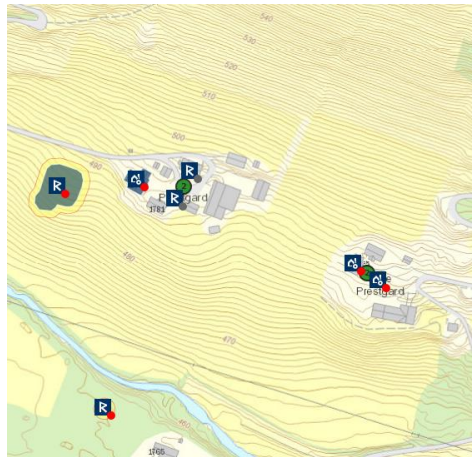
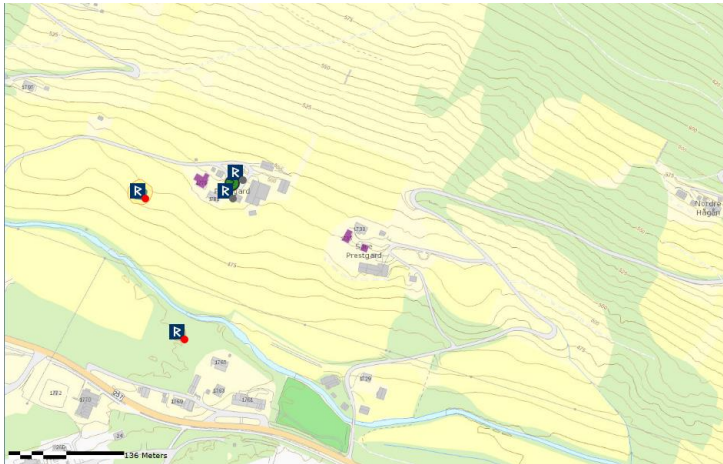
Kirken stod på Romundgård (*strax oven eller norden for gaarden*) fram til ca. 1744, da kirkestedet ble flyttet et drøyt stykke lenger ned i dalen, til der kobberverkets smeltehytte tidligere hadde stått (Schøning I:80). En ”fjorånet og nedrefalden” kirke på Romundgård ble i 1628 erstattet med et nybygg på samme sted. Dette ble i 1742 erstattet av nåværende tømmerkirke (Ekre 1992), som ble reist på (gnr. 268) Laurgard, noen titalls meter nord/nordøst for der de tidligere kirkene hadde stått. Disse sto ute på øvre halvdel av jordet med symbolet = A. Tett ved der kirken stod i middelalderen fantes 1775 rester av et større gravfelt (Schøning I:83). (kartreferanse: BW 090-5-4).

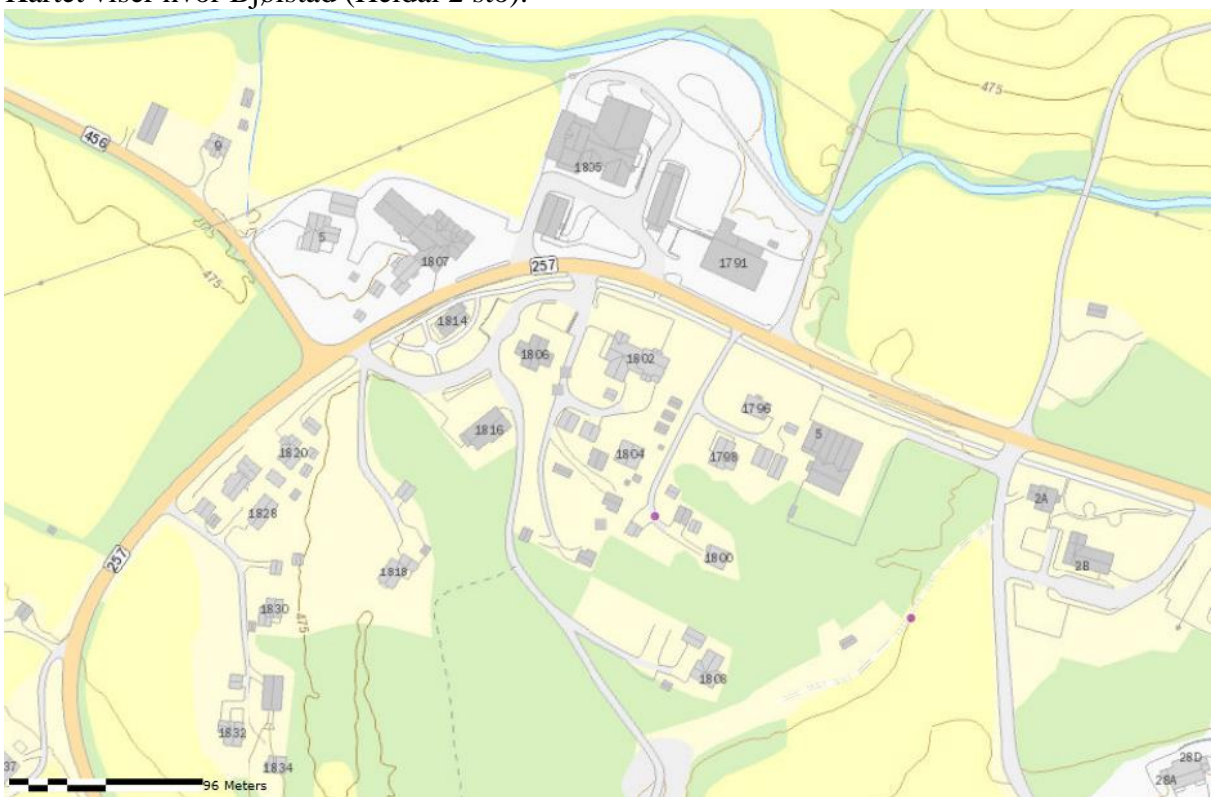
HEIDAL (MYKLEBOSTAD), gnr. 182 Prestegarden (Hedalen sogn). Sel kommune.
ID 52409, jf. ID 83902

Nåværende Heidal kirke står på (gnr. 185) Hæringstad. Middelalderkirken skal ha stått på (182/2) Prestegarden nordre. Denne var tidligere ”beboet af Præster. Her seer man endnu Tomt af en Kirke, Kirkegaardens Indhægning og Gravsteder. Der blev paa Gaarden omhyggelig bevaret et temmelig stort Bind leselig skrevne latinske Predikener, forfattet efter sigende af den sidste Prest” (boken skulle da være lånt ut til *salig Archivarius Schønning* mot løfte om tilbakelevering, men ”Løftet er endnu uopfyldt”) (Hiorthøy 1786:36). Schønning (I:98) noterte under sitt besøk få år før Hiorthøy at kirkestedet i 1751 var blitt flyttet om lag to kilometer mot sørøst, fra (181) Bjølstad til Hæringstad, men at gammelkirken da fortsatt sto på Bjølstad: ”Den har været kun liden, med et lidet Spiir paa, men staaer nu, og nedraadner af sig selv. Den har ellers tilforn staaet et andensteds, paa Gaarden”. ”Ei segn fortel at grov vanhelgning av kyrkjegarden gjorde at kyrkja måtte flyttast. Kor sann segna er, veit ingen. Men i alle fall, på 1500-talet vart Prestegardskyrkja *flytt til Bjølstad*, grannegarden nordafor (...) Sume meiner det skjedde i 1531, for det årstalet er funni på ein stökk, men helst var det noko seinare (...) Men omsider auka folkemengda slik at kyrkja vart for lita, og det laut byggjast ei større. Den nye Bjølstadkyrkja vart tømra, og ho er rekna som ei av dei fyrste lafta kyrkjene i landet (Ness 1991:3f). Denne kirken besto av et kvadratisk skip med smalere, nært kvadratisk kor og et lite sakristi på korets nordside. Mye tyder på at koret i 1675 (jf. en besiktigelse) var en rest av stavkirken, da det ble beskrevet som en stavkonstruksjon. Det er således mulig at hele stavkirken ble flyttet fra Prestegarden ned til Bjølstad, og at den der ble påbygd/forlenget i vest med nytt skip i tømmer. Koret var råttent i 1675, og kort etter fikk skipet i tømmer tilføyet nytt kor og sakristi i øst, også disse i tømmer, og spor av dette vises i det bevarte skipet. I tillegg en takrytter over skipet i vest. Spor i åpningen fra det tømrede skipet inn mot koret viser at korbuen har vært delt i tre like store åpninger ved to firkantede søyler midt i (Hauglid 1957:119ff). Hauglid (op.cit.) mener flyttingen fra Prestegarden ned til Bjølstad skjedde ”i middelalderen”, og at tilføyelsen av skipet i tømmer fant sted i første del av 1600-tallet. På Hæringstad ble ny kirke i laftet tømmer (også kalt Tabor-kirka) innviet i 1752 (NG 83). Denne brant i 1933 og en kopi sto ferdig på samme tuft i 1941. Tømmerkirken på Bjølstad ble stående i ytterligere 70 år. I 1820 flyttet gårdeieren den da noe medtatte bygningen til vollen nedenfor gården, hvoretter den i 1946 ble tatt ned og lagret. I tiden 1956-65 ble så tømmerkirken gjenreist på ny tuft rett ved/øst for Taborkirken, men utenfor dennes daværende kirkegård (Nesse 1991:19f). De bevarte vangene fra stavkirken ble på et seinere tidspunkt remontert i vestportalen på den gjenoppsatte tømmerkirken fra Bjølstad. De er datert til (første halvdel av) 1000-tallet (Hohler 1999:113f). Prestegarden skal visstnok være identisk med den gården som ca. 1320 ble kalt *Mycklaboestadum i Hedale* (Schønning I:93, jfr. NG 85), og utgiverne av DN III antar at *Myklebolstad* er synonymt med Store Bjølstad (DN III:103, 136). Prestegarden er således, som Schønning skrev, et bruk utskilt av kirkestedsgården. Bjølstad var en av de største gårdene i Gudbrandsdalen og skal i middelalderen ha hatt adelige eiere (Bratt), og Schønning skrev av 34 middelalderbrev som ble oppbevart i et jernskrin på gården (Schønning I:92f). Adelen på Sandbu skal gjennom giftemål med Bratt-ætta ha hatt kontroll med *Myklabolstadir* på 1300-tallet (jfr. DN III:103 [1315], III:136 [1323]). Også Hæringstad skal ha hatt adelige eiere (Schønning I:98). På 1570-tallet lå *Prestegardenn J hedall* til mensa ved Vågå hovedkirke (St. 167), og på 1780-tallet lå 3½ hud til samme kirkes mensa mens 1 hud lå til oppsitteren (Hiorthøy 1786:36). På 1570-tallet lå kirkens (ringe) inntekter til bøndene på de to bruk av Bjølstad, mot at de holdt bygningen ved like (St. 169). Rett nordvest for tunet på Bjølstad ligger Kjørrmyra, rimeligvis et minne etter den tiden Heidal kirke sto på denne gården. (kartreferanse: BV 088-5-4, samt BV 088-5-3 for Bjølstad).

Heistad 1 sto på Nordre Prestgard – eksakt hvor er uavklart, men jf. ID 52409 vest for tunet.

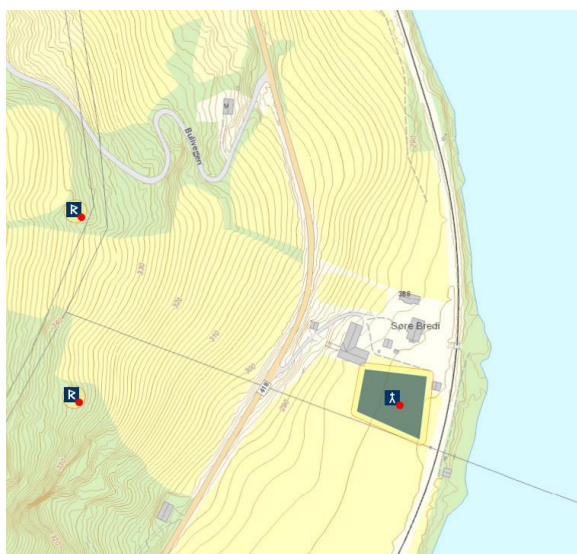
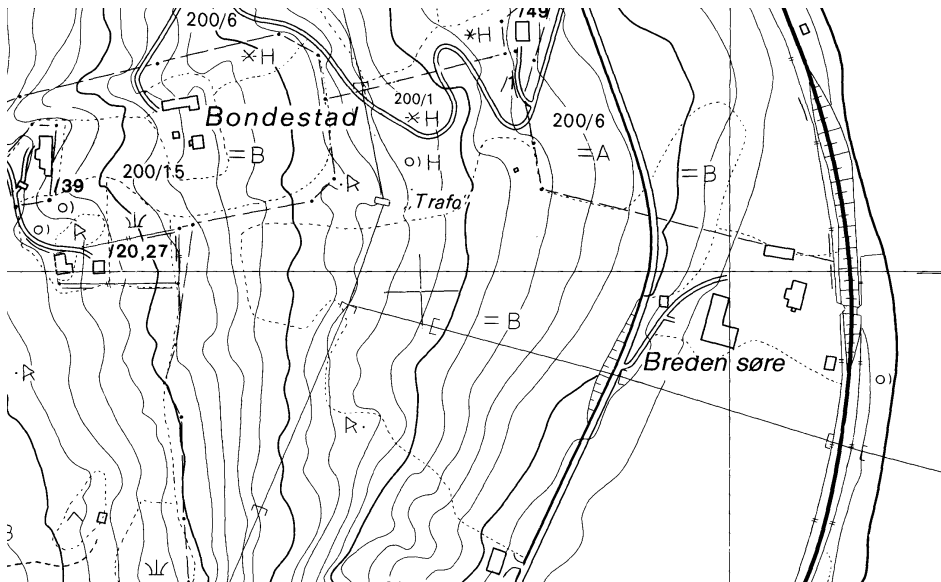
Kartet viser hvor Bjølstad (Heidal 2 sto).

BREDEN, gnr. 200 Breden (Sel sogn). Sel kommune.

ID 33097

Breden kirke er nevnt med prest 1333, og bygda (*Sels og Bredens Annexer*, NG 97) er omtalt som anneks til Vågå hovedkirke 1668. Siden verken Schøning, Hiorthøy, JN eller St. nevner en kirke på Breden er det sannsynlig at den tidlig ble lagt ned, muligens allerede i 1400-årene. På (gnr. 200/1) Breden søre er det ved flere anledninger funnet skjelettrestre ved grunnarbeider og dyrkningsarbeider i innmarka. Seinest da jernbanen ble anlagt ble det funnet så mange at de ble tatt vare på og lagt i en fellesgrav (opplysninger til H. Christie fra Tor Brustad 2003/RAA). I Soga om Håkon Håkonsson (kap. 333) nevnes at Håkon lot bygge gård og veitslehall *a Hofi i Breidin* og la gods til, og Rygh mener Hof er gått inn under Breden og at det var her kirken stod og at den ble reist som et kongelig kapell (NG 88, 96). Skjelettfunnene viser likevel at det har vært en kirke og ikke et bønnehus (*oratorium*) på Breden, noe også forekomsten av egen prest 1333 støtter opp om. Breden var krongods på 1590-tallet (JN 42) og er nevnt i flere av kongesagaene. I tillegg til Breden er det rimelig å regne (dagens gnr. 198. 199) Bu, (201) Solgjem og (202) Einangen til opphavsgården i tiden da kirken ble reist. Det lå ingen skyldparter i Breden til mensa ved Vågå hovedkirke på 1570-tallet (St. 167) og som kunne ha indikert et tidligere prestebol til kirken på Breden. (kartreferanse: BX 087-5-2).

SØR-FRON KOMMUNE

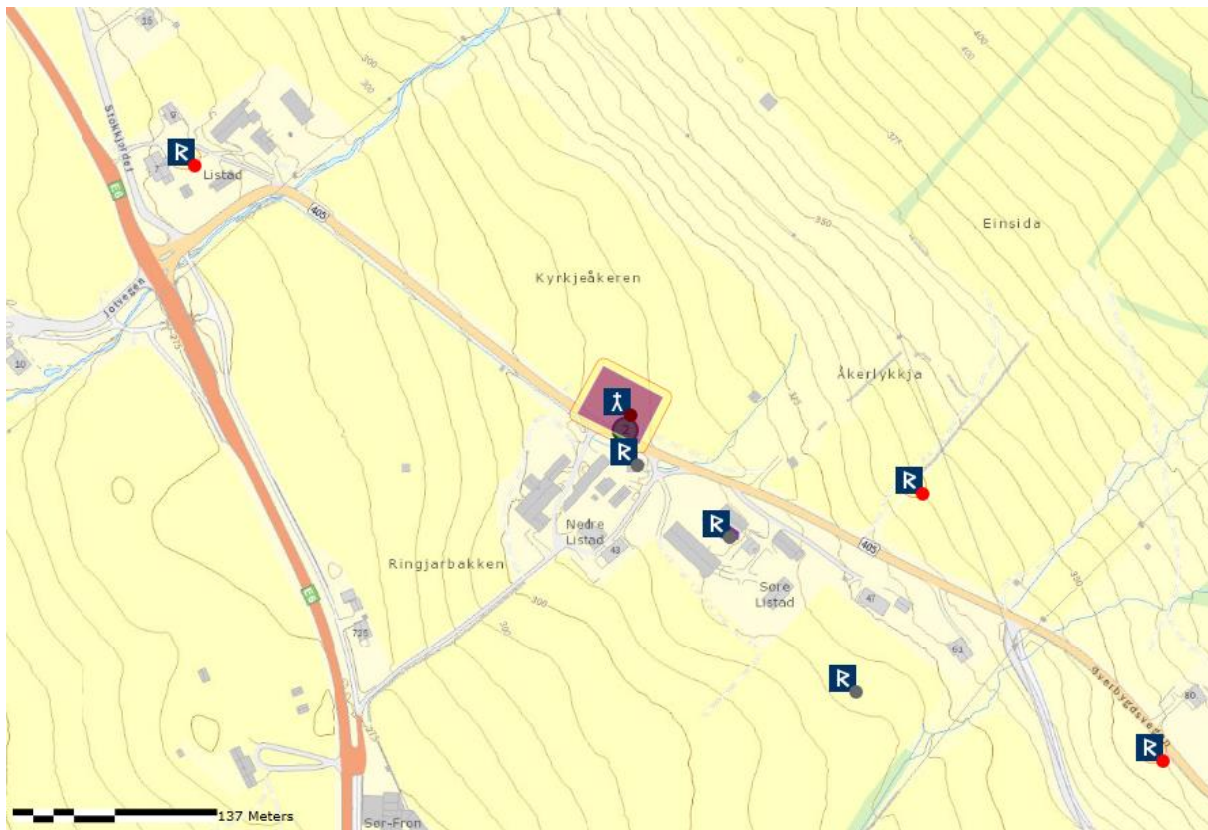
LISTAD (SØR-FRON) (hovedkirke), gnr. 58 Listad øvre (Sør-Fron sogn). Sør-Fron kommune.

Nedlagt kirkested.

ID 9875

Nåværende Sør-Fron kirke står på (gnr. 64) Sør-Fron prestegård. Hit ble kirkestedet flyttet 1787 fra sin opprinnelige plass på (58) Listad øvre hvor det stod en stavkirke (Hiorthøy 1786:88). En mindre arkeologisk undersøkelse 1982 kunne bekrefte en kirkegård på en lokalitet under Listad øvre kalt Kyrkjeåkeren (Skre 1988:33f), rett nord for tunet på (59) Nedre Listad (jfr. ØK). Ifølge Schøning (I:112) skal kirkestedet også tidligere være flyttet, men da innenfor Listads gårdsvall: kirken har ”tilforn staaet, et Støkke sønden eller østen for det Sted, paa hvilket den nu staaer, paa Gaarden Lidstads Grund, hvor den ogsaa nu [1775] staaer”. Dette ble presisert av Hiorthøy (1786:93): ”ved Listad formodes, at Hovedkirken tilforn har staaet længere op fra det Sted, den nu staaer, da der findes Menneskebeen og Gravsteder”. Ut fra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetyper bør i tillegg til Listad øvre også (dagens gnr. 59) Listad nedre, (60) Kirkegården, (61) Listad søndre og store deler av (64) Prestgarden kunne regnes til opphavsgården i tiden da kirken på Listad ble reist. Kirkegården (*kirkiu boenom*) er nevnt som bruk av Listad i 1370 (DN III:367). Sør-Fron prestegård er en sammenslåing av de tidligere gårdene Svahelle, Skarpløkken, Skiplum og Garlaus. De to sistnevnte kom under Fron kirkes mensa i 1504 som følge av et makeskifte gjort av Hamarkanniken (og Fronprest?) Eilif Bjørnsson og godkjent av ”*Karl Jønsson med gudz forsyn electus j Hammar och menighe capitel ther sammestadz: ”presteboledh vppa Ffroom skall frelseleghe fylghe swaa mykiith som forde Berswen atthe j Skypelym och Gardlawss tiill æwerdeliigh æghe*”. Formell begrunnelse for godkjenningen var at ”*wij fwonne thet wara nythsamlegiith oc forde presteboledh tiill forbætryng*” (DN II:1022, jfr. NG 125). Hiorthøy (1786:101) hevdet at (57) Stokke ”tilforn har været Præstegaard” og at den engang ble makeskiftet med gården Svahelle. Videre at ”i de katholske Tider haver her boet en Præst ved Navn Haagen”. Stokke er nabogård i vest til Listad. Som Rygh har vist er et slikt makeskifte lite sannsynlig. Rygh på sin side mener at Svahelle ”maa være den gamle Præstegaard” (NG 126). Dersom en sira Håkon har bodd på Stokke, er det vel så sannsynlig at gården har vært hans privateiendom, som at den skulle ha vært prestebol. Det lå dessuten ingen skyldparter i Stokke til Sør-Fron kirkes mensa på 1570-tallet (St. 160f) og som kunne ha indikert at Stokke eller en part av denne var prestebol i seinmiddelalderen. 1743 var *Froen* hovedkirke med annekser på *Søedorp*, *Qvam* og *Qvichne* (Røgeberg 2004:301). I 1358 (DN II:338) overlot kong Håkon Assar prest på Fron bygselen til (dagens gnr. 65) Grov. Denne bygselinntekten hadde tidligere ligget til den presten som hadde holdt tjeneste i kongens kapell på (22) Steig, underforstått at det ikke lenger var prest ved kapellet og at Assar hadde tatt over denne oppgaven. Han hadde da hatt den siden ca. 1350, for kongen tilstod Assar i tillegg 12 forngilde øre årlig for sitt arbeid (*ver hafum fenget sira Odzsore preste a Frone j Gudbrandzdalum fult afræde ifuir jorð þeiri er Grof eitir ok jamfnan hefuir leghit þeim prestom tiill landzskylðar tekiu er þiona cappellu varre a Steigh, swa lengi sem oss ok varom eftirkomandum likar, byggia ok landzskylð af taka, meder þeim hette at han seghi messo j fyrsagðre cappellu swa ofta sem skipat var af vaarom forældrum, ok aat forno hefuir veret siðuane aa, ok þar meder hafum ver gefuet honom firir sina þionistu er han hefuir *veet capelluni siðan dauðin var, tolf aura forngilda a hueriu areno vm tuau aar heðan af, af vist vaarre her j Fronar sokn*). 16 mars 1458 var biskop Gunnar på visitas på i Fron (DN XXI:491). 4 februar 1509 var det enslags visitas i prestegården, for da kvitterte *Knwdh Knwdhsson høffwidzman vppa Hammarsgoordh, vppa domchirckenne veghne i Hammar*, for et kirkeombudsregnskap *in curia presbiterile Ffronss* (DN III:1045). 1515 (ukj. dag) var

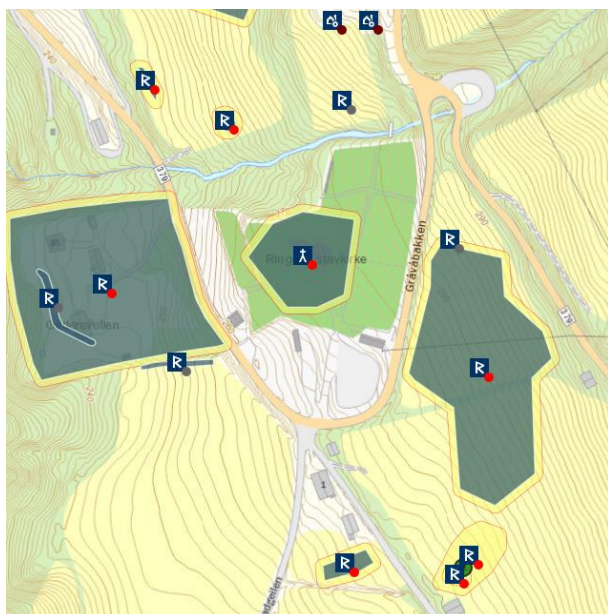
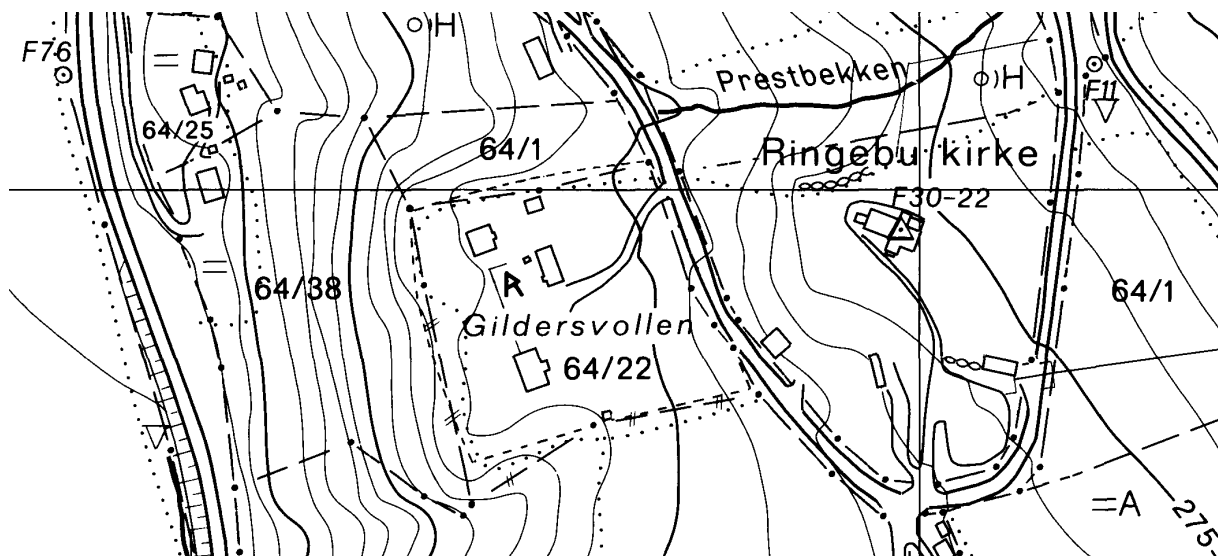
biskop Magnus på visitas og kvitterte da ut kirkeombudet på Brandval, trolig på Fron prestegård (DN IX:487). Det ser ikke ut til at det ble ført bygselrett i Listad prestegjeld på 1570-tallet, hvilket gjør det vanskeligere å benytte skyldparter i annekseenes kirkestedsgårder som indikasjon på tidligere prestebol. I sørskrånningen nedenfor nåværende Sør-Fron kirke finnes navnene (64/4) Prestlykkja og Nordre Prestlykkja samt Klokkargarden og Klokkargeilen. Kirken hadde 1775 en klokkestabel, og denne stod plassert på toppen av en ”temmelig stor rund Kjæmpe-Haug”, og det lå flere slike nær kirken (Schøning I:118). (kartreferanse: CG 083-5-2).

RINGEBU KOMMUNE

RINGEBU (hovedkirke), gnr. 64 Ringebu prestegård (Ringebu sogn). Ringebu kommune.
ID 85295

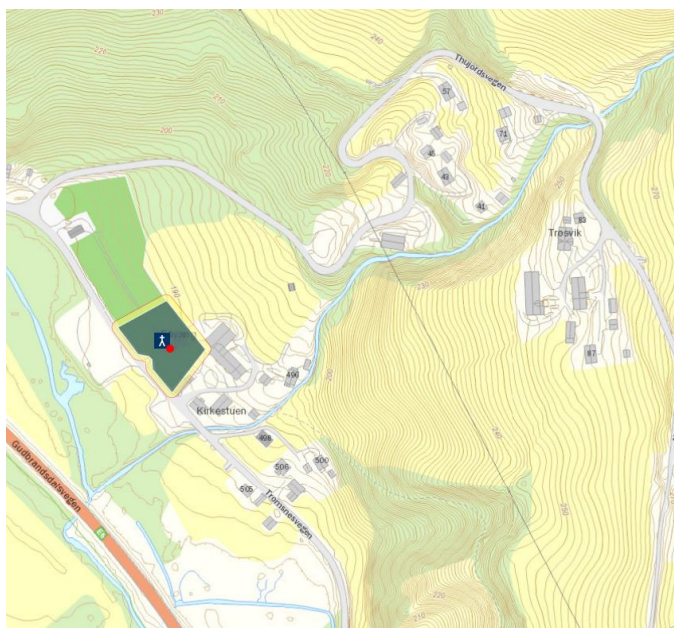
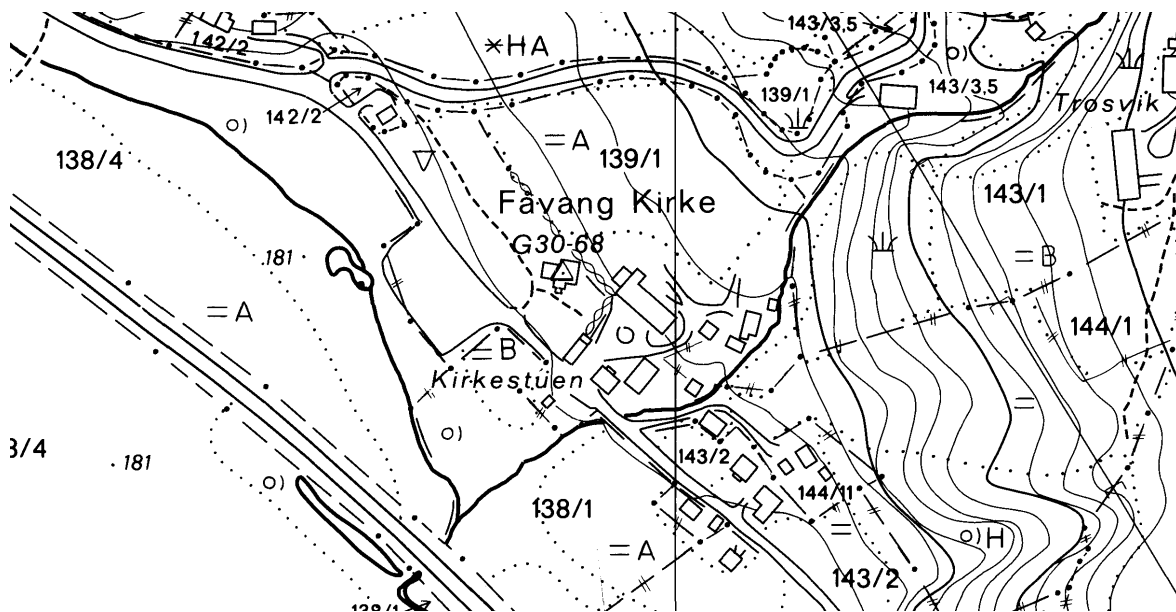
Kirken står på (gnr. 64) Ringebu prestegård hvis opprinnelige navn ifølge lokal tradisjon skal være Nordrum (NG 144). Ved de arkeologiske undersøkelsene i Ringebu stavkirke 1980-81 ble det dokumentert spor etter en eldre kirke, og denne kunne dateres til 1000-tallet. Den nåværende kirken ble bygd tidlig på 1200-tallet (Skre 1988:41f). Prestegården brant 1742 (Schøning I:141). 1743 var *Ringeboe* hovedkirke med annekser på *Fodevang* og *Wennebøiden* samt *Dybdalens capel* ”i Setningsdahlens alminding, 4te miile i fiældet, tilhøerne bestaaer alleene af 3 matriculerede gaardparters opsidere og underliggende huusmænd som af almindingen ere opryddede og derfra afhændede til dessen beboere, hvilcke haver der selv bekostet sig denne liden nye kirke opbygget”, (Røgeberg 2004:300f). På ei slette mellom kirken og elven, kalt *Gilles-vollen* observerte Schøning (I:135) i 1775 rester av bygninger og kjellere, av ham tolket som spor etter et gildehus. *Gilldisvellinom* ble i et diplom fra 1305 eller 1356 (Schøning I:135) kalt herredsstevnebøen i Ringebu. Gildersvollen er i dag bnr. 22 under prestegården, beliggende tvers av veien for kirken. (kartreferanse: CJ 082-5-3).

FÅVANG, gnr. 139 Bakke (Fåvang sogn). Ringebu kommune.

ID 84225

Nåværende Fåvang kirke står på (gnr. 139) Bakke. Schøning (I:144) karakteriserte kirken 1775 som "en liden Kors-bygning, opført af Staver eller Reis-Værk". Ifølge lokal tradisjon skal Fåvang kirke opprinnelig ha stått på (143. 144) Trosvik men blitt flyttet til sin nåværende plass på 1630-tallet og nybygd der (Norheim 1954). Ved en mindre arkeologisk undersøkelse under golvet i den nåværende kirken 1982 kunne det ikke påvises spor som tydet på at kirkestedet var eldre enn den stående kirken, og det kan være at nåværende kirke er bygd med materialer fra en eldre stavkirke (Skre 1988:48ff). Verken Schøning eller Hiorthøy antyder at kirkestedet skal ha vært flyttet, og de besøkte stedet om lag 150 år etter at flyttingen eventuelt skulle ha skjedd. En flytting ville mest trolig ha blitt nedfelt i skriftlige kilder eller en tradisjon som de to topografene ville fått del i. Det er således rimelig å utgå fra at dagens lokalitet også er den middelalderske, og at den flyttingen Norheim refererer er et kirkeflyttingssagn. (kartreferanse: CJ 080-5-2).

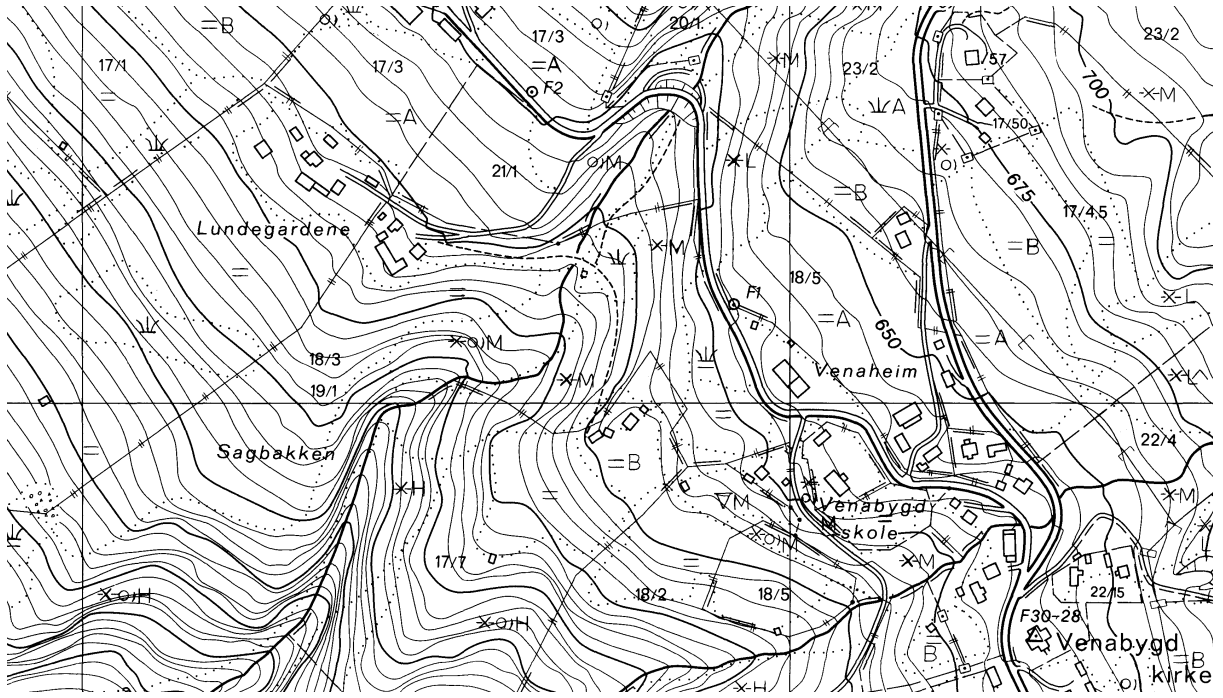

VENABYGD, gnr. 17 Lunde øvre (Venabygd sogn). Ringeby kommune.

Nedlagt kirksted.

ID171604

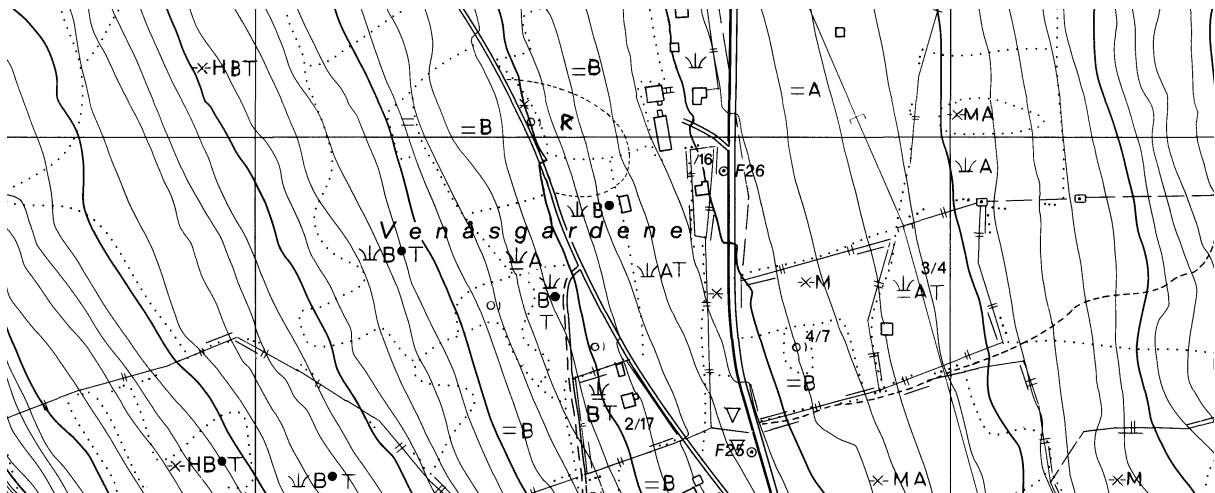
Schøning (I:129) fant 1775 en kopi i prestearkivet på Ringeby prestegård av en domsavsigelse 1579 angående rettigheter til visse beiteområder og ødegårder i Venabygd, og hvor det etter rettens befaring het at ”Venby og Vennaas hafde tilforn været bygde Gaarde, hvorhos endnu stod et Capell, hvori de havde søkt Gudstieneste”. Dommen lød på at nevnte ødegårder også i framtiden skulle ligge under ”Venne-Annex og til Ringebo Prestegiæld”. *Venby og Vennaas* er trolig identiske med (gnr. 2. 3) Venåsen øvre og nedre. 1580 ga statholder Munck en resolusjon hvor det het at landskylden (1 hud) fra et kapell på Romsås da skulle overføres *Vænebygdens Kirke* (Schøning I:129, 132). Opplysninger om *Wennebygd Annex*, derunder landskylden, var ikke blitt ført i Stiftsboken 1574-77. Den ble derimot ført 1580 som et tillegg: ”Lanndschyldt – j hud; Ornament – Enn Sønnder slagenn Klocke, Enn hanndt Klocke, Enn gammell Messesserck, Enn Stoell, Enn Kiiste”, og kirkebygningen var da nylig blitt ”optagen” (St. 163). Så vel overføringen av landskyld som inventaroversikten viser at Venabygd anneks 1580 var et gammelt kirkested. *Vænebygdens Kirke/ Wennebygd Annex* stod trolig på (bnr. 1) Kirkegården under (gnr. 17) Lunde, samtidig som det også stod et kapell på *Vennaas* (Venåsen øvre og nedre, se nedenfor). At Lunde var et gammelt kirkested vises også ved regnskaper og besiktigelser: 1630 ble det lagt nytt golv i kirken, og i forbindelse med taklekkasje 1686 heter det at denne var *mellem den anden gamle Kircke, hvorfra vingen er sigen*. Man bør her kunne se for seg en eldre (stav-?)bygning som er blitt bygd på med to tverrskip (Skre 1988:47). Kirkestedet ble 1780 flyttet fra Lunde til nabogården (gnr. 22) Forrestad der nåværende laftede kirke står (Hiorthøy 1786:133, jfr. NG 139). Den middelalderske gravplassen kan ifølge lokal tradisjon lokaliseres til et område rett på oppsiden av tunet på (gnr. 17/3) Lunde, på skillet mellom denne og (21/1) Kirkeløkken - ”i nørdre og nedre hjørna av kyrkjelykkja, like i nærleiken av husa på Lundegardane” (Hovdhaugen 1980:16). Her er det ved flere anledninger på 1800-tallet funnet menneskeknokler. En mindre arkeologisk undersøkelse i 1982 kunne ikke bekrefte tradisjonen, men det skyldtes trolig at området på 1900-tallet var blitt nivellert opp flere meter ved massepåfylling (Skre 1988:47). På 1570-tallet lå det en skyldpart (6 kalveskinn) i Lunde til mensa ved Ringeby kirke (St. 161), en indikasjon på et tidligere prestebol ved kirken på Lunde. Utfra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetyper bør i tillegg til Lunde øvre også (dagens gnr. 16) Nord-Lunde, (18) Lunde nedre, (19) Sagbakken, (20) Pynten og (21) Kirkeløkken samt trolig også (22) Forrestad og (23) Bjørge-Ødegården kunne regnes til opphavsgården i tiden da kirken ble reist. (kartreferanse: CH 084-5-3/1).

VENÅSEN, gnr. 2. 3 Venåsen øvre og nedre (Venabygd sogn). Ringebu kommune.
Nedlagt kirkested.

Ingen registrering i Askeladden. Lokalisering, jf. ID 79944.

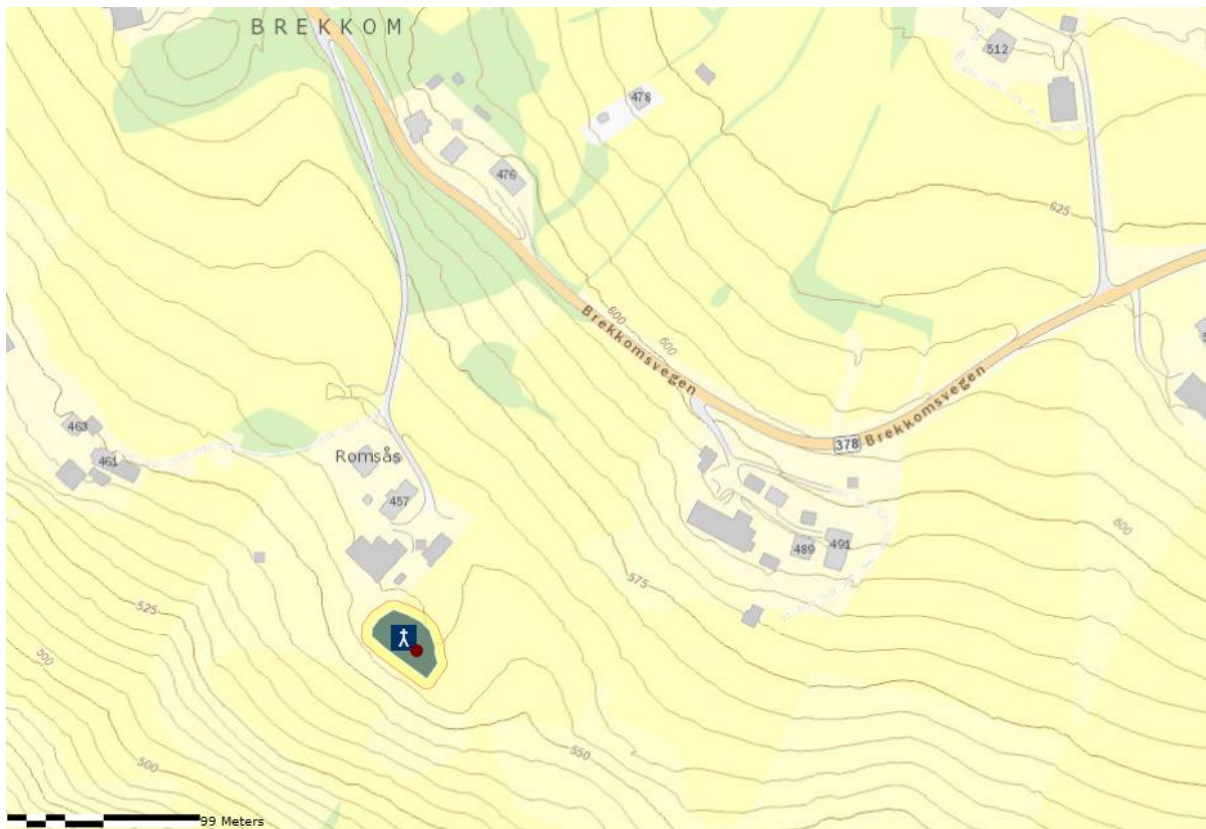
Schøning (I:129) fant 1775 en kopi i prestearkivet på Ringebu prestegård av en domsavsigelse 1579 angående rettigheter til visse beiteområder og ødegårder i Venabygd, og hvor det etter rettens befaring het at "Venby og Vennaas hafde tilforn været bygde Gaarde, hvorhos endnu stod et Capell, hvori de havde søkt Gudstieneste". Dommen lød på at nevnte ødegårder også i framtiden skulle ligge under "Venne-Annex og til Ringebo Prestegiæld". *Venby* og *Vennaas* er trolig identiske med (gnr. 2. 3) Venåsen øvre og nedre (se ovenfor om Venabygd kirke). Siden gårdene 1579 lå øde er det sannsynlig at kapellet på Venåsen da stod til forfalls. (kartreferanse: CG 085-5-2/086-5-4).

ROMSÅS, gnr. 90-92 Romsås søndre, øvre og nedre (Ringebu sogn). Ringebu kommune
Nedlagt kirkested.

ID 70246

Ifølge Schøning (I:132), hvis kilde var Ringebu kallsbok, ”berettes et Capell at have staaet paa Romsaas, hvis Rente er bleven lagt til Vænebygdens Kirke, efter en Resolution, given af Statholder Ludv. Munck A° 1580”. Verken St., JN, Schøning eller Hiorthøy nevner kirken. Rygh finner en bekreftelse gjennom en lagtingsdom i 1580 mht. jordegods som da hadde ligget til *Romsaas Capel* (NG 158). På 1570-tallet lå det en skyldpart (6 kalveskinn) i *Romssaass* til Ringebu hovedkirkes mensa (St. 161), en indikasjon på et tidligere prestebol til Romsås kirke. Ifølge tradisjonen på gården skal kapellet ha stått i tunet på bruket Lekshaugen på grensen mellom (gnr. 92/2) Romsås nedre og (91/2) Nistuen Romsås. Stedet er en fjellrabbe uten jord, og er lokaliseringen rett er det trolig at kapellet ikke har hatt gravplass (Skre 1988:44f). Utfra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetyper bør i tillegg til Romsåsgårdene også (dagens gnr. 87) Ånsløkken, (88) Ånna, (73) Hilstad og (74) Korssletten samt muligens flere andre videre østover i dalføret kunne regnes til opphavsgården i tiden da kirken ble reist. Det siste navnet antyder et tidligere kors i friluft. Romsås ble 1604 skattet for to fullgårder og to halvgårder (NG 147). (kartreferanse: CJ 081-5-2/4).

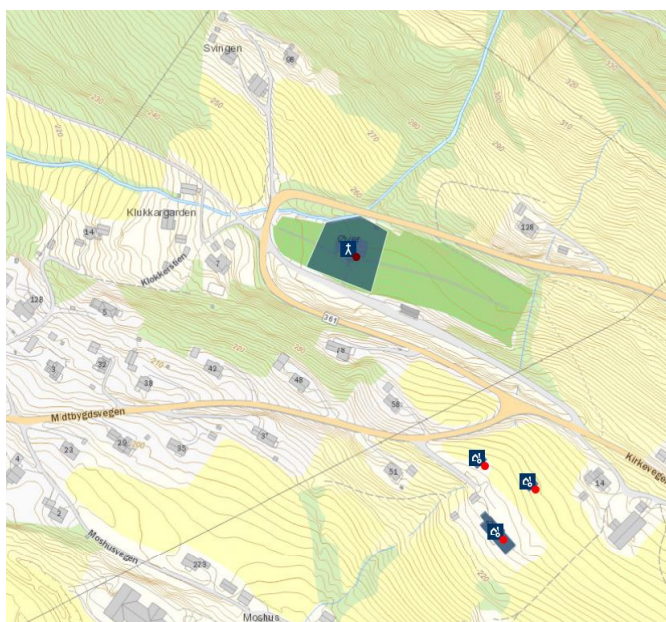
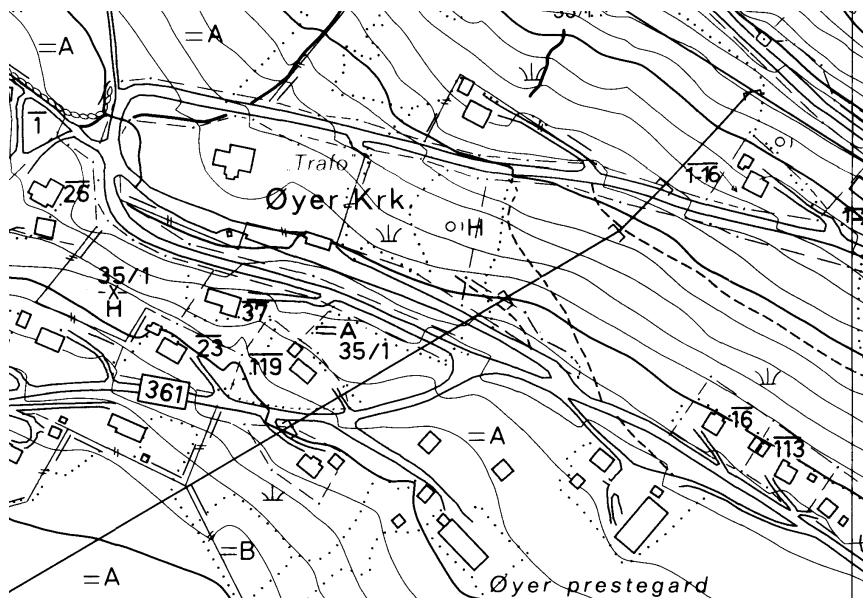

ØYER KOMMUNE

ØYER (hovedkirke), gnr. 35 Øyer prestegård (Øyer sogn). Øyer kommune.

ID 85937

Kirken står på (gnr. 35) Øyer prestegård hvis opprinnelige navn er Orrestad (NG 165). En kirke på Orrestad brant 1722 etter lynnedslag. Nåværende kirke er en trekirke med korsformet grunnplan som ble reist på forrige kirkes tomt og innviet 1725. Den fikk navnet Hellig Trefoldighets kirke (Hiorthøy 1786:161, Schøning I:148, 151). 1743 var Øyer hovedkirke med *Trætten* som anneks (Røgeberg 2004:300). En dom av 1581, bekreftet 1600, viser at det så seint som rundt 1550 ble gitt sjelegaver til Øyer kirke (St. 154f). Det ser ikke ut til at det ble ført bygselrett i Øyer prestegjeld på 1570-tallet, hvilket gjør det vanskeligere å benytte skyldparter i annekseenes kirkestedsgrårder som indikasjon på tidligere prestebol. Et flyttingssagn knytter Øyer kirke til Skåden kirke (se nedenfor). Et bruk av prestegården heter Klukkergården, og et bruk av (40) Bergum heter Klukkerhågå. 1775 lå det et par *maadelig store runde Kjæmpe-Hauge* rett ved prestegårdshusene, men dette var da et stykke unna kirken (Schøning I:147). (kartreferanse: CL 076-5-2).

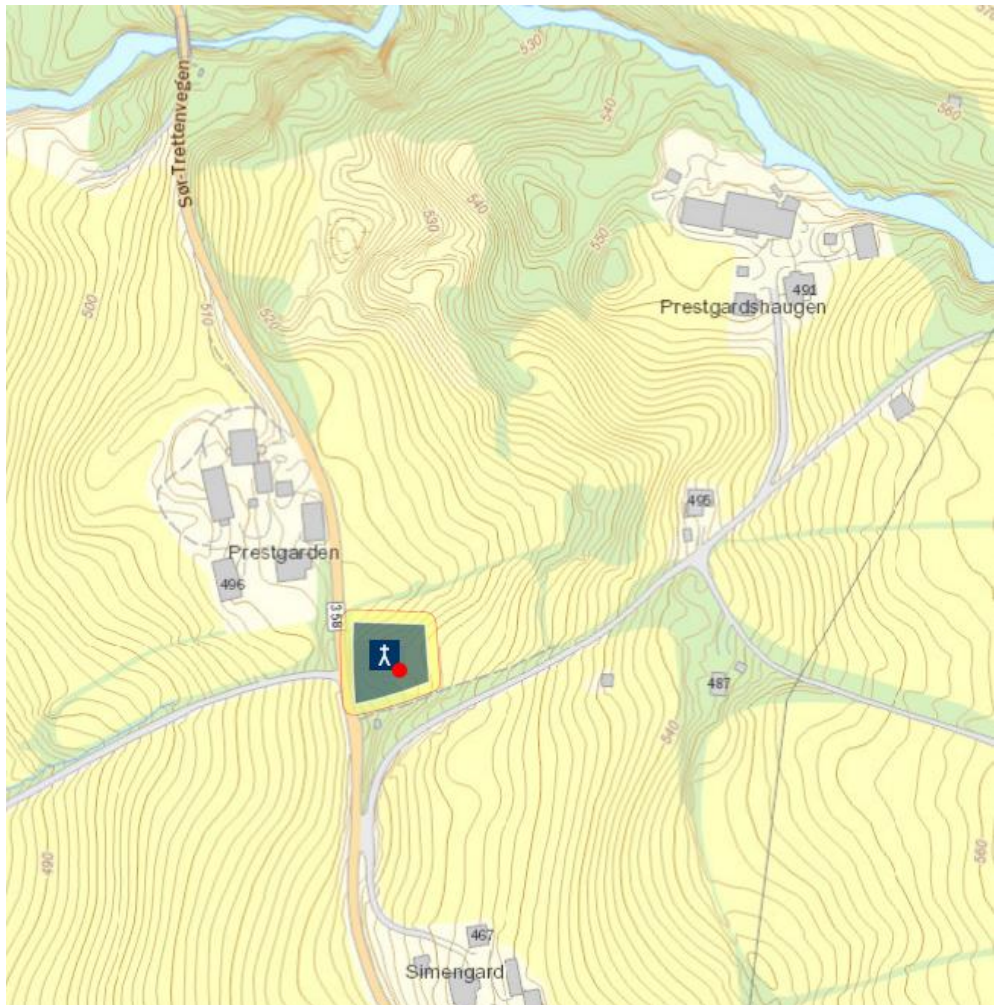
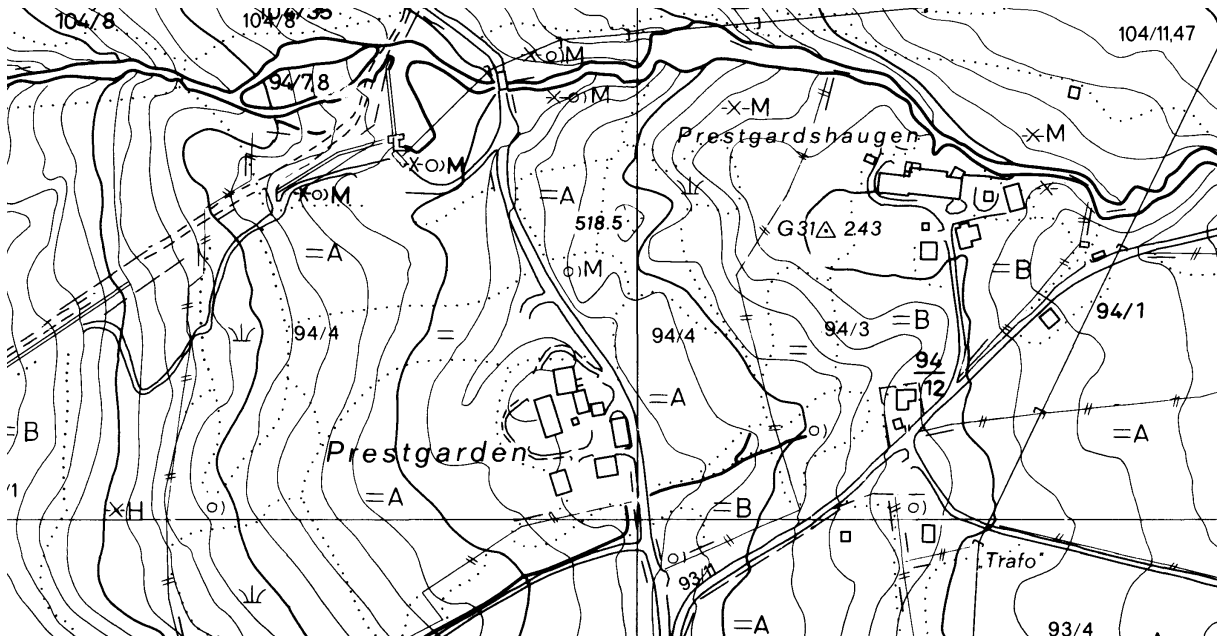

TRETTEN, gnr. 94 Prestegarden (Tretten sogn). Øyer kommune.

Nedlagt kirkested.

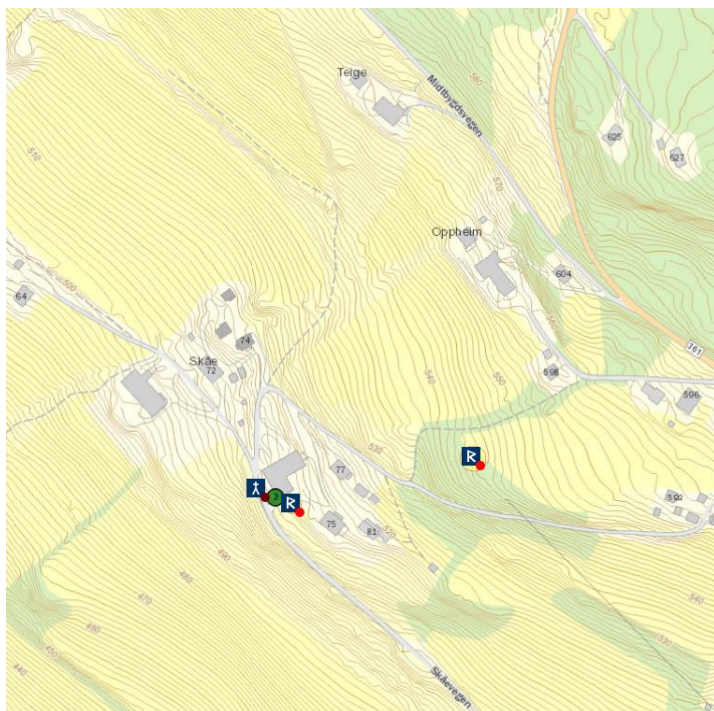
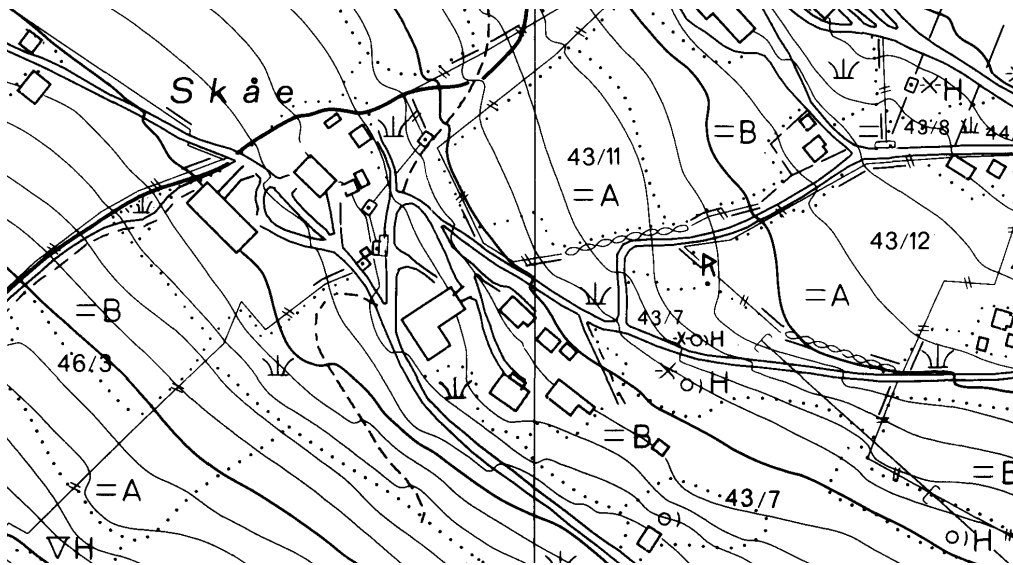
ID 49135

Middelalderkirken stod på (gnr. 94/4) Prestgarden på lokaliteten Kyrkjehaugen om lag 50 m sør for gårdstunet, der murer fra steinkirken fortsatt er synlige. I åkeren nærmest gjøres det jevnlig funn av menneskebein ved pløying (Skre 1988:51). På 1590-tallet stod en trekirke ved siden av en eldre steinkirke: ”hos denne kircke [Trættan annex], som er nest forgangen bygt op aff nyt, staa der en gammel forfalden og farlig stenkircke” (JN 15). Murene var synlige ennå på 1780-tallet (Hiorthøy 1786:161). Ifølge Schøning var steinkirken bygd 1464 og gikk av bruk på 1580-tallet. Han refererte et belegg for et større nybygg i tiden 1586-88 (Schøning I:145, jfr. note). Utfra formuleringene ser det ut til at både Jens Nilsson og Schøning har *biskop Johannes Nicolai Almanak Bog* fra ca 1590 som kilde til kunnskap om nybygget på 1580-tallet. Intet er kjent om denne kirken mht. form eller byggemåte, og tufta er ikke undersøkt arkeologisk (Ekroll 1997:190). Sannsynligvis på begynnelsen av 1700-tallet ble kirkestedet flyttet ned mot Lågen til (97) Mo om lag 1 km mot sørvest, mens steinkirken ble stående til forfalls oppe i midtlia. På grunnlag av at årstallet 1727 var smidd i jern på kirkens sørportal mente Schøning at trekirken med korsformet grunnplan på Mo var nybygd dette året (I:145). Utfra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetyper bør i tillegg til Prestegarden også (dagens gnr. 97) Mo, (93) Simengard, (95) Langgard, (92) Bleka og (96) Fossum kunne regnes til opphavsgården i tiden da kirken ble reist. Dennes navn kan ha vært Tretten (jfr. NG 171). Det er belagt prestebol til kirken allerede tidlig på 1400-tallet (DN IV:798), hvilket kan støtte opp om lokal tradisjon på 1770-tallet om at Tretten *tilforn* skulle ha vært hovedkirken i Øyer og presten ha bodd ved kirken (Schøning I:145). ”Af nogle gamle Pergaments-Breve erfares at Tretten Annex har i gamle Dage, ongefær i det fiortende Aarhundrede, været Hovedsognet” (Hiorthøy 1786:161). Dette kan finne støtte i det at Tretten kirke hadde overraskende mye landskyld til fabrica på 1570-tallet i forhold til de øvrige annekskirkene i Gudbrandsdalen (jfr. også nedenfor, Offigstad kirke). Dette er likevel usikkert, da brevene som topografene viser til ikke er bevart (DN XXI:362 har kun Schønings innskudd i teksten). 1462 og 1488 lå uansett Tretten i Øyer prestegjeld (*a Trøttene j Øya prestagell*, DN VIII:374, X:266). På 1570-tallet lå en skyldpart i *Simenngaardt* til mensa ved Øyer hovedkirke og en annen og større skyldpart i samme gård til fabrica ved Tretten kirke (St. 158). Denne skylden kan ha dannet utgangspunkt for dagens prestegård, og det kan bety at denne opprinnelig var et bruk av Simengard. (kartreferanse: CK 078-5-4, nykirken på CK 077-5-2).

SKÅDEN(Skåe), gnr. 43 Skåden søndre (Øyer sogn). Nedlagt kirkested. Øyer kommune.
ID 85487, jf. 49512 - minnestein

Kirken på Skåden (*Skåe*) ble sannsynligvis lagt ned rundt 1400, rimeligvis før 1440-tallet (jfr. DN III:772, II:750), og kirketuften er trolig lokalisert til tunområdet ved (gnr. 43) Skåden søndre under bnr. 7 (Skre 1988:55). På gården, på stedet der kirken etter lokal tradisjon skal ha stått, fantes 1775 en ca. 2 m lang naturdannet (?) gravstein av *den haardeste Granit* og med innhogde figurer i relief: ”Den er dannet som Taget paa et Huus, eller, som et ophøiet Laag, paa en Liigkiste” (Schøning I:149). En bauta ble på 1950-tallet reist på Sygard Skåe der en mener kirken skal ha stått. Trolig er det et flyttingssagn som forbinder kirkene på Øyer og Skåden og som Hiorthøy (1786:161f) refererer, og der gravplaten blir brukt som legitimering: ”Kirken i Øyer Hovedsogn, skal i de ældre Tider have staaet øverst i Bøygden ved Gaarden Skaaden, hvilket kiendes af en Liigsteen, som findes paa det Sted, hvor Kirken har været”. (kartreferanse: CL 077-5-3).

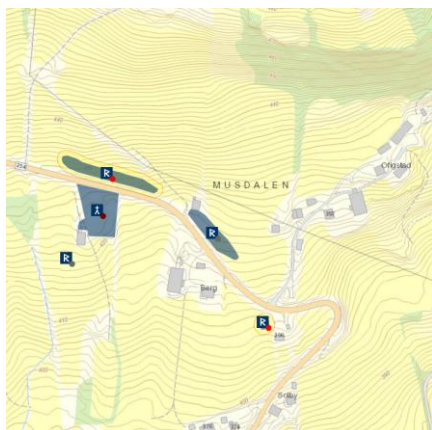
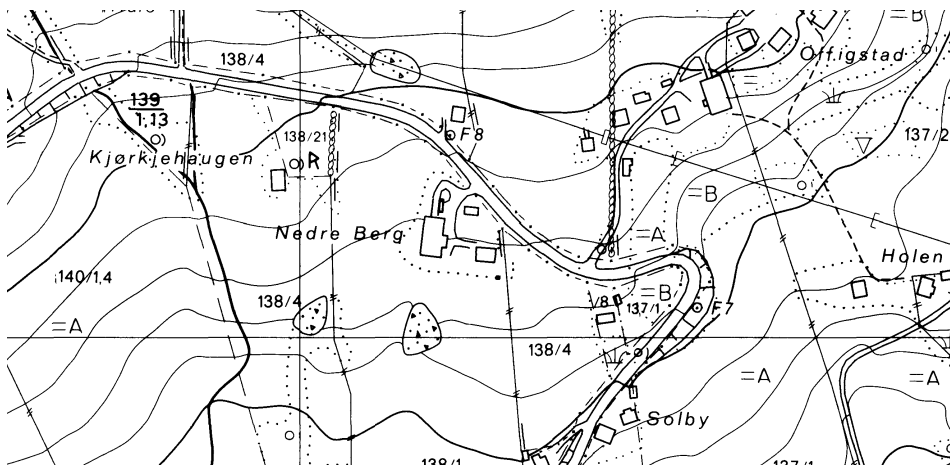

OFFIGSTAD, gnr. 137 Offigstad (Tretten sogn). Øyer kommune.

Nedlagt kirkested.

ID 29585

En tidligere kirke på (gnr. 137) Offigstad nevnes 1743 (NG 181), men den er ikke omtalt verken i St. eller JN så den må være lagt ned seinest rundt 1500. Schøning (I:145f, DN VIII:364) refererer et diplom fra 1457 om arv og som angikk bl.a. ”nædra Tandom ok halft Laghatwn j Musadale j sama sokn”, samt tradisjon om at kirken i Musdal skal ha stått på (137) Offigstad (Schøning I:146). Det er mulig å oppfatte referansen å bety Tretten sogn, som nevnes ovenfor i brevtteksten, med mer trolig menes Musdal (jfr. DN IX:330: *aller thær jærdir som liggia j Trøttena sokn: Langagard: Holen: Blikar och soo mykid han atte j nædra Tandom och halft Laghatuun j Musadale j sama sokn*). Gårdene det dreier seg om er (107) Tande og (132) Lagetun, begge i Musdal som er ei bygd tvers av av Lågen for Tretten. 1463 nevnes *Mædhalleime som ligger i Musadale i Trøttena sokn* (DN II:847). Muligens kan det her menes Tretten hovedsogn (jfr. ovenfor, Tretten kirke), eller det kan bety at Offigstad kirke på dette tidspunkt hadde kapellstatus og var uten eget sogn. På (138) Berg, nabogård til Offigstad ligger (bnr. 21) Kjørkjeaugen. Her er det satt opp en minnebauta for Offigstad kirke tidlig på 1900-tallet på det stedet der kirken skal ha stått (Skre 1988:52). Berg er rimeligvis et bruk av Offigstad da eldste skriftlige belegg for gården er fra 1530-tallet (NG 179). På 1570-tallet lå det en liten skyldpart i *Kirckeløcke* til fabrica ved Tretten hovedkirke (St. 159), og denne løkka skal ha ligget under Offigstad (St. 282). Lokal tradisjon refererer til en kirke i Musdal: ”Så bar det til at ho Ragnhild skulde ha smått, og ho vart ikkje forløyst før det vart skaffa til veges kyrkjerust, og så laut mannen stille seg ned i bygda og skrape ei klokke i kyrkjen i Musdal. Det er så lenge sia at det sto kyrkje der den gongen” (Grimstad 1959:123). (kartreferanse: CK 077-5-1).

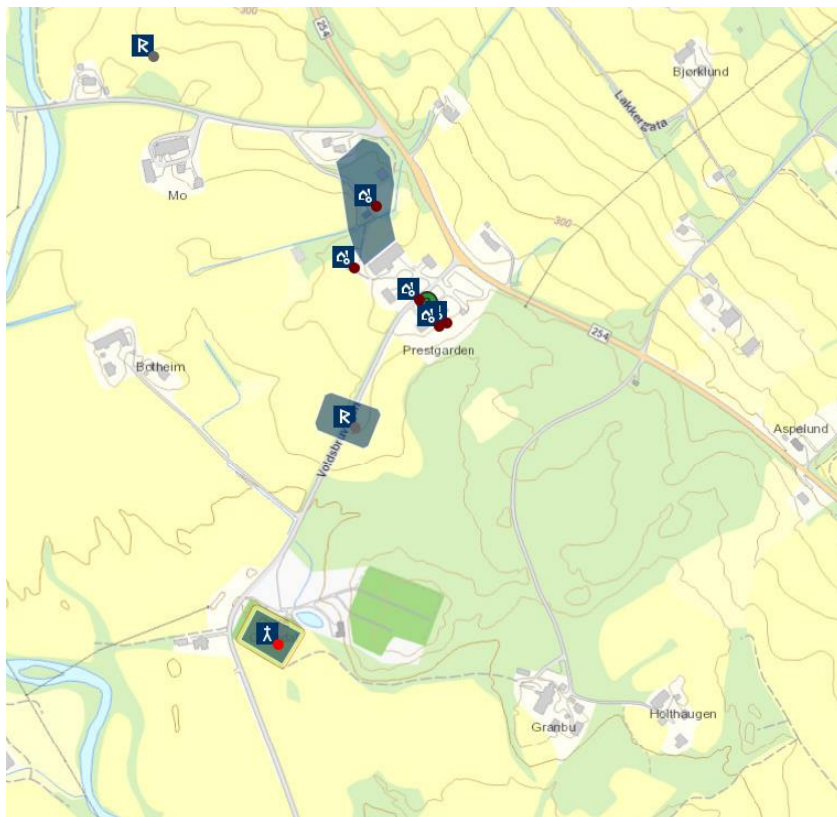
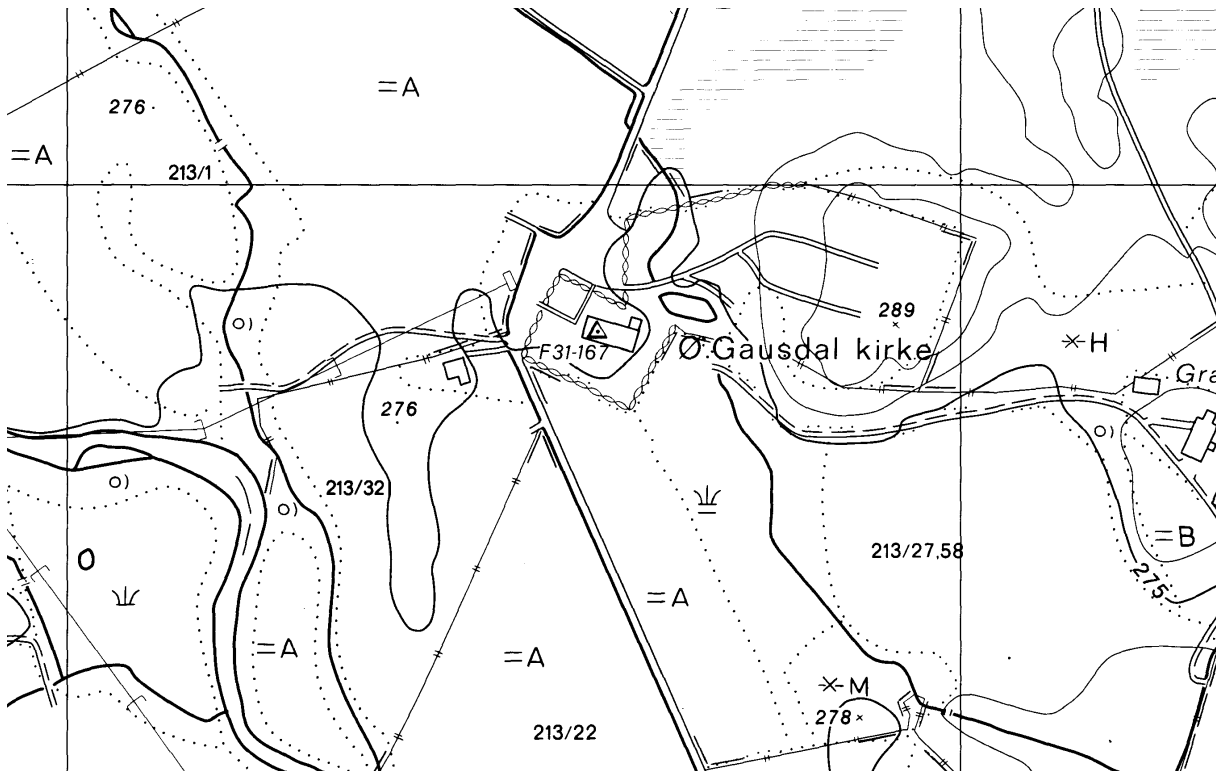

GAUSDAL KOMMUNE

GAUSDAL (Østre Gausdal) (**hovedkirke**), gnr. 95 (=213) Østre Gausdal prestegård (Gausdal sogn). Gausdal kommune.

ID 85919

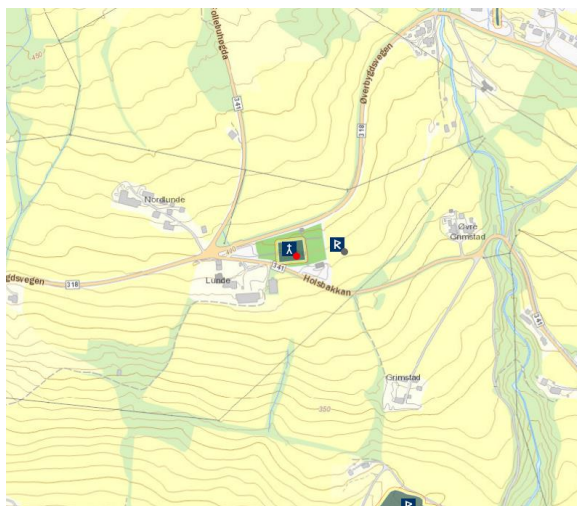
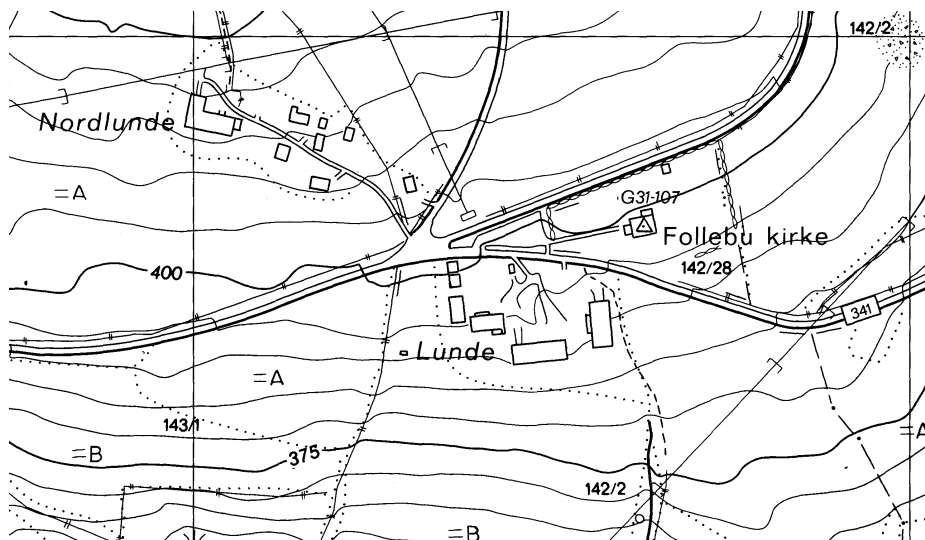
Kirken står på (gnr. 213) Østre Gausdal prestegård hvis opprinnelige navn er Reidvoll (NG 194). Schøning (I:181) beskrev 1775 kirken som en rektangulær steinbygning, der den middelalderske vestre del (skipet) var blitt stående mens korpartiet 1715 var blitt utvidet til skipets bredde – også dette i stein. Kirken har således opprinnelig hatt rektangulært skip med smalere, rektangulært (?) kor, og sannsynligvis er den bygd i romansk tid. Ifølge Hiorthøy (1786:192) lot sogneprest Christen Eskildsen rundt 1600 ”bygge den Muur som er sat til den nordvestre Side af Hovedkirken, som en Fod at styrke Kirkens Muur”. Altså en forstøtningsmur mot kirkens nordvestre hjørne for å motvirke svekkelsen av murverket etter at kirken skal ha blitt brent av svenske tropper. Ifølge lokal tradisjon 1775 skulle en prest rundt 1480 ha flyttet prestegården fra (gnr. 89) Li til Reidvoll (jfr Hiorthøy 1786:187), noe Schøning (I:179f) avviste. Av et brev fra 1421 (DN XXI:287) framgår det at *Prestgardenom Raidevalle* på dette tidspunkt ble bygslet bort, og at leiglendingen for forsømt vedlikehold skulle svare presten og hans arvinger (*mik ok minom ærvingjom*) en skyldpart i en annen gård i sognet. Li var et kirkested som ble lagt ned ca. 1500 (se nedenfor), så mest sannsynlig bodde presten i 1421 på Li mens prestebollet Reidvoll ble bortbyggslet. Lokal tradisjon om at Reidvolls jordevei skal ha blitt utbedret betraktelig på slutten av 1400-tallet (Schøning I:179) henger derfor trolig sammen med at presten da flyttet tilbake til Reidvoll. Gården Li ligger kort vei nordvest for Reidvoll, tvers av elva. At presten i brevet 1421 brukte uttrykket *mik ok minom ærvingjom/minom æfterkomandom* kan forstås så vel bokstavelig, altså at prestebollet Reidvoll var prestens private eiendom, som billedlig i betydningen de kommende prester. Bakpå et diplom fra 1483 (DN XXI:601) har sogneprest Irgens 1771 føyd til mht. en mulig sogneprest Jon Smør: ”Denne Adelsmand var Præst i Gusdal og opregnes hos A: Hvitfeld blant de fornemme udi Norge”. Schøning (I:179f) argumenterer derimot sterkt for at Jon Smør ikke hadde vært prest i det hele tatt, kun adelsmann. 1743 var *Gusdahl* hovedkirke med annekser på *Folleboe*, *Bøedahl* og *Svadsum* (Røgeberg 2004:300). Det ser ikke ut til at det ble ført bygselrett i Gausdal prestegjeld på 1570-tallet, hvilket gjør det vanskeligere å benytte skyldparter i annekseenes kirkestedsgårder som indikasjon på tidligere prestebol. 25. januar 1333 var biskop Hallvard på visitas på Reidvoll (DN V:94). 18. januar 1440 var biskop Gunnar på visitas i Gausdal (DN VI:497). 12 januar 1449 var biskopen trolig på visitas i Gausdal (DN III:801). En geografisk (sosial?) referanse som ofte går igjen i Gausdal, trolig som erstatning for sognet, er *Gawsdals pingaa* (for eksempel DN V:547, 1421). (kartreferanse: CJ 076-5-1).

LUNDE (FOLLEBU), gnr. 24 (=142) Lunde (Follebu sogn). Gausdal kommune.

ID 84178

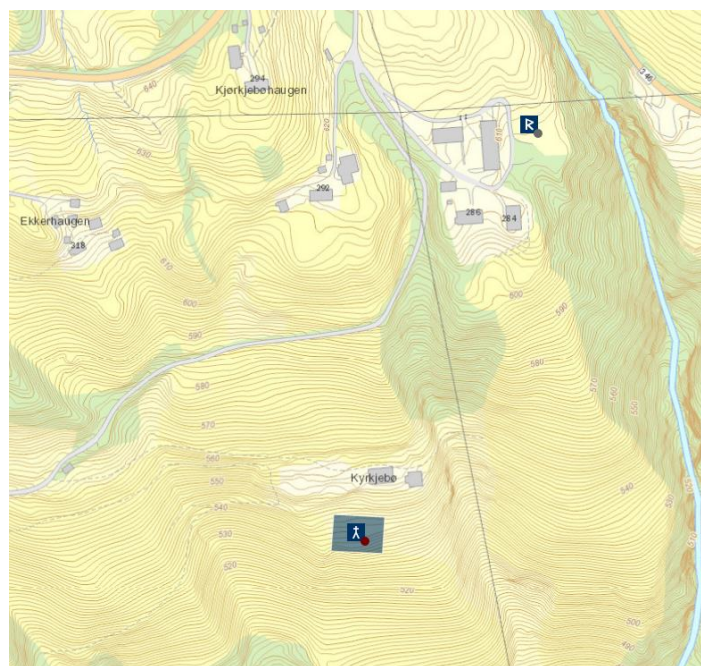
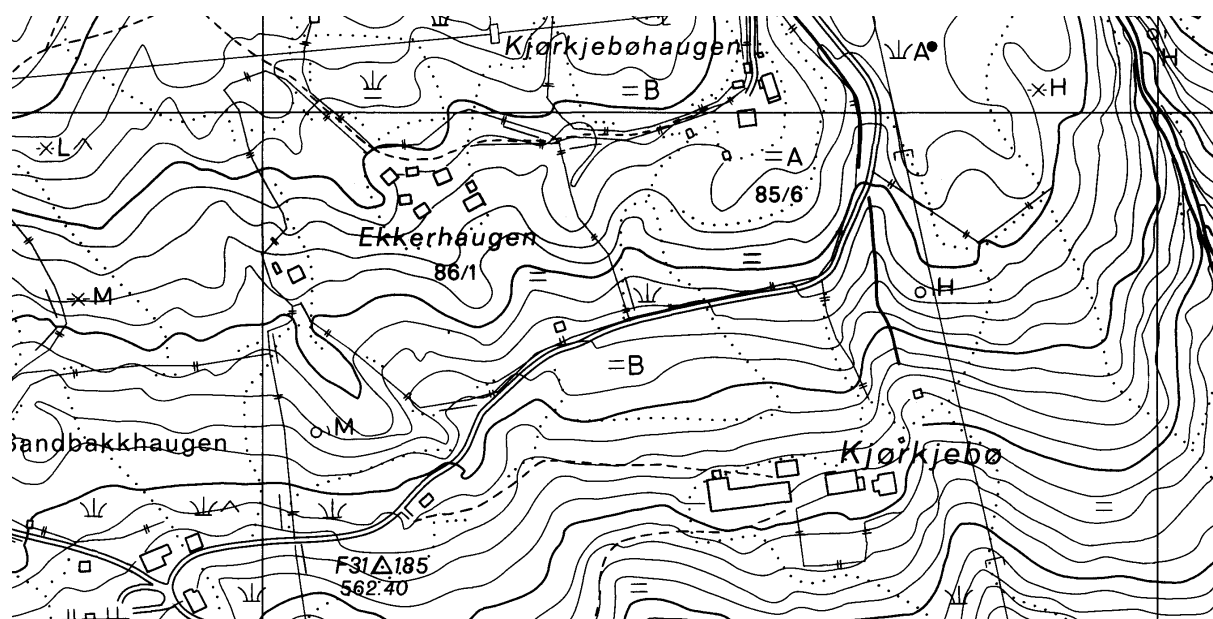
Steinkirken i Follebu står på (gnr. 142) Lunde, og Follebu skal være et bygdenavn (NG 184). 1775 beskrev Schøning den som identisk i utseende med Gausdal kirke. Men til forskjell fra Gausdal er Follebu en opprinnelig rektangulær bygning uten innsnevring for koret (Schøning I:180f, 189f), muligens bygd engang rundt 1300. Kirken har portaler kun mot vest og sør, sistnevnte i kirkens østre del. Portalene og vinduene har enkle spissbuer. Vinduet i øst er tredelt (Ekroll 1997:191). På 1570-tallet ble en skyldpart (1 hud) i *Prestemarckenn* ført først i fortegnelsen over mensa ved Gausdal kirke, og litt lenger ned (en part i) *Enn Ødegaard hois berge* (St. 155). *Prestemarckenn* skal ha ligget under Lunde (St. 302) og kan være identisk med den i 1341 omtalte *prestegaarden*. Betegnelsen *kirkiu husinu a lunde* 1339-40, kontra *prestegaarden* 1341 og sammen med *Prestemarckenn* på 1570-tallet, kan antyde at prestebølet på Lunde i middelalderen ikke var et bruk skilt ut steint og reint. Altså at presten hadde noen hus i tunet og retten til å dyrke et område, dvs. lå i sameie eller teigblanding på 1300-tallet, og at den fysiske utskillingen (?) var skjedd på et tidspunkt nærmere 1570-tallet. Lunde kirke stod uten egen prest etter Svartedauden, for i 1357 var det Gausdalpresten som skrev et vitnesbrev på gården (*j sætzstofuonne Paalls j Boe*, DN I:351). Til stede ved kirkeombudets salg av skyldpart under Lunde kirkes fabrica 1340 var Håkon prest i Follebu, kirkevergen ved Lunde kirke og fire andre menn – hvorav kirkevergen og tre av de fire andre var adelige (DN XXI:59). (kartreferanse: CK 075-5-1).

SVATSUM, gnr. 85 Kirkebø (Svatsum sogn). Gausdal kommune.
Nedlagt kirkested.

ID 29434

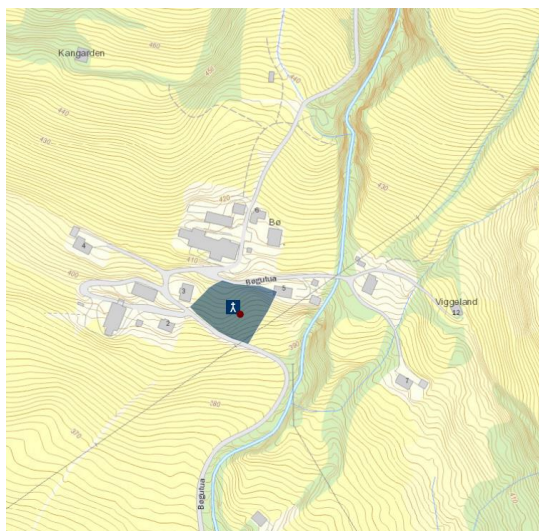
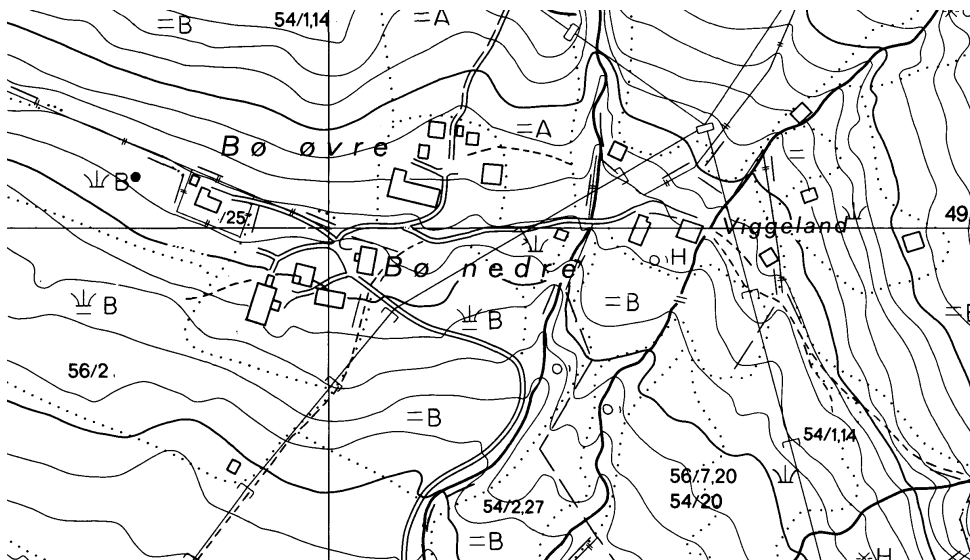
Nåværende Svatsum kirke står på (gnr. 85) Kirkebø. Denne gården utgjør sammen med (dagens gnr. 79) Sønstebø, (80) Benkleven, (81) Benlien, (82) Myklebø, (83) Lodengården og (84) Melbø opphavsgården Svatsum (NG 206). Ved en mindre arkeologisk undersøkelse i 1982 ble den middelalderske kirketuft og kirkegård påvist i kanten av dagens gårdstun på Kirkebø. Et myntfunn i sammenheng med bygningsrestene viser at kirken var i funksjon ca. 1300 (Skre 1988:62). 1726 ble kirkestedet flyttet om lag 300 m ned/sør for den middelalderske lokaliteten, og den nybygde kirken fikk navnet Vår Frelsers kirke (Schøning I:177). Nåværende kirke ble reist på samme sted som denne i 1857. Allerede 1439 lå Svatsum kirke i Gausdal hovedsogn/prestegjeld (*øfra Swartzeime j Gausdals sokn*, DN IX:273). (kartreferanse: CF 078-5-4).

BØ (BØDAL, JEDRADAL), gnr. 54 Bø øvre (Nykirke/Bødal sogn). Gausdal kommune
Nedlagt kirkested.

ID 49490

Kirken stod i tunområdet for (gnr. 54) Bø øvre og (56) Bø nedre, trolig på Bø øvre da en part av denne ca. 1900 fortsatt ble kalt Kirkebø (NG 198). 1573 hørte dalen under Gausdal hovedsogn, og 1775 stod kun *en liden Kirke, en Træbygning* i dalen (Schønning I:176). 1780 ble kirkestedet flyttet til (gnr. 32-34. 36) Fosset lenger ned/sørøst i dalen, og nybygget her stod ferdig 1784. Derav det nåværende navnet Nykirke sogn. 1786 var kirken ennå ikke innviet (Hiorthøy 1786:184). Bødalen kalles også Jedredalen etter elva (NG 198). På Nordiska Museet i Stockholm oppbevares to portalplanker kjøpt på Bø, og som av Nicolaysen er datert til første halvdel av 1100-tallet (Skre 1988:59). Utfra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetyper bør i tillegg til Bø øvre og nedre også (dagens gnr. 55) Bø mellom, (50) Brettingen, (52. 53) Solbjør søndre og nordre, (57) Bratland og flere av de nærliggende gårdene kunne regnes til opphavsgården i tiden da kirken ble reist. Bø alene ble 1604 skattet for tre fullgårder (NG 203). Det lå ingen skyldpart i Bø eller de øvrige gårdene til mensa ved Gausdal hovedkirke på 1570-tallet (St. 155), hvilket kunne indikert et tidligere prestebol til Bø kirke. Et brev av 1449 (DN III:801) er av utgiverne ført til Bø sogn på Lesja (se denne), mens Rygh har det under Bø i Gausdal sogn (NG 198). Muligens kan Lesja være det rette, for brevoriginalen skal finnes på en gård i Vågå. (kartreferanse: CH 076-5-4).

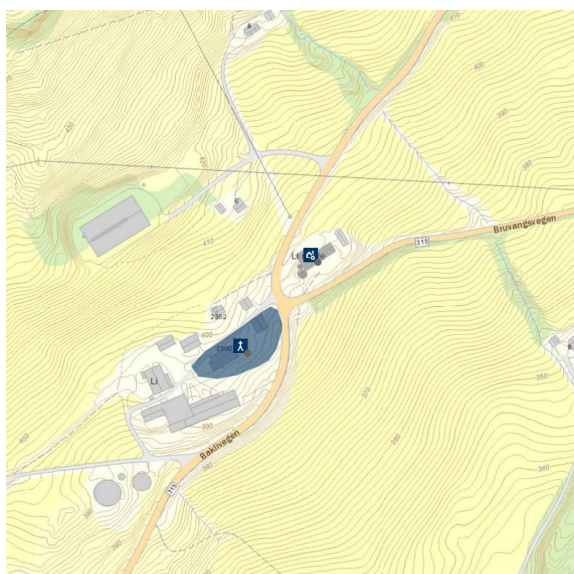
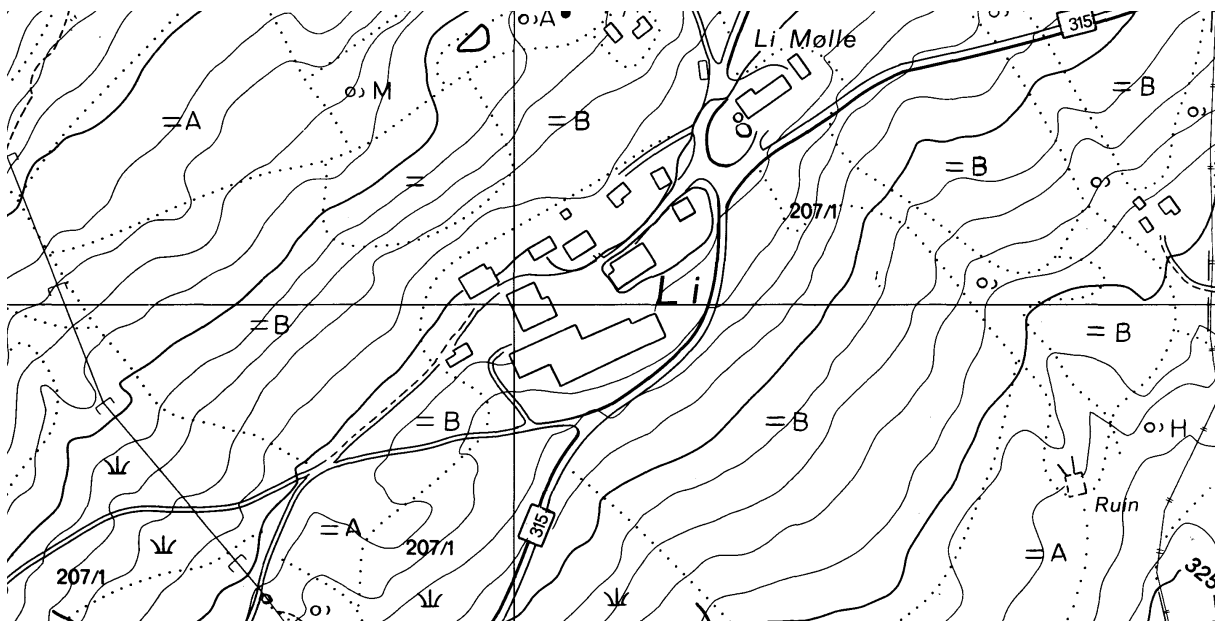

LI, gnr. 89 (=207) Li med Vesterli (Gausdal sogn). Gausdal kommune.

Nedlagt kirkested.

ID 10022

Kirken skal ha stått i tunområdet på (gnr. 89) Li. Både rundt 1900 og på 1930-tallet er det funnet skjeletter ved gravearbeider rundt/under tunbygningene på Li, men en mindre arkeologisk undersøkelse i 1982 kunne ikke bekrefte disse opplysningene (Skre 1988:58). Schøning (I:181, 184) hadde lite å berette om denne kirken utover lokal tradisjon: "fra bemeldte Kirke, paa Lid, har ned til Elven, og mueligt endnu længer hen, været anlagt en ophøiet Vei, hvorefter endnu sees Levninger". Han beretter videre om Li: "I denne Gaards Agerjorde, strax ved Kirkeveien, sees en opreist Graaestein 1 7/8 Alen høi over Jorden, og 3/8 Alen breed paa alle Sider". Steinen hadde en runeinnskrift som oversatt skulle lyde: "Kjittil skal allene fiske i Rausjøen". Denne sjøen lå 1786 fortsatt til Li (Hiorthøy 1786:187f). At presten ved Gausdal kirke (se denne) fra før 1421 til ca. 1480 bodde på Li betyr ikke nødvendigvis at det var eget prestebol på denne gården. Det kan også ha vært menn av ætten på Li som var prester i denne perioden, og de kan således ha bodd på ættegården sin. (kartreferanse: CJ 077-5-3).

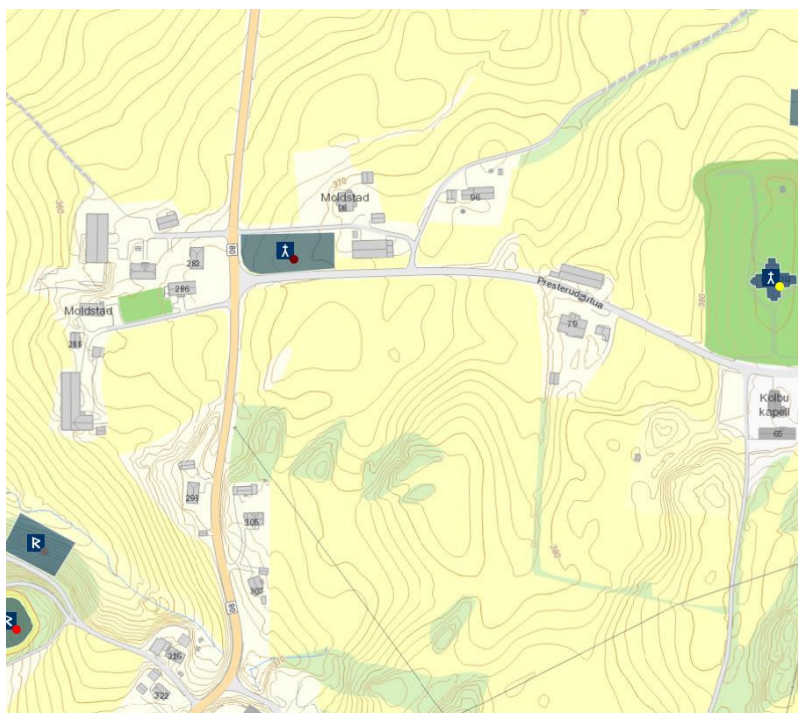
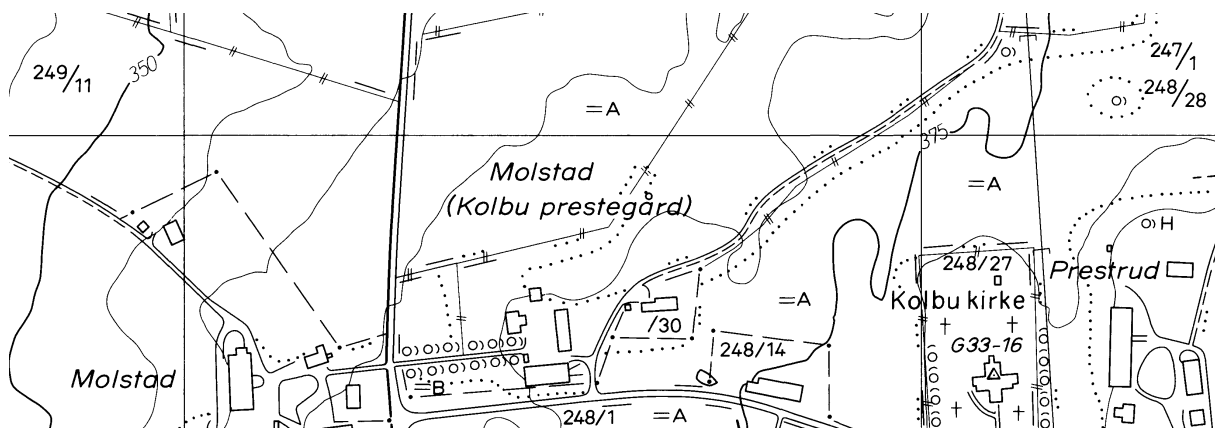

ØSTRE TOTEN KOMMUNE

MOLSTAD (KOLBU), gnr. 202 (=248) Molstad søndre (Kolbu sogn). Østre Toten kommune. Nedlagt kirkested.

ID 172798

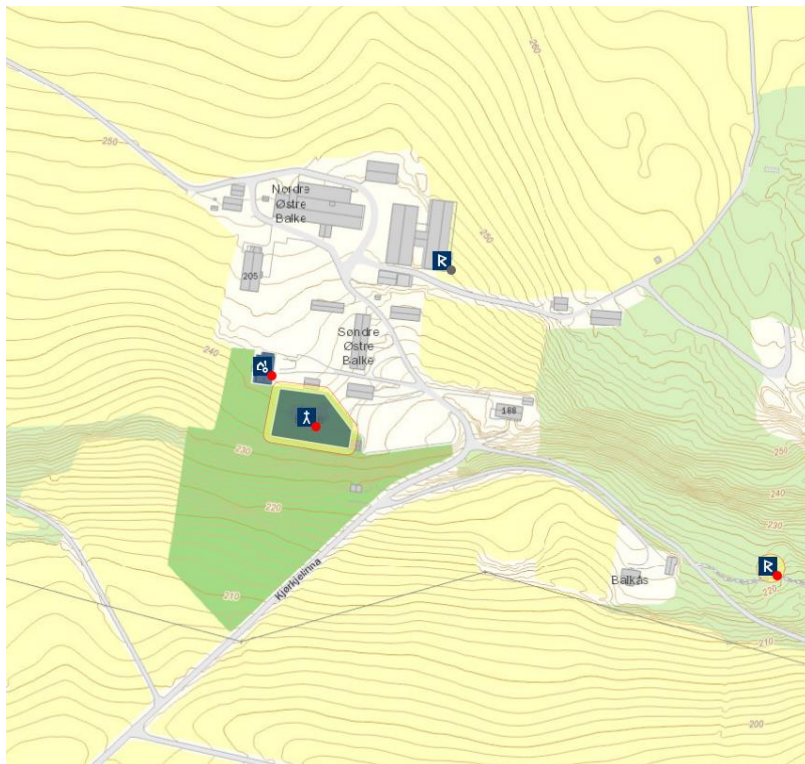
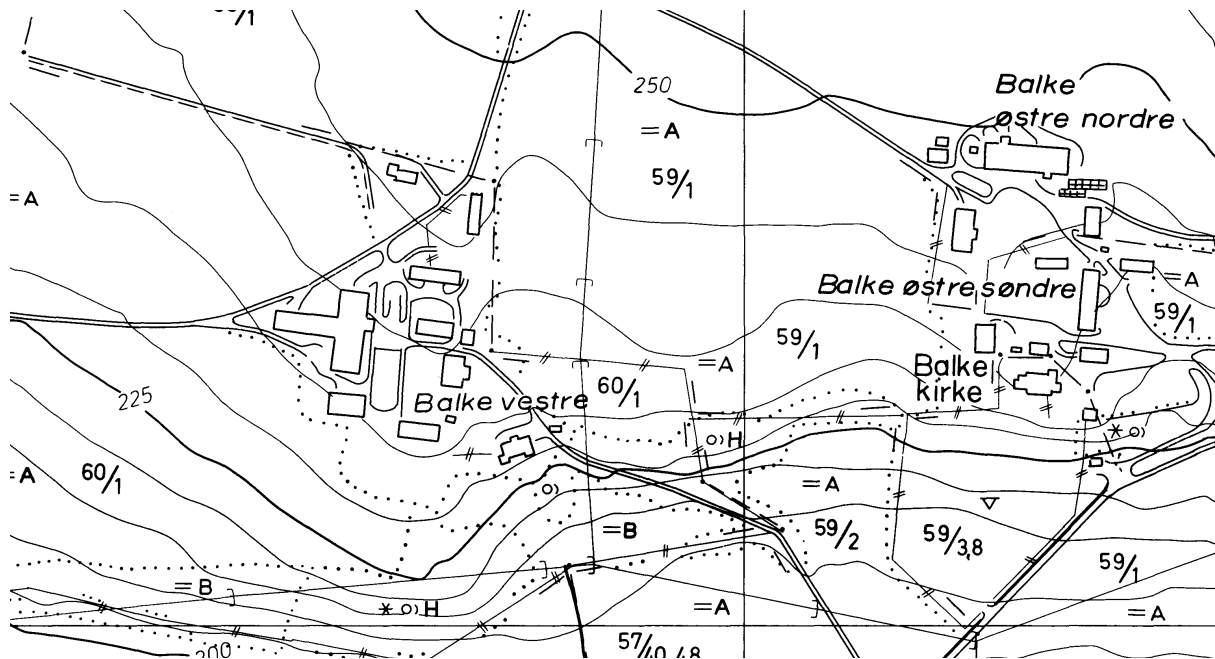
En middelalderkirke på Molstad stod til forfalls tidlig på 1700-tallet. I 1730 ble et nybygg innviet, den nåværende kirke, en tømmerkirke med korsformet grunnplan. Den ble bygd "litt høiere op enn den forrige" (Norseth 1930). Den gamle kirken stod der det i dag er pløyd åker, i området mellom alleen opp til Kolbu prestegård, gårdens låve, veien opp til nykirken og riksveg 80 på grunnen til (248/1) prestegården. På 1570-tallet lå Molstad kirke som anneks til Hoff hovedkirke (St. 184), så også 20 år seinere (JN 17). På 1570-tallet lå det skyldparter i både *Mollestadt* og *Presterud* til mensa ved Hoff hovedkirke (St. 182), og både navnet og skyldparten i sistnevnte viser at det tidligere nok var prestebol til Molstad kirke. Kolbu kirke står på (248) Molstad søndre, og til opphavsgården hører videre (dagens gnr. 203=249) Molstad nordre og (201=247) Prestrud. Et yngre Kolbu kapell står på (gnr. 247/1) Lundhagen (CO 061-5-1). (kartreferanse: CO 062-5-3/CO 061-5-1).

BALKE, gnr. 59 Balke østre (Balke sogn). Østre Toten kommune.

ID 83845

Balke kirke er en i utgangspunktet romansk kvader(?)kirke i kalkstein med rektangulært skip og smalere, rektangulært kor med større bredde enn lengde og med apsida avslutning. Skipet har enkle, rundbuede portaler i vest og sør og koret i sør. En meget høy og relativt bred korbueåpning er opprinnelig. Skip og kor har flat himling mens apsiden har halvkuppel, og loftene er forbundet med muråpninger. Så vel våpenhuset som sakristiet på korets nordside ser ut til å være bygd til i 1714. De opprinnelige vinduer, av hvilke kun østvinduet i apsiden er bevart, hadde lysåpning midt i muren (Nordhagen 1906). (kartreferanse: CP 062-5-2).

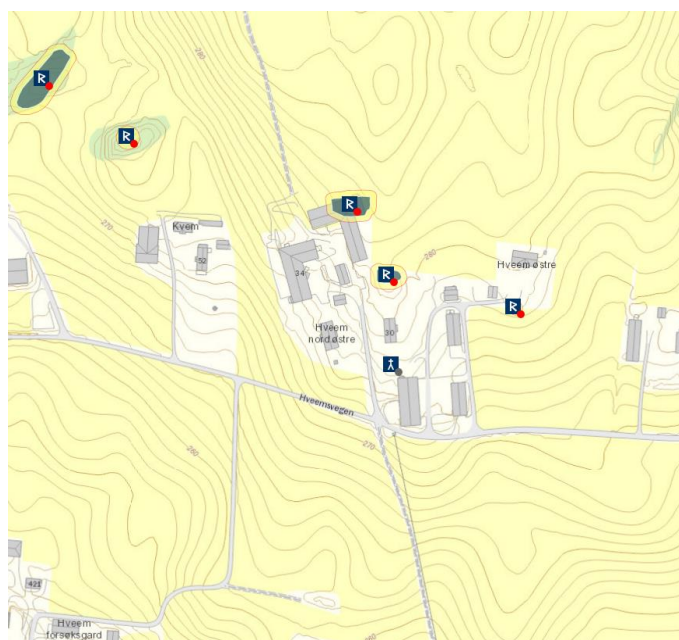
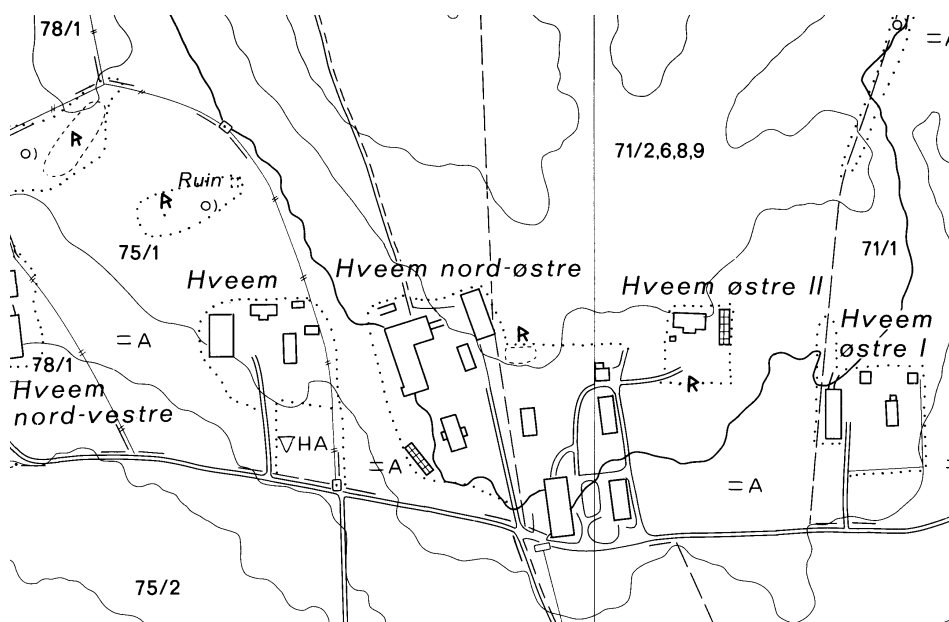

KVEM, gnr. 71 Kvem østre (Balke sogn). Østre Toten kommune.

Nedlagt kirkested

ID 84860

Kvem kirke er ikke nevnt på 1570-tallet (St. 184f), hvilket betyr at det da ikke lå landskyld til den og at den ikke ble betraktet som anneks. Dette antydes også i et brev 1477 (dog muligens falskt eller omskrevet tidlig på 1600-tallet), der Kvens nabogård Smedby ble sagt å ligge i Hoff sogn (*Smædhaby liigghiandhe j Hooff sookn*, DN X:250). På 1590-tallet var kirken trolig likevel i bruk da den ikke nevnes som øde, men det er sannsynlig at det ikke ble holdt regulær tjeneste der (JN 290). I 1604 og 1723 utgjorde Kvem 6 helgårder og 1 halvgård, og en av gårdene kaltes i 1578 *Kircke-Huem* (NG 60). Kirken stod muligens på (71/2) Kvem østre II, eller der det er merket på ØK med "Ruin" på (75/1) Kvem. Et stort gravfelt må ha strukket seg langs gårdstunene på nordsiden, og kirken ser ut til å være reist i dette. (kartreferanse: CP 063-5-3/4).

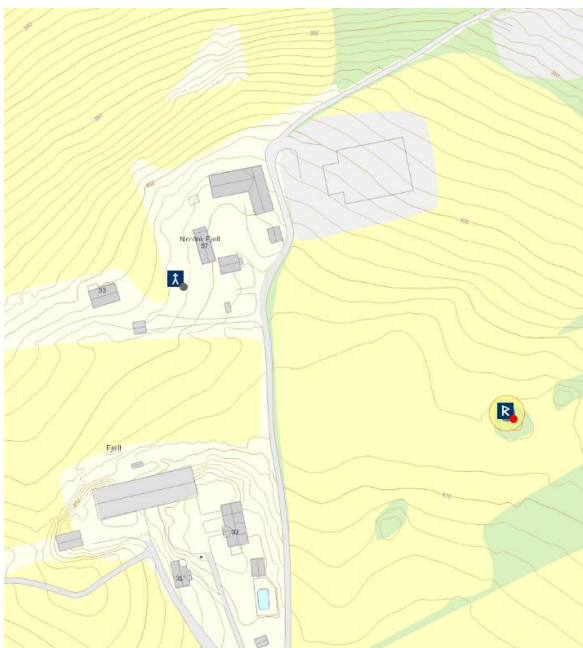
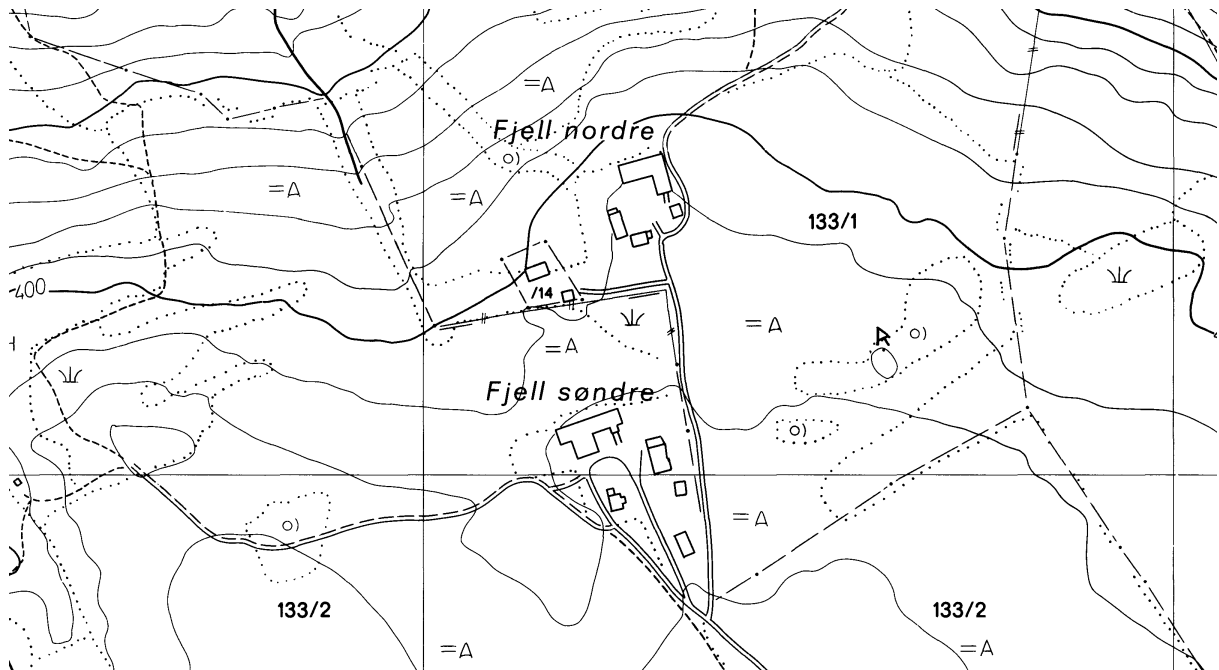

FJELL, gnr. 133 Fjell (Hof sogn). Østre Toten kommune.

Nedlagt kirkested.

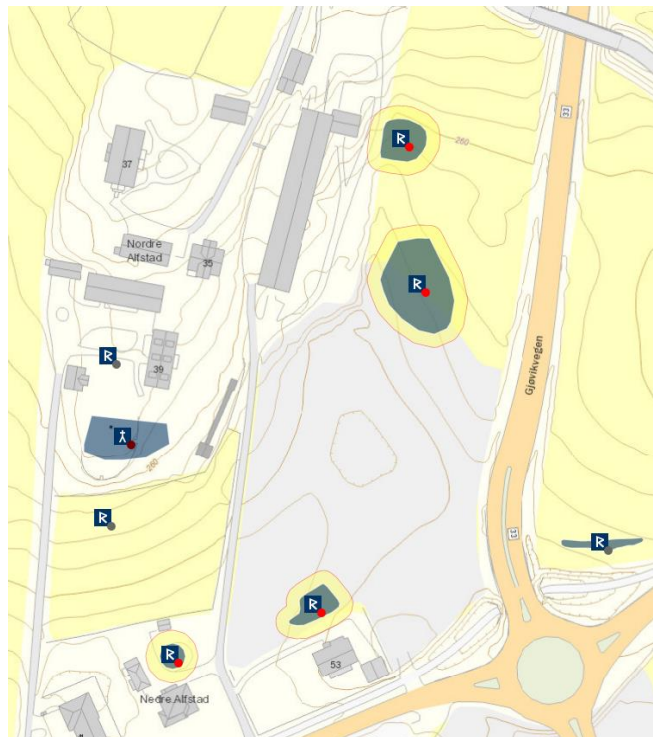
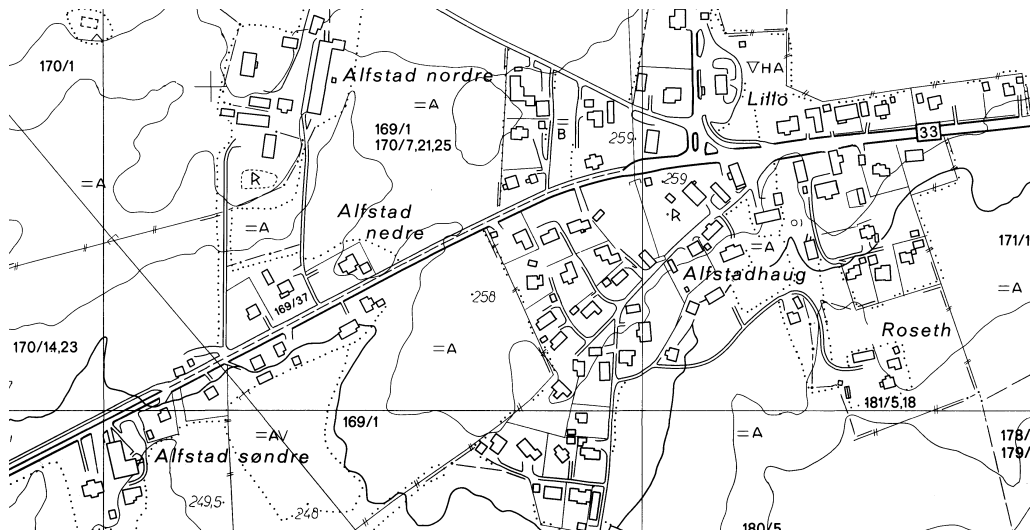
ID 84146

Kirken nevnes ikke på 1570-tallet (St. 184f), og på 1590-tallet presiseres det at ” *der giøris ingen tienniste*” (JN 290). Kirken var således nedlagt på slutten av 1500-tallet og eventuell landskyld lagt til Hoff hovedkirke. Utfra lokaltopografi, gårdsgrenseløp og navnetyper bør i tillegg til Fjell også (dagens gnr. 121) Breili, (122) Kallerustad, (123) Kolbjørnsrud, (124) Åsgård, (125) Anekstad, (126) Asmundsrud, (127) Andergård, (128) Amundrustad og (129) Steinsli regnes til opphavsgården i tiden da kirken ble reist. Det lå ingen skyldparter i Fjell eller de andre gårdene til mensa ved Hoff hovedkirke på 1570-tallet (St. 181f) og som kunne ha indikert et tidligere prestebol til Fjell kirke. Det er registrert et gravfelt rett ved tunet på Fjell. (kartreferanse: CO 064-5-1).

ALSTAD (Alfstad), gnr. 169. 170 Alstad øvre og nedre (Hof sogn). Østre Toten kommune.
ID 52758

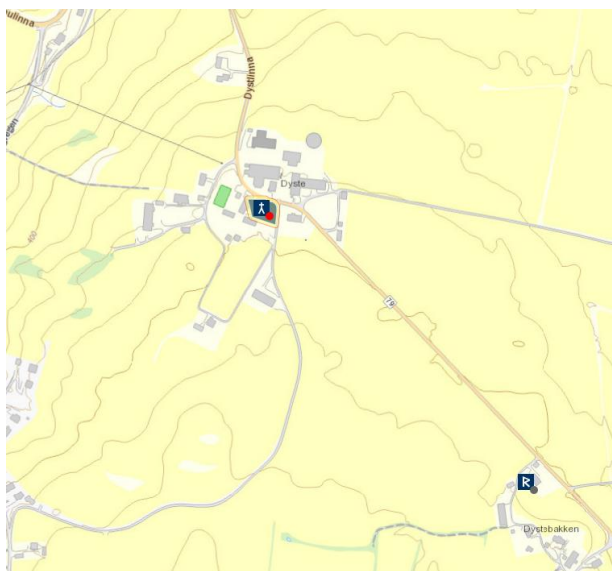
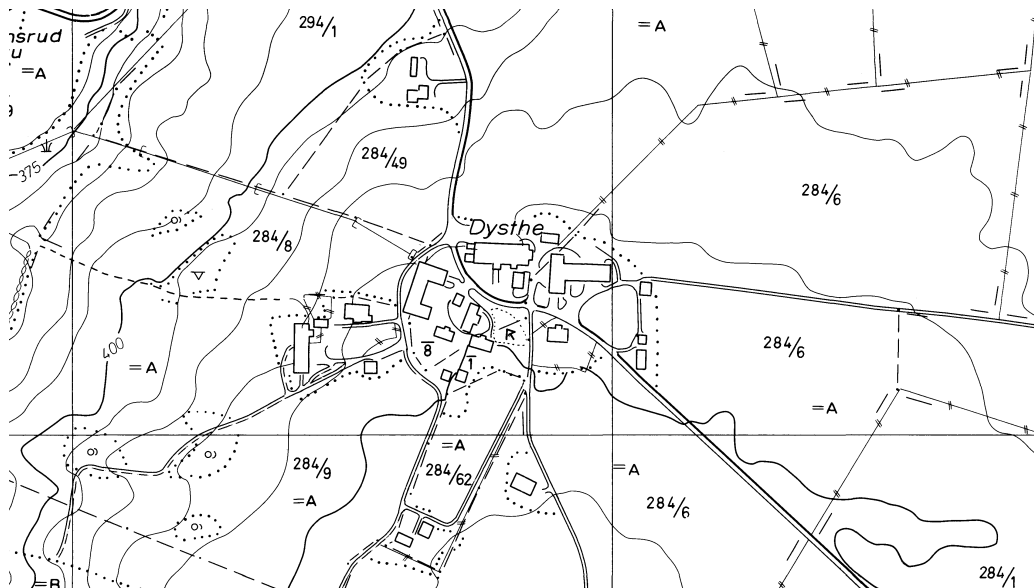
Alstad kirke er ikke nevnt på 1570-tallet (St. 184f). Kirken var således nedlagt på slutten av 1500-tallet og eventuell landskyld lagt til Hoff hovedkirke. På 1590-tallet ble da også kirken karakterisert som ”en liden trekircke met spijr”, og at ”der vdi gjør is ingen tienniste” (JN 289). I 1743 meddelte sorenskriveren at i salig major von Trendens frues hage fantes ”et steenalter hvor der skal have staaet een kjærke” (Røgeberg 2004:135). Kirken skal ha vært en stavkirke og stod fortsatt på 1600-tallet. Ennå på 1850-tallet ble ”Kirkens Altar og Nøgle” oppbevart på gården (Lange 1856:395 note). Fra midt på tunet på Alstad nedre kommer den s.k. Alstadsteinen, en billedstein med innskrifter. Den eldre innskriften lar seg datere til 900-tallet, den yngre til tidlig 1000-tallet. Forekomst av kors i tekstene, sammen med hedenske jaktmotiver i billedflaten, antyder at steinen har preg av tidlig kristen tid (Birkeli 1973:89ff). (kartreferanse: CO 063-5-4).

DYSTE, (Dysthe) gnr. 238 (=284) Dyste (Kolbu sogn). Østre Toten kommune.
Nedlagt kirkested.

ID 71308

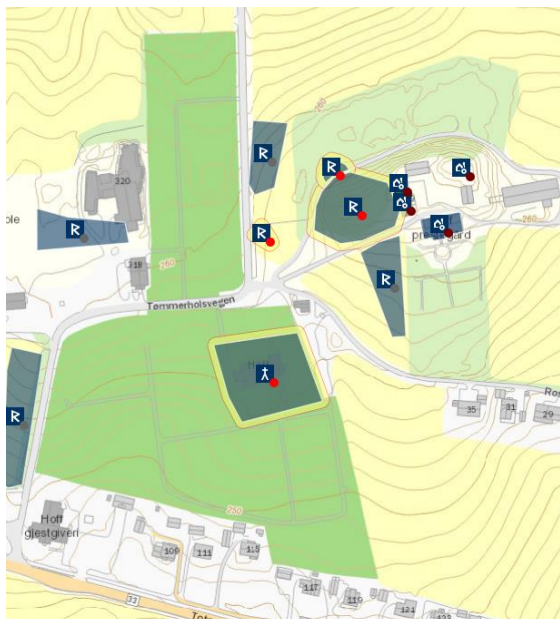
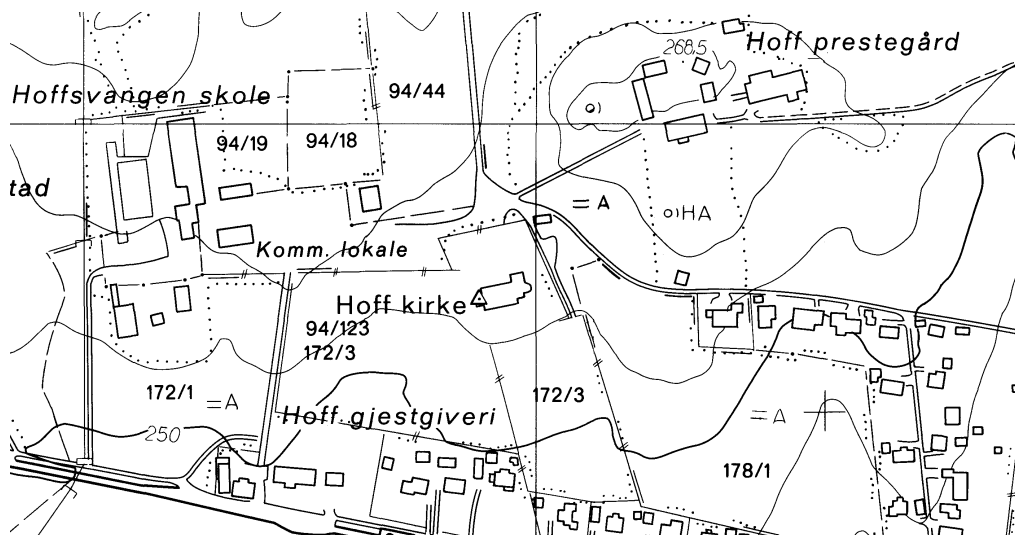
Dyste kirke er ikke nevnt på 1570-tallet (St. 184f). Kirken var således nedlagt på slutten av 1500-tallet og eventuell landskyld lagt til Hoff hovedkirke. Den omtales på 1590-tallet på en slik måte at det framgår at den da fortsatt stod men at det ikke ble holdt tjeneste der (JN 290). I 1743 ble den beskrevet som ”en liden aflag Kjerke uden Taarn, meget forfalden; men inden udi kand sees Alter og malede Billeder”, og den mentes å ikke ha vært brukt siden reformasjonen (NG 116). I 1743 kunne sorenskriver Sommerfeldt meddele følgende: ”Paa gaarden Dyste her udi Totens sogn staaer een liden aflag kierke uden taaeren meget forfaldet, men inden udi kand sees alter og malede billeder, der kand ingen erindre ey heller at have hørt nogen afdøede erindre at denne kjærke haver været brugt som vel icke heller have værret siiden reformationen” (Røgeberg 2004:135). Kirke og kirkegård er lokalisert til tunet på Dyste. En arkeologisk undersøkelse i 1908 viste at en eldre tømmerkirke, som etter tradisjonen skulle være reist på tuftene av middelalderkirken, likevel var bygd noe til side for den gamle tuft (Svendsen 1910). Kort vei vest for Dyste ligger (241=287) Korslien, trolig en indikasjon på et kors i friluft. (kartreferanse: CO 061-5-3).

**HOFF ST. ANDREAS (ØSTRE TOTEN, hovedkirke), gnr. 94 Prestegården (Hof sogn).
Østre Toten kommune.**

ID 84592

Hoff kirke er en treskipet basilika med et smalere, rektangulært kor med apsidal avslutning. Skipet har tverrskip mot nord og sør i møtet med koret, og over kors skjæringen et tårn. Den har rundbuede portaler i skipet mot sør og vest og i koret mot sør. Stilen er enkel romansk, og kun på skipets utvendige sørøsthjørnekvader er det figurdekor i høyt relieff. Utvendig på apsiden i øst er det innhogd et innvielseskors i lavt relieff, og et tilsvarende finnes innvendig på sørveggen i koret. Utvendig på apsidsens sørside er det hogd en hånd i høyt relieff, og på en søylebase i skipets vestportal er det hogd en bjørn i høyt relieff. En datering til første halvdel av 1100-tallet faller rimelig. Rundt 1700 ble sentraltårnet revet og nytt tårn bygd til i vest. Samtidig ble de ytre langvegger i skipet ble bygd høyere slik at sideskipenes tak fluktet med hovedskipet, og søylene mellom hoved- og sideskipene ble fjernet og skipet fikk flatt tak. En middelaldersk alternisje i skipets østvegg på nordsiden, gjenmut 1895, ble åpnet under restaureringsarbeider i 1951-52 (Informasjonsbrosjyre, 1974). Kirken står på et felleseie mellom (gnr. 172) Hoffsvangen og (94) Prestegården hvis opprinnelige navn er Hoff (NG 64). (kartreferanse: CP 063-5-3).

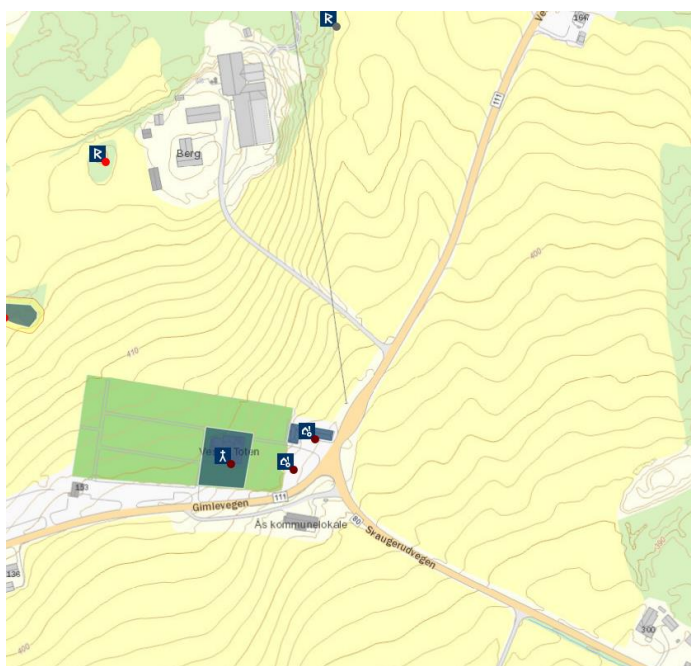
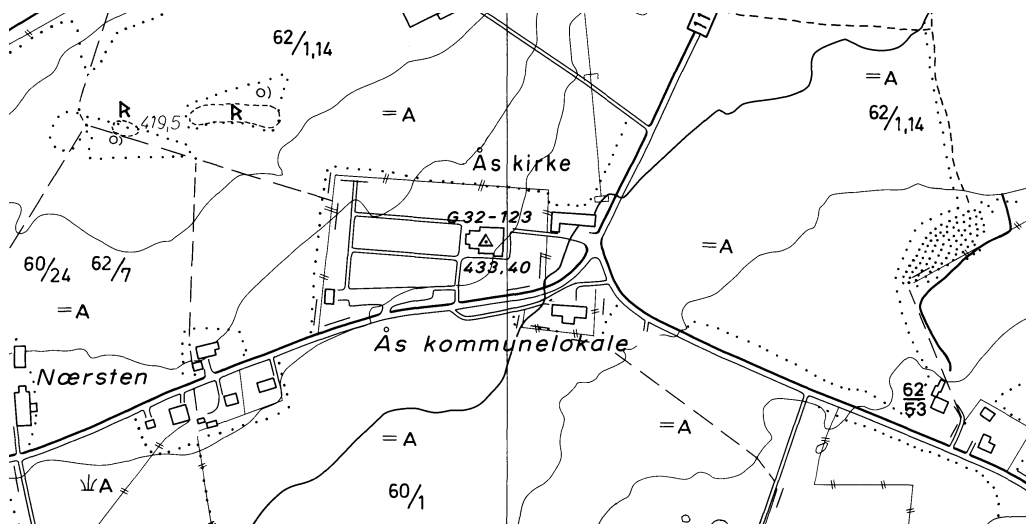

VESTRE TOTEN KOMMUNE

ÅS ST. MIKAEL, gnr. 60 Ås (Ås sogn). Vestre Toten kommune.

ID 85990

På 1570-tallet var fabrica til St. Mikael's kirke blitt lagt under hovedkirken på Hoff (St. 184), hvilket i praksis betyr at Ås da var lagt ned som kirkested. Bygningen ble likevel stående. Hr. Karl (prest på Toten i 1577) ”giorde der en gang tjeneste om aarit, S. Michils tid” dvs. St. Mikael's dag 29 september, men på 1590-tallet skjedde ingen tjeneste i *Aasemarck kircke/S. Michels capell* (JN 17, 298). I andre halvdel av 1600-tallet (ca. 1670) skal kirken igjen ha blitt tatt i bruk, og 100 år seinere ble den betegnet som lovekirke og fikk da like hyppig tjeneste som annekskirkene i Toten prestegjeld (NG 90). Tidlig på 1700-tallet ble kirken påbygd med to vinger og fikk da korsformet grunnplan. Pga. dårlig vedlikehold ble kirken revet i 1780-årene. Ny kirke på samme sted, en tømmerkirke med korsformet grunnplan, sto ferdig i 1789. Denne brant ved lynnedslag i 1915. I 1921 sto en steinkirke med korsformet grunnplan ferdig på samme sted (Amlie et al 1996). Under 100 m nordvest for kirken ligger rester av et gravfelt. (kartreferanse: CN 062-5-2).

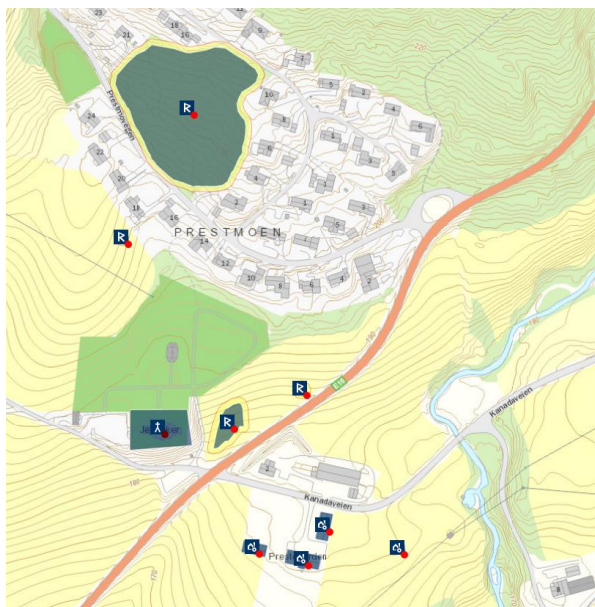

JEVNAKER KOMMUNE

JEVNAKER, gnr. 140 Jevnaker prestegård (Jevnaker sogn). Jevnaker kommune.

ID 84736

Den eldste kjente kirke på (gnr. 104) Jevnaker var en romansk steinkirke med rektangulært skip og smalere, rektangulært kor med muret hvelv. En besiktigelse 1694 viser til kun to portaler: vest i skipet og sør i koret; sannsynligvis var da en portal i skipets sørvegg allerede gjenmurt. I 1691 ble korets sør- og vestvegger tatt ned, likeså også den meget smale korbuen og skipets sørøsthjørne, og alt ble gjenoppmurt, samtidig som korbhvelvet ble fjernet. Kort etter 1740 ble plassmangel i kirken løst ved at skipet ble utvidet ved at sørveggen ble fjernet og et tilbygg reist mot sør. Kirken ble revet i 1832, og den nåværende kirken, en tømmerkirke med grunnplan som en avlang åttekant ble innviet i 1834 (Bugge 1932). Det ser ut til at denne kirken ble reist på tuftene av den forrige. Prestegårdselva renner mot vest forbi kirken og prestegården. En stor mo i åsen nord for kirken kalles Prestmoen, lik også et område nede ved kirken. Et bruk av Hensrud kalles (137/2) Presthagen. Rundt 100 m nord for kirken ligger rester av et gravfelt. Nabogården (139) Bratval var setegård for Ludvik Munks gods på 1590-tallet. Et område under Bratval heter (139/5) Klokkermarka. (kartreferanse: CL 053-5-4)

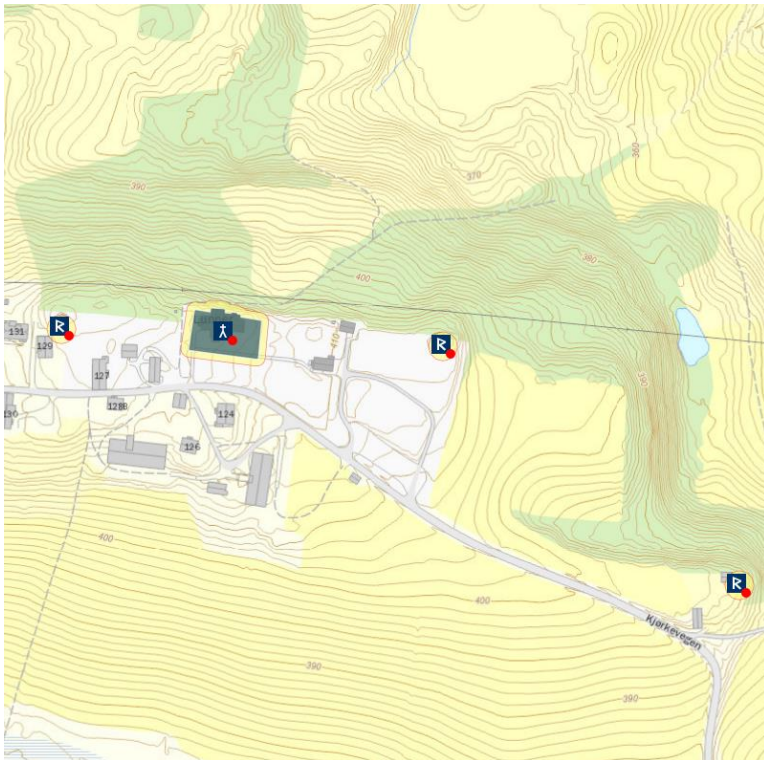
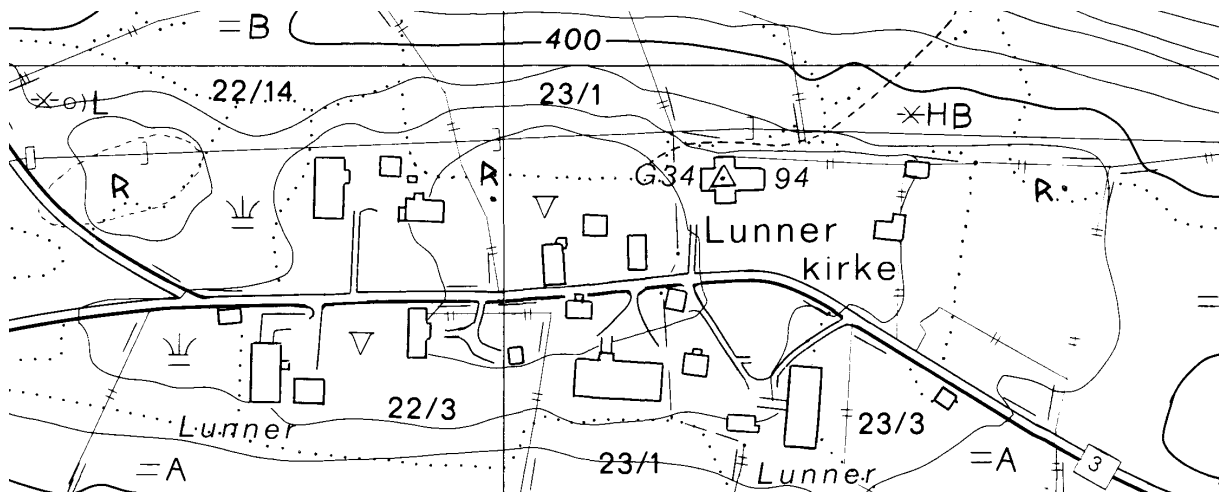

LUNNER KOMMUNE

LUNNER, gnr. 23 Lunner østre (Lunner sogn). Lunner kommune.

ID 84342

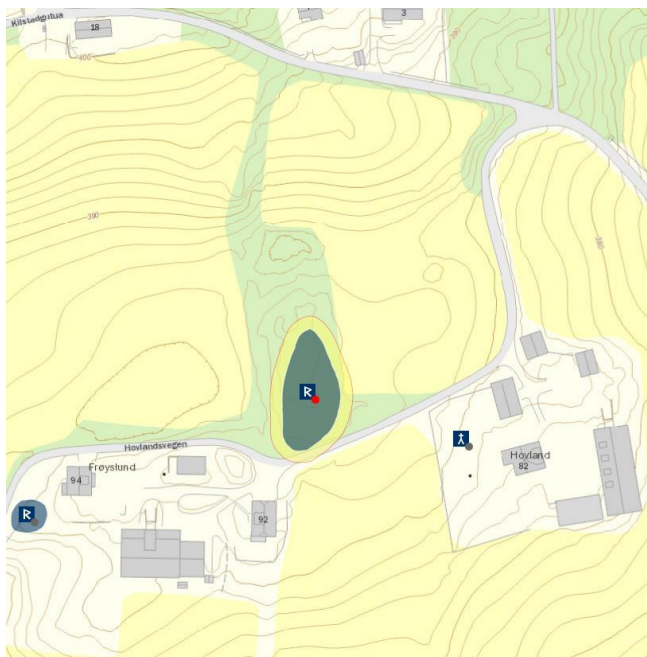
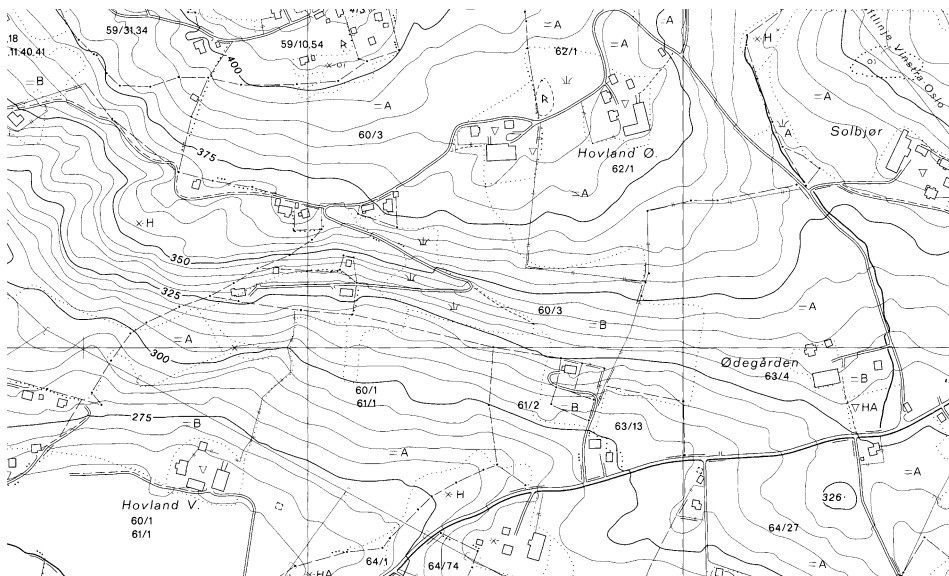
Den opprinnelig romanske steinkirken på Lunner hadde rektangulært skip og smalere, rektangulært kor samt et rundt tårn føyet til skipets vestende. I gotisk tid ble kirken ombyggt slik at den framstod med rektangulært grunnplan. På slutten av 1700-tallet ble tårnet og vestveggen i skipet revet og kirken kraftig påbygd. Bygningen framstod etter ombyggingen med korsformet grunnplan, og der den middelalderiske delen utgjør østre korsarm. (Ekroll 1997:187f). Gamle kongeveg går rett forbi kirken. Kirken er blitt reist i østre delen av et langstrakt gravfelt. (kartreferanse: CM 054-5-2).

HOVLAND, gnr. 60. 62 Hovland vestre og østre (Lunner sogn). Lunner kommune.
Nedlagt kirkested.

ID 84656

På 1570-tallet lå kirken som anneks til Gran hovedkirke, og det som hadde vært av inventar hadde ”Mester Ture till DomKiercken vdi Hammer Annamet” i 1572 (St. 190, *39). 20 år seinere het det at Hovland var en av kirkene i Gran prestegjeld som ”icke giøris tieniste vdi” (JN 17, 282). En innførsel i St. fra 1600-1650 beskriver *houland kirke* som øde og at landskylden ”*tienner thill gran*” (St. 192), men innenfor dette tidsrommet har fabrica også på et tidspunkt vært lagt til Lunner kirke (*er laght Vnder Lunde Kierke*, St. 190). Levninger av kirken skal ha vært synlige tidlig på 1800-tallet (NG 138), og i 1743 het det at ”paa garden Hofland schal have staaet en kirke, hvor rudera findes af mange steen, og stedet som nu gardens huuse nu staa paa, kaldes Kirkegaarden”. Hovland lå da i Jevnaker prestegjeld (Røgeberg 2004:190). Innved tunet på Hovland østre ligger rester av et gravfelt. (kartreferanse: CN 054-5-3).

GRAN ST. NIKOLAI OG ST. MIKAEL (hovedkirke) samt GRAN STA. MARIA, gnr. 167 Gran prestegård (Gran sogn). Gran kommune.

ID 84396

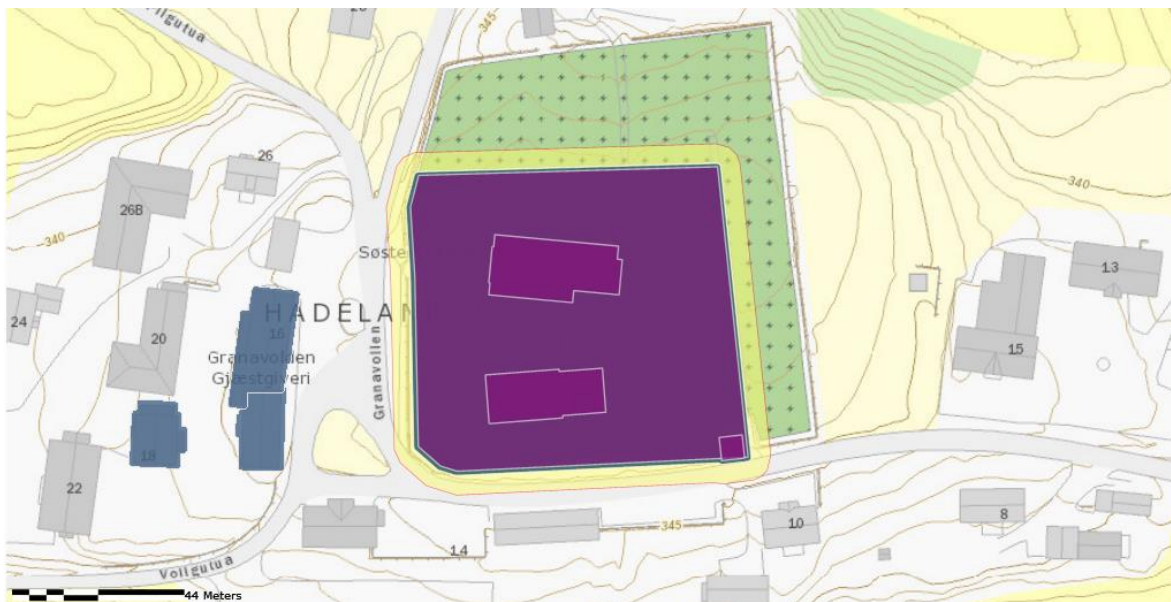
Mariakirken ble i 1328 (PN 133) betegnet som *capella*, og i og med at Nikolaikirken trolig var fylkeskirke – og dermed sognekirke – faller det urimelig å anta at Sta. Maria var anneks under St. Nikolai i og med avstanden de to imellom er ca. 20 meter. Muligens kan kapellet ha fungert som privatkapell (*oratorium*) for stormennene på Gran, men alternativt kan den ha vært kirke for et bondegilde på Hadeland. At den skulle ha vært bygd som klosterkirke er mindre sannsynlig jfr. dens opprinnelige korsformete grunnplan. Sven Rosborn argumenterer imidlertid for et klosterlignende anlegg i Mariakirkens første tid (Rosborn 2013:80-82).

Steintårnet sydøst for Mariakirken ble etablert som støpul 1861-1863. Tårnets 3. etasje i tre er et yngre tilbygg. I middelalderen var steintårnet et hjørnekastell i en ringmur. Denne omkranset begge kirkene med kirkegård. Noe tilsvarende anlegg på landsbygda i Norge kjennes bare fra Trondenes i Harstad kommune, Troms. (Ekroll 1995:186; Rosborn 2013:45f)

Kannikedømmet på Gran må ha vært et av de viktigere i Norge, for i 1434 anbefalte kong Erik til pave Eugenius IV sin kapellan Olaf Nilsson, kannik i Hamar og sogneprest på Gran til biskop i Bergen etter Arnold Klemetsson (DN I:747, jfr. VII:393, I:745, 746). Etter presten Palne er det bevart et segl fra et brev i 1407 (DN II:597). Seglet har omskriften «Seglet til Palne Håkonsson», og det har en avbildning av en alterkalk; etter Alv Karlsson som titulerte seg *prestæ a Gran ok Vagha* (1477, DN II:903) med motiv en alterkalk (Nyqvist 2013). Under biskopens visitas i september 1594 ble menigheten formanet å reparere kirkegården ”*som er sommesteds forfalden, och haffuer verit en skiøn mur omkring*” (JN 286). Det ser ikke ut til at det ble ført bygselrett i Gran prestegjeld på 1570-tallet, hvilket gjør det vanskeligere å benytte skyldparter i anneksenes kirkestedsgårder som indikasjon på tidligere prestebol.

På 1570-tallet benevnes kirken både som *Grannss Hoffuitt Kiercke som Kallis S: Nicolaj Kiercke* (St. 187) og som *grans Hoffuitt Kiercke som Kallis S: Michaels Kiercke* (St. 188). I første halvdel av 1600-tallet ble St. Nikolai benyttet konsekvent (St. 189ff).

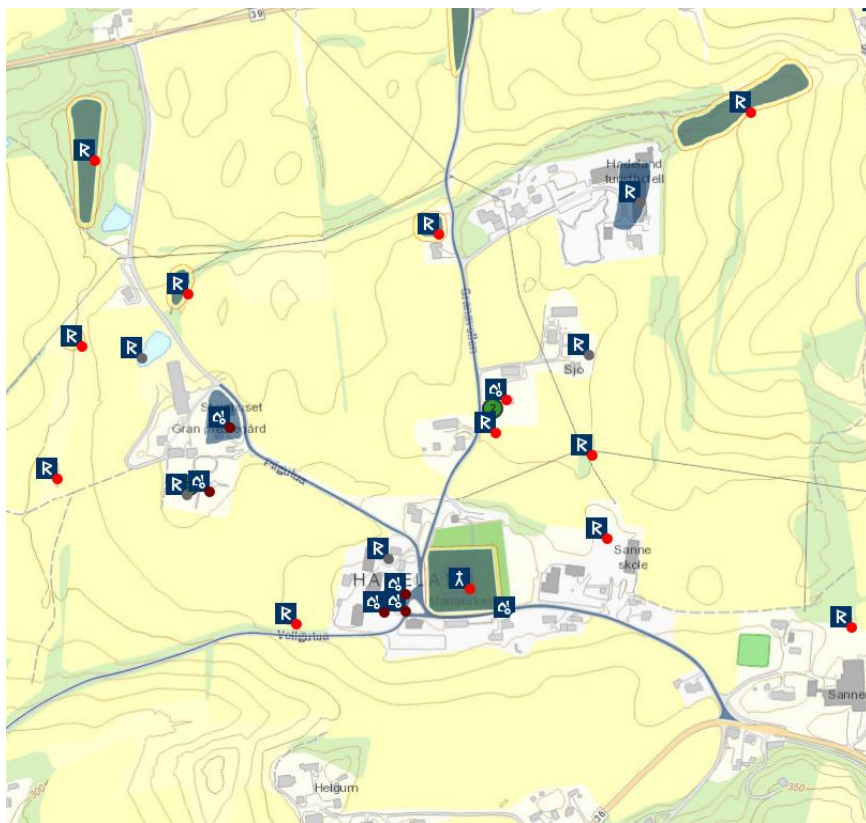
Under biskopens visitas i september 1594 ble menigheten formanet å reparere kirkegården.

GRAN ST. NIKOLAI OG ST. MIKAEL (hovedkirke). Steinkirken på (gnr. 167) Gran prestegård er en treskipet basilika med rektangulært skip og smalere, rektangulært kor og et sakristi på korets nordside, bygd trolig rundt midten av 1100-tallet. Opprinnelig var koret kvadratisk og med apsidal avslutning. Innvendig i kirken er det tendenser til tverrskip, men dette er ikke synlig utvendig. Et midttårn var planlagt men ble i utgangspunktet ikke bygd over takhøyde. Ombyggingen av koret skjedde på slutten av 1200-tallet, samtidig med tilbyggingen av sakristiet (Ekroll 1995:95ff). På 1570-tallet benevnes kirken både som *Grannss Hoffuitt Kiercke som Kallis S: Nicolaj Kiercke* (St. 187) og som *grans Hoffuitt Kiercke som Kallis S: Michaels Kiercke* (St. 188). I første halvdel av 1600-tallet ble St. Nikolai benyttet konsekvent (St. 189ff). I 1743 var Nicolaykirken ifølge sorenskriver Nils Wisløff hovedkirke med kirkene på *Tingelstad* og *Ness* som annekser, mens sogneprest Hannibal Hammer derimot hevdet at ”Gran sogn har 5 kircker, nemlig 2 hovetkircker, som ligger paa een kirckegaard, den ene mod norden, den anden mod synden” (Røgeberg 2004:184, 199). Kannikedømmet på Gran må ha vært et av de viktigere i Norge, for i 1434 anbefalte kong Erik til pave Eugenius IV sin kapellan Olaf Nilsson, kannik i Hamar og sogneprest på Gran til biskop i Bergen etter Arnold Klemetsson (DN I:747, jfr. VII:393, I:745, 746). Etter presten Palne er det bevart et segl fra et brev i 1407 (DN II:597). Seglet har omskriften «Seglet til Palne Håkonsson», og det har en avbildning av en alterkalk; etter Alv Karlsson som titulerte seg *prestæ a Gran ok Vagha* (1477, DN II:903) med motiv en alterkalk (Nyqvist 2013). Under biskopens visitas i september 1594 ble menigheten formanet å reparere kirkegården ”*som er sommesteds forfalden, och haffuer verit en skiøn mur omkring*” (JN 286). Det ser ikke ut til at det ble ført bygselrett i Gran prestegjeld på 1570-tallet, hvilket gjør det vanskeligere å benytte skyldparter i annekseenes kirkestedsgårder som indikasjon på tidligere prestebol. 1410 nevnes at en jordhandel ble gjennomført *j brødregarde j Hamre j herbirgium sira Erlændz a Gron* (DN V:467), hvilket viser at kanniken fra Gran hadde eget bosted på Hamar. På 1700-tallet ble et saltaktig sekret fra murveggen i sakristiet (*J det østre hiørne inden i sacristiet og ude i choret op ved alteret udskyder sig af muren et slags salt, som er hvidt af couleur og beskt af smag*) benyttet av bøndene som legemiddel. På en søyle rett inn for kirkens vestportal fantes tidligere en innskrift datert 1332, og som bevitnet at en kvinne ved navn Ingrid var gravlagt nedenfor (Røgeberg 2003:126, 2004:177ff, 201). Rundt 100 m nord, øst og vest for kirkene ligger rester av gravfelt. Øst for kirken stod 1743 en reist stein med runeinnskrift: ”Aun R...s sønner reiste (stenen) efter ’Aufi’, sin bror. Gud hjelpe ’Aufi’s’ sjel” (Røgeberg 2004:178). Prestegårdstunet med steinhuset ligger om lag 200 m mot nordvest. (kartreferanse: CM 055-5-1).

GRAN STA. MARIA. Steinkirken på (gnr. 167) Gran prestegård har opprinnelig hatt korsformet grunnplan der korsarmene mot nord og sør var plassert i skipets østende, og det svært korte koret har apsidal avslutning. På et tidspunkt har kirken fått sitt nåværende utseende, rektangulært skip og smalere, rektangulært kor (Ekroll 1995:95ff). Den brant etter lynnedslag i 1813 og stod lenge som ruin. På 1570-tallet lå kirkens landskyld til fabrica ved Nicolai-kirken, og også dens inventar var tydeligvis overført hovedkirken (St. 188). 20 år seinere ble den beskrevet som ”*ødelagt*” (JN 67), dog slik at ”*der giøris tienniste stundom*” (JN 285). Under visitasen i 1594 var biskopen og sognepresten ”*i Vor Frue och besaa den vdi huilcken er ickon gamle stoler*” (JN 286), og samtidig at ”*Vor Frue icke met vinger eller saa vel prydet med stoler (er) som den anden*” (JN 285). I 1743 het det at det ble holdt tjeneste i Vår Frue kun på onsdag i fasten og langfredag, samt at kirken ikke hadde inntekter men var så langt blitt vedlikeholdt av almuen (Røgeberg 2004:184, 202). Kirken ble i 1328 (PN 133) betegnet som *capella*, og i og med at Nikolaikirken trolig var fylkeskirke – og dermed sognekirke – faller det urimelig å anta at Sta. Maria var annekset under St. Nikolai i og med av avstanden de to imellom er ca. 20 meter. Muligens kan kapellet ha fungert som privatkapell

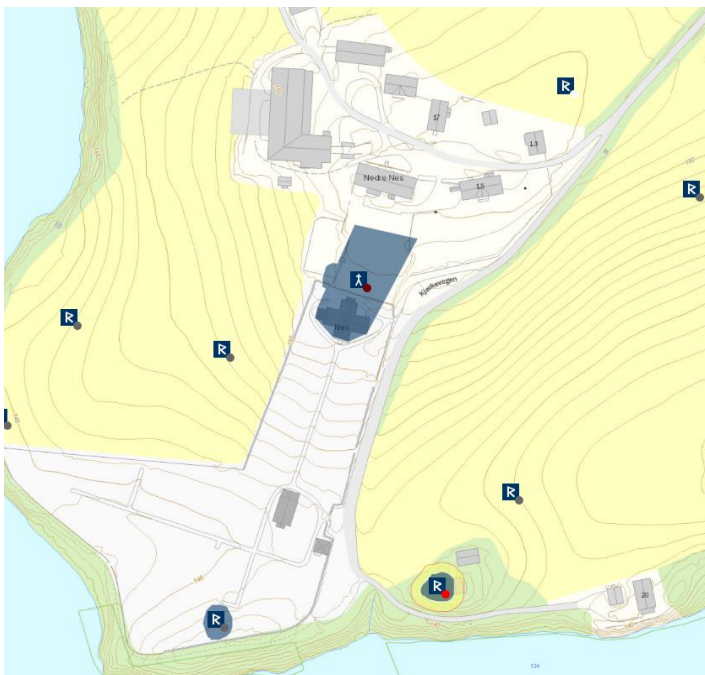
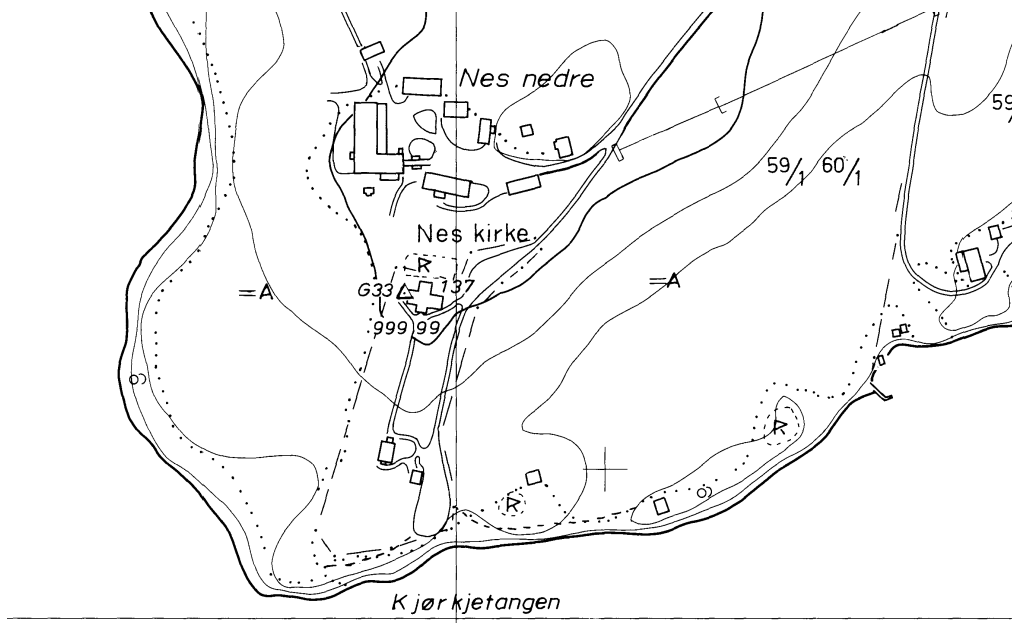
(*oratorium*) for stormennene på Gran, men alternativt kan den ha vært kirke for et bondegilde på Hadeland. At den skulle ha vært bygd som klosterkirke er mindre sannsynlig jfr. dens opprinnelige korsformede grunnplan. I 1743 kunne en latinsk innskrift leses (på en treplate?) over korets sørportal innvendig: ”I Herrens år 1474 fullførte Bjørn Thorgardsson dette verk” (Røgeberg 2004:180). (kartreferanse: CM 055-5-1). (Tekstene om Gran er oppdaterte av Jan Brendalsmo 06.11.2013)

NES STA. CATHARINA (?) (BRANDBU), gnr. 59. 60 Nes østre og vestre (Brandbu sogn).
Gran kommune.

ID 85114

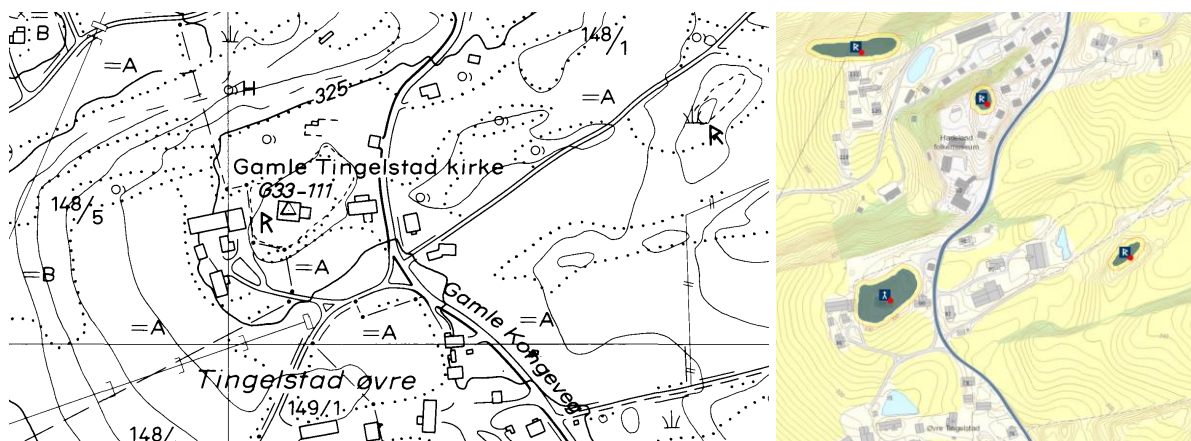
Middelalderkirken på Nes var bygd i stein, trolig på 1100-tallet, da den på 1600-tallet ble beskrevet med skip og kor (Bugge 1932). I 1743 skal en ny kirke i tre nylig ha blitt reist, ”næst ved staar Murene af den forrige Kirke”. Årsaken til nybygget skal ha vært at den middelaldersteinkirken var for liten og forfallen (Røgeberg 2003:134, 2004:180f: *Næs-/Næsskierchen*, jfr. NG 159). Det ser ut til at ruinen, og likeså (deler av?) kirkegården, befinner seg i hagen på Nes gård, like nord for nåværende kirke (Lange 1980). På odden rett ned for kirken heter det Kjørkjetangen. Et stykke nordvest for kirken på en odde ut i Randsfjorden ligger ei gravrøys kalt Prestrøysa. Om lag 100 m sør og sørøst for kirken ligger rester av et gravfelt i sjøkanten. (kartreferanse: CL 057-5-4).

TINGELSTAD ST. JOHANNES OG ST. PETER, gnr. 148 Tingelstad øvre (Tingelstad sogn). Gran kommune.

ID 81474

Den romanske steinkirken har rektangulært skip og smalere, rektangulært kor med et sakristi på nordsiden. Tømmer fra takverket er datert ved dendrokronologi til 1260 (Ekroll 1997:187), men utfra kirkebygningens stiltrekk og planløsning er det tvilsomt om denne dateringen kan representere kirkens byggetidspunkt. Kirken er bygd i kalkstein og portaler og utvendige hjørner er i kvader. Skipet har rundbuede portaler mot vest og midt på langveggen mot sør, samt en portal i koret henimot vesthjørnet på korets sørvegg. Portalåpningen mellom koret og sakristiet er kløverbladformet, hvilket antyder at sakristiet er noe yngre enn resten av bygningen – eller at portalutformingen er sekundær. I korets østvegg utvendig er det en rundbuet nisje under vinduet (Bugge 1932). Sakristiet er meget smalt, og sammen med koret har disse bygningsledd en bredde som tilsvarer det et kor til vanlig har. I og med at korets nordvegg og skilleveggen mellom sakristi og kor er meget tynne, kan dette tyde på at sakristiet er opprettet ved å rive korets opprinnelige nordvegg, og deretter sette opp to nye vegger mot nord. Den spissbuede korbueåpningen antyder at den opprinnelige korbuen kan være tatt ned samtidig med byggingen av sakristiet. Korbueåpningen står dessuten i midtakse med alteret, men ikke med skipets vestportal. Det bør bemerkes at skipets bredde i vest er påtagelig mindre enn bredden i øst. Koret ligger to trinn høyere enn skipet, og korets østre del ligger tre trinn over vestre del. Siste preken i Tingelstad kirke fant sted i 1866, deretter ble det gitt løyve til 1-2 årlige prekner i sommerhalvåret. I 1743 ble det holdt messe i kirken en gang i måneden, samtidig som det opplyses at kirkegården var innhegnet av en rektangulær mur men at ingen (da) ble gravlagt der. Ny kirke i bygda ble bygget på nabogården (146) Rekken i 1866. Drøye 100 m nord, nordøst og øst for kirken ligger rester av gravfelt. (kartreferanse: CM 056-5-1/CL 056-5-2)

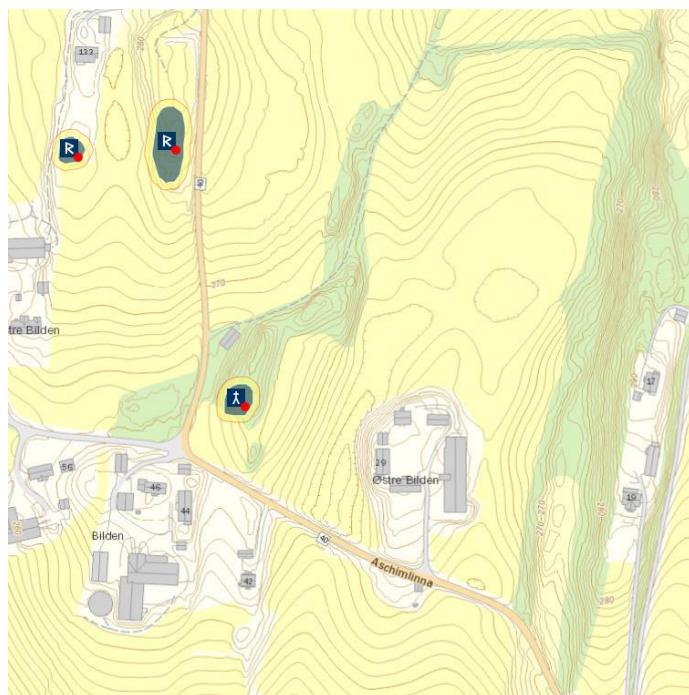
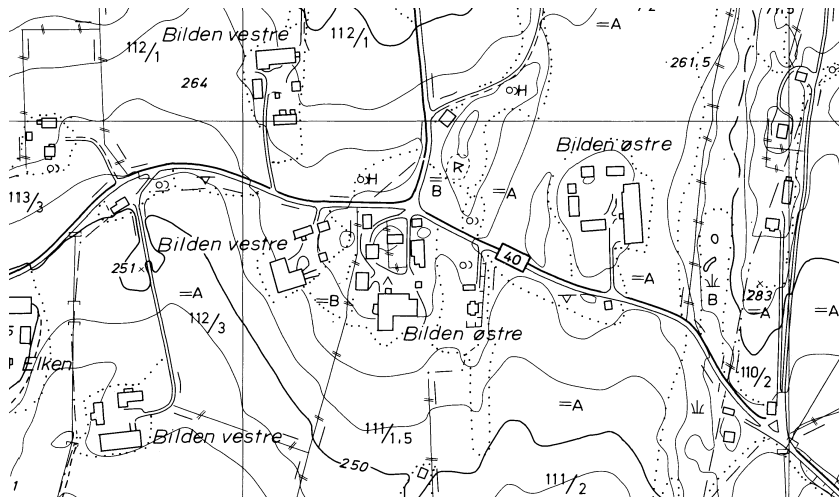

BILDEN, gnr. 111 Bilden østre (Tingelstad sogn). Gran kommune.

Nedlagt kirkested

ID 13628

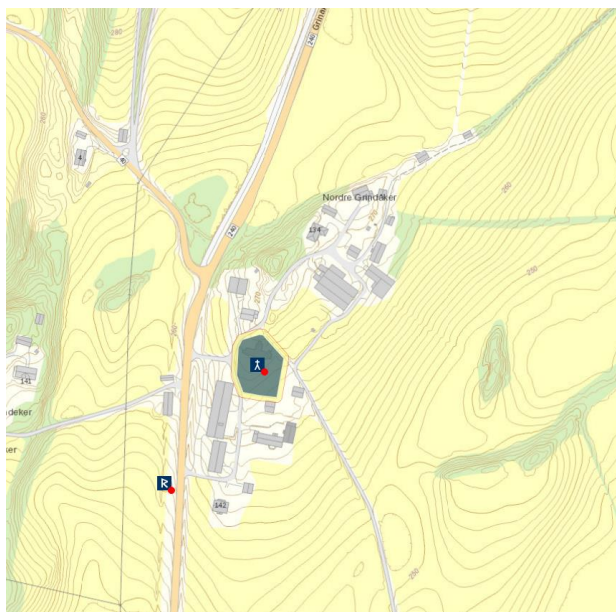
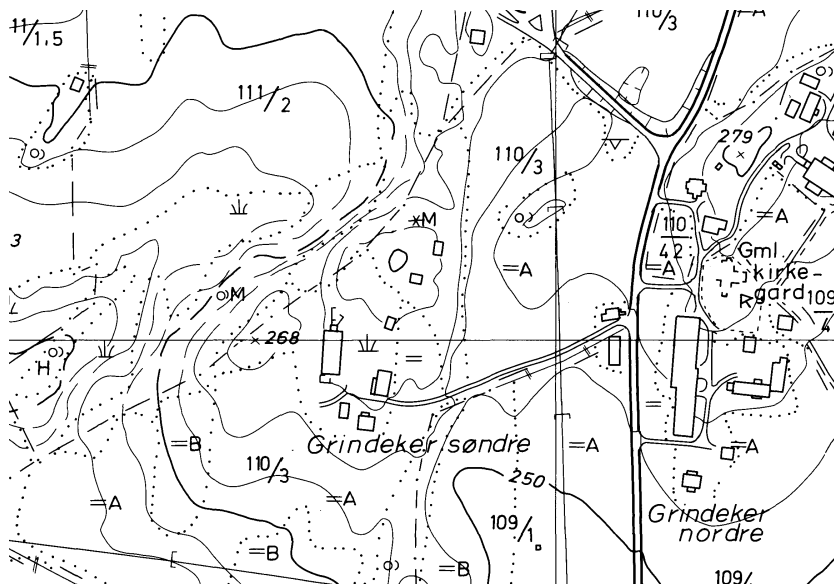
På 1570-tallet lå kirken som anneks til Gran hovedkirke, og inventaret var overført domkirken på Hamar av *Mester Ture* i 1572 (St. 190). På 1590-tallet ble det trolig ikke lenger holdt tjeneste i kirken (JN 17, 285). En innførsel i St. fra 1600-1650 viser at Bilden kirkes fabrica da var lagt til Gran hovedkirke (St. 190), hvilket betyr at kirken da var nedlagt. Materialer fra kirken skal fortsatt ha vært oppbevart på gården i 1822 (NG 178). I 1743 het det at kirken var en trekirke "bygt af reiseplancker med spise taarn paa" og at den da var *nedfalden* (Røgeberg 2004:177). Kirken var trolig en stavkirke. I 1723 var kirken forsvunnet: "(den) kunde 'meget vel mindes af gamle folck at have staaen'" (Bugge 1932:268). Kirken stod på (gnr. 111) Bilden østre (NG 178). Kirkene på Dvergsten, Kjos, Horgen, Bilden og Bjørge ble av sogneprest Hammer i 1743 betegnet som tidligere *capeller* (Røgeberg 2004:203). (kartreferanse: CL 056-5-2).

GRINDEKER (Grindaker), gnr. 109 Grindeker nordre (Tingelstad sogn). Gran kommune
Nedlagt kirkested.

ID 33316

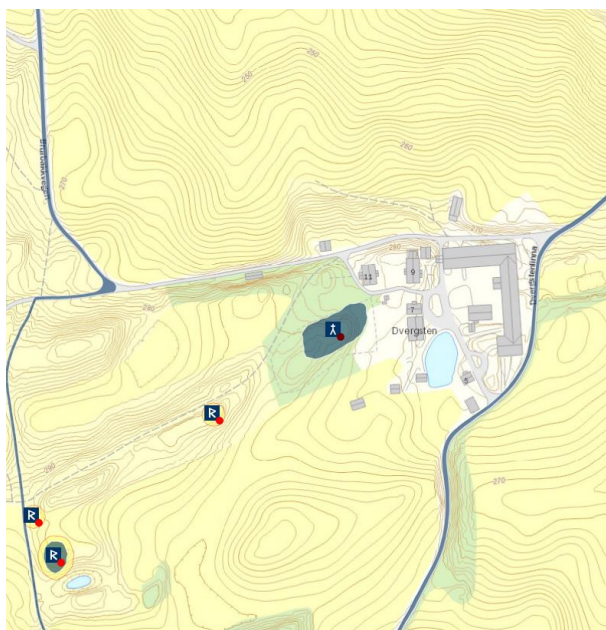
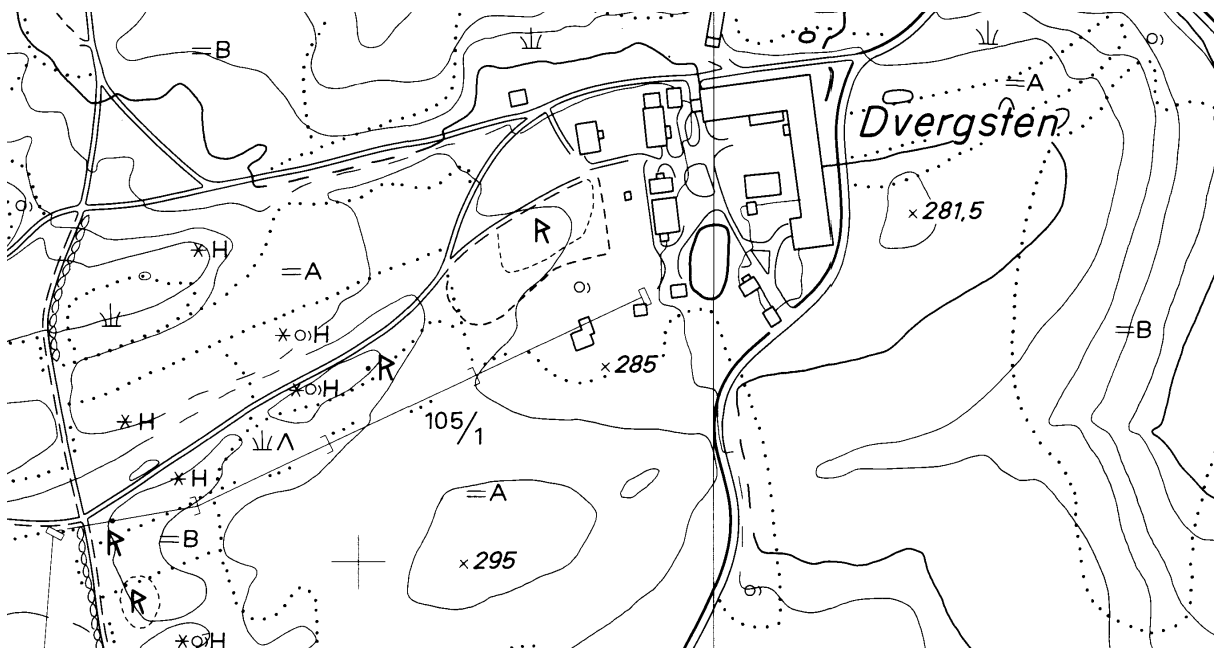
Bygningen var en stavkirke og skipet fra denne stod like til 1866. Stavkirken hadde den såkalte basilikaform med høyere midtparti og lavere sideskip og kan trolig tidfestes til andre halvdel av 1100-tallet (Bugge 1932). I en redegjørelse 1743 het det at kirken da var en velholdt gavekirke, at den var en trekirke og at folk ble gravlagt på kirkegården der (Røgeberg 2003:134, 2004:180). I 1732 ble den betegnet som en lovekirke. Kirken, som i etterreformatorisk tid var blitt påbygd tversskip mot nord og sør, ble nedlagt etter resolusjon 1862 og er seinere revet. ”Å dømme efter spor på tomten har den samlede lengde vært omtrent 19 ½ meter og bredden noenlunde den samme” (Bugge 1932:259, NG 177). I 1866 ble kirkens inventar overført til den nye kirken for Tingelstad sogn, og bygningen ble revet samme år: ”Kirkegården beholdt man derimot som begravelseplass for en del av sognets gårder som fikk sine gravsteder der og som påtok sig vedlikeholdet av indhegningen” (Bugge 1932:266). (kartreferanse: CL 056-5-2).

DVERGSTEIN (Dvergsten) **STA. CATHARINA**, gnr. 105 Dvergstein (Tingelstad sogn).
Gran kommune. Nedlagt kirkested.

ID 52623

Kirken er ikke nevnt på 1570-tallet, og i 1590-årene stod *S. Karins capell* uten tjeneste (JN 285). Kirken skal ha stått ennå i 1743 og ble da benyttet til *Foderhus* (NG 178). Av sorenskriverens redegjørelse i 1743 framgår det at den var en stavbygning (*bygt af reiseplancher med spidse taarne paa*) og at den fortsatt stod, men at den da ble benyttet til *foederhus* (Røgeberg 2003:131, 2004:177, 203). Kirkene på Dvergsten, Kjos, Horgen, Bilden og Bjørge ble av sogneprest Hammer i 1743 betegnet som tidligere *capeller* (Røgeberg 2004:203). Det lå ingen skyldparter i Dvergstein til mensa ved Gran hovedkirke på 1570-tallet (St. 185f) og som kunne indikert et tidligere prestebol til Dvergstein kirke. Dvergstein er nabogård til kirkestedsgårdene Grindeker, Bilden og Tingelstad. Kirken stod i vestenden av dagens gårdstun, og i den videre forlengelse vestover ligger et større gravfelt langs ryggen ned mot Gamle kongeveg. (kartreferanse: CM 056-5-1).

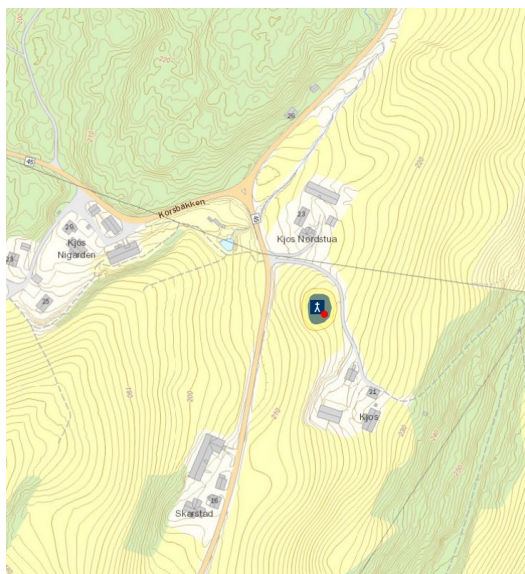
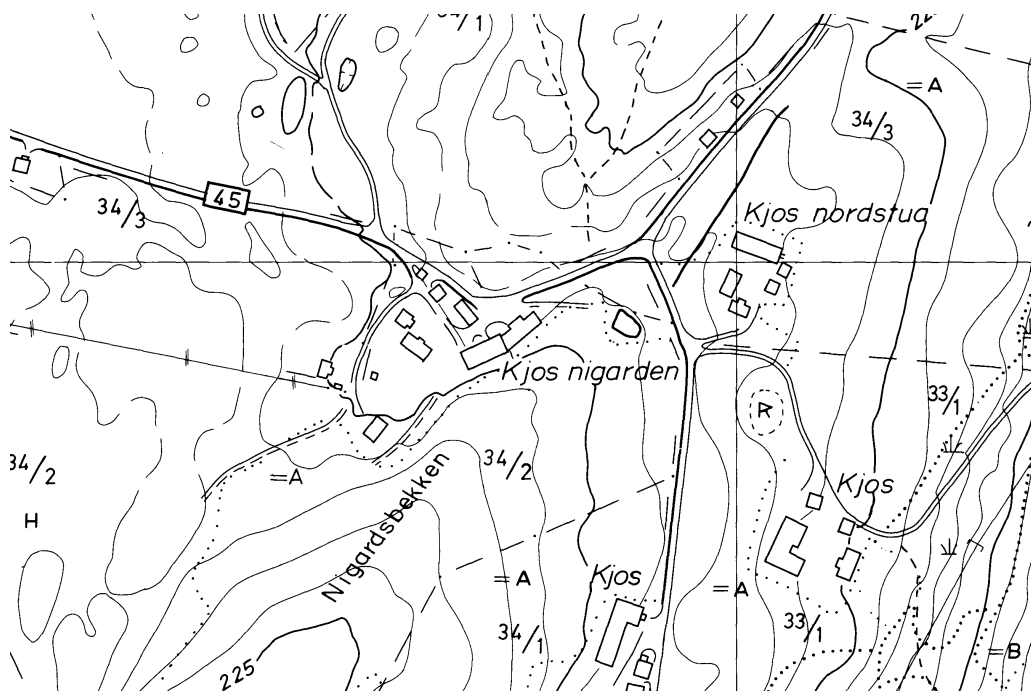

KJOS, gnr. 33 Kjos øvre (Brandbu sogn). Gran kommune.

Nedlagt kirkested.

ID 33338

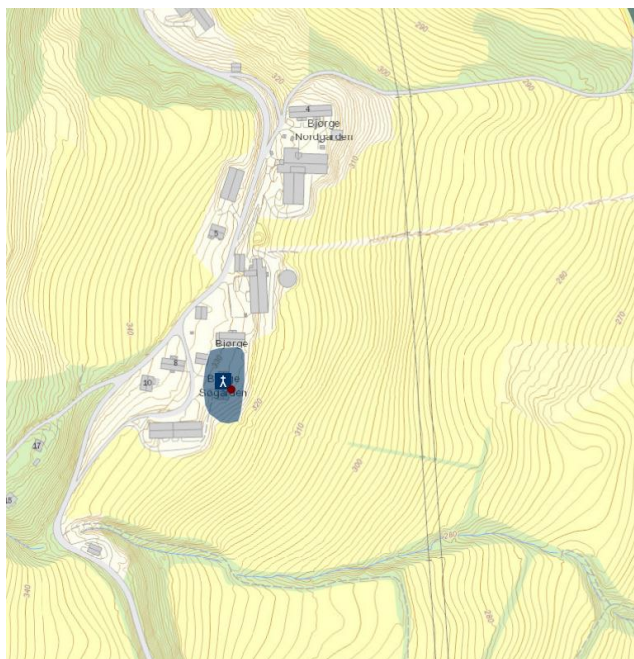
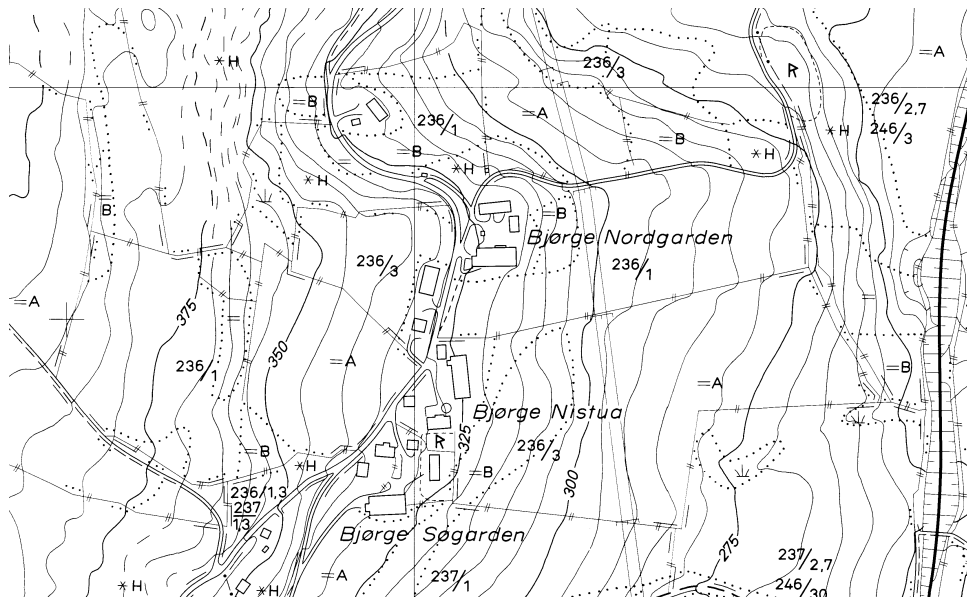
På 1570-tallet lå kirken som anneks til Gran hovedkirke, mens inventaret var blitt overført domkirken på Hamar av *Mester Ture* i 1572 (St. 190, *39). På 1590-tallet ble det ikke holdt tjeneste i Kjos kirke (JN 17). En innførsel i St. fra 1600-1650 viser at kirkens fabrica da var *laght Vnder tingelstادت Kierke* (St. 190), hvilket betyr at kirken da var nedlagt. Av sorenskriverens redegjørelse 1743 framgår det at den nok var en stavbygning ("*bygt af reiseplancher med spidse taarne paa*") og at den da var *nedfalden* (Røgeberg 2003:131, 2004:177). Kirkene på Dvergsten, Kjos, Horgen, Bilden og Bjørge ble av sogneprest Hammer i 1743 betegnet som tidligere *capeller* (Røgeberg 2004:203). Det lå ingen skyldparter i Kjos til mensa ved Gran hovedkirke på 1570-tallet (St. 185f) og som kunne indikert et tidligere prestebol til Kjos kirke. Kirken stod på (gnr. 33) Kjos øvre (NG 177). (kartreferanse: CL 058-5-4/CM 058-5-3).

BJØRGE, gnr. 236 Bjørge nordre (Gran sogn). Gran kommune. Nedlagt kirkested.

ID 33354

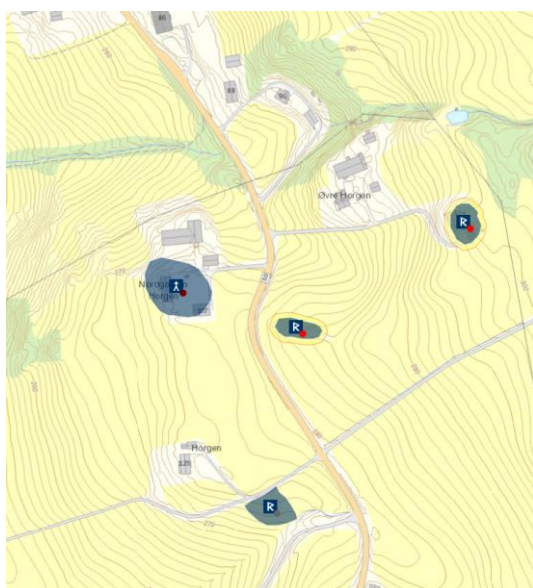
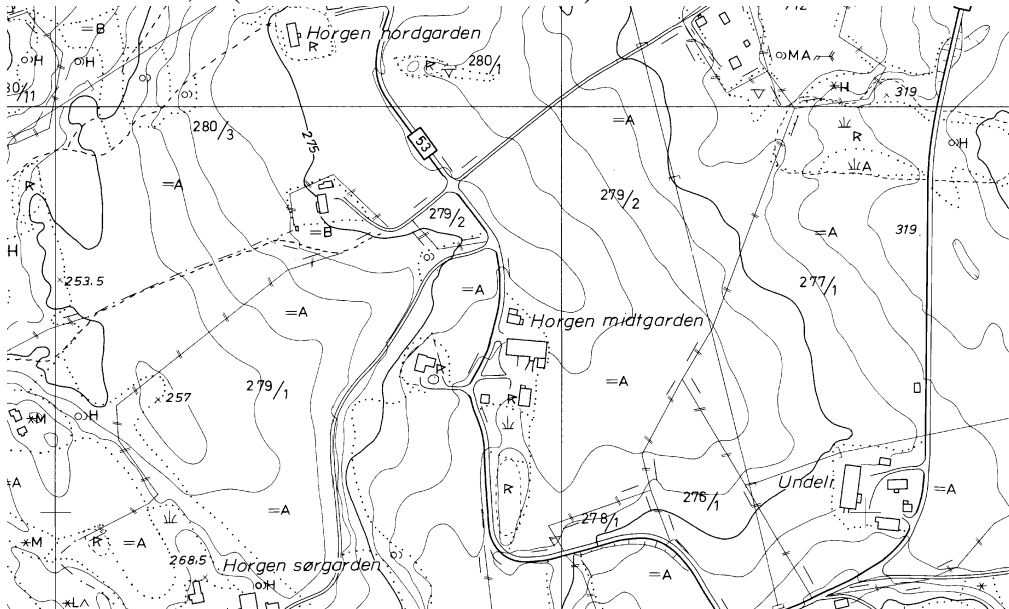
På 1570-tallet lå kirken som anneks til Gran hovedkirke, og det som hadde vært av inventar hadde ”Mester Ture till DomKiercken vdi Hammer Annamet” i 1572 (St. 189, *39). På 1590-tallet ble det ikke lenger gjort tjeneste i Bjørge kirke (JN 17), hvilket samstemmer med en innførsel i St. fra 1600-1650 der *bierrer kirke* beskrives som øde og at fabrica ”*Er laght Vnder Nicolaj Kierke till grann*” (St. 189, 192). Av sorenskriverens redegjørelse i 1743 framgår det at den nok var en stavbygning (”*bygt af reiseplancher med spidse taarne paa*”) og at den da var *nedfalden* (Røgeberg 2003:131, 2004:177). Gamle mennesker kunne i 1732 erindre kirken (Bugge 1932:270). Kirkene på Dvergsten, Kjos, Horgen, Bilden og Bjørge ble av sogneprest Hammer i 1743 betegnet som tidligere *capeller* (Røgeberg 2004:203). Kirken stod i tunet på (gnr. 236/3) Bjørge Nistua. (kartreferanse: CM 055-5-4).

HORGEN, gnr. 279. 280 Horgen søndre og nordre (Gran sogn). Gran kommune, nedlagt kirkested.

ID 13625

På 1570-tallet lå kirken som anneks til hovedkirken på Gran, og inventaret var overført domkirken på Hamar av *Mester Ture* i 1572 (St. 190f, *39). På 1590-tallet het det at den var en trekirke der det ikke ble holdt tjeneste (JN 17, 285). En innførsel i St. fra 1600-1650 viser at Horgen kirkes fabrica da var lagt til Gran hovedkirke (St. 190), hvilket betyr at kirken da var nedlagt. Av sorenskriverens redegjørelse i 1743 framgår det at den nok var en stavbygning ("bygt af reiseplancher med spidse taarne paa") og at den da var *nedfalden* (Røgeberg 2003:131, 2004:177). Kraft hevdet derimot at den var en steinkirke (NG 158), noe Bugge (1932:270) tilbakeviser. Kirketuften er registrert i tunområdet på Horgen nordgarden. I følge en annen opplysning skal stedet være på Midtgarden (279). Kort før 1850 ble det opplyst at det ved graving i kjellere ble funnet en mengde menneskebein, åpenbart en kirkegård (Bugge 1932:270). Kirkene på Dvergsten, Kjos, Horgen, Bilden og Bjørge ble av sogneprest Hammer i 1743 betegnet som tidligere *capeller* (Røgeberg 2004:203). Et gravfelt ligger i forlengelsen av tunet mot sør. (kartreferanse: CM 056-5-4).

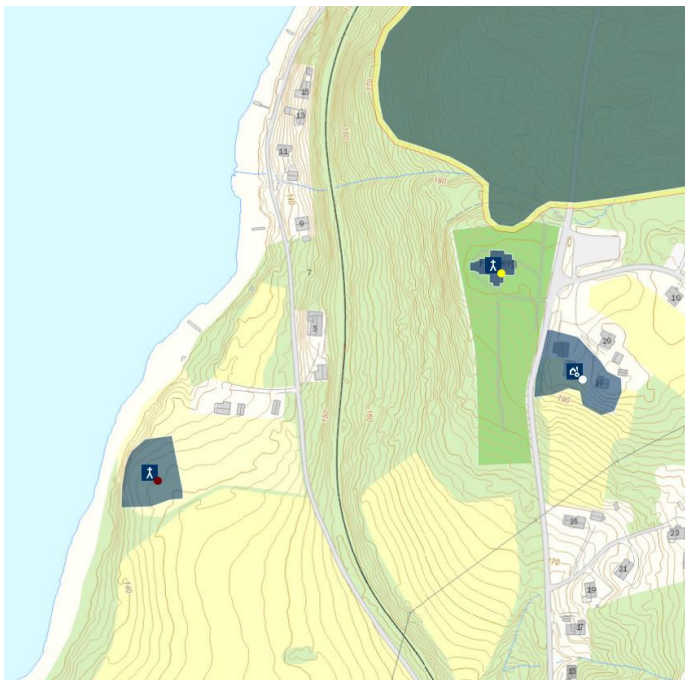
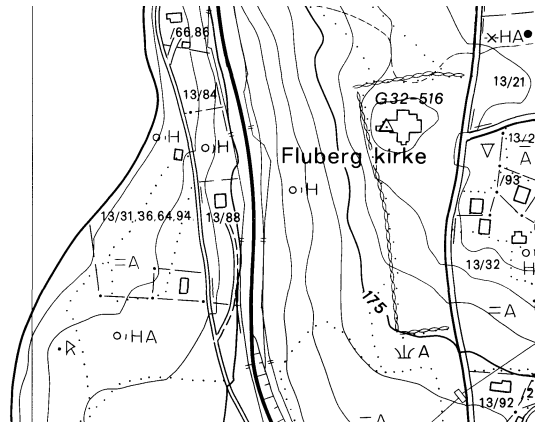

SØNDRE LAND KOMMUNE

FLUBERG (LAND, hovedkirke), gnr. 13 Prestegården (Fluberg sogn). Søndre Land kommune.

ID 68670

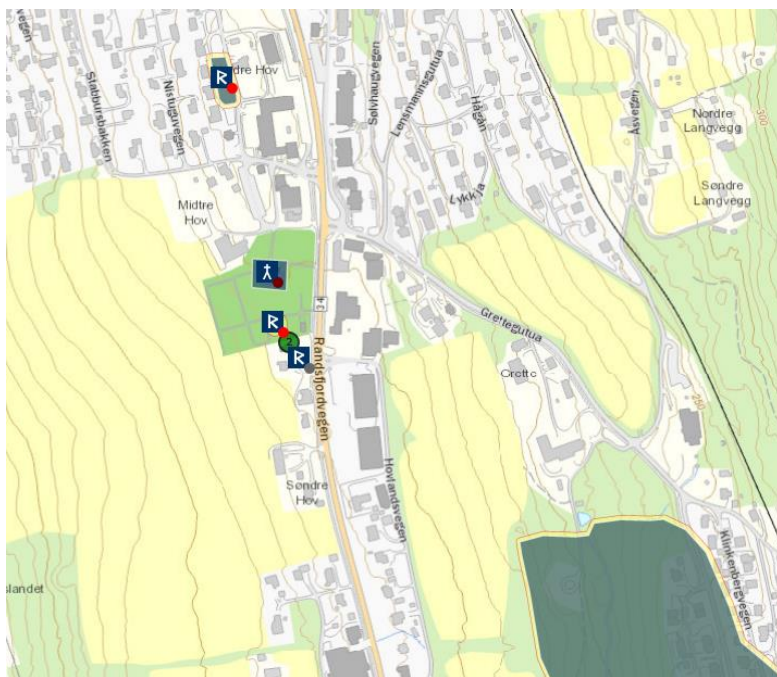
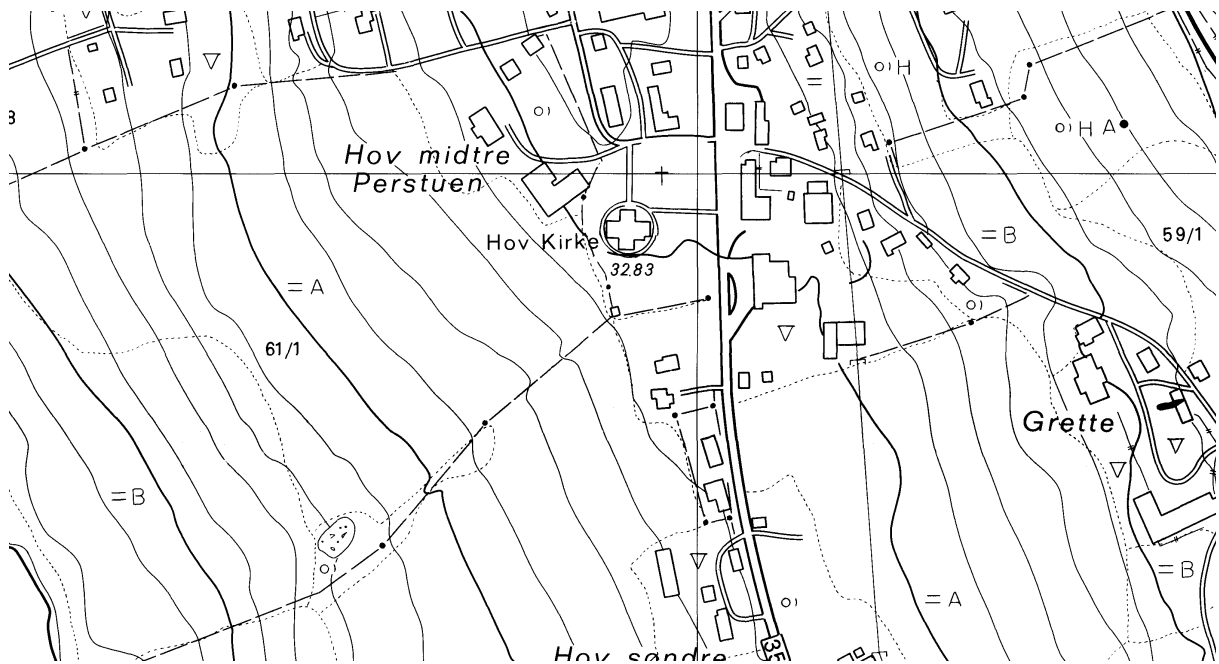
Nåværende kirke bygd 1690 står på (gnr. 13) Prestegården hvis opprinnelige navn er Fluberg. Middelalderkirken skal ha stått på en annen tomt men også denne på Prestegården (NG 181f), trolig på det sted nede ved fjorden avmerket på ØK med rune-R, om lag 300 m sørvest for nåværende kirke: "Den stod nede ved fjorden på et uendelig vakkert sted og var en liten tjærebredd stavkirke" (Rudi 1953). Da den nåværende kirkegården ble utvidet (sørover) i 1944/-45 ble den nye grensen satt om lag i kant med vegen mot den gamle kirkegården (Opperud et al 2003:38f). I 1743 var *Land* hovedkirke med annekser på *Hof, Gaarder paa Østersinden, Hogner paa Nordsinden, Kin i Torpen og Gaarder i Torpen* (Røgeberg 2004:184). Om lag 100 m nord for kirken ligger rester av et gravfelt som trolig strekker seg videre mot nordøst. (kartreferanse: CJ 065-5-4)

HOV ST. ANDREAS, gnr. 60 Hov søndre (Hov sogn). Søndre Land kommune.

ID 84641

På slutten av 1500-tallet lå Hov kirke som anneks til Land hovedkirke (St. 181, JN 298). En eldre kirke skal ha blitt revet i 1648 og ny kirke stod ferdig året etter. 1778 stod denne for fall – muligens kan den ha brent, i og med at det ble funnet kull da kirketomta ble ryddet i 1780. I 1780 ble nåværende kirke innviet. ”De gamle murer på kirkegården viser kirketomtens opprinnelige størrelse. Da kirken ble bygd i 1781, ble det ved inngangen til kirkegården mot øst og nord også reist overbygde porthus”. Ca. 1920 ble kirkegården utvidet mot øst i og med at hovedveien ble lagt om, i 1958 skjedde en utvidelse mot sør og i 1976 mot vest (Aas et al 1981). Nåværende kirke står på (gnr. 61) Hov søndre, trolig på samme tomt som middelalderkirken. (kartreferanse: CK 063-5-2)

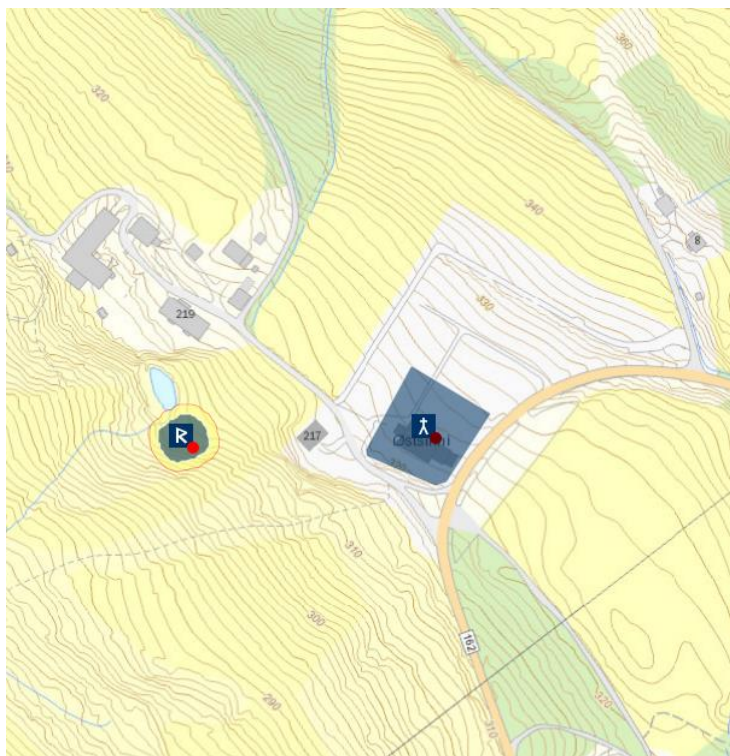
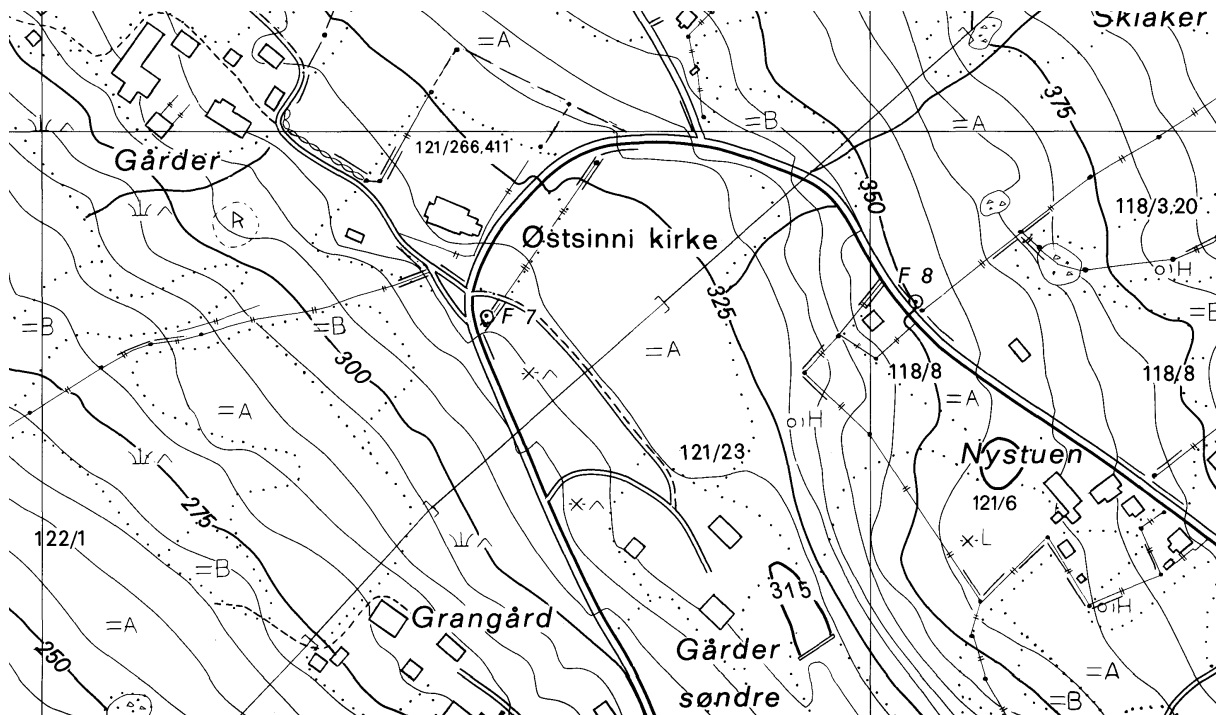

NORDRE LAND KOMMUNE

GARDER (ØSTSINNI), gnr. 121 Garder (Østsinni sogn). Nordre Land kommune.

ID 85921

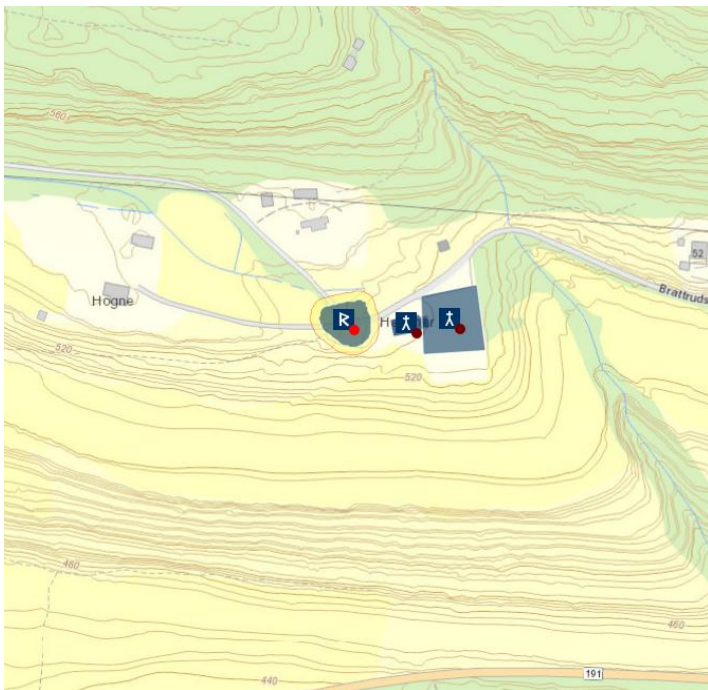
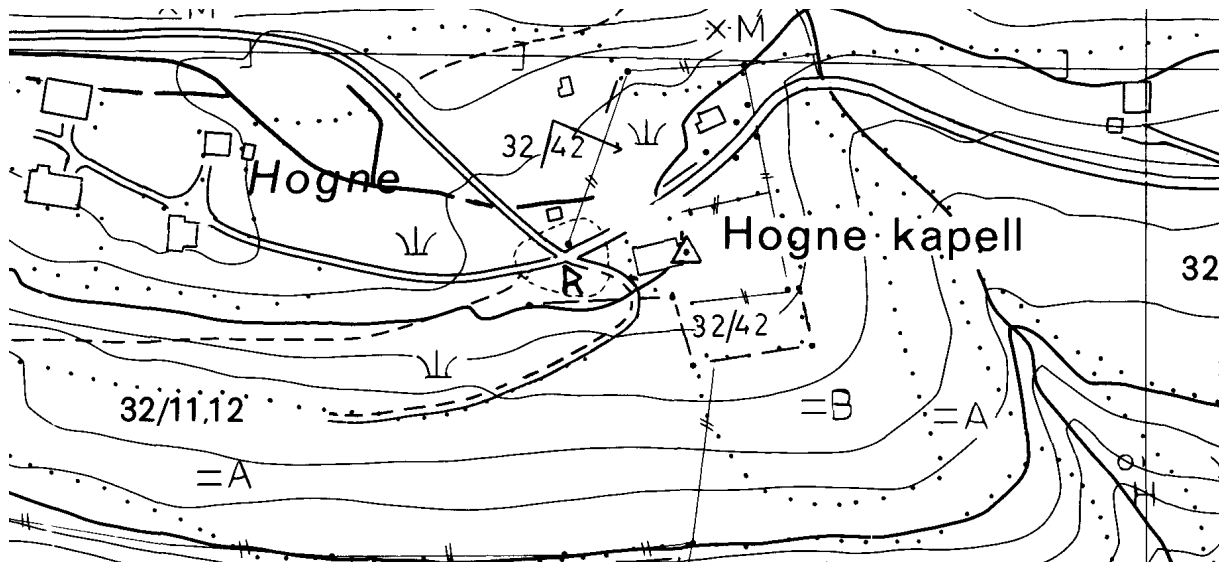
Garder kirke lå som anneks til Land hovedkirke på slutten av 1500-tallet (St. 180, JN 297). Nåværende kirke på (gnr. 121) Garder ble innviet 1877, trolig på samme tomt som middelalderkirken (Wien 1977). Under 100 m vest for kirken ligger rester av et gravfelt. (kartreferanse: CH 067-5-4)

HOGNE (Haugner – Norsinni gamle) gnr. 32 Hogne (Nordsinni sogn). Nordre Land kommune.

ID 84503

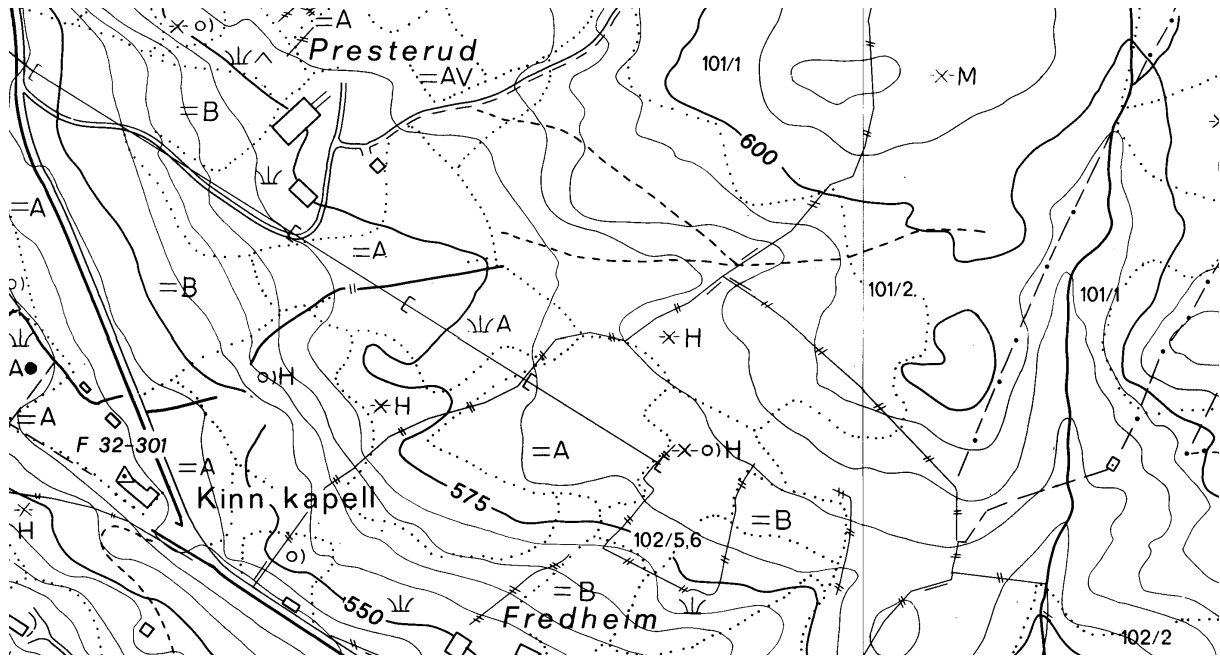
På slutten av 1500-tallet lå Hogne kirke som anneks til Land hovedkirke (St. 180, JN 297). Middelalderkirken sto øst for/inntil nåværende kirke, jfr. opplysninger fra sønnen av den gamle kirkegårdsgraveren. Rett vest for kirken, avmerket på ØK med rune-R, ligger et gravfelt. Kirkestedet ble i tiden 1817-23 flyttet ned i dalen til (gnr. 18) Ulshus (NG 196, Grønland 1994:12). (kartreferanse: CG 067-5-4, for nykirken CG 066-5-2).

KINN (ØST-TORPO) ST. MIKAEL (?), gnr. 102 Kinn (Torpo/Åmot sogn). Nordre Land kommune.

ID 84774

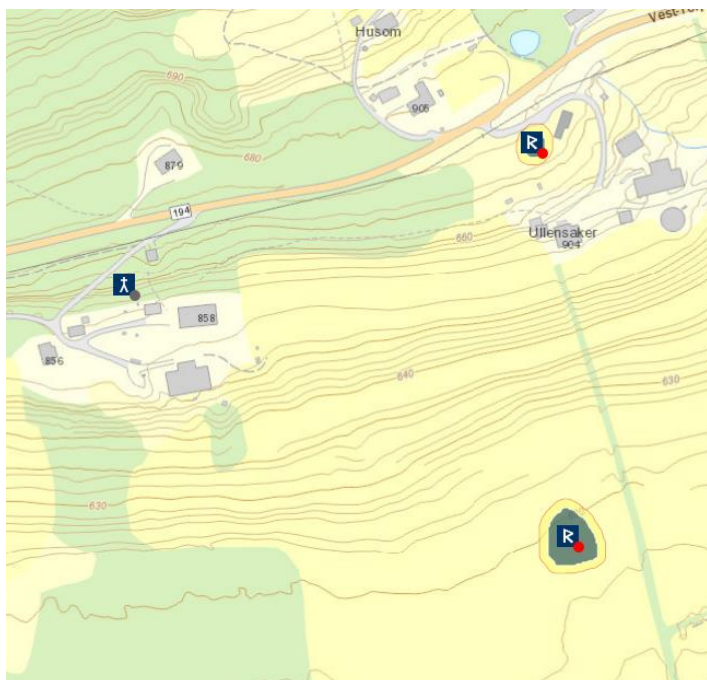
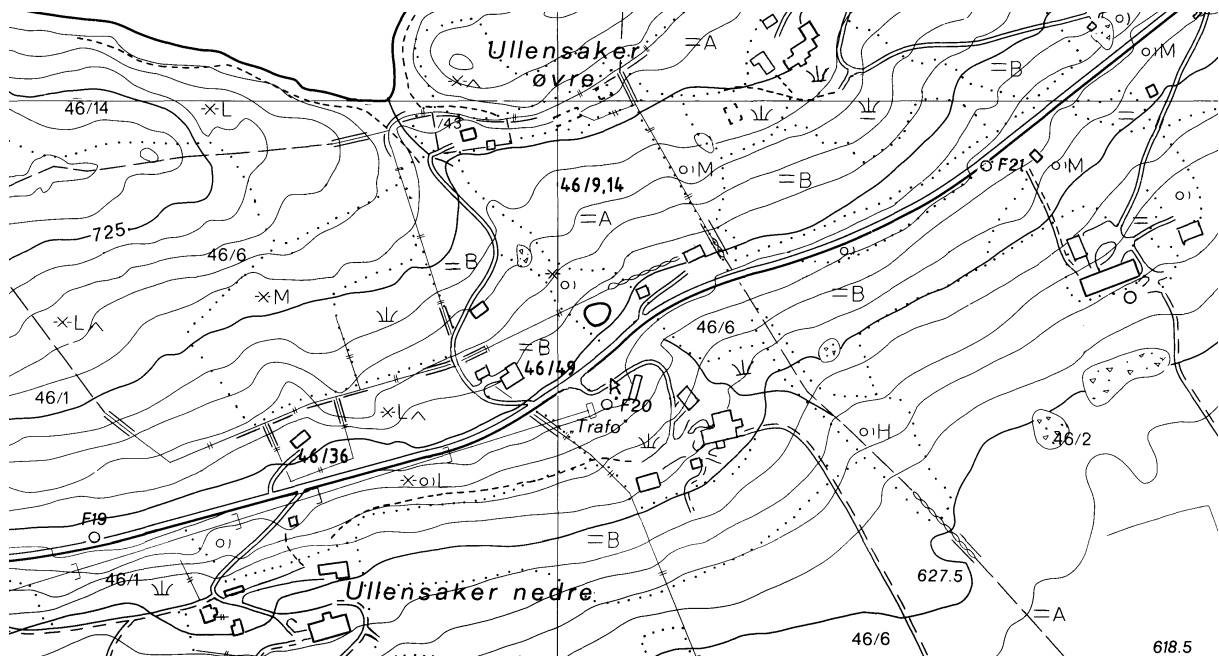
Kinn kirke er ikke nevnt på 1570-tallet (St. 180f), men på 1590-tallet lå den som anneks til Fluberg hovedkirke (JN 297). Kirkestedet ble lagt ned i begynnelsen av 1800-tallet (NG 211), men lokalbefolkningen søkte om å få opprettholde bruken av kirkegården. Kirken skal etter tradisjonen ha vært vigslet St. Mikael (Grønland 1994:12). Trolig står dagens Kinn kapell på den gamle tomten. Skyldparten i *Presterud* som på 1570-tallet lå til mensa ved Fluberg hovedkirke (St. 178) viser at det var prestebol til Kinn kirke tidligere i middelalderen (jfr. også DN II:923). (kartreferanse: CJ 069-5-3).

ULLENSAKER, gnr. 46 Ullensaker (Torpo/Åmot sogn). Nordre Land kommune.
Nedlagt kirkested.

ID 85713

Kirken er ikke nevnt i St. eller JN så den må ha vært nedlagt før 1500-tallet. Nærmere tidspunkt for nedleggelse er usikkert, da et sognenavn kan holde seg som områdebetegnelse i lang tid etter at en kirke offisielt er nedlagt og tjeneste ikke holdes. Bygningen må likevel ha blitt holdt i bruk, for rester av den skal ha vært synlige i første del av 1800-tallet (NG 218). ”Den gamle Ullensaker kirke skal etter sigende ha ligget straks ovenfor husene i Nedre Ullsaker, i hvert fall i forhold til der husene på denne gården lå på slutten av 1700-tallet (...) På Nedre Ullsaker finnes det den dag i dag et lite jordstykke som kalles ’kjerkeflaten’” (Hille 1994). Området er i dag til en viss grad et seterområde, men i tidlig og høymiddelalder var det trolig ei større grend her. (kartreferanse: CH 069-5-1)

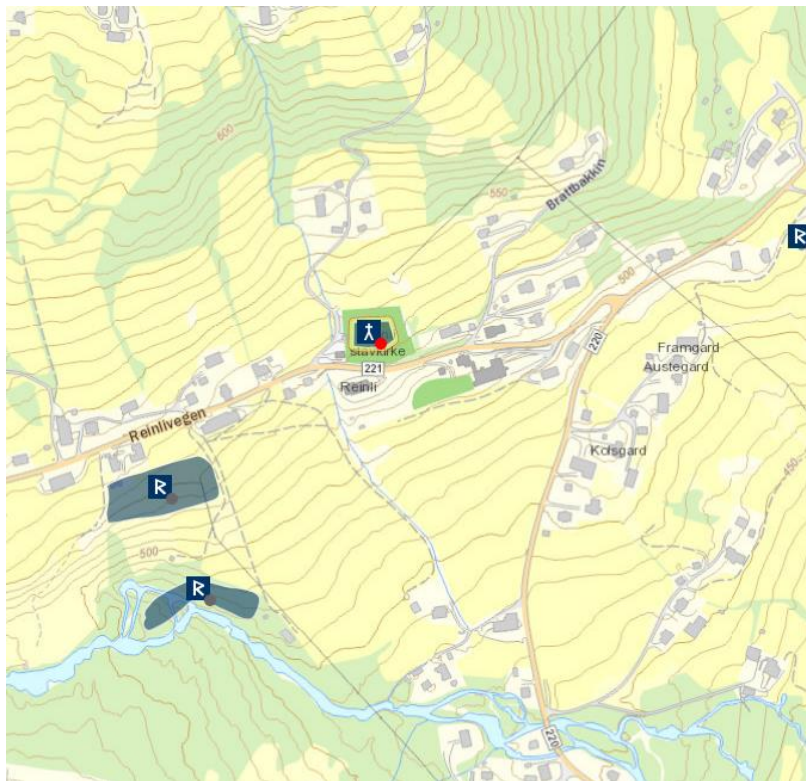
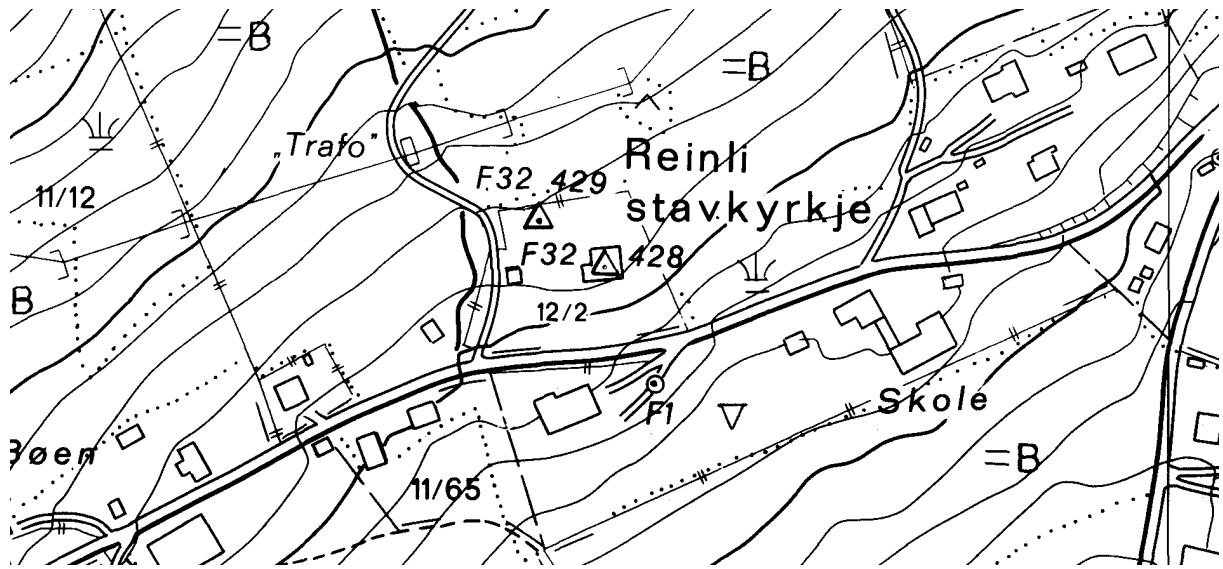

SØR-AURLAND KOMMUNE

REINLI, gnr. 12 Austegarden (Reinli sogn). Sør-Aurdal kommune.

ID 85281

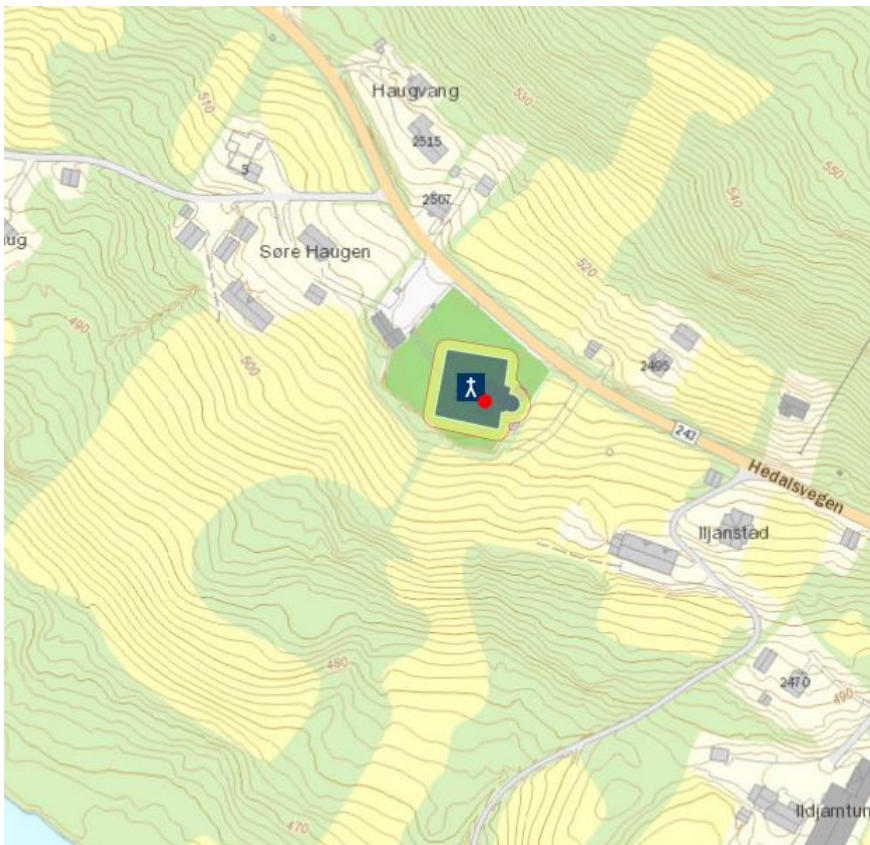
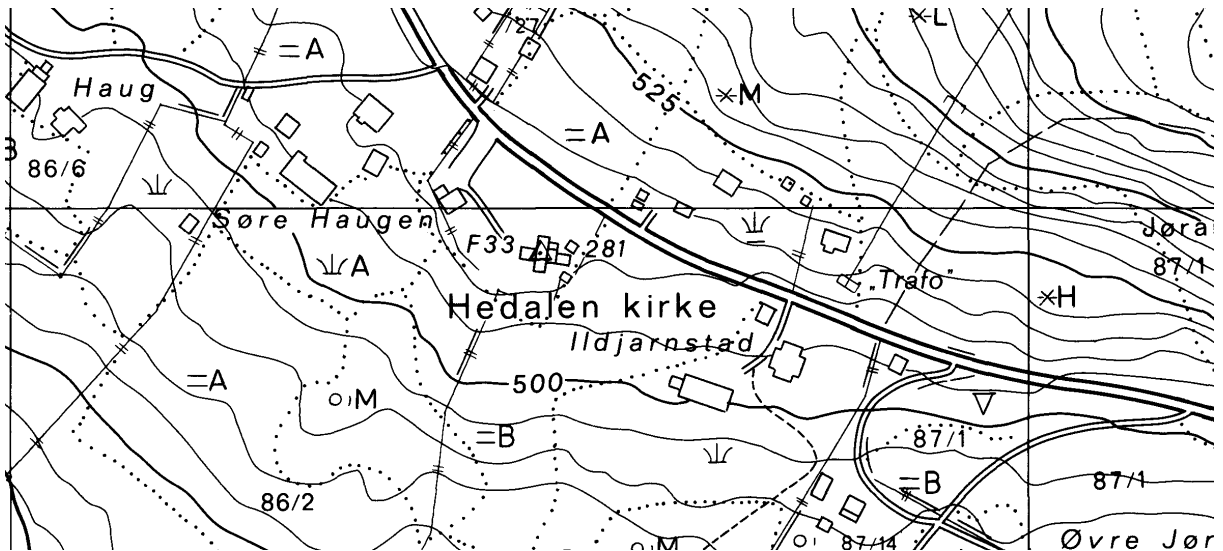
Stavkirken står på (gnr. 12) Bakkatn (Austegarden), tett opp til grensen mellom denne og (11) Bøen nedre og (13) Kollsgard. I sin nåværende form er den enskipet med kor og apside i samme bredde som skipet, bygget ca. 1300, og apsiden og svalganger kan være sekundære. Arkeologiske undersøkelser viser at det har stått to eldre kirker på stedet; av den eldste er kun gravene bevart og den yngre har brent (Jahnsen 1983:69f). (kartreferanse: BX 066-5-1).

HEDALEN, gnr. 86 Ildjarnstad (Hedalen sogn). Sør-Aurdal kommune.

ID 84512

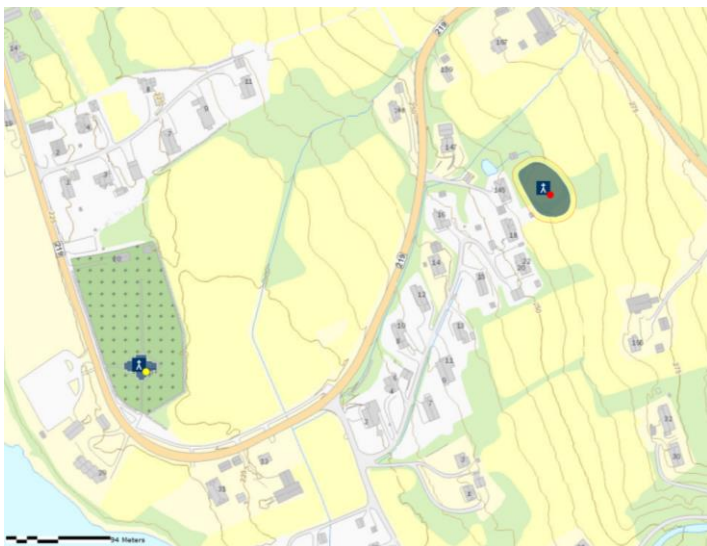
Nåværende Hedalen kirke står på (gnr. 86) Ildjarnstad. 1100-tallets stavkirke ble i 1699 ombygd slik at kun det vestligste partiet av nåværende kirke er opprinnelig. Kirken fikk påbygd tverrskip og nytt kor slik at grunnplanet ble korsformet. I utgangspunktet hadde den trolig rektangulært skip og smalere, rektangulært kor med apsidal avslutning og svalganger rundt hele. Kirken var i tidlig nytid en lovekirke, og spesielt Hedalsmessene 24. juli var viktige. Ved en reparasjon i 1902 ble det funnet en stor myntsamling under kirken og der de eldste var fra slutten av 1100-tallet (Jahnsen 1983:71f). (kartreferanse: CE 061-5-1).

BAGN ST. OLAV (?) («ULE-KIRKEN»), gnr. 39 Bagn søndre (Bagn sogn). Sør-Aurdal kommune. Nedlagt kirkested.

ID 21278

Eldste omtale av en kirke på (gnr. 39) Bagn søndre er i 1375 (*Bagns kirkiu*, DN IX:168). Da sto kirken uten egen prest, for det var hovedpresten i Aurdal som i et brev kunngjorde at en utbetaling av skadeserstatning hadde funnet sted på gården Erikstad i Bagn. Siste gang kirken og sognet nevnes er i 1556 (*Bagns kjerke sogn y Vallers*, DN VII:786). Kirken nevnes ikke i Stavanger bispedømmes jordebok ca. 1620 og må være lagt ned før denne tid. Nåværende kirke står på (38) Prestegarden, på Begnas østbredd under 100 m nord for prestegardstunet som tydelig er skilt ut fra (39) Sørboen (Bagn søndre). Middelalderkirken sto rundt 380 meter opp/nordøst for nåværende kirke (39/100). Denne ble reist i 1735: «Da hadde bygda vært uten kirke ei tid, og det er egentlig tynt med opplysninger om den gamle stavkirken. Den sto på gården Ule (Urde) i østre Bagn [tilsvarer gnr. 39, NG 227-228], tuften er bevart og fredet, men ikke utgravet». En portal fra den gamle stavkirken havnet i en gammel stue på gården [gnr. 55] Trondshusåsen da kirken ble revet, og den kan dateres til første halvdel av 1200-tallet. 'Ule-kirken' kan ha gått ut av bruk før 1685, for da er den ikke nevnt blant Valdreskirkene. Men den kan ha blitt stående i enda 50 år, for ifølge tradisjonen skal materialer herfra være brukt ved byggingen av nykirken i 1735 (Jahnsen 1983:79). Navnet Bagn er i dag bygdenavn, altså mest trolig en gammel storenhet ('gaardsklynge'), jfr. *Ogmundagarde i Bagne, Grimsgarde i Bagne, Opena gardh j Bagne* (NG 241), og der kirken ble bygd på et av brukene i denne. Rygh antar at Bagn kirke er identisk med det i 1328 omtalte kapell under Reinli kirke (NG 224). Dette er mindre sannsynlig. I og med at så vel Bagn kirke som sogn er nevnt så seint som i 1556, er det større sannsynlighet for at denne kirken fram til utpå 1500-tallet var en regulær kirke, og at kapellet ved Reinli var en ellers ukjent kirkebygning i grendene Reinli/Bagn. Lokalt kalles kirken *Olè (Ule-)-kyrkja* (Hermundstad 1961:192), så muligens var den dedisert St. Olav. «Paa Lærskouen en fierdingveigs søndenfor den gaard Bang kaldet ... (ligger en kilde)... som de kalder St. Oles kilde... Ved samme kilde nedsedtes af de reisende og andre som gaar der forbi smaa trekaars, saa der er mange kors nedsedt rundenom, og tedt ved kilden paa begge sider, dog bliver dise kors bortsnaped og kuldkaasted af jeslebørn, og andre drenge, derhoes er og en halffmiilstolpe bestaaende, saasom denne kilde er tedt og trax ved almindelige kongevei beliggende» (Røgeberg 2004:175). Denne kilden (Olavskjelda) er merket av på ØK oppe i fjellet sørøst for tunet på Sørboen (CD 066-5-3) – ID 21853. (kartreferanse: CD 066-5-1).

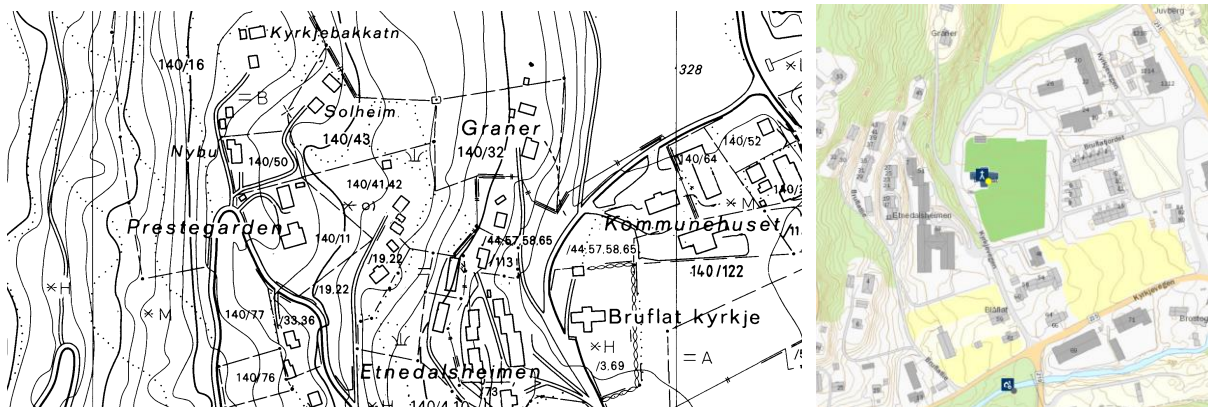

ETNEDAL KOMMUNE

BRUFLAT, gnr. 140 Bruflat (Bruflat sogn i Etnedal). Etnedal kommune.

ID 83958

Eldste omtale av en kirke på (gnr. 140) Bruflat er i 1328 (*ecclesia de Erthedal*, PN 24), og sognet nevnes i 1402 (*Brufladtz soegenn a søndreluttenn a waldris*, DN XXI:228). Kirken nevnes ikke i Stavanger bispedømmes jordebok ca. 1620 og må være formelt lagt ned før denne tid. Ifølge lokal tradisjon skal kirken ha stått «på den flata som er rett for kyrkja ova vegen. Der fann dei ho for fyrste gong. Truleg hadde ho vorte borte under Svartedauden. Etter ho vart flytt, vart ho utvida noko» (Hermundstad 1955:8). Det er mulig at navnet Kyrkjebakkatn (*Kyrkjebakken*, Hermundstad 1936:104) på et bruk oppe i lia, 350 meter nordvest for nåværende kirke, viser til stedet der den eldste kirken sto. Trolig er det denne «utvidede og flyttede» kirken som ble reist i 1641, som Hermundstad nevner. Den skal ha stått der Etnedalsheimen nå ligger. Likevel: i 1743 hadde Bruflat kirke «aldeles ingen indkomster, og derfor ey heller er indberegnet i kirkestolerne, men holdes vedlige af almuen, sampt hvad ellers til den gives, hvilket nu er saa godt som intet. Denne kirke er, for ungefæhr et hundrede aar siden, effter Kongelig allernaadigste tilladelse, opbugt af almuen, da den begynte at tilvoxe tid effter anden, saa at de gaardebrugende, som søger samme kirke, ere nu i tallet 35» (Røgeberg 2004:217). Kirken var med andre ord da en gavekirke. Nåværende kirke bygd rundt 1750 ser ut til å være reist på samme tuft som den foregående kirken. Rundt 1620 lå det skyldparter i *Blaaflatt øde och Presteøerne wdj Ettnen* til mensa ved Aurdal kirke (St.S. 156), en indikasjon på et tidligere prestebol ved Bruflat kirke. I 1317 var Bruflat stevnegård (DN III:111). Oppe i lia, om lag 400 meter vest for nåværende kirke, heter det Prestegarden. Muligens var det her det tidligere prestebolet lå. Og muligens kan den *sira Birgir* som er nevnt i et brev i 1317 ha vært prest på Bruflat (DN III:111). (kartreferanse: CD 068-5-4). (Teksten er oppdatert av Brendalsmo 12.11.13).

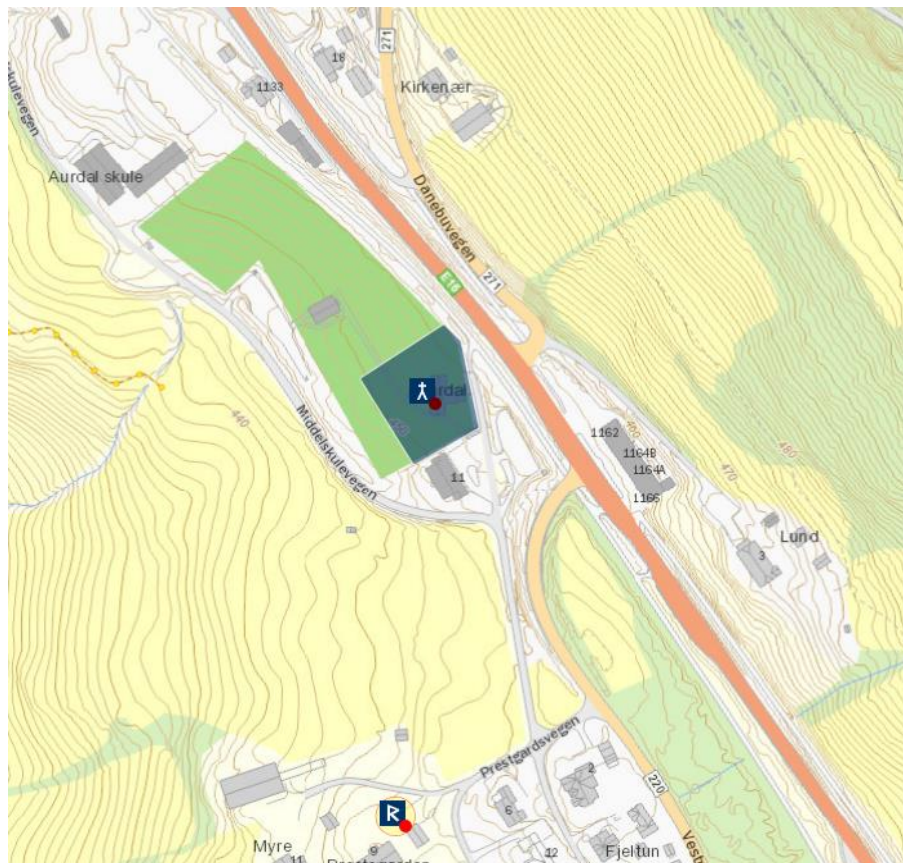
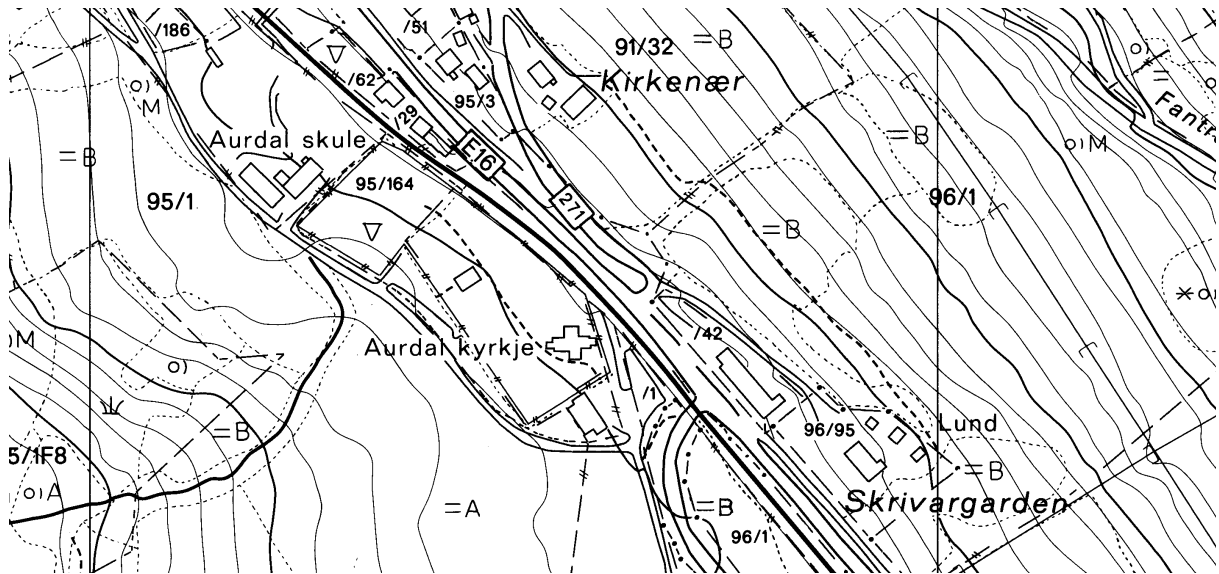

NORD-AURDAL KOMMUNE

AURDAL (hovedkirke), gnr. 95 Prestgarden (Aurdal sogn). Nord-Aurdal kommune.

ID 83813

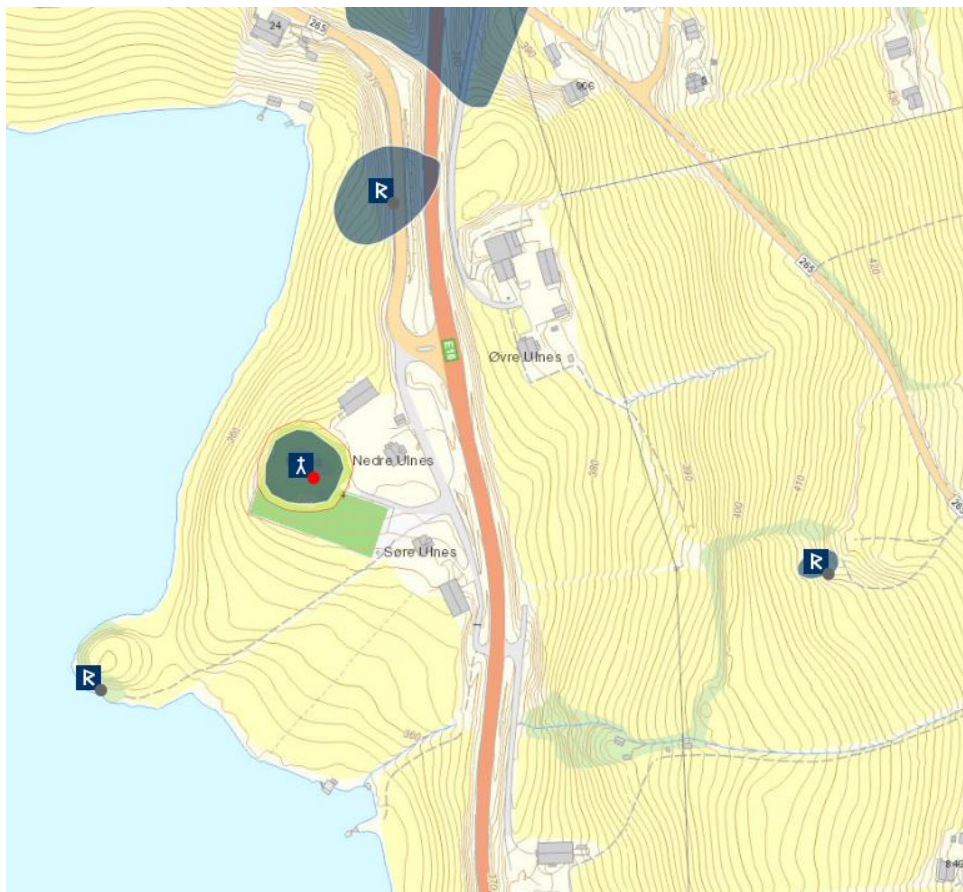
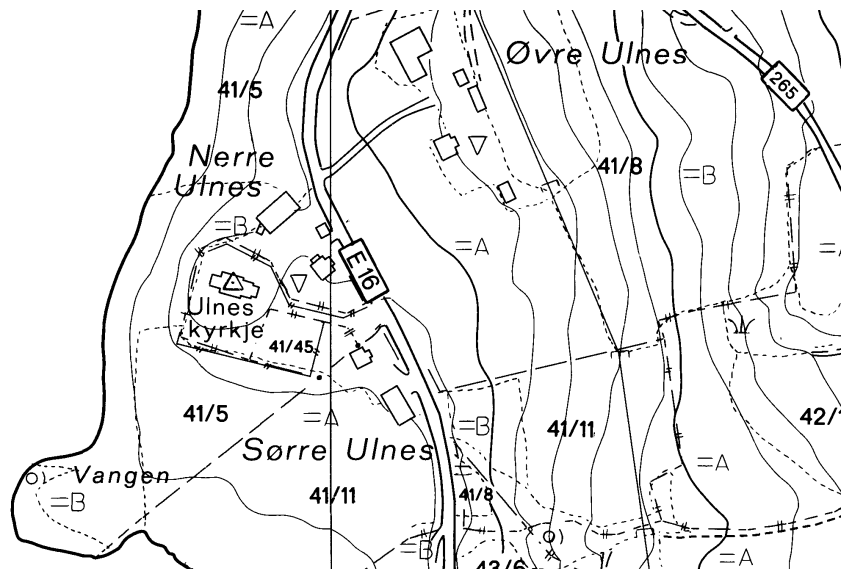
I dokumenter fra slutten av 1600-tallet beskrives daværende kirke som en treskipet stavkirke med svalganger og frittstående klokkestupul. Nåværende kirke ble bygd på samme sted i 1735, en tømmerkirke med korsformet grunnplan (Jahnsen 1983:78). Kirken står på (gnr. 95) Prestgarden, tett på skillet mot (91) Bø og (96) Lund også kalt Skrivargarden. (kartreferanse: BW 068-5-2).

ULNES, gnr. 41 Ulnes (Ulnes sogn). Nord-Aurdal kommune.

ID 85720

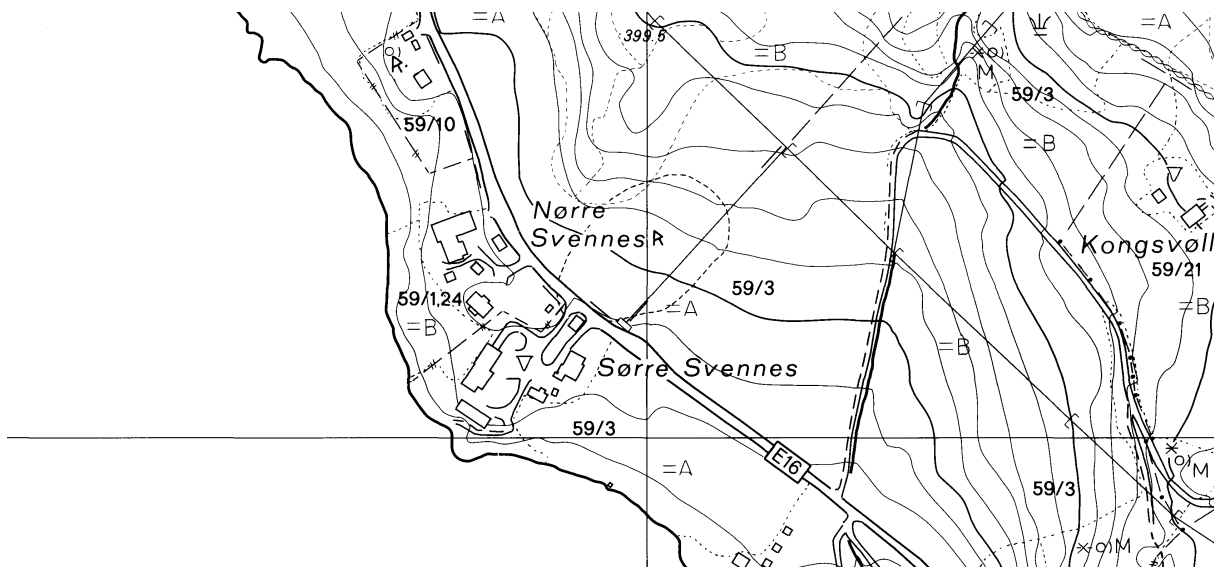
Steinkirken på Ulnes er mest sannsynlig romansk i sin opprinnelige form. Den har rektangulært skip og smalere, rektangulært kor. Det kan videre se ut til at kirken har portaler i skipet kun mot sør og vest, og i koret mot sør. Skipets sørportal har rundbue. Den spissbuede korportalen kan være satt inn i ettertid. Bygningen har kalksteinskvader i veggåpninger og utvendige hjørner. På slutten av 1600-tallet var kirken sterkt forfallen, og den stod med ut- og innvendige støttebjelker. Kirken ble likevel gjenoppmurt i 1723. (Jahnsen 1983:44f). Kirken står på (gnr. 41) Ulnes på østbredden av Strøndafjorden. (kartreferanse: BU 070-5-1).

SVENES, gnr. 59 Svenes (Svenes sogn). Nord-Aurdal kommune. Nedlagt kirkested.

ID 52395

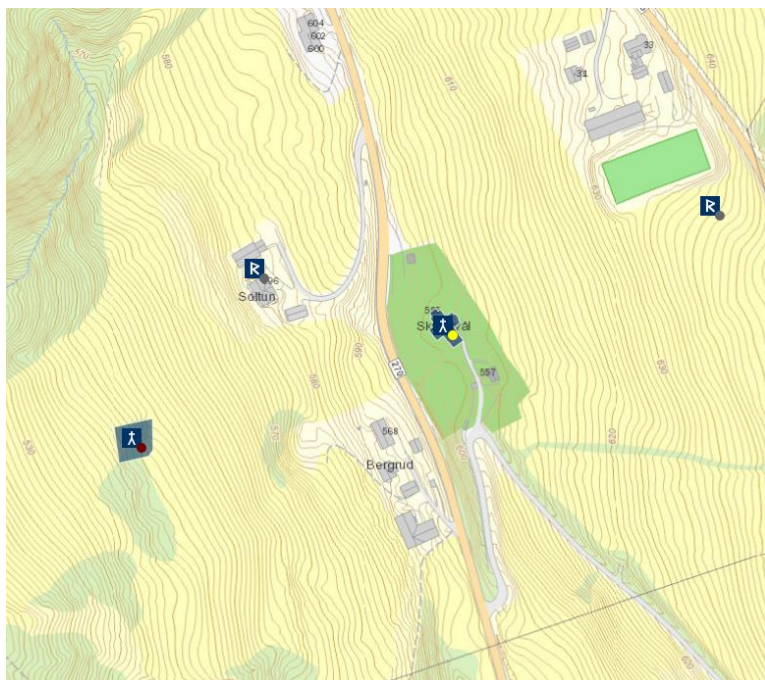
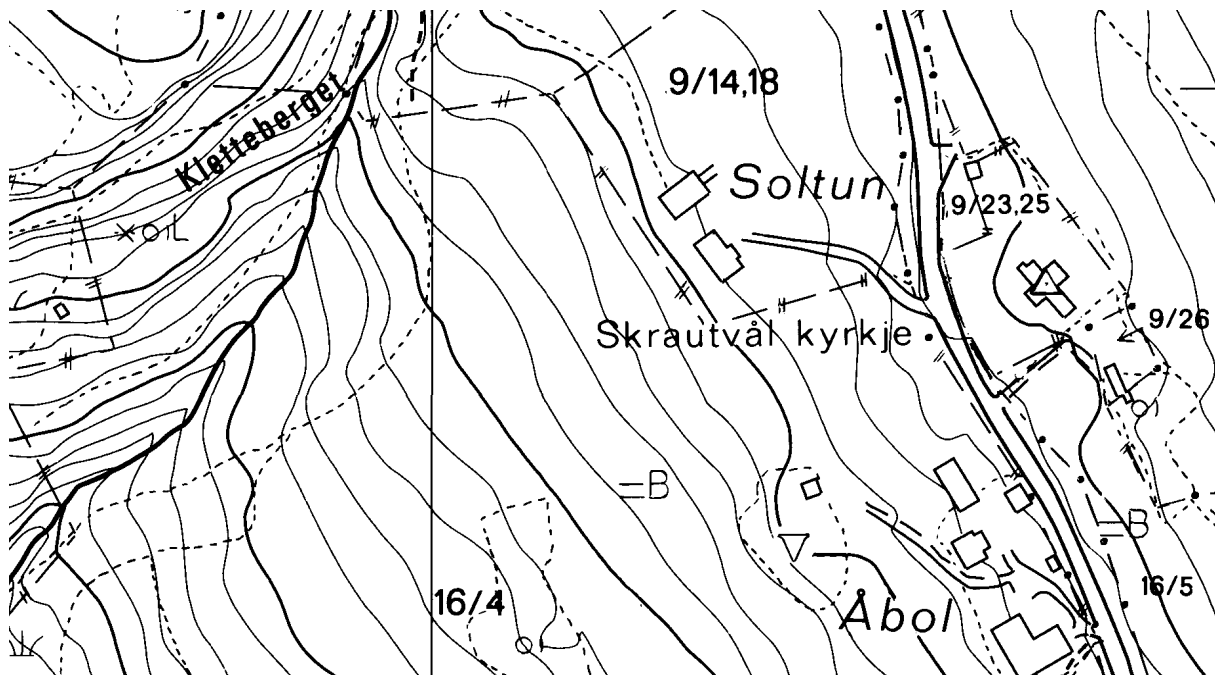
Eldste omtale av en kirke på (gnr. 59) Svenes er i 1307 (*Suenes kirkiu*, DN II:85). Kirken hadde da egen prest. Svenes er nabogård i sør til kirkestedsgården Ulnes. På Søre Svenes er den nedlagte kirkegården på oppsiden av tunet merket på ØK med rune-R, jf utskiftningskartet fra 1865 hos Jahnsen (1983:85), der den er avtegnet inntil veien på oversiden av gårdstunet. Gårdstunet ligger på en liten odde ut i Strøndafjorden på dennes østbredd. Nåværende kirke står på (64) Midtstrønd østre, 3,5 kilometer mot sørøst langs fjorden, dit kirkestedet ble flyttet i 1859 (Jahnsen 1983:84) eller muligens i 1880-årene (NG 263). I 1358 var det presten på Lund i Aurdal som bevitnet en jordehandel i Svenes sogn (DN II:344), noe som antyder at Svenes kirke da sto uten egen prest. Rundt 1620 var Aurdal hovedkirke med annekser på Ulnes, Svenes, Skrautvål, Reinli og Hedal (St.S. 152ff). I 1743 var situasjonen den samme for Svenes` del (Røgeberg 2004:185, 217). (kartreferanse: BU 070-5-3).

SKRAUTVÅL, gnr. 9 Skrautvål (Skrautvål sogn). Nord-Aurdal kommune.
Nedlagt kirkested.

ID 172022

”Den nåværende kirke i Skrautvålbygda, på østsiden av det østre dalføret like nord for Fagernes, ble bygget i 1785. Den avløste en stavkirke som sto omtrent [to] hundre meter lenger ned i lia, nedenfor bygdeveien. Tuften eksisterer ennå, men er ikke utgravd (...) Men ennå finnes det merker etter kirkegårdsmuren rundt den gamle tuften, og ennå i forrige århundre sto det gravkors her”. En planke fra korskillet i stavkirken, muligens fra et lektorium, er datert til slutten av 1200-tallet (Jahnsen 1983:77f). Den nåværende kirken står på (gnr. 9) Kjørli (Skrautvål), tett på grensen til (16) Sebu. (kartreferanse: BU 071-5-4).

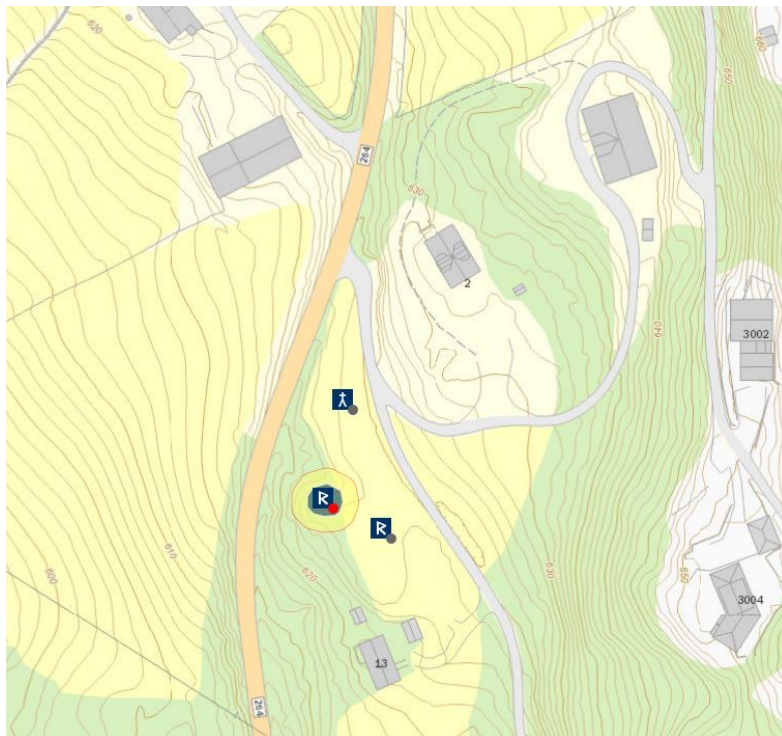
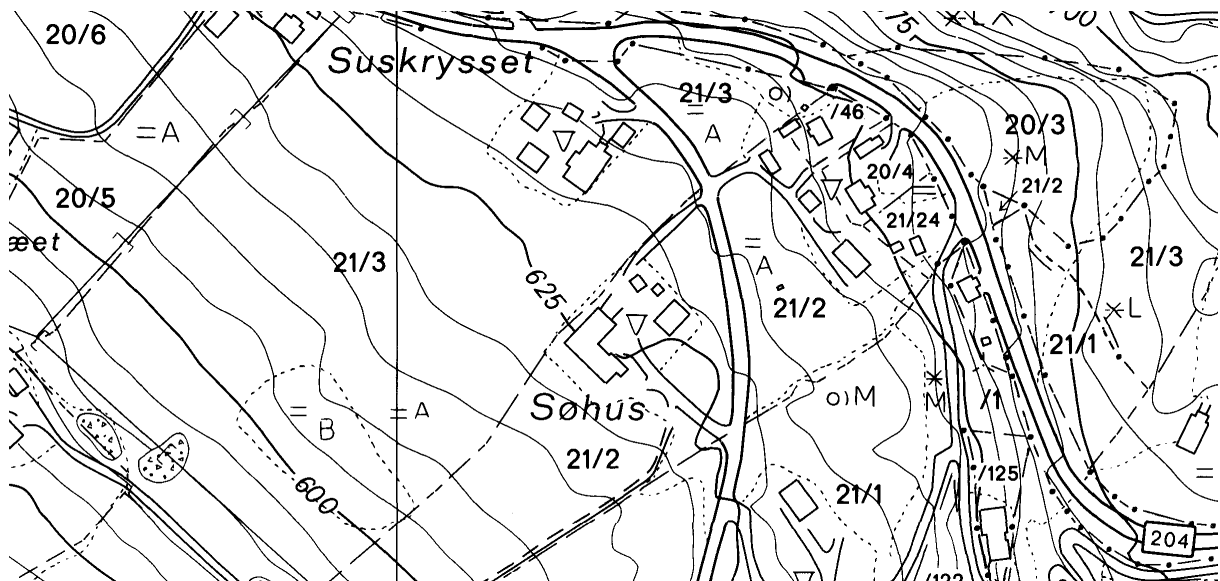

SØRHUS, gnr. 21 Sørhus (Skrautvål sogn). Nord-Aurdal kommune.

Nedlagt kirkested.

ID 85038, jf. ID 71388

Fram til 1730 stod det ifølge flere kilder et kapell fra middelalderen på gården Sørhus (Daae 1899:322). Det omtales i et regnskap 1672 som en stavbygning med svaler, og med adskillige gamle bilder på veggene (Jahnsen 1983:90). I 1743 kunne sogneprest Landt berette: ”Paa gaarden Søehuus, i annexet Schrutvold har været, i de papistiske tider, et lidet capell, hvorudi kunde rømmes, i det høyeste, 20 mennesker, samme har ieg for tolf aar siden selv seet, da det stod paa fald, men siden er det forraadnet og nedfaldet” (Røgeberg 2004:225). I Universitetets Oldsaksamling er det oppbevart en stol derfra, hvor årstallet 1619 er innskåret (NG 277). (kartreferanse: BV 070-5-3).

VESTRE SLIDRE KOMMUNE

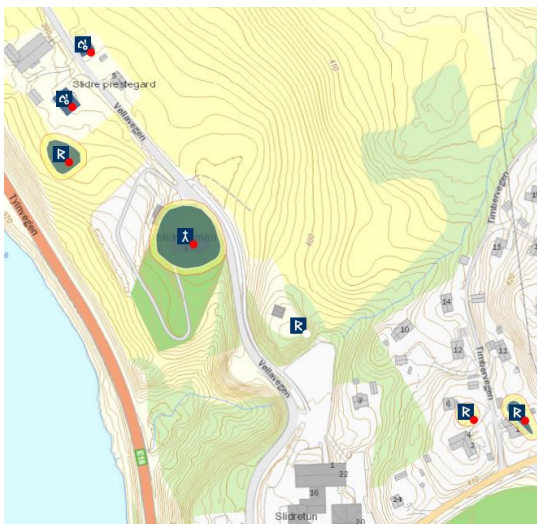
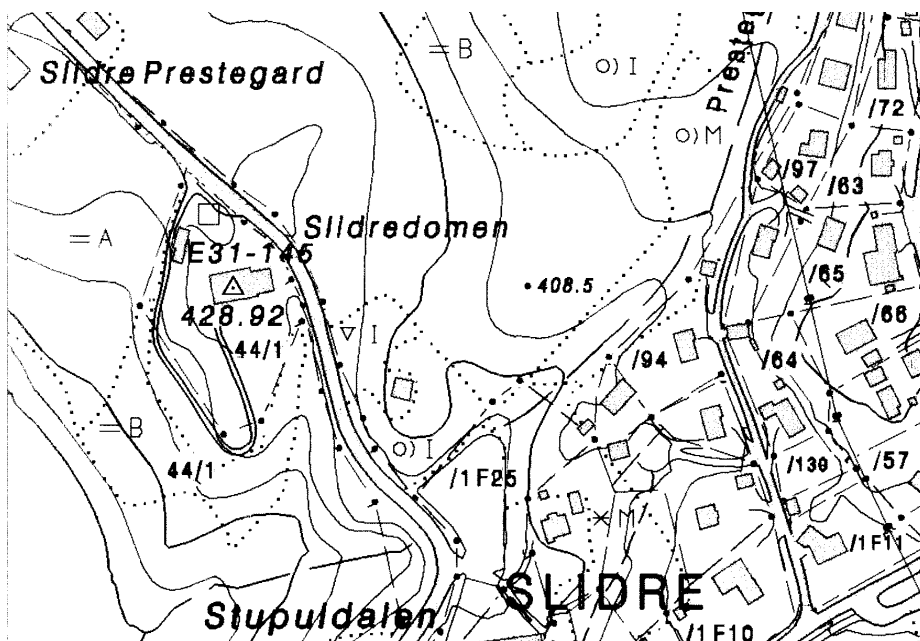
SLIDRE STA. MARIA (VESTRE SLIDRE, hovedkirke), gnr. 44 Slidre prestegard (Slidre sogn). Vestre slidre kommune.

ID 85499

Den romanske steinkirken, som har rektangulært skip og smalere, kvadratisk kor står på (gnr. 44) Slidre prestegard hvis opprinnelige navn er Slidre (NG 285). Samtlige veggåpninger samt utvendige hjørner har kvader av lokal kalkstein. Koret fikk i seinmiddelalder et trehvelv.

Interessant nok har skipet portaler mot nord og sør, men ikke mot vest. At terrenget mot vest er svært bratt og således skulle være årsak til fraværet av vestportal (Ekroll 1997:189), er mindre sannsynlig da det finnes flere andre kirker i tilsvarende terrengforhold og som likevel har tårn og/eller portal i vest (Hamar domkirke, Mære og Alstahaug i Trøndelag).

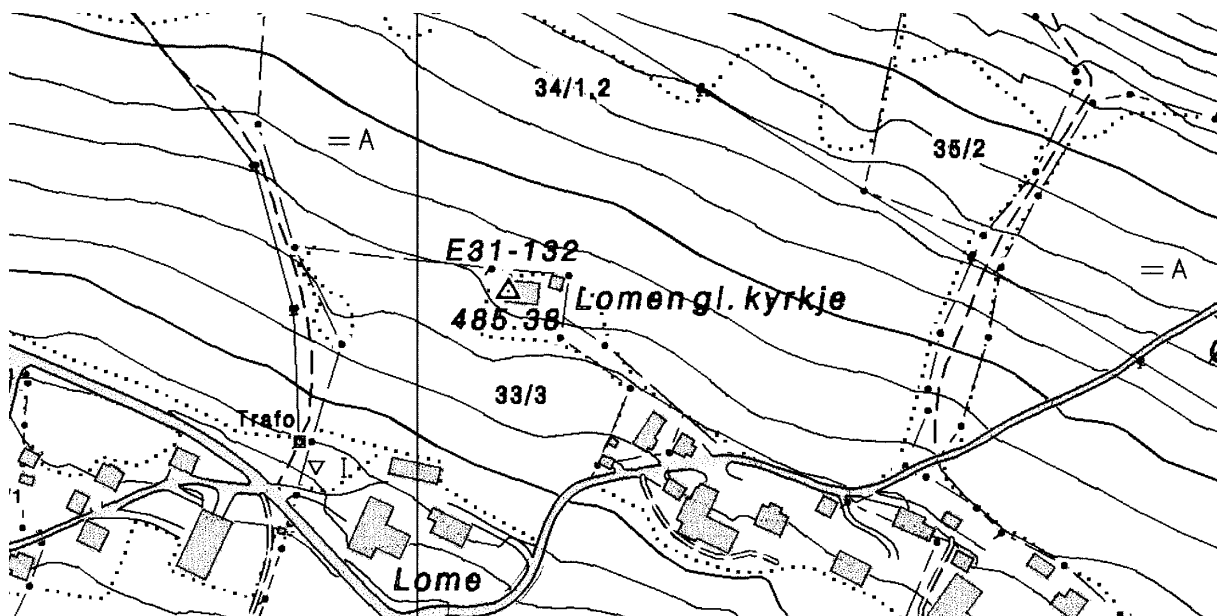
Prestegardsbekken, som løper ned sør for kirken, munner ut i Slidrefjorden gjennom Stupuldalen. Noen hundre meter sør for kirken ligger Tingstein, en liten fjellformasjon ut i fjorden. Øst for kirken ligger Prestegardsskogen, i dag et boligfelt. På vestsiden av fjorden ligger den markante åsen Prekestolsberget, og mellom denne og kirken ligger Prestøyne. (kartreferanse: BT 072-5-1).

LOMEN, gnr. 33 Lomen øvre (Lomen sogn). Vestre Slidre kommune.

ID 84323

Eldste omtale av en kirke på (gnr. 33) Lomen øvre på grensa mot (34) Lomen søndre er i 1344 (*Lomens kyrkiv*, DN II:264), men presten nevnes i 1325 (*Asle prestar a Lomene*, DN II:157). Kirken har dessuten foten av en døpefont i kleber datert til 1150-1200 (Solhaug 2001:63). Prestegård nevnes 1345 (*setzstofwonne a prestgardenum j Huams hærade*, DN V:184). Rundt 1750 ble stavkirken fra andre halvdel av 1100-tallet nær fullstendig ombygget. Etter 1914 er den kun blitt brukt til Olsokmesser hver sommer. Kirkegården er nå ute av bruk (Jahnsen 1983:65f). Nåværende Lomen kirke står på (30) Hove 1,8 kilometer vest for stavkirken, og rett opp/nordøst for denne ligger Krøssengen under (24) Egge – muligens med referanse til et tidligere kors i friluft. Gjennom middelalderen har betegnelsen på sognet skiftet mellom Lomen og Kvamsherad (DN II:264, DN IV:160 osv.). Kvamsherad skal ha bestått av Lomen sogn, eller muligens kun gårdene på østsida av vassdraget, med tillegg av Kvålegårdene i Slidre sogn (NG 295). Rundt 1620 var Slidre hovedkirke med annekser på Lomen, Hegge, Rogne, Volbu, Fyrstrå, Øyjar (St.S. 146ff), og situasjonen var den samme i 1743 (Røgeberg 2004:185). (kartreferanse: BS 073-5-2). (Teksten er oppdatert av Brendalsmo 12.11.13).

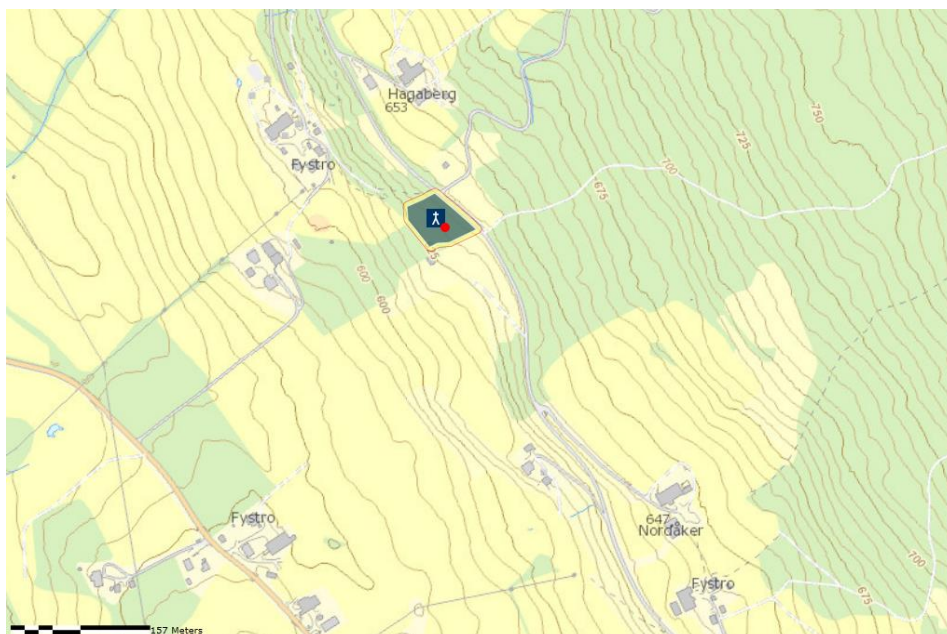

FYRSTRO, gnr. 82 Fyrstro (Røn sogn). Vestre Slidre kommune.

Nedlagt kirkested

ID 94556

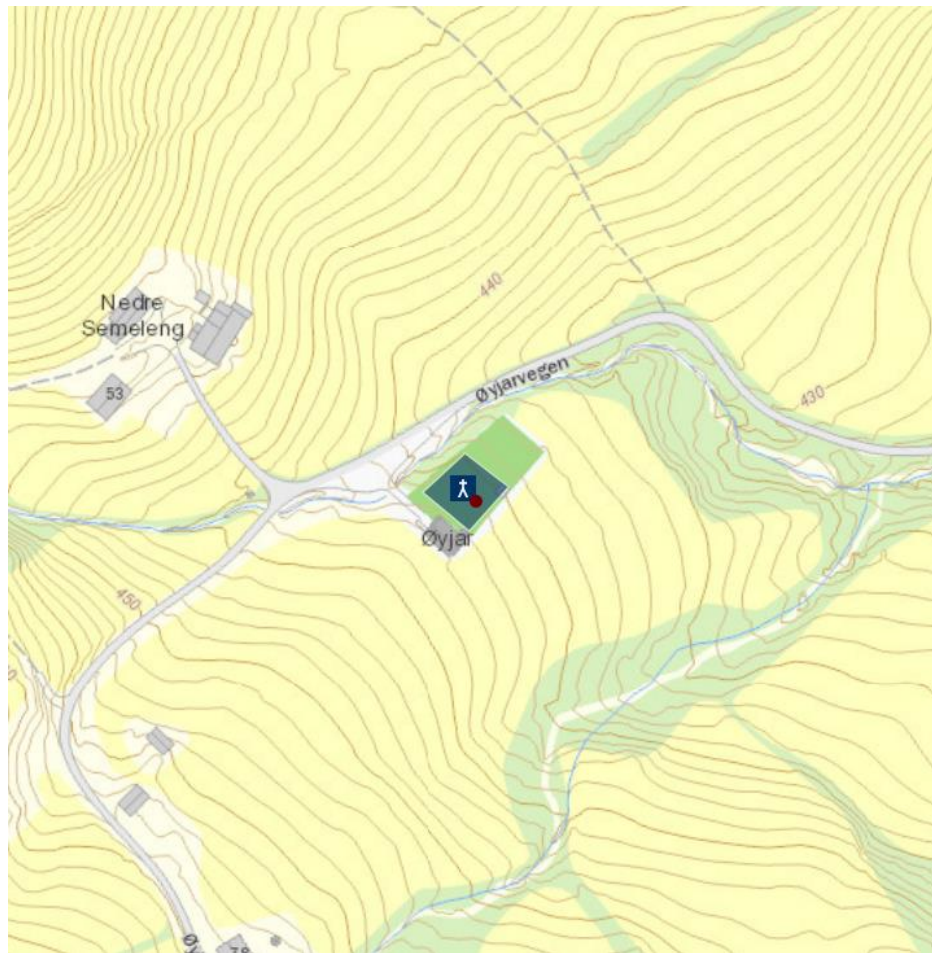
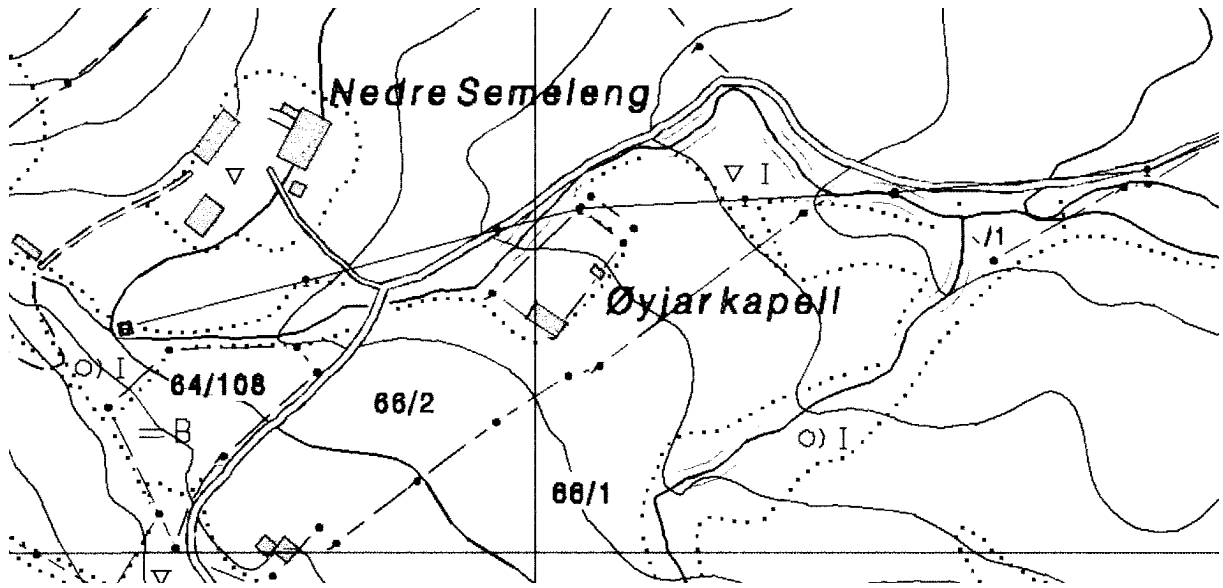
Eldste omtale av en kirke på (gnr. 82) Fyrstro er rundt 1620 (*Fyrrestraa kiercke*, St.S. 159), men prest nevnes i 1308 (*sira Þorsteins prest j Firstra*, DN IV:77). Kirkestedsgården (82, 83) Fyrstro, prestebølet (84) Tuv og kirkestedsgården (85, 86) Røn er nabogårder på østsida av Ferisfjoren sør for Slidrefjorden. Når presten Halvard i 1344 (DN VIII:152) skriver seg til Tuv (*Haluarder prester j Þuf*), og ikke til Røn eller Fyrstrå, og når brevet er utferdiget på Tuv (*j preststofuonne j Þuf*), gis det grunnlag for å vurdere om det ikke også var kirke på Tuv på denne tida. Kirker på tre nabogårder var ikke vanlig i middelalderen, men det forekommer. En forklaring som trolig er mer sannsynlig i dette tilfellet, i og med at vi ikke kjenner til at det skal ha stått kirke på Tuv, er at Tuv kan være utskilt fra Røn og blitt sete for presten ved Røn kirke. Eneste omtale av en kirke på Røn er i 1328 (PN 24), og vi vet at den var nedlagt lenge før 1620 (St.S. 157ff). Kan det være at Røn kirke ble lagt ned før 1344 og at presten på Fyrstro overtok prestebølet etter Rønpresten? Fyrstro på sin side besto som kirkested fram til kirken ble revet i 1747, men sto helt klart uten egen prest i slutten av middelalderen. Rundt 1620 var Slidre hovedkirke med annekser på Lomen, Hegge, Rogne, Volbu, Fyrstrå, Øyjar (St.S. 146ff), og situasjonen var den samme i 1743 (Røgeberg 2004:185). Fyrstros status som anneks ble trolig etablert allerede rundt 1400, for siste omtale av prest ved kirken er i 1344 (DN VIII:152). Muligens gjenspeiles det tidligere prestebølet på Tuv i de to smørklauper i skyld av *Thue* som rundt 1620 lå til presten på Slidre (St.S. 160). Dette er usikkert da bygsel ikke føres. Kirken stod trolig kort vei rett opp for tunet på bnr. 8 av (82) Fyrstro (Jahnsen 1983:76). Kirketuften er bevart, men området er i de siste par hundre år benyttet som deponeringssted for åkerstein. Kirken stod til forfalls og ble revet i 1747 eller 1748, og materialer fra denne stavkirken skal være benyttet ved oppbygging av ny kirke på Røn samme år. Samtidig ble kirken på Øyjar revet, og de tre sognene ble slått sammen til (nye) Røn sogn. Muligens kan deler av en portal i Røn kirke stamme fra Fyrstro, og denne kan dateres til rundt 1200. Kirken var i stavkonstruksjon og hadde svalgang rundt hele (Jahnsen 1983:72ff). (kartreferanse: BT 071-5-2). (Teksten er oppdatert av Brendalsmo 12.11.13)

ØYJAR/ØYE, gnr. 66 Øye (Røn sogn). Vestre Slidre kommune.

ID 85942

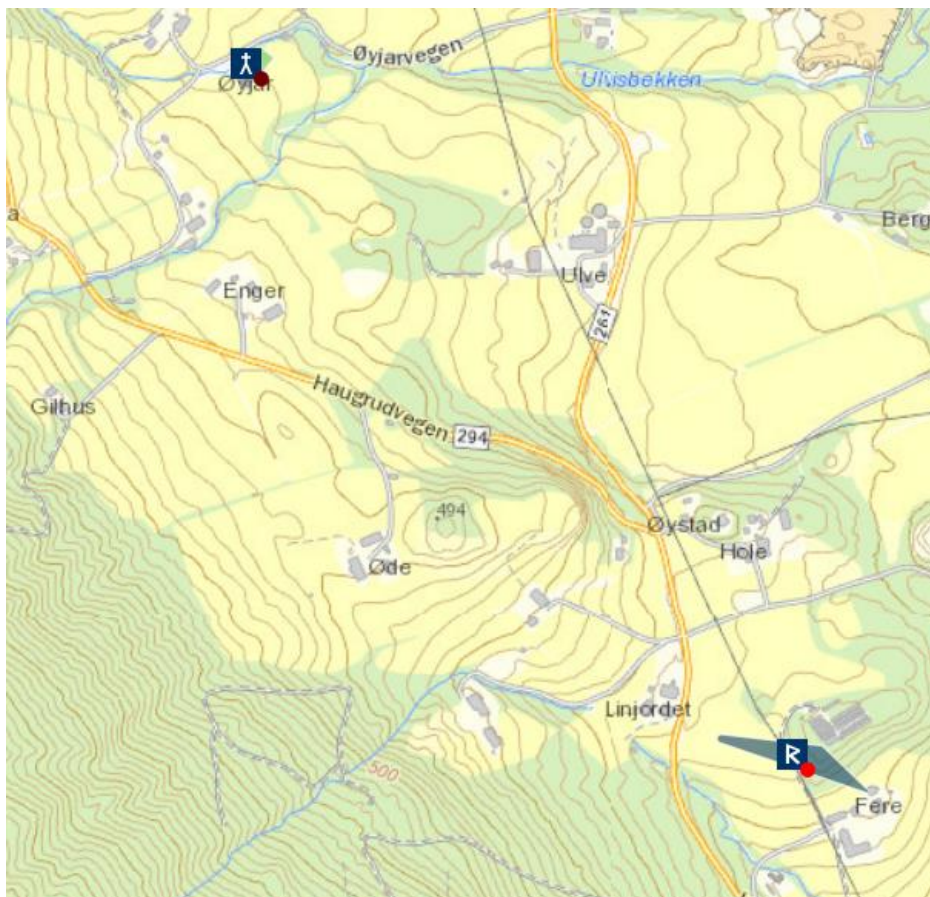
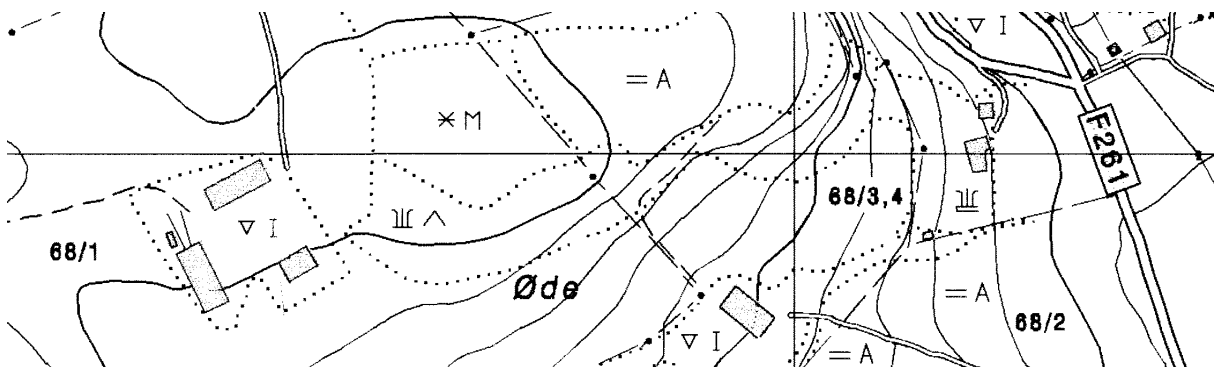
Eldste omtale av en kirke på bnr. 2 Kirkevoll av (gnr. 66) Øyjar er i 1358 (*Oeyiar kirkiu*, DN II:344), men sognet nevnes fire år tidligere (*Oeyiar sokn*, DN I:343). Mellom Øyjar og kirkestedsgården (68) Øde ligger (67) Ulve. Kirkene på Øyjar og Øde er begge skriftlig godt belagt på 1300-tallet, Øyjar også så seint som i 1466 (DN VIII:385). Kirken på Øde og dens sogn forsvinner fra kildene etter 1400. En rimelig forklaring er at den ble lagt ned blant annet som følge av befolkningsnedgang, prestemangel og inntektssvikt for Kirken etter de mange pestbølgene i andre halvdel av 1300-tallet. I et brev fra 1354 heter det da også at gården Øde da lå i Øyjar sogn (DN II:344). Når *Øden kiercke* føres i Stavanger bispedømmes jordebok ca. 1620 (St.S. 159), skyldes det således en misforståelse – at det i stedet skulle stått *Øier kiercke* (el.l.). At kirken på Øyjar ikke var nedlagt rundt 1620 harmonerer med at Kraft hevder at Øyjar kirkegård fortsatt var i bruk rundt 1800 (NG 295). Også de arkeologiske undersøkelsene som ble gjennomført på 1960-tallet, i forbindelse med at nåværende Øyjar kapell ble bygd i 1963 og kirkegården skulle planeres, bekrefter at det tidligere hadde stått kirke med kirkegård på dette stedet. Det ble påvist rester av ei tuft fra en stavkirke der seinere gravlegginger hadde forstyrret denne. Under fundamentrestene for stavkirken ble påvist et brannlag. Det hørte til en eldre, øst-vest orientert bygning, der rester av denne ble radiologisk datert til 1000-tallet. Det ble funnet rundt 20 mynter fra middelalderen på kirketomten. Omtrent halvdel av myntene er fra perioden ca. 1250–1350 mens resten var nyere. Dette betyr at det var kirkene på Øyjar og Fyrstro som ble revet i 1747 i forbindelse med at nåværende Røn kirke ble bygd – delvis med materialer fra de revne stavkirkene. Portalrester i nåværende Røn kirke og som skal stamme fra Øyjar kan muligens datere den revne Øyjar stavkirke til 1200-tallet eller rundt 1300. Med en slik datering faller det rimelig å anta at den øst-vest orienterte, brente bygningen under stavkirken på Øyjar var en eldre kirkebygning. Kirken på Øyjar blir på 1600-tallet beskrevet som en liten stavkirke med svalgang rundt hele. (Jahnsen 1983:72ff). Rundt 1620 lå *Kierkevold* til presten ved Slidre kirke (St.S. 161). Gården ble i matrikkelen rundt 1900 ført som gnr. 66, mens Øyjar var 66/1 – men gårdsnavnet var da allerede skiftet over fra Kirkevoll til Øyjar i og med at dette hadde bnr. 1 (NG 289). I brev 1324 (DN IV:159) og 1354 (DN X:59) samt i Oslo bispedømmes jordebok 1400 (RB 277) benyttes Sollabu sogn som referanse for gårder som (69) Fere, (70) Fossheim og den forsvunne gården Bø i den tidligere grenda Galaherad i Øde sogn. Både Galaherred, Øde sogn og Øyjar sogn skal i følge Rygh ha ligget innenfor det større området Sollabu, en betegnelse på landskapet vest for vassdraget i det nåværende Røn sogn (NG 296). En skal ikke se bort fra at det kan ha stått kirke i Galaherred, i og med at Rygh (NG 295) refererer Kraft som bringer tradisjon/'Sagn' tidlig på 1800-tallet om at det skal ha stått kirke på (73) Tildem. Også for Fere finnes slik tradisjon: «I det gamle Øde sogn nevner Anders Bugge sagn om en kirke på Fere» (Jahnsen 1983:93). (kartreferanse: BT 071-5-1). (Teksten er oppdatert av Brendalsmo 10.10.13)

ØDE, gnr. 68 Øde (Røn sogn). Vestre Slidre kommune.
Nedlagt kirkested.

Ingen registrering i Askeladden. Lokalisering: UTM33 (ETRS89) 177180 Ø 6781740 N.

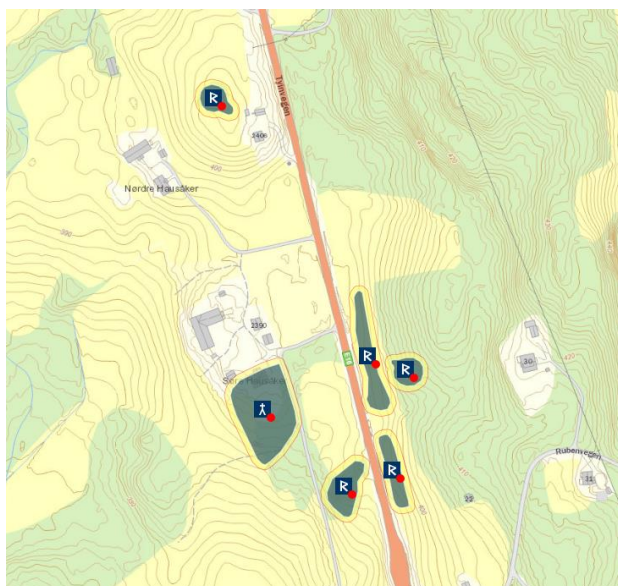
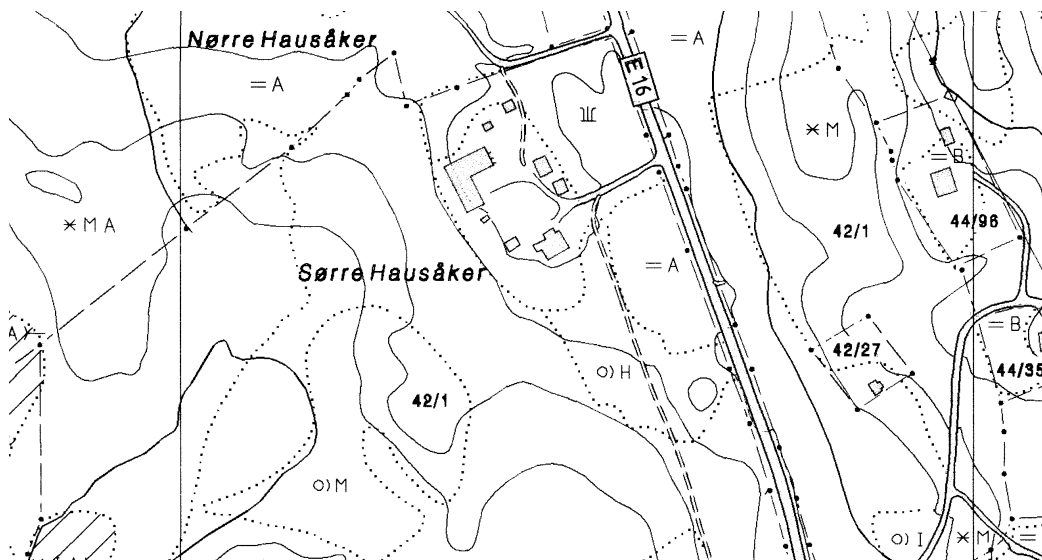
Middelalderkirken på (gnr. 68) Øde ble trolig revet kort etter 1620. Det ser ikke ut til å være bevart lokal tradisjon om kirketuften, og det ser ut til at det er skjedd en viss sammenblanding av kirkehistorikken for de to nabogårdene Øde og Øye (se denne). Gårdene (68) Øde og (66) Øye ligger med *vin*-gården (67) Ulve mellom seg, og også Øde er *vin*-gård (NG 289f). På denne bakgrunn, og utfra det at det i kildene skilles mellom Øde og Øye sogn og kirke, bør disse to gårdene ha vært separate kirkesteder. 1354 og 1400 ble gårder i Øde hhv. Øye sogn relatert til Sollabu sogn. Dette kan være et argument for at Øde/Øye da var ett og samme sogn, men det kan også være et argument for at kirken på Øde i andre halvdel av 1300-tallet var blitt gårdskapell mens kirken på Øye var i funksjon. Til støtte for dette hevder Kraft at kirken stod på (66/1) Øye, og at kirkegården fortsatt var i bruk ca. 1800 (NG 295). (kartreferanse: BT 071-5-1).

HAUSÅKER, gnr. 42 Hausåker (Slidre sogn). Vestre Slidre kommune.
Nedlagt kirketed.

ID 87880

Eldste omtale av en kirke på (gnr. 42) Hausåker er i 1328 (*ecclesia de Ausagri*, PN 24), og sognet nevnes i 1395 (*Hauksaker sogn*, DN V:367). Kirken er ikke nevnt seinere i middelalderen eller i Stavanger bispedømmes jordebok ca. 1620 (St.S. 157ff), så trolig var den blitt lagt ned på 1400- eller 1500-tallet, blant annet som følge av befolkningsnedgang, prestemangel og inntektssvikt for Kirken etter de mange pestbølgene i andre halvdel av 1300-tallet. Hausåkergårdene ligger rundt 2 kilometer nord for Slidre kirke på østsida av Slidrefjorden. Kirketuften er fortsatt synlig selv om våningshuset på Hausåker er bygd delvis inn over den. I hagen blir det tidvis funnet menneskebein, og ennå på begynnelsen av 1800-tallet stod det fortsatt et beinhus nederst i hagen hvor man kastet inn bein som ble funnet ved hagearbeid (Jahnsen 1983:80). I 1743 var kirken kun tradisjon: «Paa Hunsager een udeng til Slidre præstegaard, siges ogsaa at have staaet en kierke (...) av hvilken dog ingen synderlig levninger findes» (Røgeberg 2004:285). Rundt 1620 lå (44/9) Nørre Hausåker som ødegård under Slidre prestegård (St.S. 160), hvilket klart antyder at Nørre Hausåker tidligere var prestebol for presten på Hausåker. Nørre Hausåker kaltes i matrikkelen Prestegården (NG 284). (kartreferanse: BS 073-5-4). (Teksten er oppdatert av Brendalsmo 12.11.13)

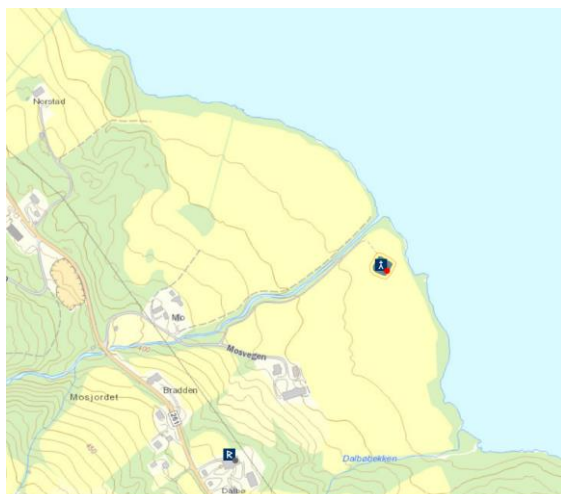
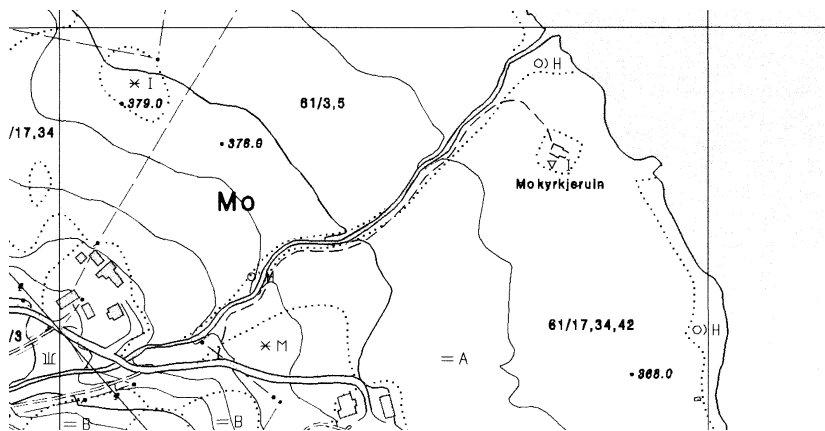

MO, gnr. 61 Mo (Slidre sogn). Vestre Slidre kommune.

Nedlagt kirkested.

ID 13036

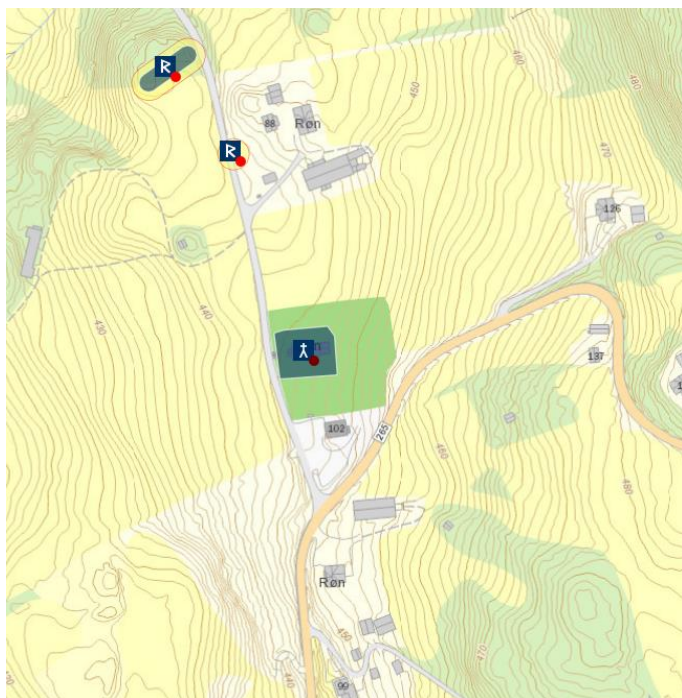
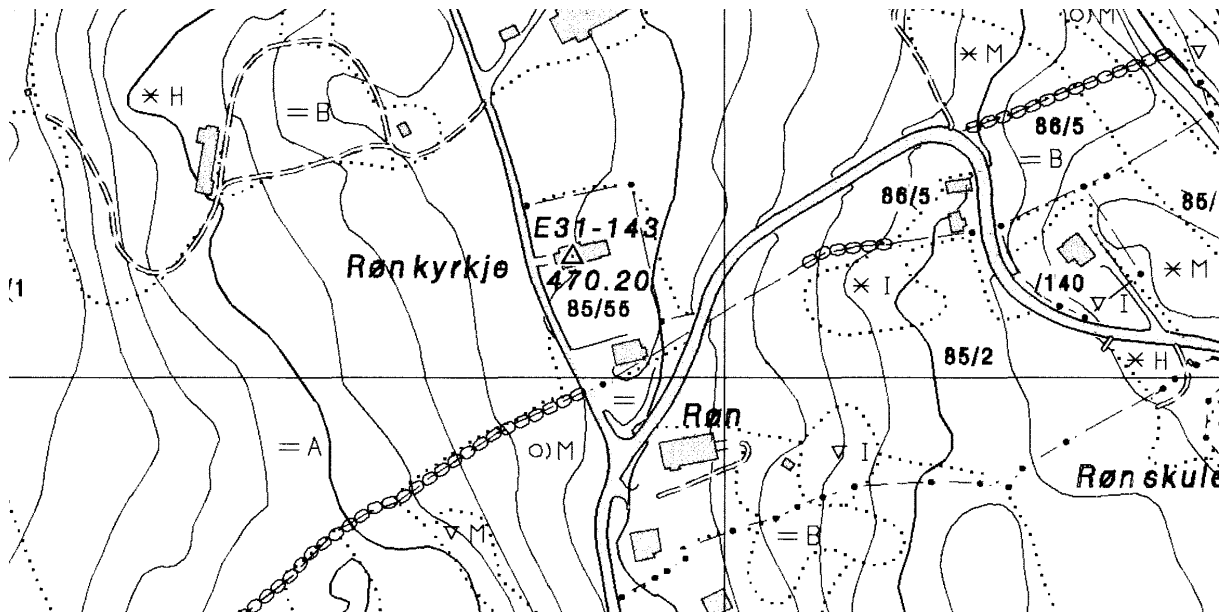
Eldste omtale av en kirke med sogn på (gnr. 61) Mo er i 1368 (*Moos kirkiu sokn*, DN III:361). Kirken er ikke nevnt i Stavanger bispedømmes jordebok ca. 1620 (St.S. 157ff), så trolig var den seinest lagt ned på slutten av 1500-tallet. Steinkirken stod helt nede ved bredden av Slidrefjorden. Ruinen er avmerket på ØK. Murene sto ennå i mannshøyde 1750 og var fortsatt synlige tidlig på 1800-tallet: «Den har ei været stor, men opbygget af skjønne Stene, som Slidre Hovedkirke». I 1743 beskrev sogneprest Herman Ruge den slik: «Paa gaarden Moe nedenfor gaarden ved ælven mod Slidrevandet, staar en gammel steenkierke, hvis wegge endnu ere i behold. Og bevares der paa gaarden Moe hos Knud Moe eet stort træbægere, mahlet, i model af en ordinair kierkekalk, der siges at have været brugt i samme kierke til sacramentes uddeelse», (Røgeberg 2004:285). Ruinene av Mo kirke ble arkeologisk undersøkt og restaurert i 1972-77. Kirken var svært liten og hadde et nær kvadratisk skip med smalere, nær kvadratisk kor. Skipet hadde inngang i vest og koret i sør. Funn av et spissbuet vindu til korets østvegg antyder en datering til 1200-tallet, mens myntfunn fra kong Sverres tid viser til andre halvdel av 1100-tallet. Kirken har ikke hatt kvader. Kirkegården var rektangulær og avgrenset ved en steingard (Jahnsen 1983:48ff). Slike proporsjoner kan antyde at kirken er reist i seinmiddelalderen, hvilket understøttes av at et vindu i korets østvegg har spissbue. På den annen side antyder grunnplanet en datering til romansk tid, noe som finner støtte i myntfunnet, og østvinduet kan gjerne være satt inn eller ha fått endret form i ettertid. Funn av fragmenter av tre gravsteiner med hjulkorsform fra 11- eller 1200-tallet ble funnet under utgravningen (Jahnsen 1983:50), noe som også kan støtte opp under en datering av kirken til 1100-tallet. (kartreferanse: BT 072-5-3). (Teksten er oppdatert av Brendalsmo 12.11.13).

RØN, gnr. 85. 86. Røn søndre og nordre (Røn sogn). Vestre Slidre kommune.

ID 85337

Eldste omtale av en kirke på (gnr. 86) Røn er i 1328 (*ecclesia de Roen cum capella*, PN 24). Den er ikke nevnt rundt 1620 (St.S. 157ff), og en kan dermed anta at den er blitt lagt ned rundt denne tiden. Sogneprest Hermann Ruge skrev i 1743: «Nordenfor gaarden Nordre Røn, tæt oven alfarveyen hvor nu er rætterplads, wiistes levningerne af en gammel kierke og kierkegaard» (Røgeberg 2004:285). Dette skal være på samme lokalitet som der nåværende Røn kirke ble reist i 1747-48 som erstatning for de da revne kirkene på (66) Øyjar og (82) Fyrstro (jf NG 288). Disse tre tidligere sognene ble da slått sammen til (nye) Røn sogn. Røn kirke skal være bygd delvis av materialer fra de to revne stavkirkene (Jahnsen 1983:72). Kirken har kum med skaft fra en døpefont i kleber datert til 1150-1200 (Solhaug 2001:77), men det er umulig å si i hvilken av de to (tre) kirkene den har hørt til. (kartreferanse: BT 071-5-2). (Teksten er oppdatert av Brendalmo 12.11.13)

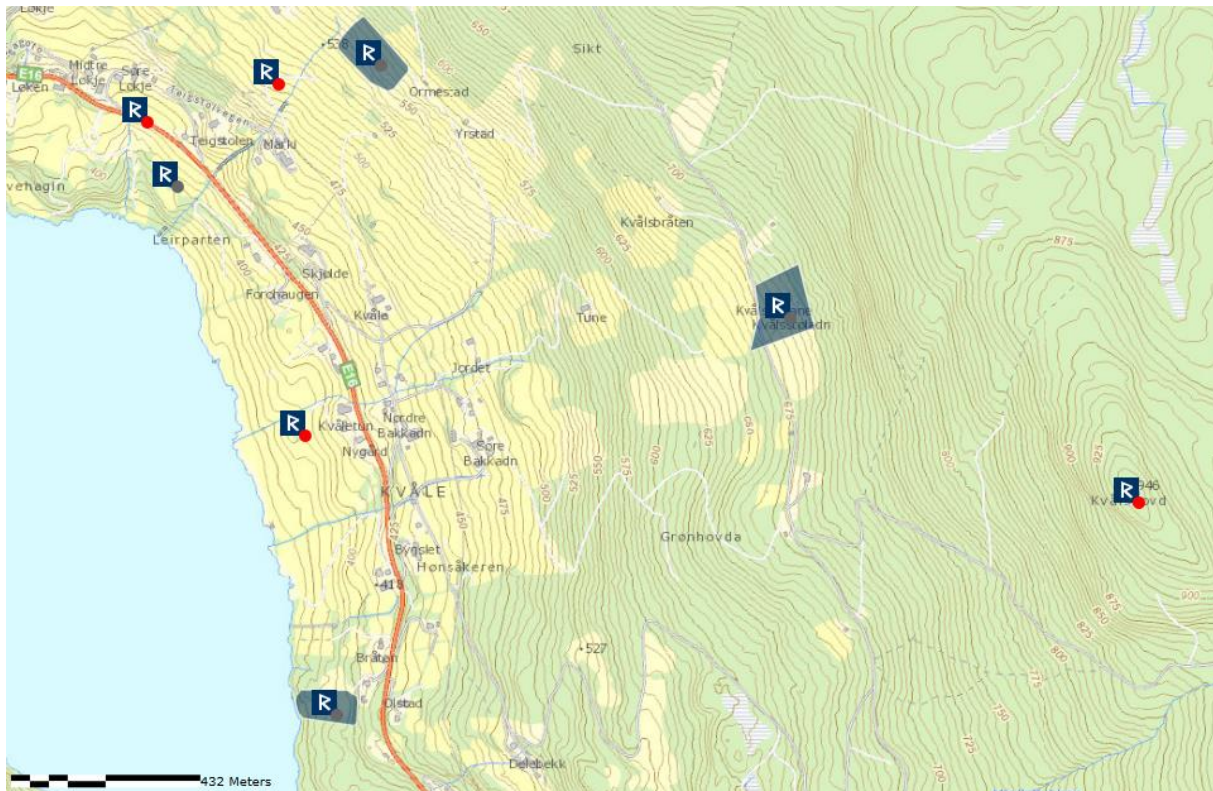
KAPELLET NÆR RØN, gnr. ukj. (sogn ukj. muligens Røn). Vestre Slidre kommune. Nedlagt kirkested. **Ingen registrering i Askeladden.**

I 1328 nevnes et kapell i nærheten av Røn (*ecclesia de Roen cum capella*, PN 24). Denne kirkebygningen ble 1328 helt klart betjent av presten ved Røn kirke. Derimot er det ukjent hvorvidt kapellet var en tidligere høgendeskirke eller om det var et kapell opprettet fra Røn kirke i utgangspunktet, og hvorvidt det er en av de kirkene vi kjenner fra andre kilder. (kartreferanse: ukj.). (Ny tekst fra Brendalsmo 12.11.13).

KVAM (Kvale, Kvåle, Kvålsstølane), gnr. ukj. - muligens gnr 40 bnr 14 (Slidre sogn). Vestre Slidre kommune.
Nedlagt kirkested.

Ingen registrering i Askeladden, lokalisering(?) jf. ID 87879

Eldste omtale av en kirke på Kvam er i 1328 (*ecclesia de Huuam*, PN 24). Sognet nevnes i 1338 (*Hwall j Hwams sokn*, DN II:229), prestebølet i 1345 (*setzstofwonni a prestgardenum j Huams hærade*, DN V:184) og muligens presten i 1345 (*sira Steine graskalle*, DN V:184). 28 september 1345 var det trolig visitas på Kvam, i og med at en kannik og en prebendarius da var til stede (DN V:184). Det finnes ikke referanser til kirken eller sognet etter 1564 (DN IX:789), og den er ikke nevnt i Stavanger bispedømmes jordebok ca. 1620 (St.S. 157ff), så trolig var den blitt lagt ned på slutten av 1500-tallet. I følge tidligere sogneprest Herman Ruge (prest i Slidre 1737-63) lå i hans tid hele bygdelag øde: «det saa kaldte Hvams-Herred, der nok kan vise Tofter til 5 a 6 Gaarde, har og havt en Kirke, men er nu den vilde Gran og Furuskoug under Gaarden Store-Quale i Slidre Hovedsogn, der og selv har hørt til Quamsherred, skjønt Gaardens Huse da stode længere op i mod Aasen, hvor Quale nu har sine Hjem- eller Vaarsætre» (Ruge 1917:135). Rett gjennom dette området, som i dag ligger til (gnr. 39. 40) Kvåle i Slidre sogn, løper et gammelt veifar – Kvamsvegen (BT 073-5-1). Taranger (1886:357) mente at Kvamsherad tilsvarte Lomen sogn og nordlige del av Slidre sogn, men i følge Rygh er Kvamsherad det gamle navnet på østre del av nåværende Lomen sogn samt Kvålegårdene i Slidre sogn (NG 295f). 1388 (DN II:509) heter det at «*iord þeire sem Augeimæ [tapt gårdsnavn] heiter, er liger i Lomens kirkiu sokn ok i Huams herade*». Her framstår Kvamsherred som ei grend eller bygd innenfor det større Lomen sogn. (kartreferanse: BS 073-5-2).

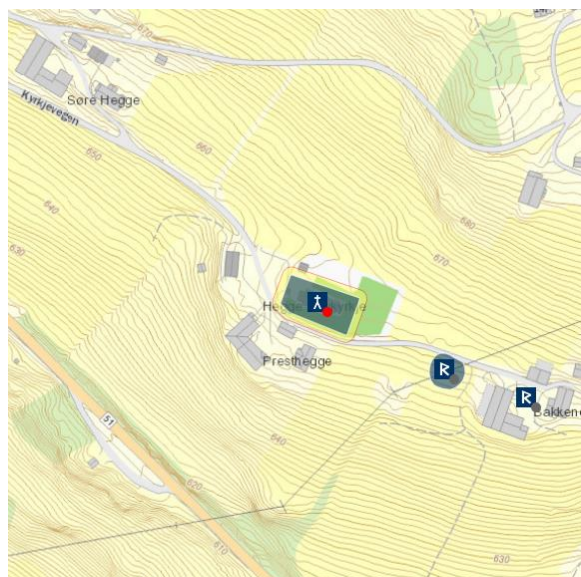
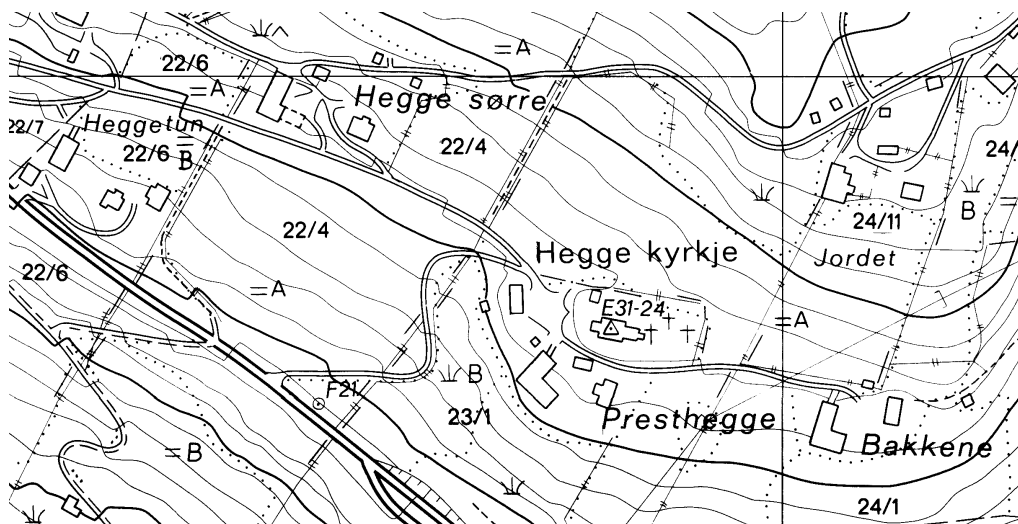

ØYSTRE SLIDRE KOMMUNE

HEGGE, gnr. 21. 22. Hegge nordre og søndre (Hegge sogn). Øystre Slidre kommune.

ID 84516

Eldste omtale av en kirke på (gnr. 23) Presthegge er i 1322 (*Heggja kirkiu*, RN 4:172). Prestebolet er i løpet av middelalderen skilt ut fra gården Hegge, som inkluderer også (21. 22) Hegge nordre og søndre. På Hegge var det både prest (RN 4:172) og prestegård fram til rundt 1400, jf navnet Presthegge. Deretter ble prestebolet lagt til hovedkirkepresten på Slidre (St.S. 161) og bruket bortbygset. Stavkirken fra rundt 1200 hadde opprinnelig rektangulært skip og smalere, rektangulært kor med apsidal avslutning og svalganger rundt hele. Gjennom flere reparasjoner og ombygginger i nyere tid ble koret gjort rektangulært og svalgangene innebygget. Det finnes en rekke tradisjoner om at nåværende kirke skal være bygget av deler fra andre, revne kirker, og at den skal være flyttet fra sin opprinnelige plass på nabogården (bnr. 9) Voldene av (24) Alstad rundt 1665 til Hegge rundt 1665 (Jahnsen 1983:67f). I og med at kirken er nevnt som Hegge kirke fra 1328 og fram til i dag må vi oppfatte det slik at den alltid har stått på nåværende sted. Rundt 1620 var Slidre hovedkirke med annekser på Lomen, Hegge, Rogne, Volbu, Fyrstrå, Øyjar (St.S. 146ff), og situasjonen var den samme i 1743 (Røgeberg 2004:185). Rett ned for gården, ved Heggefjorden, ligger Prestheggeøddin. (kartreferanse: BT 074-5-3).(Teksten er oppdatert av Brendalsmo 12.11.13)

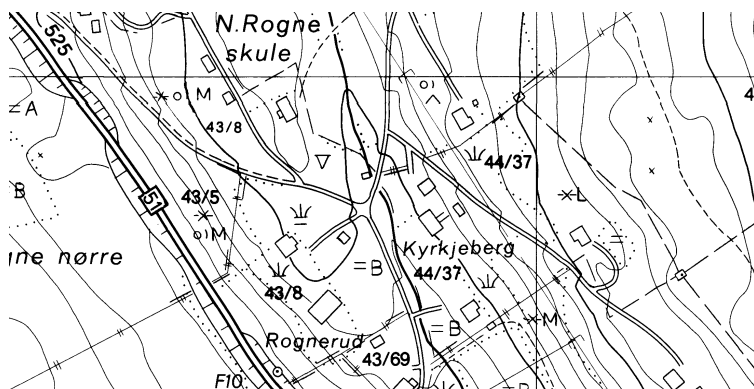

ROGNE, gnr. 43 Rogne nørre (Rogne sogn). Øystre Slidre kommune.

Nedlagt kirkested.

ID 31064

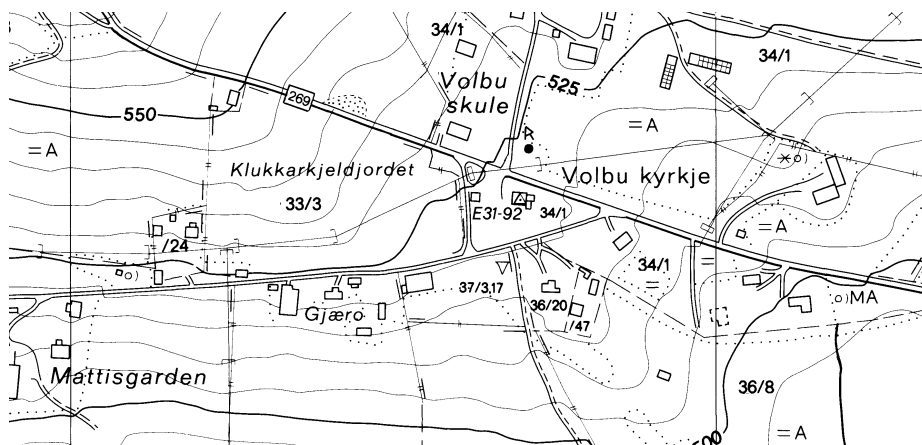
Eldste omtale av en kirke på bnr. 37 av (gnr. 43) Rogne nørre, kalt Kyrkjeberg, er i 1328 (*ecclesia de Rogn*, PN 24). «Gamle Rogne kyrkje vart rivi i 1857. Ho stod på Kyrkjeberg. Kyrkjegardsporten stod att til eg vart konfirmert. Det gjekk ei klopp over Prestrudbekken og like burt til kyrkjegardsporten. Der innafor stod det att krossar frå kyrkjegarden» (Hermundstad 1955:223). Middelalderkirken var trolig en stavkirke, og denne ble erstattet av en tømret kirke med korsformet grunnplan ca. 1780. Kirken ble etterhånden for liten og dessuten var ikke forholdene gunstige for utvidelse av kirkegården. I 1848 ble det søkt om tillatelse til å rive kirken og oppføre en ny på et bedre egnet sted, og i 1856 ble ny kirke reist (norgeskirker.no/Rogne kirke). Nåværende kirke står på (44) Rogne sørre 1,7 kilometer sør for der middelalderkirken sto. Rundt 1620 ble inntektene for Rogne og Volbu kirker oppgitt samlet (St.S. 158). For det første betydde dette at begge kirker sto uten egen prest og at messen dermed ble holdt av presten ved Slidre eller en kapellan (*vicarius*) der, men det betydde også at de to kirkene var avhengige av at allmuen sto for vedlikeholdet. Navnet Prestrud, som også er belagt i 1419 (DN XIII:82), viser at det før ca. 1400 var egen prest med et prestebol ved Rogne kirke. Rundt 1620 var Slidre hovedkirke med annekser på Lomen, Hegge, Rogne, Volbu, Fyrstrå, Øyjar (St.S. 146ff), og situasjonen var den samme i 1743 (Røgeberg 2004:185). Prestrud og Prestrudbråten er i dag bruk av Rogne nørre (bnr. 1, 3 hhv. bnr. 2). Rognegårdene ligger langs østsiden av Volbufjorden. I 1388 lå Rogne østre til domkirken i Oslo (DN IV:545), og en liste over inntektene ved Jevnaker kirke på Hadeland viser at presten ved denne kirken da eide en skyldpart i en av Rognegårdene (DN XIII:742). (kartreferanse: BU 073-5-3). (Teksten er oppdatert av Brendalsmo 12.11.13)

VOLBU ST. BLASIUS, gnr. 34 Løken (Volbu sogn). Øystre Slidre kommune.

ID 85862

Eldste omtale av en kirke på (gnr. 34) Løken i Volbu er i 1328 (*ecclesia de Valobo*, PN 24). Rundt 1620 ble den betegnet *Blasij kiercke* (St.S. 158) etter sin dedikasjon til helgenen St. Blasius. Egen prest ved kirken nevnes i 1316 (DN I:148). Volbu er blant de sogn som i de eldre tider omtales som *herað* (*Valboa herra*, DN XIII:36), i betydningen grend eller bygd. Nåværende kirke står på Løken, også kalt Prestegården (NG 303), i nordenden av Volbufjorden. Arkeologiske undersøkelser i 1969 under koret ga funn av mynter fra 12- og 1300 tallet, mens bygningen trolig bør dateres til rundt 1200. Den gamle stavkirken med svalganger, som hadde rektangulært skip og smalere, rektangulært kor, ble revet ca. 1830. Nåværende kirke ble reist på samme sted i 1831 (Jahnsen 1983:81f). I 1743 berettet sogneprest Herman Ruge at «Volboe annexkierke, fører navn af Blasii kirke, som bønderne contracte kalde Blaas kierke, og sige bønderne, at indtil min formands tid, som ikke fulgte gamle uprivilerede skikke, blev der altid holdt prædiken i denne kierke paa S^t. Blasii dag» (Røgeberg 2004:284). Rundt 1620 var Slidre hovedkirke med annexer på Lomen, Hegge, Rogne, Volbu, Fyrstrå, Øyjar (St.S. 146ff), og situasjonen var den samme i 1743 (Røgeberg 2004:185). Rundt 1620 ble inntektene for Rogne og Volbu kirker oppgitt samlet (St.S. 158). For det første betydde dette at begge kirker da sto uten egen prest og at messen dermed ble holdt av presten ved Slidre eller en kapellan (vicarius) der, men det betydde også at de to kirkene var avhengige av at allmuen sto for vedlikeholdet (St.S. 158). Inntil kirkegården i vest ligger Klukkarkjeldjordet. Tvers av veien for kirken, få titalls meter mot nord, er det en runer på ØK som trolig markerer en gravhaug. (kartreferanse: BT 073-5-4). (Teksten er oppdatert av Brendalsmo 12.11.13)

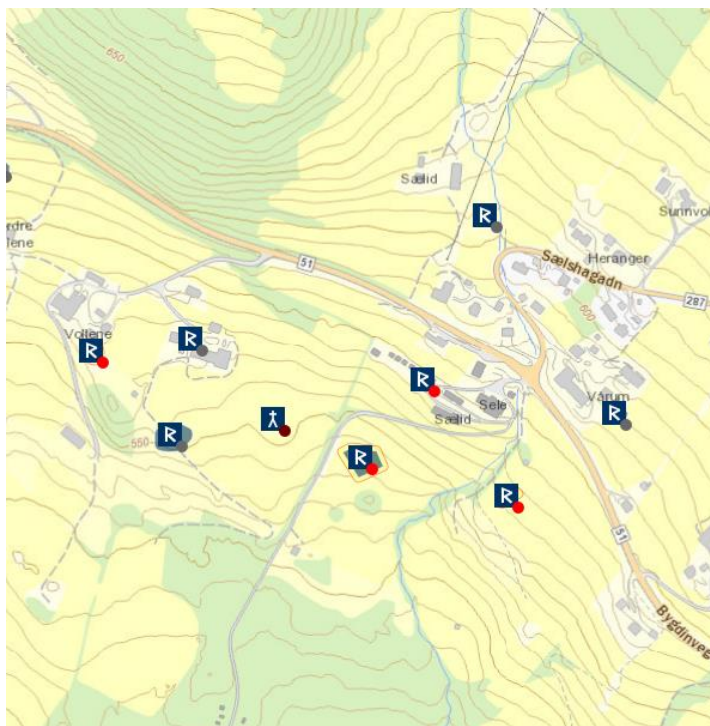
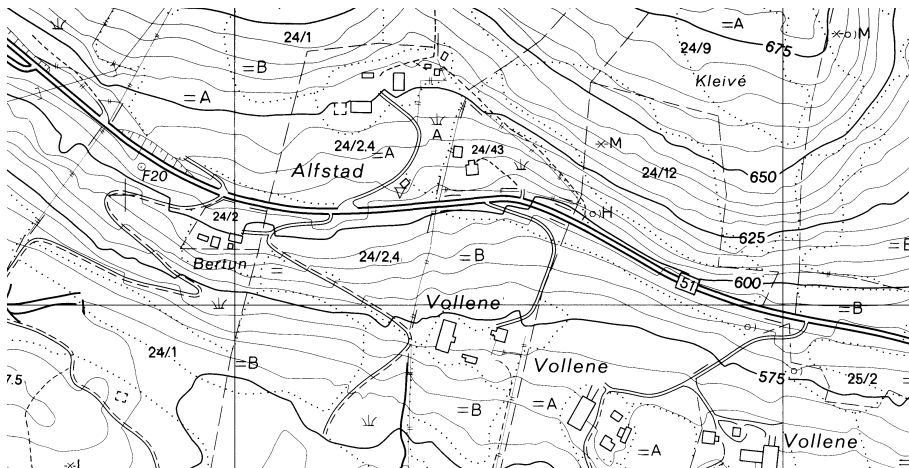

ALSTAD, gnr. 24 Alfstad (Hegge sogn). Øystre Slidre kommune.

Nedlagt kirkested.

ID 76139

På et engstykke under Alstad kalt *Vambene* skal det ifølge sogneprest Ruge i 1743 ha stått en kirke: ”paa en udeng under Alvstad kaldet Vambene (siges at have staaet en kierke)... av hvilken dog ingen synderlig levninger findes”, (Røgeberg 2004:285). Få år seinere fantes fortsatt rester av den: ”de underste Rudera, der viste, at Kirken havde været baade liden og af Træ” (NG 308). Daae nevner også kirken på Alstad med referanse til en artikkel i Budstikken III (Daae 1899:322). ”I Øystre Slidre nevner Ola K. Alfstad at det skal ha stått et kapell på Lidar, rett ovenfor Skammestein. Deler av dette kapellet skal være brukt i Hegge kirke, for kapellet ble revet da Hegge kirke ble flyttet fra søndre Voldene på Alvstad og opp til sin nåværende plass omkring 1665. Rester av kirkeskipet i Lidar kapell ble brukt som kirkegårdsport ved Hegge i lang tid, deretter som skåle på Alvstad. Klokkene fra Lidar hang i tårnet i Hegge, men skal i nyere tid være ført tilbake til den nye kirken på Lidar” (Jahnsen 1983:93). Rimeligvis har vi her å gjøre med et kirkeflyttingssagn (se under Hegge kirke). Alstad er nabogård i sør til kirkestedsgården Hegge. (kartreferanse: BT 074-5-3).

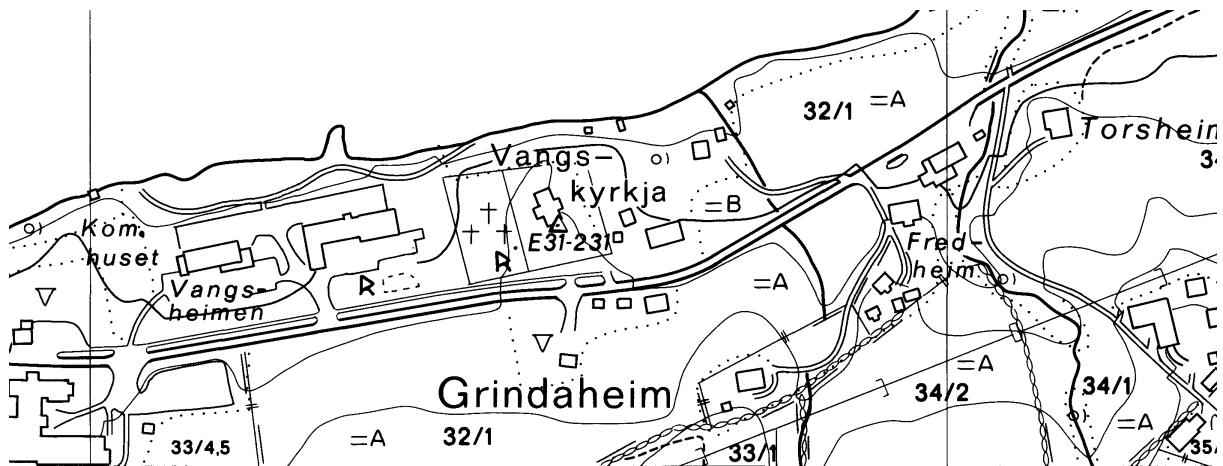

VANG KOMMUNE

VANG (hovedkirke), gnr. 32 Prestegården (= Vang; Vang sogn). Vang kommune.

ID 85760

Nåværende kirke står på (gnr. 32) Prestegården hvis opprinnelige navn er Vang (NG 309), ved sørbredden av Vangsmjøsa. Stavkirken, som ble revet i 1841 og remontert i Polen, stod rett ved nåværende kirke på det som i dag er den gamle kirkegården. Den skal ifølge sognepresten, med referanse til eldre billedmateriale, ha stått mellom nåværende kirke og hovedveien i sør. Det skal være funnet skjeletter både ved veiarbeider sør for kirken og da den satte opp bautasteinen i monter for få år siden. Stavkirken kan trolig dateres til rundt 1200 (Jahnsen 1983:59f). Inntil/vest for den kirken ligger rester av et gravfelt. (kartreferanse: BP 073-5-2).

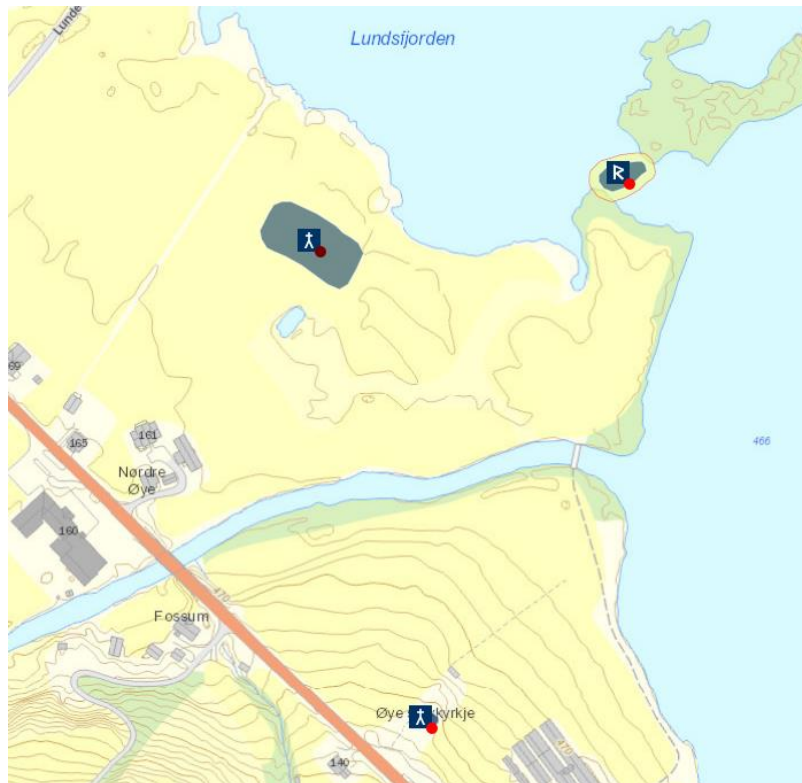
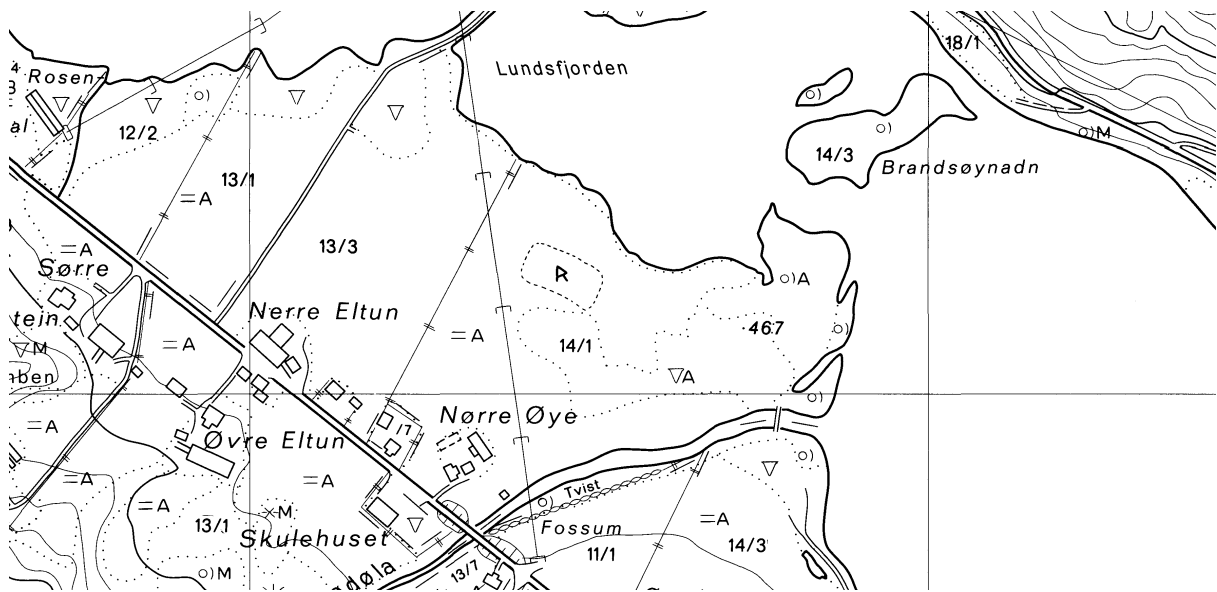

ØYE, gnr. 14 Øye (Øye sogn). Vang kommune.

Nedlagt kirkested.

ID 70115, jf. **ID 85935**

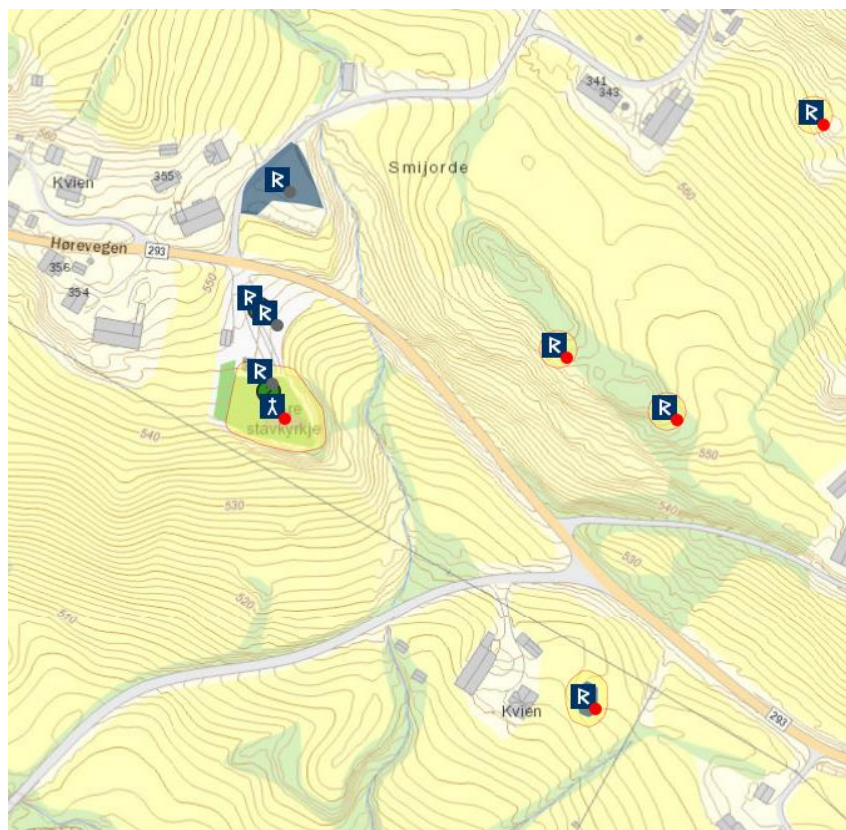
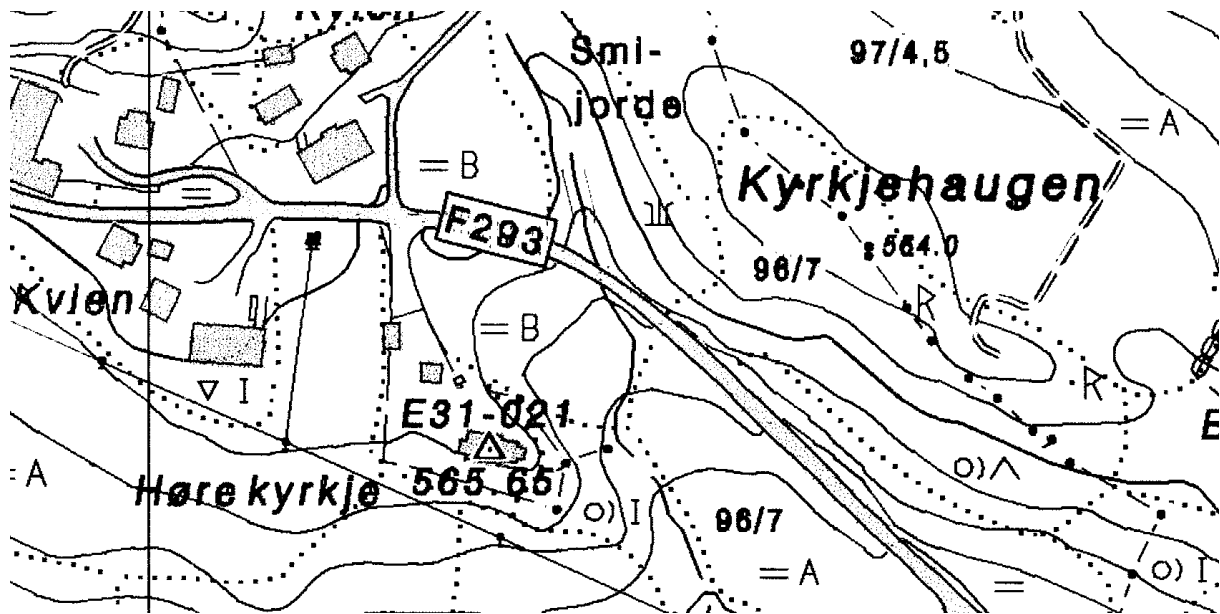
Nåværende Øye kirke står på (gnr. 15) Teigen på grensa mot (14) Øye. Den gjenoppbygde/rekonstruerte stavkirken står drøye 100 m lenger nord på (14) Øye, ved bredden av Vangsmjøsa i vestenden. Tuftområdet for det middelalderske kirkestedet ligger derimot 200-300 m nord for stavkirken, ute på et vasslendt jorde på (14/1) Nørre Øye rett ved strandkanten til Lunds fjorden. Ifølge Rygh (NG 309) var betegnelsen ca. 1900 på en mann fra dette området *u`bbdøl* (Opdal = gnr. 2), hvilket sammen med betegnelsen på kirken 1620 (*Øye eller Opdal*) kan indikere en eldre storenhet Opdal. (kartreferanse: BO 074-5-1).

HØRE, gnr. 96 Kvien (Høre sogn). Vang kommune.

ID 84696

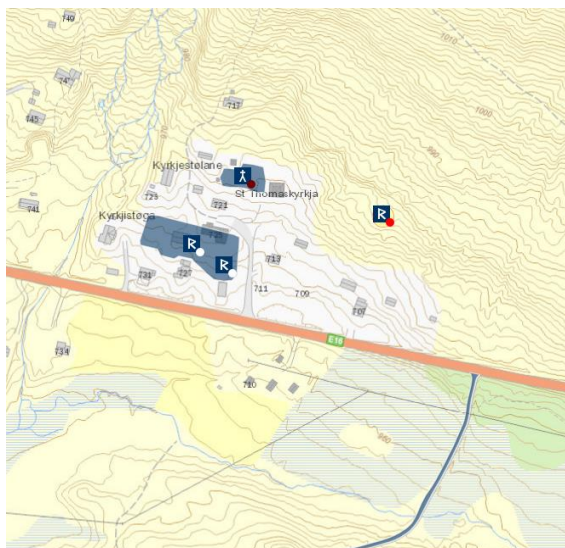
Stavkirken står på (gnr. 96) Kvien. Kirken ble bygget om til sin nåværende form i 1822 med kvadratisk kor og utvidelser mot nord, vest og sør slik at svalgangene ble innlemmet i bygningen. Den ombygde stavkirken kan dateres til rundt 1180. Den hadde rektangulært skip og smalere, nær kvadratisk kor med apsidal avslutning og svalganger rundt hele. Ved arkeologiske undersøkelser ble det dokumentert spor av en kirke fra ca. 1100 og graver eldre enn denne kirken (Jahnsen 1983:61f). (kartreferanse: BR 074-5-4).

ST. THOMAS KIRKE PÅ FILLEFJELL, gnr. 1 Nystøga (Øye sogn). Vang kommune.
Nedlagt kirkested.

ID 51238

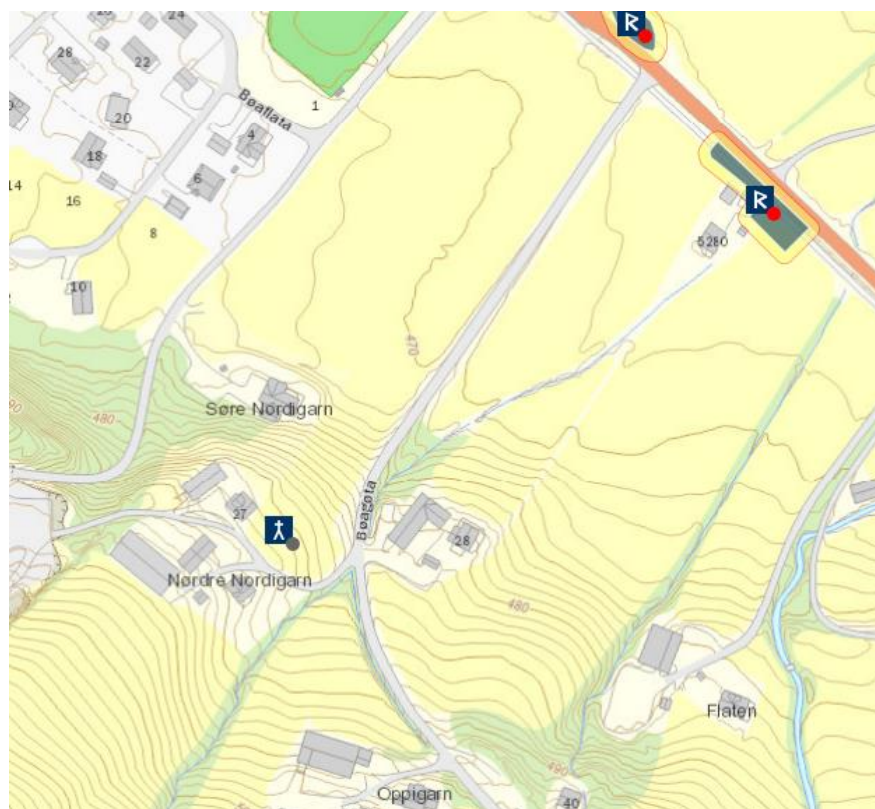
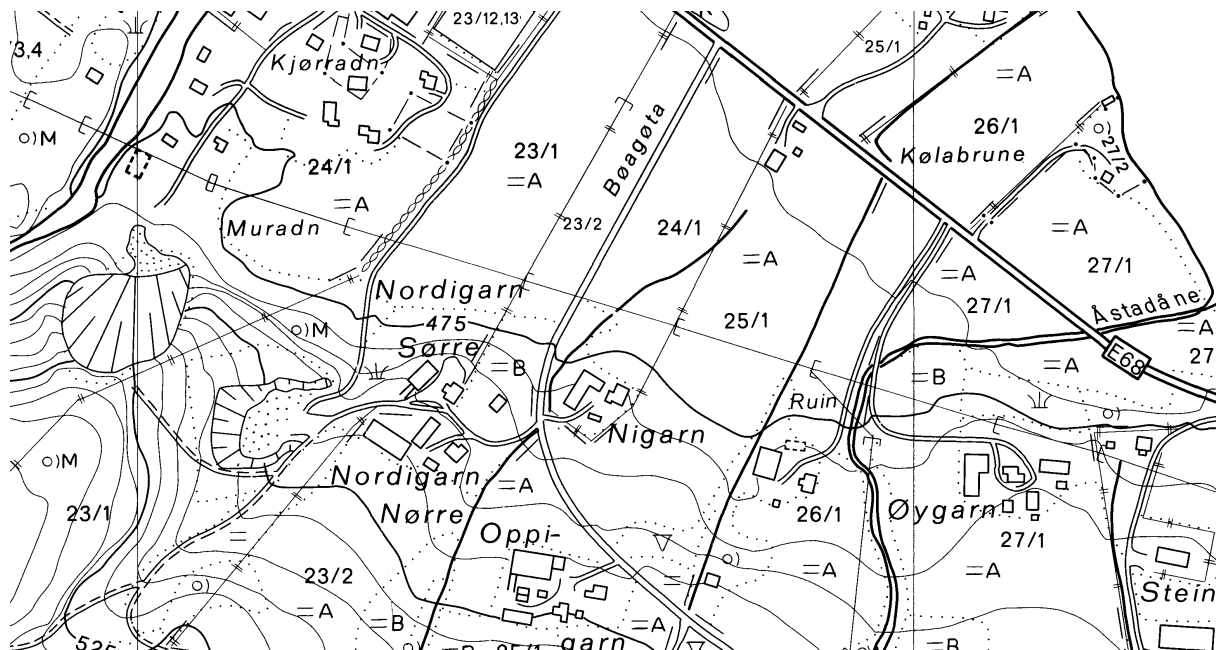
Et av de mange bygdelag som på 1700-tallet lå øde var ”(Smedalene) ovenfor Nystuen i Østre Annex til Vang, hvor ei alene Tofter, men og den endnu staaende, og uden al Menighed værende saakaldte St. Thomæ-Kirke vides at have været bygget; endskjønt Indbyggerne i de Tider neppe have nærret sig af andet end Myrejern og Skytteri; thi at der skulde groe aarligen Korn, kan jeg ikke troe, endskjønt Græsning og Fæhavne kan ei fattes” (Ruge 1917:135). Kirken stod på Kyrkjistølen under (gnr. 1) Nystuen, et stykke vest for gårdstunet, inntil 1808 da den ble bestemt nedlagt. Inntil og øst for kirketufta er det reist et moderne kapell. Kirken ble reparert rundt 1620 og bestemt vedlikeholdt i 1747. Tjeneste ble etter 1620 holdt 2 juli hvert år (NG 323). Den skal ha blitt revet i 1808 (Faye 1948:126). Kirken skal ha vært en liten stavkirke med plass til rundt 100 mennesker, og rundt kirken var det en lav mur med torv på. Det kan se ut til at skipet var rektangulært og koret smalere, rektangulært (?) og med apsidal avslutning. Trolig ble kirken reist i andre halvdel av 1100-tallet eller rundt 1200 (Jahnsen 1983:87ff). Det finnes et stort tradisjonsmateriale rundt denne kirken, bl.a. at den var en gavekirke, og at folka på Nystuen (på 1800-tallet?) brukte galleriet i kirken som tørke- og lagringsplass for bark (Hermundstad 1961:59f, 60f, 213, 225). På Fillefjell ble det tidligere holdt et stølsstevne kalt *fekarhelge*, men det er uklart hvorvidt dette var en fortsettelse av *Thomas-kyrkjestyemna* (2 juli) eller om det var et eget stevne (Hermundstad 1952:90, 119). (kartreferanse: BL 074-5-2).

BØ, gnr. 23-25 Bø nordre, øvre og nedre (Vang sogn). Vang kommune
Nedlagt kirkested.

ID 85160

Etter lokal tradisjon i 1888 skal det ha stått kirke på Nordre Bø. Dette bestyrkes ved at det 1518 i Bergen ble laget en monstrans til *Bø Valdres*, hvilken skulle betales med slaktefe (NG 323 m/ref. NRJ I:153). Gårdsvallet for Bø er trolig avgrenset i vest ved Bergsåne og i øst mot kirkestedsgården Vang ved Åstadåne. 1604 ble Bø skattet for 5 fullgårder og 1 halvgård (NG 313). (kartreferanse: BP 073-5-1).

Forkortelser

Kildegjennomgang til registrering av middelalderkirkesteder – forkortelser

For enkelte verker er det ikke oppgitt bind i henvisningene, men aktuelt fylke viser i seg til riktig bind.

Dette gjelder for eksempel Norske Gaardnavne og Norges kirker.

DN	Diplomatarium Norvegicum : Oldbreve til Kundskab om Norges indre og ydre Forhold, Sprog, Slægter, Sæder, Lovgivning og Rettergang i Middelalderen. 1847-2011. Flere utgivere
JN	Biskop Jens Nilssøns visitatsbøger og reiseoptegnelser 1574-1597 / udgivne efter offentlig foranstaltning ved Yngvar Nielsen. 1885
NG	Norske Gaardnavne : Oplysninger samlede til brug ved Matrikelens Revision / efter offentlig Foranstaltning udgivne med tilføiede Forklaringer af O. Rygh. 1897-1936
NRJ	Norske Regnskaber og Jordebøger fra det 16de Aarhundrede / udgivne for Det Norske historiske Kildeskriftfond ved H. J. Huitfeldt-Kaas. 1887-1983
PN	Pavelige Nuntiers Regnskabs- og Dagböger, førte under Tiende-Optrækningen i Norden 1282-1334 / udgivne efter Offentlig Foranstaltning ved P.A. Munch ; med et Anhang af Diplomer. Christiania 1864
St.	Stiftsbog eller Fortegnelse over Kirkernes Gods i Oslo og Hamar Stifter, optaget efter Statholderen Povel Huitfeldts Foranstaltning i aarene 1574-1577. Utrykt, i Riksarkivet
St.S.	Grågås ca. 1620. Stavanger stifts og domkapitels jordebok ca. 1620. Redigert av Kåre Oddleif Hodne. Utgitt av Agder Historielag i samarbeid med Statsarkivet i Kristiansand. Kristiansand 1986.